

MÖVLANA CƏLALƏDDİN
RUMİ

«MƏNƏVİYYAT
MƏSNƏVİLƏRİ »

I KİTAB

(YENİDƏN İŞLƏNMİŞ ŞƏKİLDƏ)

BAKİ 2007

Redaktor:

Tərcümə :
*Lənkəran Dövlət Universitetinin Fars dili
müəllimi*

SƏFƏR HÖKMƏLİ OĞLU ŞİRİNOVUNDUR

Kompüter tərtibçisi:

YUSİF SƏFƏR OĞLU ŞİRİNOV

I e e e I
 e e e e I
 « » I e I
 I e I e e I
 e e e

TƏRCÜMƏÇİDƏN

Mövlana Cəlaləddin Rumi Xarəzm Türklerindəndir. O, 1207-ci ildə Bəlx şəhərində anadan olmuşdur. Uşaqlıq illərində atası Bəhaəddin Vələdlə birlikdə Kiçik Asiyaya köçərək Konya şəhərini özlərinə vətən seçmişlər. Rumi 1273-cü ildə vəfat etmişdir. O, şərq ədəbiyyatı tarixində üç dildə (Türk, Fars, Ərəb) şer yazmağı bacaran ən məşhur Türkəlli şairlərdəndir. Rumi bir sıra fəlsəfi əsərlərin müəllifidir. Lakin dünya ədəbiyyatı tarixində ömrünün son illərində yazdığı «**Məsnəviye - Mə'nəviye - Mouləvi**» (yəni **Mövləvinin Mə'nəviyyat Məsnəviləri**) Rumiyə böyük şöhrət qazandırmışdır. Bu əsərdə Rumi özünün dini-fəlsəfi görüşlərinin şərhini vermişdir. O bu əsərində Şərq əfsanə, təmsil və rəvayətlərindən geniş istifadə etmişdir. Məsnəvilərin əksəriyyəti dini rəvayətlərdir. Rəvayətləri mənəviyyatımızın şah əsəri olan «Qur'ani Kərimdən» götürmüştür. Qəribədir ki, Ruminin mənəviyyat dənizi olan böyük əsəri, bu günə qədər Azərbaycan dilinə tam tərcümə olunmamışdır.

Bu seçilmiş və qısa tərcüməyi hal Mövlana Cəlaləddin Məhəmməd, Mövləvi adıyla məşhur olan şəxsin həyat və fəaliyyəti tədqiq olunan bir əsərdən götürülmüşdür. Bu əsərin müəllifi Bəddiuzzaman Foruzansəfdir. Əsərin adı: «Mövləvi adıyla məşhur olan – Mövlana Cəlaləddin Məhəmmədin həyat və fəaliyyətinin tədqiqi risaləsi»dir.

Əksər təzkirə yazarlarının fikrinə görə Mövlananın adı Məhəmməd, ləqəbi isə Cəlaləddindir. Bütün tarixçilər onu bu adla ləqəbləndirmişlər.

Əhməd Əflaki Bəhaəddindən nəql edərək belə yazar ki, «Mənim valideyinlərim böyük nəsildəndirlər». Valideyinlərim inam və əqidələrinə görə sufi təriqətindən bəhrəmənd olmuşlar. Onlar həm xaricən, həm də batinən sufi

təriqətinə bağlı olduqları üçün bəzi təzkirəçilər onların adlarının əvvəlinə «Şah» sözünü əlavə etmişlər.

Mövləvi ləqəbi də dövrü - qədimdən sufilər və başqalarının arasında həqiqi ustad, alim və şair kimi məşhur olmuşdur. Sonradan Mövləvinin ləqəbinə Rumi ləqəbi də artırılmışdır.

«Mövlana Rumi» adı ilə Mövləvi təxəllüsünün həqiqiliyi, Həmdulla Müstövhinin və bir sıra təzkirəçilərin təzkirələrində təsdiq olunmuşdur. Mövlana sözü harada hansı təzkirədə rast gəlinirsə Cəlaləddin Məhəmməd nəzərdə tutulur.

Əhməd Əflaki onu «Sırrılahül - Əzəm»də adlandırmışdır. Lakin sonradan heç yerdə bu adı təkrarlamamışdır.

Mövlana Bəlx şəhərində anadan olmuşdur. Doğum ili Rəbi- yol- əvvəl ayının 6-sı 604-cü Hicri – Qəməri olduğu iddia edilir. Onun Rumi təxəllüsünü seçməsinin səbəbini də Türkiyənin Konya şəhərində uzun müddət yaşamasından irəli gəldiyini söyləyirlər. Çünkü o, uzun müddət orada yaşıyb- yaratmış və hətta orada da dəfn olunmuşdur. Onun məqbərəsi də Konya şəhərindədir və xalqın müqəddəs ziyrətgahlarından biridir. Lakin o, özünü həmişə Xorasanlı hesab etmiş və öz vətənini çox sevdiyini, heç vaxt yaddan çıxarmadığını dəfələrlə bəyan etmişdir.

Bəhaəddin vəfat edəndən sonra Rumi 24 yaşında idi. Mövlana bəzi rəvayətlərə görə ya atasının vəsiyyəti və ya xud Sultan Əlaəddinin və həmçinin müridlərin xahişi ilə atasının yerində əyləşmiş, atasının işlərini, yolunu davam etdirərək fitvalar verməyə başlamışdır. Bu illərdə təzkirələr və yazdığı şəriət rəvayətlərini təkmilləşdirib kitab şəklinə salmışdır. Tam bir il müddətində şəriət müftisi olmuşdur. Nəhayət Bürhanəddin Mühəqqi Termizi onunla dost oldu. Uzun müddət xidmətdən sonra Burhani Mühəqqi Mürşid olmaq icazəsi aldı. O, günlərini mədrəsədə öyrənmək, öyrətmək və mübahisələrlə keçirirdi. O, elm öyrənir, nəzəriyyələr verirdi, hətta ziddiyətli məsələlərdə Mövlana ilə mübahisələr də edirdi. Mövlana dini elmlərin tədrisi ilə məşğul idi. Fitvalar yazırıdı. İcazədən və qadağalardan danışındı.

Beləliklə, MövlanaMız məclislərdə mübahisə və nəzəriyyələri , ağlı fəziləti və sübutları ilə xalqı özünə cəlb etmişdi. Hami onun danışıqları ilə maraqlanır, təqvalı bir insan olmasına görə ona vurğun idilər.

Birdən «Eşqin Günsəsi» və «Həqiqətin Şəmsi» özünü həmin pak məkana çatdırdı. O, elə bir nur saçdı ki, Mövlananın gözləri onun nurundan həlqələndi və nurlandı. Gündüz korları, o böyük Nur heykəli olan şəxsi dərk etməkdə aciz idilər. Özlərinin korluğundan, idraksızlıqlarından o böyük Nurlu Şəmsi inkar etməyə başladılar. O, işıqlı günəşi öz gözlerinin korluğundan «qaranlıq gecə» bilib başa düşmədilər. Mövlna öz yolunu təriqətini dəyişdi. O, dövrün adamları da öz ədalətini ona qarşı dəyişdilər. O, qaranlıqlarda doğan “Günəş” , qaranlıqları işıqlandıran gövhər, onu yandırmaq istəyənləri nurlu şəfqələriylə qovdu. Bu sakit okyan, o böyük tufanı təlatümə gətirib dalğalandırdı, fikir gəmisini onun tərəfindən heyrət girdabına atdı. Mövlananın gizli sırrı və həyat tarixinin sırrı Şəmsəddin Təbrizi idi.

Şəmsəddin Məhəmməd İbn Əli ibni Məlikdad Təbrizli idi. Nəslİ - Nicabəti də Təbriz şəhərindən idi. Dövlətşah Səmərqəndi onu Cəlaləddin Həsən Xavəndinin oğlu kimi bəyan etmişdir. Bu nəsil böyük bir nəsildən və müsəlman dinini yeni qəbul edənlərdən olmuşdur.

Bu xəbər bir o qədər də düzgün oxşamır. Çünkü heç bir müəllif qədim məxəzələrdə Cəlaləddin Həsənin yeni müsəlman olması haqda xəbər verməmişdir.

Güman etmək olar ki, təqribən 607-617 illər arasında Təbriz hakimi olmuş və sonra vəfat etmişdir. Belə nəql edirlər ki, Cəlaləddin Şeyx Şəmsəddini oxumaq üçün elm, ədəb öyrənmək üçün Təbrizə göndərmiş. O, bir müddət Təbrizdə elm və ədəbiyyat öyrənməklə məşğul olmuşdur..

Bəzi təzkirəçilər yazırlar ki, Şəmsəddin Təbrizi Rük-nəddin Səccaninin müridi olmuşdur. Beləki, Şeyx Övhədin Kirmani də həmçinin onu özünə Piri Kamil seçmişdi. Bu rəvayət hərçənd tarixi baxımdan bir o qədər də

mümkür olmayan deyil. Çünkü mümkür ki, həm Övhəddin, həm də Şəmsəddin hər ikisi Rükəməddin Səccaninin müridi olmuş olsunlar. Şəmsəddin Təbrizi Konya şəhərində Mövlana Cəlaləddin Ruminin məclislərini nurlandırmamışdan əvvəl şəhərləri gəzərək, böyük şəxsiyyətlərlə oturubdurarmış, məktəbdarlıq edərmiş və bundan əlavə bəzi ilahiyyat işləri ilə də məşğul olmuşdur. Bəzən xalqı toplayardı, onlara dini məqamları izah edərdi, deyərdi ki, bu mənim borcumdur sizə bəyan edim və birdən məlum olmadan çıxıb qeyb olardı. O, Hələb şəhərində 14 ay bir mədrəsənin hücrəsində elmlə məşğul olmuş, geyimi qara qəlib olmuşdur. Təriqətin pirləri onu Təbrizli Piri Kamil adlandırmışlar.

Şəmsəddin 642-ci hicri ilində Cəmadiyəl – Axər ayının 26-da sənbə günü səhər tezdən Konya şəhərinə daxil olmuşdur. Öz adətinə görə (o, hansı şəhərə gedirdisə) Karvansaraya girərdi. Karvansarayda şirni satanlardan birindən hücrə alardı, hücrəsinin qarşısında iki-üç dinarlıq bir şey açarlı qapının arxasına qoyardı ki, Xalq güman etsin, böyük bir tacirdir. Özünün hücrəsində isə köhnə həsir, sınıq küzə, karvansara kərpicindən olan balışdan başqa bir şeyi olmazdı. Şəmsəddin bir müddət Konyada yaşadı. Nəhayət Mövlana Cəlaləddin Rumi ilə rastlaşdı. Onların görüşübtanış olmaları haqqında da müxtəlif ziddiyətli rəvayətər var. Təzkirəçilər bunu öz təzkirələrində qeyd etmişlər.

Mövlana Cəlaləddin Rumunin oğlu Sultan Vələdin «Vələdnəmə» əsərindəki rəvayətlərə görə Mövlananın Şəmsə olan eşqi-məhəbbəti, Musanın Xızır peyğəmbərə olan məhəbbəti kimi idi ki, özünün Peyğəmbərlik rəsulluq məqamı ilə, «Kəlimullah» ləqəbi ilə yenidən Tanrı bəndələrini axtarırdı. Mövlana da özünün ağıl-kamalı, hörməti-izzəti ola - ola yenə də ağıl-kamal dalınca gəzir, axtarırdı. Nəhayət ağıl-kamal və qeyrət timsali olan Şəmsəddini tapdı və onun müridi oldu. Başını onun qədəmlərinə qoydu və onun Nuruyla Nurlandı.

*Baxma ki, elmi-ədəbdə, rütbədə faiq idi
Şeyxlərin də başçısı, olmağa layiq idi.*

Nəhayət o böyük alim, gözəl şair və saf qəlbli sufi öz ruhu, öz qalbiylə Allaha bağlı olan Mövləvi Cəlaləddin Rumi ölüm yatağına düşdü. Qızdırması çox qalxdı. Həkimlər müalicəyə çox çalışdılar, xeyri olmadı. Nəhayət 673-ci ilin Cənadiyəl- Axər ayının 5-də yekşənbə günü Günsəs səhər çıxanda, öz şüalarını göylərə saçanda, o mərifət günəsi cismanı bədənindən ayrıldı və bu cahanın əlavə dini işlərindən ayrırlaraq Rəbbani məqama qalxdı.

Bütün Konya əhalisi, böyükdən kiçiyə Mövlananın cənazəsini ziyarətə gəldilər. Onun sülhsevərlik beynəlmiləçiliyinin təsirindən hətta İsəvilər, Yəhudilər də gözəl, ruhani olduğunu yad edərək yerli müsəlmanlarla ahü-fəğanda idilər.

Şeyx Sədrəddin Mövlananın ölü namazını qıldı. Ölüm ona o qədər təsir etdi ki, hiçqıraraq hətta qəşş eyləyib özündən getdi.

Mövlana öz atası Üləmaların Sultanının yanında dəfn olundu. Onun ailəsindən, yaxınlarından və qohum-əqrabalarından 50 nəfər həmin məqbərədə dəfn olunmuşdur. Bəzi rəvayətlərə görə Alimlərin Sultanı Vələd və onun ailə üzvləri dəfn olunan yer əvvəllər «Sultan bağı» ilə məshhur olmuşdur. Bəhaəddin Vələd Konyaya daxil olan vaxtı demisidir ki, mənim nəslimin rayihəsi, ətri buradan gəlir. Sultan həmin məkanı ona bağışladı. İndi həmin yeri «Arme-Bağça»-yəni, «Cənnət Bağı» adlandırırlar.

Cəlaləddin Ruminin “Mənəviyyat Məsnəviəri” əsərindən bəzi parçalar hələ Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulmamışdan əvvəl tərcümə olunmuşdur. Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin totalitar rejimi dövründə bu möhtəşəm əsəri heç kim cür’ət edib tərcümə etməmişdir. Buna səbəb bu külliyyatın dini-fəlsəfi əsər olmasıdır. Bütün bunları nəzərə alaraq həmin möhtəşəm əsəri Fars dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə etməyə başlamışam. Ümid edirəm ki, etdiyim tərcümələr oxucuların rəğbətini qazanacaqdır.

Səfər Hökməli oğlu ŞİRİNOV

Lənkəran Dövlət Universitetinin Fars dili müəllimi

A Y R I L I Q

Dinlə neyi, gör necə hekayətlər söyləyir,
Ayrılıq həsrətindən şikayətlər eyləyir.
-Vətənim qamışlıqdan, salmışlar ayrı məni,
Səsim nalan eyləmiş, naləmi eşidəni.
Ayrılıq fəraqından sinəmdir parə-parə,
Dərd söyləməkdən qeyri, yoxumdur başqa çarə.
Hər kim soyundan kənar düşmüş olarsa əgər,
Nə qədər ömr edərsə, vüsala həsrət çəkər.
Mən hər bir cəmiyyətdə yanmışam, zar olmuşam,
Yasda ağlar olmuşam, toyda qəmxar olmuşam.
Hər kəs öz zənni ilə, olsa sadıq yar mənə,
Axtarmasa tapammaz, içimdən əsrar¹ yenə.
Çünki naləmdən mənim, deyildir sırrım uzaq,
Gözlər görməsi üçün, nur olmuş gözə yasaq.
Mənim canım tənimdən, tən candan gizli deyil,
Canıma görünməyə izin verilməmiş, bil.
Atəşimdər ney səsim, sən onu sanma külək.
Kimdə atəş olmasa, gəl onu olmuş bilək.
Eşqimin atəşidir, düşmüş neyin üstünə,
Qaynarlığın atəsi, düşmüş meyin üstünə.
Yardan ayrılanlara, dost olar neyin səsi,
Daxili pərdəmizi, yırtar neyin pərdəsi.
Ney zəhər tək, həmçinin, padzəhər tək içilən,
Ney kimi qəm dostu yox, həm sevən, həm sevilən.
Ney özü dərddən yanır, odlanır, qan ağlayır,
Məcnun eşqindən deyir, verərək can ağlayır.
Varımızdır ney kimi, həmişə dilbir ağız,
Ney ləbində gizlənib, həmçinin bir dil, ağız.
Bir ağız nalan olub, səsi sizlərə tərəf,
Hay-harayı göylərə, yaymağı seçmiş hədəf.
Hər kim ona baxarsa, dərk edər naləsini,
Bu başında fəğanı, o başında səsini.
Bu neyin şirin səsi, Ondan almış nəfəsi,
Ruhunun hay-harayı, Ondan almış bu səsi,

¹ Əsrar - sırlər.

Bu huşa məhrəm olmaq, bihuş olmaqdır, ey dil,
Dillərin müştərisi, bil ki, qulaqdır ey dil.
Xeyirsiz olsa, əgər qəmlı neyin naləsi,
Dünyaya yayılmaz heç, neylərin şirin səsi.
Dərd əlindən günlərin, ləzzəti yox, adı yox,
Naləli günlər ötür, məzəsi yox, dadı yox.
Qorxumuz yox, getsədə həftələr, aylar hədər,
Qal mənimlə birlikdə, daxilən paksan əgər.
Balıq cinsi olmasan, su səni sirab edər,
Ruzin olmasa sənin, günlərin uzun keçər.
Huşyarın halını heç, anlaya bilərmi xam?!
Müxtəsər olsun sözüm, dediyim bu, vəssalam!
Badə qaynarlığıyla, nuşumuzun gədəsi,
Dünya öz kərdişiylə, huşumuzun fədəsi.
Badə bizdən olub məst, biz ondan məst deyilik,
Can da bizlə var olub, biz ondan həst¹ deyilik.
Qalib gələ bilməyib, rasta² xaric³ bir zaman,
Əncir olmaz quşlara, dadlı yemək hər zaman.
Qır oğul, zəncirləri, zəhmət çək, azadə ol,
Simu-zərdən qaç yənə, get, uzaqlaş, sadə ol.
Tökülərsə kuzəyə, dəniz qədər su əgər,
Küzənin tutduğu su, bir günə bəs eyləyər.
Doymaz heç hərislərin, tamahkar göz kuzəsi,
Sədəflər doymayıbsa, yox olar dürdənəsi.
Hər kimin ki, libası, eşq üzündən çak⁴ olar,
Eşqin günahlarından, tamamilə pak olar.
Sevin, eşq mənbəyimiz, həbibimizsən bizim,
Dəndlərə əlac edən, təbibimizsən bizim.
Ey, gidi dünyamızın, dava-dərmanı olan,
Əflatun, Ərəstun tək, yaddaşımızda qalan.
Eşq əlindən ruh özü uçub qalxdı göylərə,
Dağlar sanki rəqs edib, şövqlə baxdı göylərə.

¹. Həst-var olmaq.

². Rast -Şərq musiqisində müğamin adı və həmin müğamda bir pərdə.

³. Xaric - Muğamda bir pərdənin adı.

⁴.Çak – yırtıq ,cırıq .

Çatdı aşiq Turunda, özünün dildarına,
Tur sevincdən məst oldu, Musa çatdı yarına⁵.
Çox sirlər gizlənmişdir, neyin zilü-bəmində,
Əgər aksam sirri mən, dünya itər qəmində,
Ləblərimlə yar ləbin, əgər bir eyləsəm mən,
Ney kimi mən də daim, qəmli dastan söylərəm.
Hər kim öz dildarından, qalarsa çox aralı,
Nə qədər nəğmə desə, yenə qəlbini yaralı.
Çunkü güllər tez solub, gülüstan olub xarab,
Daha gülün ətrini, əvəz eyləyir güləb.
Cümə məşuq olmuşdur, aşiq qalmış pərdədə,
Məşuq həmişə sağdır, aşiq ölmüş pərdədə.
Eşqə meyil etməz o, hay da verməz hayına,
O, bir quş kimi olar, səs verər harayına.
Qol-qanadı vermişik, o eşqin kəməndinə,
Saqçından tutub çəkər, öz dostunun kəndinə.
Əvvəl-axır beynimdə, nə qədər ki, şüur var,
Yarımın da üzündə mənim üçün, nur var.
Nurdur sağ-solum mənim, həm arxam, önum mənim,
Başında vardır tacım, həlqədədir gərdənim¹.
Eşqimiz olmalıdır, biz də söz qoşa bilək,
Güzgüyə baxmaq üçün, bizə göz qoşa gərək.
Bilirsənmi, güzgüyə baxmır, qanızlar neçin?!
Çunkü baxsa güzgüyə, surətin görər çirkin.
Güzgü təmizlənərsə, çırkı üstdən pak olar,
Tanrıının günəşi tək, parlayan nurla dolar.
Sən də get sil, təmizlə bir tozun, pasın onun,
Dərk eylə təmizliyi, gör təcəllasın onun.
Qəlbinin duyğusuya, bu həqiqəti eşit,
Çamırlıqdan çıxaraq, düz yolu mərdanə get.
Əgər varsa ağliniz, tə'yin edin düz yolu,
Ondan sonra şövq ilə, siz gedin dümdüz yolu.

⁵. Yarina-məcazi mənadadır. Yəni Allahına.

Padşahın bir kənizə aşiq olması, Kənizin pulla alınması, sonra kənizin xəstələnməsi, xəstəliyin
uzun çəkməsi

Eşidin ey dostlarım, indi məndən bir dastan,
Özü də bir həqiqi dastandır halımızdan.
Öz nağdı halımızdır, axtarsaq kökün əgər,
İndiki dünyamızdan, üqbadan⁶¹ verir xəbər.
Çox qədim zamanlarda, bir padişah var idi,
Həm dünyada adil şah, din üçün şahvar idi.
Bir gün həmin gözəl şah, oldu atına süvar,
Sevirdi ovçuluğu, hər vaxt edirdi şikar.
Ov etmək məqsədilə, dağda – daşda qaldı o ,
Bir gün «ov tələsinə», ilişdi, ov oldu o ,
-Şah bir kənizi gördü, ov yolunun yanında,
Vuruldu o, kənizə, eşq oyandı canında,
Qəfəsdəki, quş kimi döyündürdü ürəyi,
Pulla aldı kənizi, çin oldu öz istəyi.
Sonra xəbərdar oldu, kənizin əhvalindən,
Eşitdi xəstədir o, narahatdır canından.
«Ulaqvardı birində, tapılmırıldı palanı,
Palan tapdı ullaqçın, qurd apardı olanı.
Birində kuzəvardı, suyun tapa bilmirdi,
Su tapıldı kuzəyçin, kuzəsini itirdi».
Dünyanın hər yerindən, Şah təbiblər çağırıldı,
Dedi:- İkimizində, vəziyyəti ağırdı.
Öz canımı istəməm, canımın canı odur,
Dərdiməndəm, xəstəyəm, dərdin dərmanı odur.
Hər kim dərman edərsə, mənim bu cananımı,
Qızıl xəzinəm onun, alsın xanimanımı .
Hamı o şaha dedi: -Canlar qurbanı sənə,
Bizə icazə versən, şərik olluq dərdinə.

⁶¹.Üqbadan - axırətdən, o dünyadan.

Təbibdir hər birimiz, cahanda məşhuruq biz,
Ağır dəndləri tapan, əlac edən nuruq biz.
Tanrıımız əgər onu, şad etmək istəyərsə,
Verər şəfalar ona, şadlıq verər səs-səsə.
«İnşallah» söylənməsə, murad heç vaxt alınmaz,
Sağalma da baş verməz, müalicə olunmaz.
Çoxları «İnşaallah» söyləmiş, yad eyləmiş,
Tez canını tapşırmış, ruhun azad eyləmiş.
Nə qədər içdi dərman ona etdilər dəva,
Çoxaldı əziyyətlər, baş verdi çoxlu cəfa.
Xəstəlik ucbatından, kəniz tük kimi oldu,
Şah göz yaşı axıtdı, rəngi saraldı, soldu.
Qəzadan o kənizin, bənizi çox saraldı,
Badam yağı sürtüldü, rəngi – ruhu qaraldı.
Həlilədən¹ qəbz oldu, hərarəti də artdı,
Su içmək yatırmadı, susuzluq ərşə çatdı.
Bədəni tam süst oldu, yuxu ərşə çəkildi,
Ürəyinə dərd qondu, göz yaşları töküldü.
Ədviiyyələr şərbətlər, verildi o kənizə,
Təbiblərdə yoruldu, dərdi baxmadı sözə.

Kənizi müalicə etməkdə təbiblərin aciz qalması,
Padşaha Haqqın əyan olması, həqiqi Padşahın
dərgahına üz tutması

Təbiblər aciz qaldı, vəziyyəti Şah gördü,
Ayaq-yalın baş-açıq, tez məscidə yüyürdü.
Daxil oldu məscidə, mehraba tərəf getdi,
Gözündən yaşı axıtdı, Tanrıya səcdə etdi.
Ağlı gəldi yerinə, qan-yaş içində özü,
Tanrıya tə'rif dedi, şirin etdi hər sözü.
Dedi:- Sən ey dünyani, bəndələrə bəxş edən,
Nəyi düşünürüməsə, tez onu dərk edirsən.
Halımızı bilirsən, təbibləri görürsən,
Lütfun bizə əyandır, özün haqqı sevirsən.
Bizə pənah olan Sən, kainatın Padşahı.

¹ Həlilə- müalicə üçün istifadə olunan müalicəvi bitki.

Yenə bu dünyamızda, çoxaltmışq günahı.
Sən deyirsən sırları, mən həmişə bilənəm,
Sirri biləndən sonra, onu zahir edənəm.
Təkəbbürlük xislətin, qovdu bir duman kimi,
Bağışlanma istəyi, coşdu bir ümman kimi.
Şah ağladı doyunca, yuxu apardı onu,
Yuxusunda gördü o, nuranı bir qocanı.
Qoca söylədi şaha, müjdə verirəm sənə,
Sabah bir qərib gəlsə, dərdini söylə ona.
Sabah gələn o qərib, məharətli həkimdir,
Ona sədaqət göstər, dərdə dəvani bilir.
Əlaclarında onun, mütləq sehrini gör sən,
Dərgahında¹ Tanrıının, qüdrət mehrini² gör sən.
O yatmışdı ayıldı, yuxuda agah oldu,
Dövran dəyişdi birdən, kəniz özü şah oldu.
Və'də çatdı vaxtına, səhər tezçə açıldı,
Günəş şərqdən boylandı, şəfəqləri saçıldı.
Şah durub bir guşədə, oldu işə müntəzir,
Ki görsün yuxu düzmü, açılsın tezçə bu sərr.
Gördü nuranı bir şəxs, gəlir saraya tərəf,
Üzü günəştek nurlu, kölgəsidir hər tərəf.
Uzaqdan yeriyirdi, parlayırdı hilal³ tək,
Yox idi, peyda oldu, göründü bir xəyal tək.
Onun bərabərində, xəyal yoxdur cahanda,
Ona bənzər xəyalı, tapmazsan heç bir yanda.
Xəyal cəngi⁴ saxlayan, sülhü gətirən xəyal,
Xəyal nəngi⁵ saxlayan fəxri yetirən xəyal.
Elə bir xəyaldır ki, övliya timsalında⁶,
Elə bir timsaldır ki, məhrular misalında.
Şah yuxuda gördüyü, o xəyalı tanıdı,
Sanki bu gələn qonaq, gördüyü xəyal idi.
Sanki Haqqının nuru, onda olmuşdu zahir,

¹ Dərgahında- Tanrıının qüdrət qapısın da.

² Mehrini- məhəbbətini.

³ Hilal- aypara.

⁴ Cəngi- müharibəni.

⁵ Nəngi- eyib, ar, bədnamlığı.

⁶ Timsaldır- misaldır, məsəldir.

Yalnız bəsirət gözü, onu görməyə qadir.
Elə ki, Haqqın nuru, peyda oldu uzaqdan,
Elə bil nur yağırdı arxadan, həm qabaqdan.
Qapıçılar yerinə, Şah getdi pişvazına,
Yuxuda seyr etdiyi, qonağın avazına.
Elə ki qarşılıdı qeybdən gələn qonağı,
Gördü ətrafi tamam, sanki olub gül bağı.
İkisi bir-biriylə görüşdü tanış kimi,
Qucaqlaşış öpüsdü, dostuna dönüş kimi.
Biri təşnəydi susuz, biri lətafətli su,
Biri sərxoş kimiyydi, biri şərarətl¹ su.
Dedi: mə'suqum o yox, sənsən indi yəqin bil,
Qəflətdə olmuşam mən, sanki əvvəl neçə il.
Sən mənə Mustafasan, Mən ollam sənə Vəli,
Xidmət edib bağlaram, daim kəmərlə beli.
Sən mənə Mustafasan mən sənə ollam Ömrə,
Sənə xidmətdə ollam,daim bağlaram kəmər.

Tanrıının insanları ədəbli olmağa də'vət
etməsi, ədəbsizləri cəzələndirməsi haqda

Tanrıdan istərik biz, nail olaq məqsədə,
Biadəb məhrum olar, Rəbbə dua etsə də.
Pislik etməz bi ədəb, özünün əndamına,
O həmdə atəş vurar, millətinin canına.
«Maidə»² asimandaen, vəhy ilə gəlib çatıb,
Satılıb-alınmayıb, şərhini alıb çatıb.
Musa qohumlarından,dedilər çox xərcimiz,
Qanmadan soruştular, hanı siru-mərcimiz.
Buğda ərşə çəkildi, çörək dillərdən düşdü,
Xalqa əziyyət qaldı, oraq əllərdən düşdü.
İsa peyğəmbər gəldi, dua etdi Rəbbinə,
Rəbbi eşitdi onu, bolluq yaratdı yenə.
Rəbbin fərmanı ilə, göylərdən endi süfrə,

¹ Şərarətl - mərdimazarlı, yamanlı.

² «Maidə»- Qur'anı- Kərimdə 5- ci surədir. Mədinədə nazil olmuşdur.3. Sir – sarımsaq .

Həvvarilər inandı, daha sevindi süfrə.
Üzü sırtlıq olanlar, özlərin tox etdilər,
Dilənçilər, gədalar, nəfslərin çox etdilər.
İsa onlara dedi: Yeyin, için şükər edin,
Bu ruzi daimidir, Tanrı adın zikr edin.
Bədgümanlıq etməyin, tamaha güc verməyin,
Kasib olar süfrəniz, Tanrıya küfr etməyin.
O gədalar baxmadı, İsanın sözlərinə,
Tanrı rəhmət qapısın, bağladı üzlərinə.
Dadlı-ləziz süfrələr, kəsildi asimandan,
Belə zəngin süfrələr, yox oldu həmin andan.
Zəkat verməsən əgər, yağışlar yağmaz səhər,
Zinalar çox olarsa, vəba tutar kənd-şəhər.
Zülüm, qəmlər gələrsə, səbəbi vardır demək,
Tanrıdan qorxmamazlıq, "ədəbi" vardır demək.
Ehtiyatlı olmayan, dostluğun yollarında,
Bir namərd tək qalacaq, dostların dillərində.
Ədəbin çox olarsa, nurlar bəxş edər fələk,
Çoxluğundan ədəbin, Tanrıya əziz mələk.
Arsızlar ucbatından, tutar günəş surətin,
Rədd etdi Rəbb sözünü, İblis aldı sifətin.
Yolunda azığın olan, bir bəndə olsa əgər,
Olar heyrət içində, başı daşlara dəyər.
Şahla mehmanın sözün, bir ləhzə etdik tamam,
Hələ qurtarmamışdır, maraqlıdır bu kəlam.

Padşahın yuxusunda gördüyü, Tanrı tərəfindən göndərilən, nam-nişanı verilmiş təbiblə görüşməsi

Elə ki, mehmanının, Şah getdi ayağına,
O şah idi gedirdi, dərviş tək qabağına.
Qollarını açaraq, onu ağuşa basdı,
Sanki bir dildar idi, qolun boynundan asdı.
Əllərindən, alnından, öpdü bir ata kimi,
Soruşdu əhvalını, qəbul etdi həkimi.
Hal-əhval soruşaraq, məclis başına çəkdi,
Dedi: bir xəzinəsən, sən tək dünyada təkdi.

Açı bir səbr ötüşdü, axırı dərin oldu,
Meyvə əkib gözlədik, bəhrəsi şirin oldu.
Dedi: Ey haqqın nuru, dəf etdiğ çətinliyi,
Tanrı belə buyurmuş, səbir udur pisliyi.
Sənin gözəl surətin, hər suala cavabdır,
Sənsən müşkül həll edən, etdiyin iş savabdır.
Dil bilənlər həmişə, ürəklərə körpüdür,
Dəstgir¹ olan kişilər, ayaqlarda hörgündür.
Mərhəba ey müctəba, ey Əliyyül Murtəza,
Əgər qaçsan qəzadan, tapar səni tez qəza.
Xalqına bir mövlasan, inanmayan napakdır,
İnanmayan ləinlər cəhənnəmdə bir xakdır².

Qeybdən gələn təbibin xəstənin üstünə aparılması

Məclis sona yetişdi, süfrəni cəm etdilər,
Təbibin əlin tutub, xəstə üstə getdilər.
Xəstəylə çox danışdı, xəstəlikdən söz açdı,
Xəstəni də'vet etdi, düz yanında əyləşdi.
Nəbzini yoxlayıb tez, rəngi-ruhuna baxdı,
Onun əlamətlərin, öyrəndi yenə baxdı.
Dedi: Müalicədə, zidd yol ilə gediblər,
Müalicə yerinə, yenə xəstə ediblər.
Onlar xəbərsiz idi, qəlbinin dərdlərindən,
Tanrıdan rəhm istəmək, keçmirdi qəlblərindən.
Xəstəliyi kəşf edib, təbib düşdü üstünə,
Sultana söyləmədi, dərdi gizlətdi yenə.
Əziyyəti, ağrısı, dalaq, öddən deyildi,
Odunun keyfiyyəti, tüstüsündən bəllidi.
Aşıqliyi məlumdur, ürək ağrısı gizlin,
Bədəni çox sağlamdır, ağrılar qırılmış belin.
Aşıqin xəstəliyi bütün dərdlərdən fərqli,

¹ Dəstgir- dustaq, əsir, tutulmuş.

² Bu misra Quranda “Ələq” surəsindəki 15-ci ayəyə işarədir. Həmin ayədə Əbu-Cəhlə müraciətlə deyilir: Əgər Əbu-Cəhl Həzrəti Peyğəmbəri incitməyini tərk etməsə onun alınının tükündən tutub cəhənnəmə çəkərik.

Eşqin iztirabları, Tanrıdan gəlir dərdli.
Aşıqlik bir tərəfdən, ya da ayrı tərəfdən,
Bizə rəhbərlik isə, daim Tanrı tərəfdən.
Eşqdən hər nə desəm də, şərh edib söyləsəm də,
Eşqə çataramsa mən, aciz olaram mən də.
Baxma ki, dildə təfsir, daha tez üzə gülür,
Eşqin dili yoxsa da, aydın başa düşülür.
Qələm tələsdiyindən şütyüb yazırıdı tez,
Eşqə düşəndən sonra, yazdığını pozurdu tez.
Söz bu yerə yetişdi, vəsf etmək yada düşdü,
Kağızlar parçalandı, qələmlər oda düşdü.
Ağıl onun şərhində, ulaq tək limə batdı,
Aşıqlik öz şərhini, eşqin üstünə atdı.
Günəş tezdən boylandı, Tanrıya oldu dəlil,
Haqqdan üz döndərmədi, qəlbina doldu dəlil.
Gər ondan kölgə qalsa, hər tərəf kölgə olsa,
Tanrı cana nur verir, can özü harda qalsa.
Kölgə əfsanə kimi, sənsə yuxular ara,
Günəş yerdən boylansa, ay olar bir aypara.
Bu dünyada Şəms təkin, qərib görmək yalandır,
Şəmsdən başqa yalandır, çünkü canlar alandır.
Şəms əgər xaricdəsə, fərzlə dada bilərik,
O fərdi hər bir zaman, təsvir edə bilərik.
Lakin bu Şəmsə isə, varlıq olmuşdur əsir,
Onun bənzəri yoxdur, zehnimizdədir bu sərr.
Təsəvvürdə zatinin, şərəfinin həcmi yox,
Necə tərif olunsa, tərifinin həcmi yox.
Şəmsi Təbrizim mənə, Nur, Günəş olmuş yenə,
Çünkü o Naqq nurudur, bir Günəş olmuş mənə.
Elə ki səhbətlərim, gəldi Şəmsin üstünə,
Səmada dördüncü Şəms, pərdə çəkdi üzünə.
Vacib olduğu üçün, adını çəkdirim yenə,
Rəmzlərini şərh etdim, adını əkdirim yenə.
Bu nəfs mənim içimdən, parlayaraq görünmiş,
Sanki Yusif köynəyi, mənə ənam verilmiş.
O barədə Naqqıma, illərlə dua etdim,
Rəmzi təkrar etməklə, özümü uca etdim.
Ki, səmayla yer üzü, gülsün çiçəklə dolsun,

Ağlı, ruhu, yüzlərlə, artsın hesabsız olsun.
Dedim ey Həbibindən, uzağa düşüb qalan,
Sanki bir xəstə kimi, təbibdən uzaq olan.
Mənə zülüm etmə sən, çünki fənadayam mən,
Daha gücüm tükənib, tə'rif deyə bilmirəm.
Kim nə deyirsə desin, özü ağıla gəlsin,
Saxtakarlıq etməyin, faydası olmaz bilsin.
Rəqib nə söyləyirsə, heç də müvafiq deyil,
Zəhmətim, əziyyətim, bilsin nalayıq deyil.
Mən nə deyim, söyləyim, damarlar hüşyar deyil,
Yarı olmayan «Yarın», şərhin vermək zordur bil.
Özün tə'rif eyləmək, sanki tərki sənadır,
O varlığın dəlili, varlıq özü xə tadır.
Bu hicranın, əfqanın, şərhi çətindir-çətin,
Bu şərhin zamanını, dəyişdir sən ol mətin.
Dedi: Mənə təam ver, çünki acmışam yenə.
Söylədi sən tələs ki, qılınc açmışam yenə.
Sufi vaxtın «oğlundur» eşit məni ey rəfiq,
Günü atmaq sabaha, deyildir şərti təriq.¹
Əgər öz-özlüyündə, sufi deyilsənsə sən,
Nəğdi nisəyə etməklə, yoxluğu gətirirsən.
Söylədim ona belə, yarın örpəyi gözəl,
Qulaq as hekayətə, onun hər nəyi gözəl.
Daha yaxşı o olar, özəlliyi dilbərin,
Hədisdə söylənilsin gözəlliyi dilbərin.
Söylədi kəşf etmə sən, xəyanəti xisləti,
Əziyyət vermə mənə, etmə bu hərəkəti.
Aç pərdəni açıq de, bu işdə mən necəyəm,
Bu köynəyə sığışmam, o gündüz, mən gecəyəm.
Dedim: Gər bəyan olsa, hamiyən olsa əyan,
Nə sən var olacaqsan, nə ətrafin, keçmə yan.
Sən arzu edirsənsə, onu ölçüsündə et,
Parlaq etməz bir dağı, saman çöpü sən dərk et.
Onun güc qüdrətiylə, şüasın yayar günəş,
Gər güclü şüa versə, yeri yandırar günəş.
Bu dünyanın canı ta, olmayıncə qan tamam,

¹ Təriq- yol, üsul.

Dodaqları sıx tamam, gözlerin yum yan tamam.
Fitnə təlatümləri, qanları axtarma sən,
Bundan sonra bir daha, Şəmsi yada varma sən.
Bunun axırı yoxdur, əvvəldən başla yenə,
Davam et hekayəni, qayıt öz bildiyinə.

Kənizin xəstəliyini öyrənməkdən ötrü təbibin Padşahdan bir xəlvət yer tələb etməsi

Elə ki həkim gəldi, bu sözdən agah oldu,
Vəziyyəti öyrəndi, şaha qibləgah oldu.
Dedi: Ey Şah bu dəmdə, xəlvət eylə sən evi,
Yaxınları kənar et, yadlar tərk etsin evi.
Gözə görünməsin kəs, bilinməsin bir iz də,
Ki, mən soruşa bilim, nə vardır bu kənizdə.
Mənzili boşaltdı Şah, tamam uzaqlaşdı Şah,
Dərdi bilinsin deyə, kənizindən qaçdı Şah.
Mənzil boşaldı tamam, qohum əqrabalardan,
Evdə heç kəs qalmadı, təbib sordu bimardan.
Yumşaq-yumşaq öyrəndi, harda vətənin,yerin?!,
Dərdə dərman eyləmək, üsulu daha dərin.
Nəbzi üstə el qoydu, yoxladı diqqət ilə,
Təbib nə soruştusa, kəniz gətirdi dilə.
Dabanına batarsa, tikan bircə adamın,
Qoyer diz üstə onu, ah-uf incidər hamın.
İynənin ucuya tez, axtarar o tikanı,
Tapa bilməsə əgər, qazacaq tez dabanı.
Tikan tapmaq ayaqdən, əgər deyilsə asan,
Heç ürəkdən tikanı, tapa bilərmi insan?
Hər kəs ürəkdə görsə, ona batan tikanı,
Çıxarda bilməz onu, tapmasa batırını.
Ulaq quyruğu altda, bir şəxs qoyarsa tikanı,
Ulaq götürə bilməz, olar hey təpik atan.
Ulaq dəf etmək üçün, ağrıcı tikanı,
Qoşa təpik ataraq, xarab edər hər yanı.
Təpiklə edə bilməz, ulaq tikanını dəf,
Məharətli ustayla, düzələr edilmiş səhf.

Sür'ətlə sıçrayarsa, artıq ağrıdar tikan,
Bir ağıllı şəxs lazım, tikan verməsin ziyan.
Həkim dəva etməkdə, mahir bir ustad idi,
Toxunduğu hər xəstə, bəladan azad idi.
Soruşub öyrənirdi, nə sərr vardır kənizdə,
Təbib təkrar soruşur, edirdi təkrar qız da.
O oturub həkimlə, edirdi sirlərin faş,
Böyükələrdən danışır, gözündən axırdı yaş.
Xəstə edirdi söhbət, qulaq asırdı həkim,
Nəbzinin vurmasıyla dərd açırdı həkim.
Tutduğu adlar ilə, yoxlayırdı nəbzini,
Məqsədi bu idi ki, bilsin dərdin yerini.
Onun vətənindəki, dostlarını sayırdı,
Dostlar qurtaran zaman, o, şəhərdən doyurdu.
Həkim soruşdu qızdan, çıxdınmı şəhərindən?
Daha hansı şəhəri, sevirsən çox dərindən?
Bir şəhərin adını, söylədi qız yenidən,
Rəngi-ruhuyla nəbzi, dəyişmədi yerindən.
Xacələrdən danışdı, şəhərlər saydı bir-bir,
Yerlərə tərif dedi, xalqı duz çörəklidir,
Şəhər-şəhər axtardı, ev-ev sorub qurtardı,
Nə nəbzi vurdı artıq, nə sifəti ağardı.
Onun nəbzi yerində, ürəyi sakit idi,
Nəhayət Səmərqəndin, o qənd adını dedi.
Dərindən ah çəkərək, ay üzlü gəldi dilə.
Onun şəhla gözündən, yaş axdı gilə-gilə.
Bir tacir həmən şəhrə, gətirdi satmaq üçün,
Zərgərlərin başçısı məni aldı özüyçün.
Altı ay saxlayaraq, sonra satdı özgəyə,
Bunu deyəndə kəniz, qəm baxmadı heç nəyə.
Nəbzi sür'ətlə vurdı, sifət saraldı soldı,
Həmin zərgərin adın, eşitcək gözü doldu.
Xəstəsinin sərrini, elə ki, Təbib tapdı,
Sanki dərdi-baləni bildi o həbib tapdı,
Dedi: Hansı küçədə yaşayır, həmin oğlan,
Dedi: Ğatıfər adlı, məhəllədədir cavan.
Bu dəmdə belə dedi, əməli saleh həkim,
Azaldaram əzabın, bildim səbəbkarı kim.

Dedi:Bildim anladım,kimdir əzab verənin,
Gözlə sehrimi edim, ollam əzab görənin.
Şad ol, sevin gül daha , göyərdərəm mən səni,
Necə ki ,yağış suyu göyərdir göy çəməni .
Çəkərəm qəmini, Mən daha qəmlər çəkmə sən,
Yüz atadan babadan, sənə çox müşviqəm mən.
Dinlə məni bu sirri, söyləmə heç kəsə sən,
Şah etsə məcbur səni, ona da deməyəsən.
Çunkü əgər sərəni,saxlamağı bacarsan,
Muradın hasil olar, daha tez qovuşarsan.
Peyğəmbər söyləmişdir, sərəni saxlayan, şəxs,
Muradına tez çatar, çox da gözləməz əbəs.
Toxum yerin altında, adətən gizli qalar,
Sirri bəlli olanda, yaşıl bir bostan olar.
Qızıl gümüş gizlənib, olmasayı yer altda,
Bəs necə tapılardı, mə'dəndə dərin qatda?!
Həkimin vədələri, onun lütfü kərəmi,
Kənizə ürək verdi, yox etdi dərdi - qəmi.
Vədələr olsa doğru, yağ kimi yatar qəlbə,
Olsa yalan vədələr, sanki boğazda həlqə.
Kəramətlı adamın, vədəsi xəzinədir,
Kəramətsiz vədəsi bilinməz düzü nədir .
Vədəni verdinmi sən, vəfali olmalısan,
Vəda vəfa etməsən, sənə deyilməz insan.

İlahi təbibin kənizin xəstəliyini tə'yin etməsi və Şaha bildirməsi

Elə ki, sərri tapdı, nurlu mehriban həkim,
Kənizin çöhrəsi tez, açıldı bir gül təkin.
Təbib ayağa qalxdı, getdi Şah otağına,
Şahı agah eylədi, dərdi söylədi ona.
Şah həkimə söylədi:İndi tədbirin nədir?
Dərdi yox etmək üçün, yeni təbirin¹ nədir?
Dedi: Tədbir odur ki, zərgəri gətirək biz,

¹ Təbir- yozum, yozma.

Dərdin müalicəsinə, onu məcbur edək biz.
Bir qasid göndərilsin, ona xəbər verilsin,
Tələb edilsin ondan, ki, o buraya gəlsin.
O zərgər kişini sən, çox-çox uzaq şəhərdən,
Qızıl xələt verərək, sirab eylə sən zərdən.
Simu-zər görse, həmin tamahgar olan cavan,
Ayrılar vətənindən, olar bizə o mehman.
Ağlı kəm olan kəsi, zər tezçə valeh edər,
Xüsusən müflis olsa, sevincdən ağlı gedər.
Qızıl tapmaq qazanmaq, çox da deyildir asan,
Zər tapmaq asan olar, ağıllıdırsa insan.

Padşahın Səmərəqəndli Zərgər kişini götirmək üçün elçilər göndərməsi

Elə ki, bu sözləri sultan ondan eşitdi,
Həkimin nəsihətin, can-başla qəbul etdi.
Dedi: Hökmün nədirə, o hökümlə gedim mən,
Nə istyirsən söylə, onu icra edim mən.
Bir iki nəfər elçi, Səmərəqəndə getdilər,
Onlar çox məharətli, sədaqətli idilər.
Həmin o iki nəfər, Səmərəqəndə gəldilər,
Şahənşahdan zərgərə şad xəbər gətirdilər.
Dedilər: Gözəl ustad, hər yerdə olmuş ustad,
Şəhərlərdə tanınmış, adı yayılmış ustad.
Səni filan Şahənşah, zərgər görmək istəyir.
Zərgərlik sahəsində, rəhbər görmək istəyir,
Sən al bu xələtləri, götür zər-gümüşləri,
Əger gəlsən bizimlə, sənindir zər işləri,
Kişi xələti görüb, ürəyini bərkitdi,
Özünü məğrur tutub, ailəsini tərk etdi.
Şadü xürrəm olaraq, onlarla düşdü yola,
Çünkü xəbərsiz idi, şah edəcək qəsd ona.
Ərəb atına minib, şirin-şirin çapırdı,
Özünün qan pulunu, əldə atıb-tuturdu.
Ey özündən çox razı, səs verən şah səsinə,
Ayağınlı gedirsən, ölümün pəncəsinə.

Xəyalında tutubsan, mülkü-malı sərvəti,
Bil ki, Əzrayıl sənə, etməz heç bir hörməti.
Elə ki, yol qurtardı, gəlib çatdı o “həbib”,
Saraya gətirdilər, gördü onu Şah, təbib.
Hörmətlə izzət ilə, yanına getdi Şahin,
Elə bildi yandırar, Şah ona bəylik şəmin.
Onu görçək şah özü, tə’zimlər etdi ona,
Öz qızıl xəzinəsin, göstərdi qonağına.
Söylədi buyur bu sən, bu qızıl bu simu-zər,
Hazırkı qolbağılar, boyunbağ, zəncir, kəmər.
Növbənöv ayınələr, say-hesabsız, qab-qasıq,
Düzəltdiyin əşyalar, süfrələrə yaraşıq.
İşinə başladı tez, o kişi götürdü zər,
Lakin o xəbərsizdi, işlərin sonu nələr.
Sonra həkim söylədi, qulaq as böyük Sultan,
Xəstə olan kənizi, zərgərə ver sən haman.
Qoy kəniz vüsalına qovuşub xoşbəxt olsun,
Yandığı atəşləri, söndürsün şadbəxt olsun.
Bağışladı Şah ona, o ay üzlü kənizi,
Qovuşdu zərgər kəniz, çin oldu təbib sözü.
Altı ay yaşadılar, şad xürrəm qoşa onlar,
İndi gözləyək görək, işin sonu nə olar.
Bir gün gözəl kənizin, «Şərbət» yadına düşdü,
Zərgər «Şərbəti» içdi hali tamam dəyişdi.
Üzü saraldı tamam, qəlbə qaraldı yaman,
Yavaş-yavaş ürəyi, çırpındı durdu tamam.
Çunkü məhəbbət onda, saf məhəbbət deyildi,
Şöhrət məhəbbətiydi, ucaldı tez əyildi.
Kaş o ad-san, o şöhrət, olmayıydi əzəldən,
Bu bədbəxtlik olmazdı, ömür getməzdı əldən.
Zərgərin gözlərindən, qan axırdı sel kimi,
Ölüm pəncəsi onu, boğurdu bir qul kimi.
Tovuz qanadlı ölüm, qondu zərgər canına,
Çoxlu şahlar sultanlar, qəltan etmiş qanına.
Qız dedi: Mən ahuyam, almışdı o canımı,
O ovçu axitmışdı, mənim qızıl qanımı.
Mən elə tülkiyəm ki, çöldə gizli vurdular,
Göz düşmüştü dərimə, boynumu sindirdilar.

Mən o filəm ki, məni yaralamışdı filban¹,
Göz dikmiş fil dişimə, qanım tökmüşdə haman.
Öldürdüyüm bu adam, xislətdə alçaq idi,
Kinim soyumamışdı, ürəyimdə dağ idi.
Bu gün mənə dəyən ox, sabah ona dəyəcək,
Nahaq qan axıdan şəxs, bir gün qanın yeyəcək.
Baxma divar kölgəsi, gündüz olar çox uzun,
Gün batmağa dönəndə, geri qaytarar özün.
Bu dünya bir dağ kimi, əməlimiz bir nida.,
Qayıdar üstümüzə, dağa dəyəndə səda.
Taleh belə yazılıdı, zərgərə gor qazıldı,
Kəniz aldı qanını, xəstəliyi düzəldi.
Ölənlərin eşqi bil, bir əbədi eşq deyil,
Çünkü ölen şəxs bir də, geri qayıdan deyil.
Məhəbbət diri ikən, hər zaman bir zər olar,
Çünkü gülün qönçəsi, səhər təzə-tər olar.
Eşqə dirilik verər, canlı olarkən insan,
Şərabdan feyz alınar, saqı verərkən peyman.
Taleyin hökmü ilə bir, hulqum vurulubsa,
Ömür geri qayıtmaz, əgər Xızır da gəlsə.
Səndə o eşqi seç ki, Ənbiyalar seçdilər,
Eşqin gücündən onlar, Tanrıya and içdilər.
Sanma ki, biz o şahdan, açmariq söhbət yenə,
Kərimlərə söz qoşmaq, çətin deyildir mənə.

Zərgər kişinin öldürülməsinin Tanrıımızın hökmüylə olmasının bəyani

O zərgərin ölümü, Naqqın məsləhətiylə,
Nə istəyə bağlıydı, nə də zəif bir gülə.
Nə də həmin padşahın, istək arzusu idi,
Tanrıdan hökm oxunmuş, alın yazısı idi.
Bir adamın başını, vurubsa Xızır İlyas,
Nə qədər axtarsalar, o baş daha tapılmaz.
Kim ki, Naqqından alır, vəhyini, xitabını,

¹ Filban- filə baxan, fil sahibi.

Nə iş icra edərsə, alacaq savabını.
Sənə canı verən kəs, onu alsə rəvadır,
Səni öldürən Əli, ona verən Xudadır.
Sən də İsmail kimi, ver baş Tanrı yolunda,
Şadü- xəndan sidq ilə, saflaş Tanrı yolunda.
Ömrün boyu sevinclə, yaşayarsan qalarsan,
Sən Əhədin, Əhmədin, pak canı tək olarsan.
Aşıq fərəh camını, elə ki, başa çəkər,
Özü- öz, əlləriylə canan ağuşa çəkər.
Şah bu qanı tökməyi, şəhvət üçün etmədi,
Bədgüman olma ondan, bu qanı o tökmədi.
Belə güman etmə sən, Zərgəri öldürən Şah,
Onu öldürmək üçün, bu tələni quran Şah.
Ey bədgüman dərk eylə, xəta zənnindən ötüş,
Zənnin xəta olarsa, günahkarsan başa düş.
Bu əziyyət bu cəfa, gərək bəhrəsin versin,
Vəfasızlıq yox olsun, artıq tamahlıq ölsün.
Bu imtihan sorğu da, aşkar olar niku-bəd,¹
Nəfsə qalib gəlməyə, cihad lazıim ta əbəd.²
Olmasayıdı bu əməl, hökmü ilə Xudanın,
Şahla fərqi olmazdı, bir vəhşinin, gədanın.
Şah şəhvətdən tamahdan, qəlbini pak eylədi,
Tamahkarın hərisin, qəlbini çak eylədi.
Baxma Xızır dəryada, gəmi batırdı özü.
Yüz dostu itirsə də, daim xatirdə özü.
Musa peyğəmbərimiz, öz nuru hünəriylə,
Ondan utanırdı ki, Xalqı məşğulşər ilə.
Etmə hesab qan onu, qızıl gül ləçəyidir,
Bilmə Məcnun sən onu, ağılin göyçeyidir.
Axıtsayıdı əger o, bir müsəlman qanını,
Kafərəm əger, çəksəm onun adı – sanını.
Düşməni mədh eyləmək, Rəbbi qəzəbləndirər,
Bədgüman olar hamı, mö'mini hirsləndirər.
O şah kimi şah idi, hər şeydən agah idi,
O seçilmiş şah idi, xalqına pənah idi,
O, ölməli mərd idi, çün özü namərd idi,
Onun tamahkarlığı, canına bir dərd idi.
Yarım can olmaqla o, yüz cana can bəxş etdi,

1Nikü-bəd-yaxşı-pis

2Ta əbəd-əbədiyyətə qədər.

Zərgər comərd olmadı, həyatı hədər getdi
Tanrıının qəzəbində, sən bir ibrət gördünmü?
Zərgərin cəzasına qulda hacət¹ gördünmü?
Neştərlə qan alarkən, uşaq aqlar həmişə,
Uşaq sağalan kimi, ana gülər bu işə.
Sən özünlə onları, edirsən müqayisə,
Çox uzağa düşmüsən bu işdə girmə bəhsə.
Bu barədə hekayə yenə söyləmək olar,
Fikrləşək görək biz, daha nə demək olar.

Baqqal kişi və Tutuquşu hekayəti

Bir şəhərdə, bir baqqal, bir Tuti saxlayardı,
Rəngi yaşıl səsisə, insana oxşayardı.
Dükanda yaşayardı, dükəni qoruyardı,
Bütün tacirlərlə o, şirin söhbət qurardı.
Xitab etməkdə şəxsə, məharətli natiqdi,
Tuti tək danışmaqdə, dinməkdə sadiq idi.
Bir gün dükan sahibi, evlərinə getmişdi,
Dükəni tutisinə, o, etibar etmişdi.
Birdən bir zirək pişik, varidi- dükən² oldu.
Siçan qovdu tutmağa, Tuti herasan³ oldu.
Tuti uçdu qorxudan, dükanda qanad çaldı,
Qanadları toxundu, yağ qutusu dağıldı.
Bir azdan baqqal gəldi, kördü yaqlar dağılmış,
Dükən qarışmış tamam, Tuti bir kündə qalmış.
Baqqal dükəna gircək, üst-baş yağa bələndi.
Tutiyə zərbə vurdu, baş tükəri ələndi.
Tuti neçə gün susdu, danışmadı dinmədi,
Baqqal tamam pərt oldu , peşmançılıq sönmədi.
Saqqal yolub söylədi, gör başıma nə gəldi,
Nemətimin günəşti, buludlar altda qaldı.

¹Hacət-ehtiyac, lazım olan şey.

²Varidi-dükana daxil olmaq.

³Herasan-qorxmaq, hürkmək.

Ey kaş əlim sınaydı, dükanıma varanda,
Şirin dilli Tutimin, başına əl vuranda.
Gördüyü dərvişlərə, tez verirdi hədiyyə,
Sanırdı o, dərvişlər, əlac edər Tutiyə.
Üç gün, üç gecə keçdi, baqqal ümüdsüz oldu,
Ümüdini itirdi, susmağa məcbur qaldı.
Onun qəmi-qüssəsi, artdı, daha çıxaldı,
Dedi: Bu yaziq quşun, nədən dili lal oldu?
Tutini hər gün görür, təsir edirdi ona,
Təəccübə dişini, sixirdi dodağına.
Dəmbədəm hər söz başı, deyirdi işim çətin,
Görən eşidərəmmi, quşun, şirin söhbətin.
O, ümud edirdi ki, quş danışib dinəcək,
Quşun xoş sıfətini, yenə hər gün görəcək.
Birdən yamaqlı paltar, kişi yoldan keçirdi.
Başı test arxası tək, keçəl soldan keçirdi.
Tuti dilə gelərək, belə söylədi haman,
Səsləyib çağıraraq, dedi, ona ey filan.
Ki, sən ey keçəl kişi, nədən keçəl olmusan?
Sən də yağ dağıtmışan, ya tükünü yolmuşan?
Bənzətməni eşitcək, xalq gülüşdü bu işə,
Çünki Tuti halını, oxşadırdı dərvişə.
Pak əməlli halını, öz işinə oxşatma,
Sən gəl “şirin” sözünü, “şir” sözünə oxşatma.
Dünyamız bu səbəbdən, yolunu azan olmuş,
Cün Tanrı dərvişindən, agah olan az olmuş.
Özlərini Nəbi tək, alım şəxs sanırdılar,
Övliyalarmızı, çıxda tanımındılar.
Belə söyləyirdilər, biz bəşər, onlar bəşər,
Onlarda bizim kimi, işləyər, yeyib- içər.
Lakin heç bilmirdilər, korluqdan görmürdülər,
Fərq olub olmamağın, heç duya bilmirdilər.

İki arı çeməndə, bəhrələnər çicəkdən,
Biri sancar, o biri, bal toplayar ləçəkdən.
İki ahu otlaqda, su içər ot otlayar,
Biri otlaq təzəklər, biri müşk hazırlayalar.
Qamışlıqda iki ney, bir göldən su içərlər,
Birisini boş qalmışdır, birin şəkər çəkərlər.
Yüzlərlə dinlər vardır, bir-birinə oxşardır,
Lakin diqqət eyləsən arasında fərq vardır.
Biri yeyərkən ondan, iyili murdar ayrılıar,
Yeyər başqa bir vücud, Tanrı nuru var olar.
Biri nuş edər, içər, doğar paxilla və Həsəd,¹
Yeyər başqa bir vücud, o, olar nuri Əhəd.²
Bir hissə şirin torpaq, bir hissə şoran torpaq,
Bir hissə təmiz torpaq, bir hissə divə ovlaq.
Hər iki surət əgər, oxşasa bir-birinə,
Açı suyla, şirin su, səfadır³ hər birinə.
Zövq sahibi lazımdır, tanısın təamları,
Yesin balın şəhdini, kənar etsin mumları.
Sehri möcüzə ilə, oxşadıb etmiş qiyas,⁴
Çünki hər ikisi də, məkrədən almış əsas.
Sehirçilər hiyləylə yox etməkçin Musanı,
Yondular Musadakı, oxşar olan əsanı.
Bu əsayla, o əsa, arasında fərq böyük,
Bu əməllə, o əməl, arasında fərqli yük.
Başında sehrli olan, qafaya olsun lənət,
İçində vəfa olan, əmələ olsun rəhmət.
Kafirlər meymun kimi, bir-birin vurmaqdadır,
Bir afət gəlmış yenə, insanı yormaqdadır.
Nə qədər bir-birinə, xalq meymunluq eyləsə,
Özü alar cavabın, digərə nə söyləsə.
Kafər guman eyləyir, onun tək xətakaram,
Necə bilər fərqi, o, istehzalar axtaran.
Biri Tanrı əmriylə, istehzayla digəri,

¹ Həsəd-paxilliq.

² Nuri əhəd-Tanrı nuri.

³ Səfa-saflıq, xalislik, duruluq.

⁴ Qiyas-tutuşdurma, müqayisə.

İstehzali sıfətlər, səpsin başa külləri.
İki üzlü riyakar, guya namaz qılırlar,
Qıldıqları namazı, namaz adlandırırlar.
Oruc tutmaq, namazda, Həccə getmək, zəkatda,
Münafiq, riyakarlar mömini qoyar matda.
Lakin oyunda qalib mömin çıxar aqıbət,
Tanrı münafıqləri, mat saxlayar axırət.
Gərçi onlar hər biri, bir taxta arxasında,¹
Lakin fərqləri isə, yerlə göy arasında.
Hərə gedir bir yolu, öz məqamın axtarır,
Öz-özünə müvafiq, hərə bir yola varır.
Tanrı möminlərinə, şadlıq sevinc gətirər,
Münafıqləri isə, cəhənnəmə yetirər.
Bir həxs əger sevilsə, zatında var sevilmək,
Əgər bir şəxs söyulsə, zatında var söyülmək.
«Mimü», «Vavü», «Mimü», «Nun»² insana şərif³ deyi-

l,

Heç də «Mömin» gəlməsi mərd üçün tərif deyil.
Gər münafiq³ gəlməsi, eşidilsə bir yerdən,
Bir əqrəb gəlməsi tək, deşib keçər hər yerdən.
cəhənnəm gəlməsində, yoxdur cəhənnəm odu,
Sözün adın çəkməklə, bilinməz onun dadi.
Ad sahibi çirkinsə, adın nə günahı var,
Dənizdə su acısa, qabın nə günahı var.
Qabdakı su mənadır, onu saxlayansa qab,
Məna dənizi olmuş, «İndəhu ümmül kitab»⁴
Tanrıda qüdrətə bax, qoşadır iki dəniz,
Suları acı şirin, qarışan görmürük biz.⁵
Dənizlər ikisidə, bir mənbədən axırlar,
Mənbə ilahi mənbə, o mənbədəndir onlar.
Əgər qızıl qəlb isə, yaxud təmiz qızılsa,

¹ Taxta arxasında-şahmat nəzərdə tutulur.

² Mimü, vavi, mimu, nun-Mömin sözünün arı- ayrı hərfləri.

³ Minafiq-Dinsizlər, İslam ələyhdarları.

⁴ Şərif-şərif, şərəf, müqəddəs, nəciblik, əsillik.

⁴ İndəhu ummul kitab-Rəd surəsi (39-cu ayə).

⁵ Ərrəhman- surəsi 20, 21-ci ayələrə işaretdir.

Heç vaxt bilə bilməzsən, məhək¹ daşı olmasa.
İnsan da öz canını, məhək qoyub yoxlasa,
Şübhəsiz o tapacaq, xəstəlik harda olsa.
Əgər bilmək istəsən, qəlbini Mustafanın,²
Sənin ürəyin gərək, kanı olsun vəfanın.
Əgər düşsə bir Xaşak,³ canlı insan ağzına,
Sakit qala bilməz o, əl salar boğazına.
Min tıkə xorək olsa, içindən bir tük çıxsa,
Yalnız ürək bulanar, təsir etməz heç kəsə.
Dünyamızı hiss etmək, nərdivandır cahana,
Üqbamızı⁴ hiss etmək, nərdivian asimana.
Bu hissin sağlamlığıñ, siz təbibdə axtarın,
O hissin sağlamlığıñ, tək həbibdə⁵ axtarın.
Bu hissin sağlamlığı, camaldan bəhrələnir,
O hissin sağlamlığı, əməldən bəhrələnir,
Canlar alındır O Şah, cismimiz viran edər,
Sonra viran etdiyin, yenə abadan⁶ edər.
Afərin o cana ki, Böyük Tanrisin,
Mülkü, canı, varını, yolunda bağışlasın.
Biri xəzinə üçün, etdi viran xanəni,⁷
Həmin xəzinədən, tikdi o viranəni.
Suyu kəsdi arxından, onu pak-təmiz etdi,
Sonra suyu buraxdı, özünü sirab⁸ etdi.
Dərisini deşərək, çəkdi öz peykanını,⁹
Sonra dəriyə verdi, sağalmaq imkanını.
Düşməni qırmaq üçün, etdi viran qalani,
Tikdi özü yenidən, özü quran qalani.
Keyfiyyətli bir əməl, şəksiz şübhəsiz olar,

¹ Məhək-Qızıl və gümüşü təyin edən daş.

² Mustafa-peyğəmbər nəzərdə tutulur.

³ Xaşak-çör-çöp.

⁴ Üqba-axırət.

⁵ Həbib-Allah nəzərdə tutulur.

⁶ Abadan-abadlıq, abad etmək.

⁷ Xanəni-evi.

⁸ Sirab-doyunca.

⁹ Peykan-oxun ucluğu.

Mənim söylədiklərim, zərurətdir düz olar.
Gah belə eyləyər o, gah da onun əksini,
Dinə vurulmalısan, sevməlisən ayını.
Elə heyran olma sən, Haqqa uzaq qalasan,
Belə heyran ol ki sən, sevgidən məst olasan.
Dostuna tərəf hər an, birinin sifətidir,
Digərinin sifəti, san Tanrı sifətidir.
Hərənin sifətinə bax saxla ehtirəmin,
Xidmət edən sifətlər, heyran edəcək hamın.
O qədər iblis təkin, insan sifətlilər var,
Başa düş hər bir ələ, əl uzatmaqmı olar?
Çünki ovçu quş kimi, çıxardar tez-tez səsin,
Məqsədi o ovçunun, doldurmaqdır tələsin.
Quşlar eşidən zaman, öz cinsinin səsini,
Enəcəkdir səmadan, tapacak tələsini.
Dərvişlərin sözlərin, rəzillər oğurlayalar.
Sanki o da dərviş tək, ilanlar ovsunlayar.
Kişilərin əməli, doğru, səmimi olar.
Rəzillərin əməli, hiylələr kimi olar.
Nəhəng şiri götürüb, dilənməyə gedən var,
Rəzil Əbu Müslümü¹ Əhmədə tay edən var.
Əbu müslüm ləqəbi yaddaşda kəzzab² qaldı,
Məhəmmədin ləqəbi, bil, Ülüləlbab³ oldu.
Haqqın meyi qurtarsa, gələr ətri müşkünab,
Badələr qurtaranda, qalar iyili bir əzab.

¹ Əbu Müslüm-Muradi kəzzab (peyğəmbərlik iddiasında olan Asin şəxs).

² Kəzzab-yalançı.

³ Ululəlbab-ağıllı, dahi.

Fanatikliyi və başqa dirlərə qarşı kin və ədavət bəslədiyi ucbatından Xristianları qıran, Yəhudi padşahının dastanı: «Usta və onun çəpgöz şagirdi» hekayəti

Yəhudi torpağında, bir zülümkar şah vardı,
İsəviylə düşməndi, Nəsranini qırardı.
Bu haqq yolun azan şah, sanki çəpgöz olmuşdu.
İki tanrı sevərin, o, qəsdinə durmuşdu.
«Bir gün çəpgöz şagirdə, ustadı dedi ara,
Taxçamızda qoyulmuş, şüşəni gətir bura.
Çəpgöz otağa girdi, taxçaya göz gəzdirdi.
Tapdı taxçanı çəpgöz, süsəni iki gördü.
Çəpgöz ustaya dedi:— Burda şüşə ikidir.
Sənə hansını verim lazım hansı biridir?
Usta dedi:— Ey oğul, şüşə iki deyil, bax!
Diqqətinini cəmləşdir, çəpgözlüyüň burax.
Dedi:— Ey ustam mənim, vurma mənə çox tənə,
Dedi:— Birini sindir, birini gətir mənə.
O, şüşəni sindirdi, şüşələr yoxa çıxdı,
Çəpgöz səhvini bildi, xəcil, ustaya baxdı.
Şüşə bir ola— ola, ikisini gördü o,
Şüşəni səndiran tək, tez başına vurdu o,
Hərislik, şəhvətlilik, insani çəpgöz edər.
Onu yoldan azdırar, ruhunu əvəz edər.
Qərəzlilik olanda, bacarıq yoxa çıxar.
Hicab¹ini itirər, görməz uzağa baxar.
Qazi əgər verərsə, rüşvətlə əyri qərar,
Zalim almaz cəzasın, məzlam ağlar zar— zar.
Şah da kindən, həsəddən, hərislikdən, şəhvətdən,
Yaxşı— pisi görmədi, özün saldı hörmətdən.
Yüz min mömin bəndənin, tökdü qanın nahaqdan.
Musanı arxa saydı, üz döndərdi o Haqqdan.

¹ Hicab— pərdə, örtük.

Padşahın vəzirinin hekayəti və tərsalar arasına təfriqə salmaq üçün hiyləsi

O şahin bir hiyləgər, rəzil vəziri vardı,
Hətta öz hiyləsiylə, Suya «düyün» vurardı.
Tərsalara dedi:— Can, qurtarmaq istəsəniz,
Dininizi özünüz, Məlikdən gizlədiniz,
Məlikə söylədi o, ey sərr axtaran şahim.
Onları az qır belə, tufan qoparan şahim.
Az öldür sən onları, öldürməyin xeyri yox,
Dinə gətirər ziyan, öldürməkdə günah çox.
Sirlər gizlənib yenə, yüz pərdələr içində,
Zahirdə səninlədir, batin nələr içində.
Şah vəzirə söylədi:— Tədbirin nədir sənin?
Bu məkirli hiyləyə, təbirin¹ nədir sənin?
Dedi:— Gərək qalmasın, bu dünyada nəsrani,
Nə dini aşikarda, nə də gizli, pünhani².

Vəzirin tərsalar üçün hiylə qurması və məkr ilə məqsədinə nail olması

Dedi:— Ey şahim mənim, kəsdir əlim, qulağım,
Hökmünü ver deşilsin, burnum ilə dodağım.
Dar ağacı kölgəsi, olsun mənim pənahım,
Etsinlər iltimasım, bağışlansın günahım.
Carçılar yaysın xəbər, sən ol onlara rəhbər,
Seçsinlər yol ayricin, bilsin gəlib— gedənlər.
Sonra öz vətənimdən, uzaqlara qov məni,
Səpim aralarına, zəiflik, süstlük dəni.
Əgər o millət məni, dinə qəbul etsələr,
İşləri olacaqqdır, pərişanlıq sərbəsər³.
Aralarına sallam, fitnələr, qalmaqallar,
Sehirçilər də hətta fəhdimə mat qalarlar.

¹ Təbir— yozum, məsləhət.

² Pünhani— gizli.

³ Sərbəsər-başdan başa.

Tərsaların başına, elə oyun açaram,
İndi demək çətindir, desəm sırrı açaram.
Qəlblərinə girərəm, sırrə tərəf gedərəm,
Fitnələr düşünərək, tələ təşkil edərəm.
Öz sırrım hiyləmlə mən, açaram yaraları,
Çoxlu şayiələrlə, vurular araları.
Özləri əlləriylə, tökərlər öz qanların,
Sözü qısa edək biz, alarlar öz canların.
Xülasə onlara mən, deyərəm Nəsraniyəm,
Ey sırrı bilən şahım, bu işin heyranıyam.
Şahım xəbərdar ol sən, mənim bu imanımdan,
Təssüflənmə halıma, heyfsilənmə canımdan.
İstədim dinimizi, o şahdan gizlədim mən,
O, hansı dindəndirsə, deyim mən o dindənəm.
Şah mənim bu sırrımı, duydu başa düşdü tez,
Tələb etdi yanına, ittihamım bışdı tez.
Dedi:— Sən bir iynəsən çörəyimin içində,
Ürəyimdən qəlbini, yol var nazik biçimdə.
Mən o yoldan görülərəm, sənin vəziyyətini,
Halını görürəm mən, bilişəm söhbətini.
Olmasayıdı köməyim, İsa peyğəmbərimiz,
Şah məni parçalardı, məhv olardı dinimiz.
Canım qurban eylərəm, İsa peyğəmbərimə,
Yüz min canım olsada, verərəm rəhbərimə.
İsadən artıq deyil, mənim bu məzəlum canım,
Lakin onun dinini, bilişəm var ad sanım.
Heyfim gəlir canıma, bu dini bilişəm pak,
İstəməm cahillərin, əlində olum həlak.
Şükr edirəm Tanrıya, O İsa peyğəmbərə,
Onun “pak” diniylə biz, çıxmışiq ağ günlərə.
Yəhudidir əslimiz, onlardan qalmışiq biz,
Lakin asmişiq Zünnar¹, İsəvi olmuşuq biz.
Ətrafımız hamısı, İsanın dinindədir,
Eşidin bütün sırlar, onun İncilindədir.
Elə ki, qazanaram, onların etibarın,

¹ Zünnar— xristianların boyunlarınılarından asdılqları xristiyanlıq nişanəsi.

Əllərindən onların, alaram ixtiyarın.
Vəzir bu hiylələri, şah üçün sayan kimi,
Ürəyindən şübhələr, yox oldu duyan kimi.
Vəzir nə söylədiisə, şah yetirdi yerinə,
Heyrət etdi bütün xalq, şahın bu işlərinə.
Xalq içində vəziri, rüsvayı– cahan etdi,
Onun bütün işini hamiya bəyan etdi.
Qovdu onu saraydan, Nəsranılər üstünə,
Qurduğu hiylələri, qaytarsın Sahibinə.
Tərsalar eşitdilər, vəzirin vəziyyətin,
Göz yaşı axıtdılar, bilmədilər niyyətin.
Dünyamızın işləri eksər belədir, oğul,
Bu işlərin hamısı, sən bil, həsəddən doğur.

Nəsranılərin vəzirin başına toplanması və onlara sırr açması hekayyəti

Yüz minlərlə Tərsalar, gəldilər ona tərəf,
Cəm olub yavaş– yavaş, seçdilər onu hədəf,
Bacarıqla onlara, bəyan edirdi sözün,
İncil, Zünnar, namazdan, açırdı sırrın özün.
Şirin danışındı o, verirdi çox izahlar,
Məsihi tərifləyir, söz açırdı o ki var.
O, Zahirdə elə bil, ehkam vaizi idi.
Lakin batında isə, şeytan naibi idi.
– Bu ona oxşayır ki, Rəsuldan Səhabələr,
İltimas eylədilər, nəfslər, məkrələr, hiylələr.
Dedilər Sən neçin bəs, məqsədi gizlədirsən,
Sədaqətlə məsciddə, ibadətlər edirsən.
– Zahiri məziyyəti, ondan hiss etmirdilər,
Batini eyb kimdədir, dalınca gedirdilər.
Tükətük zərrə– zərrə, bilirdilər nəfsləri.¹
Tanıyor, ayırd edir, gül ilə kərəfsləri.¹
Nəzifəylə Həsəndən¹, söyləyək bir hekayə,

¹ Kərəfs– bitki adı.

Nəzifə Rəsul sirrin, verdi Həsən Bəsriyə.
Hər şeyə fikir verən, Səhabələr harda var,
Sirlər açılan kimi, bu işə mat qaldılar.
– Vəzirə ürəklərin, Tər salar verdi yenə,
Təkcə ürəklərin yox, təqlid etdilər ona.
Məhəbbət toxumunu, əkdirər sinələrdə,
Sandılar ki İslanın, mütləq nayibi yerdə.
O tək gözlü dəccalin, ləinliyin bilən Sən!
Çat fəryada ey Tanrı, köməyə gələn Sənsən!
Yüz minlərlə tələlər, bizlər üçün tikilmiş!
Bizsə tamahkar quşuq, dənlər bizçin tökülmüş!
Dəmbədən tələlərdə, qalır ayaqlarımız!
Tələdən qaçmaq üçün, Simurğ olmalıyıq biz!
Bizi bu tələlərdən, Tanrim azad edən sən,
Bizsə gedirik yenə, başqa damə² təzədən.
Sanki anbarımızı, bugdayla doldururuq,
Anbar dolandan sonra, çox biganə oluruq.
Axırəti ağilla, anmırıq bu anlıarda,
Ya səbəb buğdadadır, ya günah siçanlarda.
Nə qədər ki, siçanlar, anbarda yuva salmış.
Bizim savab anbarı, olacaq viran qalmış.
Əvvəl ey canım mənim, siçan şərrini dəf et,
Sonra bugda anbara, toplamaq dalınca get.
Böyüklərdən xəbərlər, eşit yaxşıca dərk et,
Qəlbdən gəlmirsə namaz, onu qılmağı tərk et.
Yoxsa oğru siçanlar, anbarda tutmuş qərar.
Qırx il yiğdiğin buğda, anbarından yox olar.
Neçin bəs hər gün savab, toplanmir damla– damla,
Neçin yiğilmr– dolmur, məscid sadiq adamla.
Dəmirə toxinanda, sıçrar çoxlu ulduzlar,
Bu odlu qəlbim mənim, dərd əlindən hey yanar,
Lakin zülmət gecədə, bir oğru gizlincədən,
Ulduzların üstünə, bilinmir neçin– nədən.
Qoyur barmaqlarını, çəkir ulduzu bir– bir,

¹ Nəzifə və Həsən– Nəzifə Həzrəti Məhəmmədin ən yaxın səhabələrindən olmuşlar Nəzifə Peyğəmbərdən eşitdiyi bəzi sirləri Həsən Bəsriyə xəbər vermişdir.

² Dam– tələ.

Fələyin çıraqların, məqsədi söndürməkdir.
Olsa əgər ey Tanrıım, qayğıın bizimlə daim,
Qorxumuz yox «oğrudson», neylər bize o ləim¹
Minlərlə tələ belə, qoyulsa qədəm– qədəm,
Əgər bizimlənsənə, biz çəkmərik heç bir qəm.
Hər göcə tələlərdən, bir insan ruhunu sən,
Qurtarıb öz Lövhündə, Məhfuzə² qeyd edirsən.
Bu qəfəsdən hər gecə, azad olar qalanlar,
Nə hakim köməkçidir, nə də məhkum olanlar.
Bu elə zindandır ki, xəbərsizdir yatanlar,
Bu elə dövlətdir ki, xəbərsizdir Sultanlar.
Burada düşünülmür, harda xeyir, ya ziyan,
Ad çəkilmir şübhəsiz, bu filandır, o filan.

Arif adam haqqında təmsil «Tanrı ölüm anında nəfsləri bağışlar» ayəsinin təfsiri

Yatanda da Ariflər, olalar ayıq kimi;
«Onlar yuxuda ikən, sanarsan sayıq kimi».³
Arif yatdığı yerdə bilir dünyanın halının,
Necə ki Rəbbimiz də bilir dünya əhvalının.
Görməsən də əllərin yazarkən sözlə rəqəm,
Sanki hiss edəcəksən, hərəkətdədir qələm.
Tanrı bu bacarıqladan, azca arifə vermiş,
O da öz nöbəsində, xalqını arif görmüş.
Cıxdı səhrada onun, şirin canı gör necə,
Ruh ayrıldı bədəndən, gündüzü oldu gecə.
Tərk edərkən əlində, qızılı sıpər vardi,
Sanki qaranlıqların, başına tiğ⁴ vurardı.
Hər bir canın istəyi, bir olmaq təniylədir⁵
Hər bir tənsə həmişə, ruhuna hamilədir.

¹ Ləim– ləin deməkdir (Yəni lənətlənmiş).

² Lövhü Məhfuz– Tanrıının bütün göstərişləri yazılmış kitab.

³ Kəhf surəsi 18– ci ayəyə işarədir.

⁴ Tiğ– Xəncər, qılınc.

⁵ Təniylədir– bədəniylədir.

Ovcu səsiylə yenə, ov çəkir tələsinə,
Ov da tələyə düşür, səs verən yox səsinə.
Cünki nur səhər tezdən, Şüasin salmaqdadır,
Dövrün sarı Kerkəsi¹, qanadın çalmaqdadır.
İsrafil tək zülməti, deşdi, şəfəq saçılışın.
Belə gözəl dünyadan, yenə söhbət açılsın.
Bədən icində ruhlar sevinlə dolsun yenə,
Hər bir bədən ruhuyla, qovuşmuş olsun yenə.
Sordular Peyğəmbərdən, Behiştə yatmaq varmı?!
Dedi: Yatmaq ölməkdir, Behişt əqli yatarmı?!
Yenə bir gün gələcək, ölənlər diriləcək,
Qalxacaqlar ayağa, dünya Haqqı biləcək.
Onda bir gün ovçunu, ovlağından qovarlar,
Otlaqda otlayanı, yükə məruz qoyerlar.
Kaş Tanrımlı qurudaydın, bir Əshabü-Kəhf kimi,
Yada ki, qoruyaydın, bir gəmidə Nuh kimi.
Kaş ki, bu tufanlardan, bizi qurtaraydın sən,
Kaş ovlanan quşları, qurtaraydın tələdən.
Coxlu Əshabü-Kəhf'lər, bu qarışiq Cahanda,
Sənin qarşında Tanrı, hazır hər bir zamanda.
Mağara² sənə bağlı, Həbiblər³ səninlədir,
Məhəbbət gözlərində, qulaqları səndədir.
Yenə də öyrən bir sən, nədən sırrı demirlər?!
Haqqın təntənəsini, Bəs görmək istəmirlər?!

Xəlifənin leylidən sorğusu və leylinin ona cavabı

Sordu Xəlifə bir gün, Sənsənmi haman Leyli?
Aşıqin oldu Məcnun, Səhraya saldı Meyli?
Sən başqa gözəllərdən, fərqli gözəl deyilsən.
Leyli dedi :– Danışma, sən ki, Məcnun deyilsən.
Məcnunun gözüylə sən, baxsaydın əger mənə,
Hər iki dünyamız da, boş görünərdi sənə.

¹ Kerkəs – Ət yeyən vəhşi quş, qartalın bir növü.

² Mağara – Əshabü-Kəhf mağarası nəzərdə tutulur

³ Həbiblər – Sənə itaat edənlər, sevənlər (Tanrı nəzərdə tutulur)

Sən özün– özündəsən, Məcnun özündə deyil,
Məhəbbət yollarında, ayıq olmaq şərtidir bil .
Kim ki, ayıq görünür, o dərin yuxudadır.
Onun ayıq olması, insanları aldadır.
Kim ki, yatmış görünür, onlar sayıq kimidir¹,
Qəflətdə məst olan şəxs, sanki yatmış dəmidir.
Ayıq gözlə baxmasaq, Tanrıımıza biz əgər.
Bəsirət gözlərimiz, Tanrıımızı dərk edər.
Ziyan, xeyr, zavalın, fikri, zikri, xəyalı,
San ki, döyür canımı, əzir arzu amalı.
Nə zövqü səfəsi var, nə lütfü, duası var,
Nə də uca göylərə, səfər iddiası var.
Yatmış ona deyərlər, hər hansı bir xəyaldan,
Ümüdlər gözləyərək, əlin götürməz əldən.
Ona yatmış deməzlər, fikirləşib düşünür.
Onun düşüncələri, ona qol– qanad verir.
Elə insanlar vardır, yuxuda divi görür.
Onu huri bilərək, şəhvətini öldürür.
Cün nəsil toxumunu şoranlığa o tökdü.
Ağlı başına gəldi, xəyalı ondan hürkdü.
Murdar bədənlilərin, ağlı da zəif olar.
Onlar xalqdan gizlənər, murdar və hərif olar.
Quş ucar göy üzündə, yerə düşər kölgəsi;
Kölgə sürünər yerlə, uçan quşun əvəzi;
Əbləhlər o kölgəyə , quş ovlamاق tək baxar.
Qacar quşun dalınca, əlləri boşça cixar.
Nadan olan insanlar, sanki quşlar nəslidir.
Cün bilinməz kölgənin, əslı nəyin əslidir.
O kölgə ünvanına, tuşlayıb atar oxun,
Oxu atıb qurtarar, tapmaz vurduğu ovun.
Kölgə ovu edərkən, qacaraq oxlar atdı.
Ömür oxunun qabı, boşaldı sona catdı.
Tanrı kölgəsi necə, onun dayəsi necə?
Dayəsi azad olmuş, xəyal sayəsi²necə?
Tanrıımızın kölgəsi, olar onun pərisi;

¹ Kəhf surəsi 18, 19- cu ayələrə işarədir

² Sayəsi– kölgəsi

Bu dünyanın ölüsü, axırətin dirisi.

Nəfsə qalib əəlməkdə Vəliyi Mürşüd Əli Əleyhissalamın ardıcılı ol

Onun ətəyini tut, tərədüb etmə bir an,
Onda sən qurtararsan, axırət bəlasından.
Rəbb yaradan kölgələr¹ övliyalar şöklidir,
Həm Tanrı künəşinin, nurunun dəlilidir
Ketmə həmin vadiyə, əgər yoxdursa dəlil,
«Batanları sevmirəm» dedi: İbrahim Xəlil.²
Kündüzlər künəşinin, kölkəsini sən də tap.
Sən Şəmsi Təbrizinin, daməninə³ et xiltab..
Bu qonağın yeriyə, əgər deyilsən tanış,
Ket Ziyaül Həqqidən, Hüsaməddindən⁴ soruş.
Gər həsəd boğazının, yolunu tutsa sənin,
İblis həsədindən də, artıq olar həsədin.
Həsədi ayıb bilən, əməli saleh hanı?
Onunla cəng⁵ eyləyən, bir xoşbəxt taleh, hanı?
Həsədi olan şəxsin, aqibəti çox çətin.
Həsədi olmayanın, axırəti çox mətin.
Bir cəsəd kəlmış yenə, həsədin xanəsindən⁶.
Həsəddən zərər çəkmış, çıxmış viranəsindən.
Həsədin təsirindən, xaniman olmuş xarab.
Qızıl quş həsəd çəksə, qarqa tək olar çirkab.
Həsədin xanəsində, cəsəd varsa yox eyib.
O cəsədi Tanrıımız, qüdrətiylə pak⁷ edib.
Demə onun əismində, hiylə, riya doludur.

¹ Kəlgələr– Furqan surəsində 47-ci ayəyə işarədir.

² «Batanları sevmirəm» dedi:– İbrahim Xəlil Ənam sürəsindəki 46–47-ci ayələrə işarədir.

³ Daməninə– ətəyinə.

⁴ Ziyaül Həqq Hüsaməddin– Cəlaləddin Ruminin öz adıdır.

⁵ Əməli saleh– yaxşı əməl sahibi.

⁶ Xanəsindən– evindən

⁷ Pak– təmiz.

Böyüklərlə oturdu, tapdı təmizlik, qurur.
Evimi təvaf¹ edib, namaz qılan gözlənsin.
Təhhərən beyt² labüddür, bütlərdən təmizlənsin.
Həsədi olmayana, əgər həsəd aparsan,
Etdiyin həsədlə sən, qəlbini qaraldarsan.
Haqq olan insanların, altında torpaq görsən.
Bizim kimi, həsədin başına kül səpərsən.

Yəhudи Vəzirin həsədinin bəyani

O vəzir həsədindən, irqçılık əməlindən,
Qulaq, burun, dodağın, özü verdi əlindən.
O, ümud edirdi ki, həsəd zəhəri ilə,
Sancar o insanları, əzab verər o elə.
Kim ki, həsəd adətin, özünə seçsə peşə,
Qalar burun, qulaqsız, sözü keçsədə işə,
Burun ona deyilər, gülün ətrini bilsin,
İylədiyi ətirlər, onun xoşuna gəlsin.
Hər kim ətri duymursa, burunsuzdur o demək.
Ətir o ətirdir ki, dindən alır o kömək.
Biri ətir iylədi, şükr etmək yaddan çıxdı,
Neməti küfrə gəldi, burunu həddən çıxdı.
Şükr eylə sən həmişə, şagirdlərə bəndə ol,
Onlar qarşısında öl, daimi, payəndə³ ol.

Dərin düşüncəli İsəvilərin Vəzirin hiyləsini başa düşməsi

Rəzillikdən mayəli, qulaq, burunsuz Vəzir,
Hiyləsiylə edirdi, xalqı Tanrıdan xəcil.
Dinin «nəsihətçisi», o kafir Vəzir yenə,

¹ Evimi təvaf edib, namaz qılanlar üçün-Bəğ ərə sürəsi-125-126-ci ayələri işaretdir.

² Təhhərən beyt-Bəğərə sürəsi 125-ci ayəyə işaretdir.

³ Payəndə-daimi, əbədi.

Xalqı Zəhərləməkçin, hiylələr gəzir yenə,
Onun dediklərindən, zövq almaq istəyənlər,
Əvvəl zövq alırdısa, sonra görürdü zərər.
Söyləyirdi qarışq, fikirləri birbəbir,
Sanki şirin gülaba, qatır zəhərli ətir.
Ayiq ol inanma sən, onun şirin sözünə,
Çünkü söz altı məna, mil çəkdirər gözünə.
Çırkin olarsa insan, dediyi sırlı olar.
Əgər desə ölüdür, eksinə diri olar,
Aqillər söyləmişlər, ürək– ürəyə oxşar,
Çörəyin parası da, yəqin çörəyə oxşar.
Mövla Əli söyləmiş:– Görən cahildir insan ,
Onu sən zibillikdə , bitən alaq kimi san¹.
Həmin alaq üstündə, oturarsa bir insan,
Elə bil nəcisin üstə, oturmuşdur həmin an.
Gərək nəcisi yuyub, özünə qüsul versin,
Vacib olan namaz, yenidən qila bilsin.
– O, Zahirdə deyirdi:– Din yolunda doğru ol,
Sonra hərkətiylə, göstərirdi əyri yol.
Baxma zahirdə gümüş ağ olaraq parıldar,
Ona əlini sürtsən, ağ əlini qaraldar .
Sən baxma alov özü, zahirdə qıpqrımızı,
Bir şeyi yandırarsa, kösöyə döner közü.
Şimşək deyəndə sənin, nur gəlir nəzərinə,
Lakin xasiyyətində, yandırmaq vardır yenə.
Zövq sahibi olmasa, agah deyilsə insan,
Onun söylədikləri, pisdir boyunduruqdan.
Düz altı il idi ki, Şahdan uzaqda idi,
Tərsalar arasında, o, vəzirlilik edirdi.
Hamı öz taleyini, ona tapşırırdılar.
Öl desə ölürdülər, qal desə qalırdılar.¹

Şahin gizlincə hiyləgər Vəzirə sifariş Xəbər göndərməsi

¹ Mövla Əli (ə) söyləmiş:– Həzrət Əli Əleyhissalamın kəlamına işarədir. (Nemətül cahilin Koruzətu fi məzbələt)

Şahla Vəzir göndərir, bir– birinə sifariş,
Şah gizlince Vəzirə, tapşırırdı yeni iş.
Nəhayət məqsədinə, çatmaq istəyirdi şah,
Vəzir əliylə ara, qatmaq istəyirdi şah.
Əvvəl Vəzir yazmışdı ki, Şahim baxtı xoşam,
Vaxtum gəlibdir mənim, isimi qurtarmışam.
Gözüm mənim yoldadır, ürəyim intizada,
Qəmdən uzaq etməni, bəs hardasan sən harda.
Dedi:– Ey şahim mənim, indi işim belədir,
Tərsalar arasında, əməllərim fitnədir.
– Şah xəbər göndərdi ki, Tərsalardan dardan as,
On əmirdən ikisin həbs elə, divardan as.
Hansı yolla mümkünsə, hakimləri izlə sən,
Tamahkar əmirləri, bəndə et özünə sən.
Qorxudan əmirlərin, qohum əqrabaları,
Tabe oldu Vəzirə, çün vardı qorxuları.
O dediyi hər sözə, etimad edirdilər.
Onun hər bir işinə, inam göstəridilər.
Qarşısında Vəzirin, əmirlər hər vaxt, zaman,
Ölüm desəydi əgər, can vərədilər haman.
O, hiyləgər yəhudü, zora salmışdı hamın.
Fitnəylə təhrik etmiş, tora salmışdı hamın.

Vəzirin İncilin hökümlərini qarışdıraraq, hökmün içində hökm, sözün içində söz deməsi və hiylələri

Hər kəsin öz adına, bir fərman hazır idi.
Hər bir fərmanın özü, bir işə qadir idi
Hökümlərin hər biri, bir– birindən fərqliydi,
Biri başdan– ayağa, başqasının əksiydi .
Birisində zahidlik, işkəncəylə çətinlik,
Sayılırdı tövbənin sütunu və mətinlik.
Birində deyilirdi, zahidliyin xeyri yox.
Həmin bu təriqətdə, comərdlik yox, eybi çox.

Birində deyilirdi, comərdlik və zahidlik,
Məbudunuza sizin, gətirəcək şəriklək.
Biri sahib ixtiyar, biri tam təslim idi.
Bütün bu insanların, ətrafi tilsim idi.
Birinə deyirdi ki, vacibdir xidmət etmək,
Əgər belə olmasa, işin töhmətdir demək.
Birinə deyirdi ki, bu işdə inkar gərək,
Bu işdə xeyir yoxdur, gəl acizlik göstərək.
Hər nəqədər acizlik, göstərsək bu işdə biz.
Onda Haqqın qüdrətin, biz yaxşı dərk edəriz.
Birinə deyirdi ki, özünü aciz bilmə,
Nemətə küfr etməkdir, bu işdə aciz olma.
Güçünü, qudrətini, Tanrı qüdrətində gör,
Səndə olan qüdrəti, onun nemətində gör.
Birinə deyirdi ki, sən qoşa mənadan keç,
Qarışq fikir demə, sözün mənalısın seç.
Birinə deyirdi ki, söndürmə bu şamı sən,
Hamiya zərər dəyər, əgər şamı söndürsən.
Söndürmək xəyalından imtina etsən əgər.
Gecə qaranlığında, özünə xeyri dəyər.
Birinə deyirdi ki, söndür şamı qorxma sən,
Onun əvəzində sən, yüz minin görəcəksən.
Əgər şamı söndürsən, şamın ömrüqalacaq,
Çünki Leyli səbr etsə, Məcnun kimi olacaq.
Kim ki, tərki dünya tək, çəkinsə pis əməldən,
Çıxacaq qarşısına, dünyəvi əməl hər dəm.
Birinə deyirdi ki, haqqın sənə nə verdi,
Özün şirin etməkçin, sözünə məna verdi.
Onu sevəsən deyə, hər şeyi etdi asan,
Həyatın girdabına, özünü atmayasan.
Birinə deyirdi ki, qoy o Tanrıının özü,
Qəbul etsin arzunu, rədd etməsin heç sözü.
Müxtəlif— yeni yollar, hərəsi bir cür onlar,
Yolların hər birini, yalnız bir millət anlar,
Haqqın yolunu tapmaq, sənə olsa müyəssər.
Yəhudi bütərəst də, mənəcə o yolu seçər,
Birinə deyirdi ki, o yol, yol ola bilər,
O yolda qəlb həyata, canlara qida verər.

Baxma sirkə zövqünə, təbinə uyğun gelir,
Miqdarı çox olanda, ölüm də verə bilir.
Onun çox tünd olması, peşmançılıq gətirər,
Hətta alqı– satqısı, xəsarətlər yetirər.
Bir arzuya, istəyə, nail ola bilməsən,
Ehtiyacda qalarsan, gedərsən ölümə sən.
Arzu ilə imkanın, arasında fərqlər var,
Nəhayət bir gün gələr, üst– üstə düşər onlar,
Birinə deyirdi ki, elmi oxu, alim ol,
Şərafət nəsəblə yox, alimliklə olur bol.
Nəhayyət gördülər ki, ümmətlərin hər biri,
Azıb yolu oldular, hərə bir din əsiri.
Dinlərin təbliğatı, olmasayıdı çox dəbdə,
Olmazdı ixtilaflar, yox olmazdı ədəb də.
Birinə deyirdi ki, sən özün də alimsən,
Təkcə alim deyilsən, alımlər alimisən.
Kişi ol el içində, tənqidə məruz qalma,
Get elmini artır sən, çox da sərgərdan olma.
Birinə deyirdi ki, yüzdə bir necə olar,
Bu ki, fikir istəməz, bilməyən Məcnun qalar.
Bu fikirlərin hamı, bir– birindən fərqliydi,
Biri şəkər olsada, digəri zəhərliydi.
Məzmunu ziddiyətli, forma gecəylə– gün tək,
Daş arasında Gövhər, tikan yanında gül tək.
Zəhərdən ayıraraq, götürmə sən şəkəri,
Vəhdət gülzarlığından, alacaqsan xətəri.
Vəhdət, Vəhdət içində, bu biçimdə Məcnəvi,
Səmək¹ bürcü qurtardı, keç semaka² Mənəvi.

İxtilafların həqiqətdə deyil,
hərəkət tərzində olmasının bəyanı

Vəzir, bu minval ilə on iki məktub yazdı,
İsanın dinini o, düşmən dini tək yozdu.

¹ Səmək– Balıq bürcü.

² Semak– Qızlar bürcündə ən parlaq ulduz.

İsa xasiyyətindən, onun yox heç xəbəri,
Küpün¹ möcüzəsinin onunçun yox dəyeri.
Həmin səfali küpdən, çıxar yüz rəngli libas,
Al günəş şəfəqi tək, sadə, düz rəngli libaş.
Elə bil rəng yoxdur ki, ay kimi parıldasın,
Saf sularda görünən, balıq tək işildasın.
Baxma ki, minlərlə rəng özünü parıldadır,
Sanki balıq edir cəng², gah suda, qurudadır
Kimdir balıq kimidir, nədir dəniz kimidir?
Bu o gözəl Tanrıının, özünün qüdrətidir.
Yüz minlərlə balıqlar, dənizdə yaşayarlar,
Təzim edib o şəxsə, abidə oxşayarlar.
Tanrı yağış bəxş eylə, yağı dənizə, yağı yerə,
Yağ ki, dənizdə dürrlər, səpilsin dənizlərə .
Səpir şüalarını, günəş öz kərəmiylə,
Buludlara göstərsin comərdliyini böylə.
Ey günəş kərəm eylə, şüanı parlaq eylə,
O saf şəfəqlərinlə, hər yanı parlaq eylə.
Tanrı öz qüdrətiylə, suya gilləri qatdı,
Dəni cüçərtmək üçün, torpaqla yer yaratdı.
O torpaq vəfalıdır, onda nəyi əkərsən,
Etməz xəyanət sənə, əkdiyini biçərsən.
Bu əmanət Tanrıdan, köməyini almışdır,
Ədalətin günəşi, zəfərini çalmışdır.
Haqqın qüdrəti əgər, gətirməsə növbahar,
Başına kül tökənlər, olmazlar heç aşikar.
Təbiəti bəxş edən, O səxavət sahibi,
Hünərləri bəxş edən, O sədaqət sahibi.
Haqq lütfü– kərəmindən, O maddə³cana gəlir.
Məhəbbətin qəhrindən, o hər kimdən gizlənir.
O, qeyri üzvi maddə, fəzilətdəndir⁴ lətif,

¹ Küpün– Bu bir məşhur rəvayətdir ki, Həzrəti İsa çətin vaxtlarında Boyaqçılıq edirdi. Onun bir Xümü (yəni Küp) var idi. O, küpə paltaları salırdı hansı rəngi istəyirdi isə ordan çıxardırdı.

² Cəng– müharibə, döyüş

³ Maddə– qeyri üzvi maddə.

⁴ Fəzilət– dəyər, istedad, bilik.

Hər şey Onun kərəmi, lütfiylə olmuş zərif.
Qeyri üzvi maddəyə, fəzilətdən pay verər,
Öz gücү qüdrətiylə, qafillərə hay verər.
Kükreməyə coşmağa, canla qəlbədə taqət yox,
Kimə desək kəlamı, onda heç sədaqət yox.
Kimdə qulaq eşitməz, göz onu əvəz edər,
Daş harada olmazsa, orda olar əqiqlər¹
Kimya özü nədir ki, O, kimya yaradandır.
Möcüzə özü nədir, O, dünya yaradandır.
Belə səna² söyləmək, sanki tərki sənadır³
O, varlığın sübutu, varlıq özü xə tadır.
O, varlıq qarşısında, naçiz⁴ olmalısan sən.
O varlığın yolunda, aciz qalmalısan sən.
Əgər kor olmasaydin, yanında əriyərdin,
Günəş istiliyini, yaxşı dərk eliyərdin.
Əgər ola bilsəydi, təsəllidən təskinlik.
Həyatda olmazdı heç, solğunluqla çirkinlik.

Məkr və hiylə ilə vəzirin vurduğu ziyanın bəyani

Vəzir də şahı kimi, çox nadan qafil idi,
Qaçılmaz keçmişiyələ, döyüşə qabil idi.
Heç bir kəs qaça bilməz, Tanrıının qüdrətindən,
Gözü açıq insanlar, xəbərdar şöhrətindən.
Öz qüdrətiylə Tanrı, nə istəsə yox edər,
Yüz növ belə aləmlər, alt-üst, üst-alt gedər.
İstəsə əgər Tanrı, yüz aləmi yaradar,
Sənə öz qüdrətini, şöhrətini tanıdar.
Baxma cahan səninçin, böyük məkan kimidir,

¹ Əqiq— qiymətli dəs.

² Səna— mədh, tərif.

³ Sənadır— mədhdir, tərifdir.

⁴ Naçiz— heç bir şey, boş.

O, qüdrətin yanında, kiçik meydan kimidir.
Bu cahanın özündə, bil ki, həyat fanidir.
Axırətə çatmaqçın, bir qaçış meydanıdır.
Bu dünya çox məhduddur, hüdudsuzdur və dardır,
Bu dünyayla, o dünya, arasında sədd vardır.
Fironun yüz minlərlə, orduzu hazır idi,
Musa əsayla məglub etməyə qadir idi.
Calinusun minlərlə, tibbi kəşfləri vardi,
İsanın bir nəfəsi, ondan üstün olardı,
Yüz minlərlə dünyada vardır şeir dəftəri
Müqəddəs kəlamların, yanında yox dəyəri.
Hiyləylə Tanrısına, qalibəm deyən ləçər,
Sənin canın alınmaz, çöpə dönənə qədər.
Çoxlu dağ üzəklinin, canını almış Fələk,
Zirək quşları iki, ayaqdan asmış Fələk.
Hiyləni çox artırmaq, zirəklik yolu deyil.
Şahın biciliyi ona, əzab verən yoldur bil.
Ey xəzinə axtaran, ona maraqla qalsan,
O xəyalla yaşasan, axmaq, soyuq saqqalsan.
Axmaq kimdir ki, sən də, ona saqqal olasan,
Bəs gil nədir ki, sən də, onda alaq qalasan.
Qızıl–gümüş nədir ki, ona məftun olasan,
Gözəl surət nədir ki, ona vurgun olasan .
Bu saraylar bu bağlar, sənin öz zindanındır,
Sənin bu mülkü– malın, bəla içrə canındır.
Tanrı o şəxslərin ki, halın məlala saldı,
Onların surətini, başqa bir hala saldı.
Pis əməlli bir qadın, saralıban soldusa,
Tanrı onu məsx¹ etdi, döndərdi bir kabusa.
Bir üzvü, başqa üzvə, dəyişmək məsx adlanar,
Torpağın gil olması, de bəs necə alınar,
Ruh səni aparırdı, uca çərxi– bərinə²
Çamır tərəfə getdin, sürüsdün əsfəlinə³

¹ Məsx– Tanrı tərəfindən şəklini dəyişdirib çirkin və pis bir hala salınmaq.

² Çərxi– bərin– uca göylər, asiman.

³ Əsfəlin– cəhənəmin 7-ci pilləsi.

Özünü məsx etdin sən, bu rəzil səfillikdən.
Özün bu hala saldın, ağıla qafillikdən.
Bu məsxdən daha da pis, daha nə ola bilər.
O məsxin qarşısında, bu daha da pis olar.
Sən öz hikmət¹atını, axura tərəf çapdın,
Səcdədə olanları, sanki gəzdirin gec tapdın,
Adəm oğlusan axı, ey vicdansız, naxələf,
Nə vaxta dək pəstliyi², sanacaqsan sən şərəf.
Nə vaxtacan deyərsən, bu aləmi tutaram?!
Bu dünyanın hamisin, nəslimə mən sataram?!
Dünya qarla dolarsa, ağararsa sərbəsər³
Tanrı bir nəzəriylə, onu tamam əridər.
Belə günahlıları, yüzmin ona oxşarı,
Tanrı bir tufaniyla, yox eyləyər onları.
Həmin pis xəyalları, çevirər O hikmətə,
Zəhərli pis suları, döndərər O şərbətə.
Xarabaliq yerlərdə, xəzinələr gizlədər,
Tikanları edər gül, cisimləri can edər.
O, güman ediləni, tezliklə edər yəqin,
Mehr ilə seviləni, edə bilər tamam kin.
Atəşin içində də, İbrahimini var edər.
Ruhun qoruyucusu, qorxuları xar edər.
Razılıq səbəbindən, olmuşam mən sərgərdan,
Suziş⁴səbəbindən də, olmuşam sənə heyran.

Vəzirin Milləti xəlvəti evlərdə, hücrələrdə oturması və aralarına qalmaqal salmaq üçün hiyləsi

O məkirli hiyləgər, pis xislət, bədxah vəzir,

¹ Himmət– 1) çalışma, çapçlama, səy, səhd; 2) comərdlik; 3) qəsd;
⁴ yüksək fikirllər, düşüncələr.

² Pəstlik– alçaqlıq, rəzillik.

³ Sərbəsər– başdan– başa həmişə.

⁴ Suziş– ürək yanğısı.

İsa dinin dəyişdi, etdi o xalqı rəzil.
Başqa bir məkri vardı, yenə də o vəzirin,
İyirmi öyünd verdi, etdi özünü şirin.

Müridlərin¹ görən tək ,ağladı gəldi dilə,
Dedi: Qırx beş gün tənha,qalacam Tanrım ilə.
Çamaat dəli oldu, sünə şövqündən onun,
Ayrılıq fəraqından, dərdli zövqündən onun.
Yalvarıb– yaxardılar, hamısı üz vurdular,
Sən ol çək bu əzabdan, deyərək yalvardılar.
Onlar belə dedilər: Sənsiz olmaz bizdə nur,
Əhvalı necə olar, əgər əsasızsa kor.
Kərəm eylə bizə sən, Tanrı inciyər bizdən.
Bundan sonra ayırma, qəlbini qəlbimizdən.
Biz sanki uşaqlarıq, sən bizim dayəmizsən,
Başımızın üstündən, əksiltmə şayəni² sən.
Dedi:– Canım sizinlə, mənim həbiblərim siz,
Lakin burdan çıxmığım, mümkün deyil biliniz.
O, əmirlər ağlayıb, şəfaətə³ qəldilər.
Müridlərsə yalvarıb, itaətə gəldilər.
Dedilər: Bədbəxtliklər, tutub ey kərim⁴bizi,
Qəlbimimiz dinsizləşər ,burda görməsək sizi .
Sən bəhanə edirsən, biz sə dərdli, qəmliyik,
Ürəyimiz yanğılı, həmişə matəmliyik.
Sənin şirin sözünə, biz çox adət etmişik,
Biz hikmət südünüzdən, doyanacaq içmişik.
Allah! Allah! Ayırma cəfa dərdin vurma sən,
Bizə lütf et bu gündə, qəsdimizə durma sən.
Bu qəlbsizlər, yenə də, səndən kömək istəyir,
Sən olmasan olarlar, yolunu azan kafir.
Quma düşən baliq tək, həsrətlə çirpinırlar,
Sən arxdan bəndi götür, götürsən yaxşı olar.

¹ Mürid :- 1) şaqird:- 2) tərəfdar:- 3) ardıcıl:- bir həqiqətdə şeyx və ya myrşidin izi ilə kedən tərəfdar.

² Sayə– kölkə

³ Şəfaət– bir künahkarın bağışlanması üçün vasitəçilik və iltimas

⁴ Kərim– 1) Səxavətli adam, comərd, alicənab: 2) hörmətli adam, möhtərəm şəxs.

Sənin kimi dünyada, yoxdur dada çatan kəs,
Allah! Allah! Yenə də, sən ol bizə dadrəs¹

Vəzirin öz müridlərinin və ona itaət edənlərinin xahişini rədd etməsi

– Dedi bilin, eşidin, məni məshur edənlər,
Dil tökərək yalvarıb, məni məcbur edənlər.
Qulağı pambıqlayın, pis duygunu unudun,
Görmək hissiyyatını, gözünüzdən yox edin.
Başda olan qulağı, pambıqla siz edin kar,
Qulaqlar kar olmasa, batiniz kor olar.
Qalın duyğu qulaqsız, mənə tərəf enin siz,
Eşidin xitabını, Rəbbinizə dönün siz.²
Zahiri gəzintimiz, bizim söz niyyətimiz,
Səmavi gəzintimiz bizim bəsirətimiz.
Quruda olduğunuqun qurunu arzu etdi
Musanı eşidərək, Tanrı suyu qurutdu.
Cismanı gəzintimiz, bizim quruda oldu,
Dənizi qurutmaqçın, ayaq suya qoyuldu.
Ömrün sənin keçərsə, yer üstündə quruda,
Gah dağda, gah çəməndə, gah çöldə, orda– burda.
Bəs harda «Abi heyvan»³ özün üçün taparsan,
Bəs dəniz dalğasıyla, harda sən çarpışarsan.
Yerin təlatümlərin, dərk etməyə qadirik,
Sufi riyazətlərin, ⁴ sərخoşuq dərk etmirik.
Ağlın başda, məstlikdən uzaq getməlisən sən,
Bu məstlik camlarına, nifrət etməlisən sən.
Kədərlə zahir oldu, söhbətlər, danışqlar,
Bir az özünü susdur, susanlar ayıq olar.

¹ Dadrəs– fəryada yetişən, dada çatan, arxa, kömək.

² Eşidin xitabını, Rəbbinizə dönünüz– ifadəsi Fəcr surəsi 27.28-ci ayələrə işarədir.

³ Abi– heyvan– Dirilik suyu, həyat suyu.

⁴ Sufi Riyazətləri: 1) Zahidlik, nəfsini öldürmə, tərki dünyalıq; 2) Çətinlik, işgəncə, əzab.

Vəzirin müridlərinin ona xəlvətnisinliyi tərk etməyi dəfələrlə təkltf etmələri

Hamı ona söylədi, ey fitnəli əllamə¹,
Bırax bu cəfaları, söylə bu nə həngamə.
Bizi ibtidadan sən, necə qəbul etmisən,
Son qünümüzə qədər, mərhəmət etməlisən.
Zəyiflik, acizliyi, kasıblıqı bilmisən,
Qədrimizi bilənsən, bizə öyrət elmi sən.
Dördayaqlılar qədər,yükə gücümüz çatmaz,
Zəif adamlarıq biz, işə əlimiz yatmaz .
Hər quşun var öz dəni, bilirlər əndazəni,²
Bütün quşların əncir, ola bilərmi dəni?
Körpə uşağa versən, çörəyi süd yerinə,
O yazıq uşaq olər, dirilmək əvəzinə.
Dişlər çıxandan sonra, işlər dəyişər birdən,
Uşaq özü– özünə, çörək axtarar yerdən.
Qanadı çıxmayan quş, uça bilməz heç zaman,
Yırtıcı pişiklərin, ovu olaçaq haman.
Qanad çıxandan sonra, özü pərvaz edəcək,
Zəhmətsiz, əziyyətsiz, fıştırıqsız ötəcək.
Sən öz gözəl nitqinlə, divi də susdurarsan,
Öz şirin söhbətinlə, bizə şənlik qurarsan.
Qulaqlar da məst olar, çünkü danışan sənsən,
Səhralar da göyərər, çünkü söz qoşan sənsən.
Səninlə sanki Rəbbin, məkanında ucalıq,
Ey ay bütürü bil səndən, nurunu alır balıq³.
Sənsiz Tanrıımız bizə, bilinməz bir varlıqdır,
Səninlə ey mah yerlər, həmişə bir nurluqdur .
Sənin ay üzün ilə, qecə heç vaxt qaralmaz,
Gündüzlər nurun yoxsa, yer üzü işiq olmaz.

¹ Əlamə– Burada yalançı oluram mənasındadır.

² Əndazəni– miqdarını, ölçüsünü.

³ Balıq– Balıq bütürü nəzərdə tutulur.

Səninlə torpaqlara, fələkdən əl uzatdıq,
Sənsiz səmada olsaq, sanki torpağa çatdıq.
Sürəti əzəmətli, olar çərxi– fələyin,
Mənəsi böyük olar, həyatın, gözəlliyn.
Gözlər sürətlər yalnız, cisimlər üçündür bil,
Cisim məna yanında, isim kimidir ey dil.
Allah! Allah! Bir nəzər, sal bizim üstümüzə,
Naümüd etmə bizi, alov ver tüstümüzə .

Vəzirin xəlvətnişinliyinə müridlərinin yenidən etirazı

Dedi:– Höcətinizi, bir qədər az edin siz.
Öyüdü özünüzə, gəlin avaz edin siz.
Mən qorxmazam, əmin¹ şəxs, ittihamdan heç qorxmaz.
Göylərə yer, yerə göy, desəm söz deyən çıxmaz.
Ağlılı bilirsizsə, bəs inkar etmək nədir?
Ağlılı deyiləmsə, mənimlə getmək nədir?
Mən özüm bu hücrədən, heç vaxt çıxan deyiləm.
Çox da sadə deyiləm, sizlərə mən əyiləm.

Vəzirin xəlvətə çəkilişinə, müridlərin təkrar etirazı

Hamı dedi:– Ey vəzir, bizi inkar etmə sən,
Biz sənə dost kimiyik, əgyar deyib getmə sən.
Sənin fəraqından biz, göz yaşları tökürik,
Daxilən ağlayırıq dalbadal ah çəkirik.,
Uşaq dayəsi ilə, qövgaya çıxmaz, lakin,
Pis yaxşı bilməsədə, ağlar, ürəyində kin.
Biz sənə çəng² kimiyik, sən bizə mızrab vuran,

¹ Əmin– Burada: qorxmaz, mənasında işlənmişdir.

² Çəng– Musiqi aləti.

Biz nalə istəmirik, sənsən naləni verən.
Biz sənə ney kimiyyik, nəvanı¹ sən verirsən,
Biz sənə dağ kimiyyik, sədani² sən verirsən.
Biz bir şahmat kimiyyik, vardır udmaq, mat qalmaq,
Ey xoş sima, səndəndir, bizdə udmaq mat olmaq.
Biz kim olsaq bizə sən, olmalısan canu— can,
Bizlər də ola bilək, sənin canına qurban.
Biz sənsiz yox kimiyyik, sən bizi var eylə gəl,
Sən bir mütləq vücudsan, faniliyə ketmə gəl.³
Biz hamımız şirlərik, sənsə ağlin şirisən,
Ağılsız həmlə etmək, bada gedər dəm bə dəm.
Həmləmiz yerindədir, bada getmir, həmlələr,
Canımız fəda ona, hədər etmir həmlələr.
Ölümlə— olumumuz, sənin ədalətinlə,
Bizim bütün varlıqlar, sənin şəfaətinlə.
Varlığın ləzzətini, əvəz etdin yoxluqla,
Aşıq oldun yoxluğa, əgyar oldun varlıqla.
Ənamın⁴ ləzzətini, əlindən buraxma sən,
Badənin məzəsini, dilindən buraxma sən.
Bu işdən əl götürsən, səni kim tapa bilər,
Rəsm özü rəssamına, de necə qalib gələr.
Baxmasan da bizə sən, salmasan da bir nəzər.
Öz— özünə kərəm et, səxavətini göstər.
Bizlər əgər olmasaq, xahişimiz də olmaz,
Sənin lütfü— kərəmin, biz yaymasaq yayılmaz.

¹ Nəvanı— 1) Ahəngi, nəgməni.

² Sədani— Səsi, avazı, ahəngi.

³ «Biz sənsiz yox kimiyyik, sən bizi var eylə gəl,
Sən bir mütləq vücudsan, faniliyə getmə gəl».

Bu misra iki cür mənalandırılmışdır:

1) Bizim bəzi varlığımız bizdən alınmışdır; Biz bizim əslimiz məhiyyətimiz olsun deyə, bizim varlığımız yalnız mövcud olmayan əlaqədir. Biz yoxuq var oluruq. Sən ki mütləq varlıqsan, lakin nöqsanlı faniliyi qəbul edirsən.

2) Bizim bəzi varlığımızı başlangıçda almışlar. Yəni bizim varlığımız Sənsən. Mütləq varlıq Səndədir. Sən xalis saf təriqət sahibsən. Sənin faniliyin yoxdur.

⁴ Ənamın— mükafatın.

Rəsm cəkən rəssamin, rəsmi, fircası olar,
Uşaq ana bətnində, olan tək sakit qalar.
Yaradan qarşısında, bütün şahlar alçalar,
Baş əyər sanki iynə qarşısında parçalar.
O, gah divin şəklini, insan şəklini salar.
Gah da sevinc kasasın, qəm oduyla doldurar.
Ney çalan əllərdə O, hərəkəti çox etmiş,
Ney çalan dillərdə O, zərərləri yox etmiş.
Sən Qurandan oxu tez, ver tefsir bu ayətə,
Tanımız belə demiş:— Rəməytə iz Rəməytə¹.
Gər biz ox atanıqsa, ox ucu bizim deyil,
Kamanımız bizimdir, ox atan Tanrıdır bil.
Bunu cəbr² hesab etmə, Cəbbarlıq³ mənası bil,
Cəbbarlığı zikr etmək, nalə bəhanəsi bil.
Bizim naləmiz oldu, əlacsızlıq sübutu.
Xəcalətimiz oldu, istəyin atributu.
Könüllülük yox isə, bəs xəcalət nədəndir?
Bu təəssüf, xəcalət, bəs kəsalət⁴ nədəndir?
Alımların şagirdə, eziyyəti nə üçün?
İşi icra etməyə, zehniyyəti nə üçün?
Sanki elə bil onun, Cəbrdən xəbəri yoxmuş,
Buludlar arasında, Haqqın ayı yox olmuş.
Buna çox xoş cavab var, əgər düz başa düşsən,
Kafirlikdən uzaqlaş, Haqq dininə qovuş sən.
Baxma ki, xəstəlikdə, həsrət ilə nalə var,
Xəstəliyin vaxtında, insan çox həssas olar.

¹ «Rəməytə iz Rəməytə»— Bu ayə Quranı Kərimdə «Əl- ənfal» surəsindəki 17- ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:— «Ey möminlər! Onları (kafirləri) Siz öldürmədiniz. Allah öldürdü. Ya Peyğəmbər! Düşmənlərin gözüne bir ovuc torpaq atdığın zaman— Sən atmadın, Allah atdı. Allah bununla möminləri (qənimət əldə etmək və zəfər çalmaq üçün) yaxşı bir sınaqdan keçirttdi. Allah hər şeyi eşidəndir, biləndir.

² Cəbr— 1) Zor, zor işlətme.

³ Cəbbarlıq— 1) Qüvvət, qüdrət, əzəmet sahibi; 2) Səbr edən, zülm edən, qəsb edən; 3) Sınıqçı; 4) Allah; 5) Orion bürcü.

⁴ Kəsalət— kefsizlik, yorğunluq, süstlük.

Elə ki, sən olursan, əzab çəkən bir bimar¹,
Ölümün qorxusundan, tez olursan tövbəkar.
Qazandığın günahlar, çox əzab verər sənə,
Edərsən niyyət ki, mən, imana gəlləm yenə.
Əhdi– peyman edərək, sonra belə deyərsən,
Deyildim itaətkar, seçirəm bu yolu mən.
Belə ki, xəstəliyin, oldu məlum aşikar,
Ayıqlığı, yaddaşı, o sənə bağışlayar.
Sən bu əsili tanı, ey sən əsilə varan,
Kimin dərdi olarsa, olar çarə axtaran.
Kim ki, ayıq– sayıqdır, ağrılı dərd varıdır,
Kim onu çox tanıyor, sıfəti sap– sarıdır.
Cəbrindən halisənsə, nalə çəkməyin hani?
Cabbarın qorxusundan, zəncirlənməyin hani?
Zəncirlənmiş bir adam, necə şadlıq eyləyər?
Çəliyi sınmış bir şəxs, ona söykənə bilər?
Heç əsirlilikdə olan, azad sayıla bilər?
Bəlaya düçər olan, şad olub gülə bilər?
Əgər sən körürsənsə, ayağın baqlamışlar;
Şahın can güdənlərin, gözətçi saxlamışlar.
Acizlərə sən daha, olma rəhbər ey kəc bəxt,
Çünki acizlər səndən, əvəzin çıxar bir vaxt.
Onun səbrin görməsən, de görmərəm səbrini,
Əgər görmüş olursan, hamiya de yerini.
Hansi isə həvəsin, varsa çox danışma sən,
Bil ki, öz qüdrətini, sən aşikar qörərsən.
Ənbiyalar dünyada, Tanrıının əmriylədir,
Kafırlər axırətdə, Tanrıının cəbriylədir.
Ənbiyalar üqbada², ixtiyar sahibidir,
Kafırlər bu dünyada, ixtilat³ sahibidir.
Uçar hər quş həmişə, öz cinsinin yanına,
O, şübhəsiz uçacaq, həm cinsi ünvanına.
Kafər siccin¹ cinsidir, uçmuş siccinə tərəf,

¹ Bimər– xəstə, naxoş.

² Üqbədi– axırətdə, o dünyada.

³ İxtilat– 1) qaynayıb qarışmaq; 2) qbrüşmə isinişmə; 3) yaxın əlaqə; 4) qarışıqlıq: dolaşıqlıq.

Abid secin² cinsidir, uçmuş secinə tərəf,
Ənbiyalar elliyyin³, cinsi olduğu üçün,
Cani– dillə uçaraq, oraya çəkmiş köçün.
Tanrı sən et kərəmin, canı məqama yetir,
O məqama ki, orda, sözsüz kəlam cucərir.
Sözlərimiz bitməmiş, hələ girməmiş dona,
Yenə deməliyik ki, hekayə çatsın sona.

Vəzir xəlvətnişinlikdən çıxmayaraq öz müridlərini naümüd etməsi

O vəzir hücrəsindən, səslənərək söylədi,
Ey mənim müridlərim, sözüm sizə böylədi.
Bu müjdəni vermişdir, İsa peygəmbər mənə,
Sən dostlarından ayrılm, güşənişin ol yenə.
Üzün divara çevir, tək– tənha ol hücrədə,
Sən bütün vücudunla, həm gündüz, həm gecədə,
Bu göstərişdən sonra, başqa bir sözüm yoxdur.
Bundan sonra daha söz, deməyə lüzum yoxdur,
Əlvida ey dostlarım, daha ölmüş kimiyəm.
Dördüncü Fələkdə mən, «yuva» qurmuş kimiyəm,
Mən bu Cərxi– fələkdə yanmış bir odun kimi,
Məşəqqətlə yanaraq, olmayım bir dun⁴ kimi.
Bundan sonra İsanın, yanında əyləşərəm,
Dördüncü asimanın, canında əyləşərəm.

¹ Siccin– kafırların «Nameyi əməli» (əməl məktubu) yazılın yer, zindan: Cəhənnəmdə bir yerin (məhəllin) adı.

² Secin– yaxşıəməl sahiblərinin «Nameyi– Əmali» yazılın yer; Behiştə yaxşı bir məkanın adı.

³ Elliyyin– qöyün ən yüksək qat; empiriklik (yeni xarici aləmin hiss orqanları vasitəsi ilə dərk edilməsi); insan təcrübəsi.

⁴ Dun– 1) alçaq, rəzil 2) aşağı.

Vəzirin əmirlərin hərəsini bir üsul və vasitə ilə aldatması

Bir gün o əmirləri, öz yanına çağırıldı;
Tək– tək qəbul edərək, onlarla söhbət qurdu.
Hər birinə söylədi, İsa dinində mənim,
İndi haqq naibimsən, olacaqsan xələfim.
Qalan əmirlər isə, olacaq tabe sənə,
İsa hamını etmiş, dost bir– birinə yenə.
Gər biyət gətirməsə, sözə baxmasa əmir,
Ya onu tezçə öldür, ya da ki, eylə əsir.
Lakin nə qədər ki, mən yaşayıram sərr açma,
Nə qədər ölməmişəm, rəhbərliyə sən qaçma.
Mən ölməyənə qədər, bu işi yada salma,
Şahlıq davası etmə, o arzuda heç olma.
Sonra İsa Məsihin, Timarını¹, əmrini;
Oxu bir– bir hamiya, bilsinlər bu sərrini.
Hər əmirə ayrıca, belə söylədi vəzir,
Səndən başqa yerimə, yoxdur layiqli nazir.
Onların hər birinə, dedi sən mənə əziz,
Özgəyə nə demişdi, təkrar etdi ona düz.
Hər birinə bir növdə, Timarla imzasıydı
Bu əmrlər, Timarlar, bir– birinin əksiydi.
Bütün hökm, Timarların, məzmunları müxtəlif,
Sanki biri “ye” hərfi başqası da düz “əlif”.
Bir əmrin hökmü “gündüz”, başqası “gecə” idi.
Əvvəldə söylədim mən, hökümlər necə idi.

Müridlərdən gizlicə vəzirin özünü öldürməsi

Qırx gün sonra bağladı o, qapını, bacanı,
Özünü öldürərək, verdi bada o, canı.
Elə ki, xalq vəzirin, ölümün eşitdilər,

¹ Timar– şah fərmani; hökm, əmr, göstəriş.

Cəsədinin üstündə, vamüsibət etdirilər.
Onun qəbri üstünə, o qədər xalq toplaşdı,
Saq yolan, yaxa cıran, əl—ayağa dolaşdı.
Toplanan insanların, say—hesabı yox idi.
Ərəblə, Türk, Rumlu, Kürd, bəlkə daha çox idi.
Kül səpib başlarına, müsibət edirdilər,
Onun ağır dərdini, öz dərdi bilirdilər.
Onun qəbri üstünə, xalqlar axışırıldılar,
Hamı öz gözlərindən, qan—yaş axıydırlar.
Ayrılıq fəraqından, fəğanə gəlməşdilər,
Bütün xacələr, şahlar, diri yox, ölmüşdülər.
Bir ay ötdü beləcə, xalq söylədi ey məhan¹.
Əmirlərdən kimi biz, yerinə verək nişan.
İmamımız yerinə, onu taniyaq imam,
Ki, bizim işlərimiz, xeyirli olsun tamam.
Taleyimiz qoy olsun, onun ixtiyarında,
Əlimiz ətəiyində, könül intizarında.
Çünki günəş bizləri, etmiş şüasıyla dağ².
Çarəsizik, yandıraq, onun yerində çirağ.
Çünki vəfat eyləmiş, gözdən üzəq olmuş yar,
Bizə onun nayibi, qalmalıdır yadigar,
Çünki güllər solaraq, gülşənlər olmuş xarab.
Gül ətrinin yerinə, axtaraq tapaq gülab,
Çünki tanrı bizlərə, görünməz, olmaz əyan,
Onun peyğəmbərləri, hökmünü edər bəyan.
Mən qələt³ deməmişəm, bir nayib⁴ lazımlı bizə,
Əgər iki sansanız, qəbahət nəslimizə.
Bütpərəst olsan da sən, o, yenə iki olmaz,
Ucalardan—ucadır, Onda bir—iki olmaz .
Bütlərə baxanda sən, sənin gözün ikidir,
Onun Nuruna baxsan, O, nurların Təkidir.
Nəhayət göz dikilər, o, Təkin dərgahına,
Təki iki görənlər, inanmaz sabahına.

¹ Məhan—başçılar, böyükler, rəhbərlər, əmirlər.

² Dağ—1) yanma, ütülmə:2) yandırma.

³ Qələt—səhf.

⁴ Nayib—canişin, əvəzedən.

İki gözün nurunu, fərqləndirmək çox çətin,
Qoy, göz Tanrı nuruna, göstərsin sədaqətin.

**Bütün Peyğəmbərlərin Haqq olmasının bəyani,
Yəni: La nufərriqu bəynə Əhədin min Rusulihı¹**
(Biz onun Peyğəmbərləri arasında fərq qoymuruq»)

Əgər on çıraq düzüb, dəbərtməsən yerindən,
Formaya görə onlar, fərqlənər bir- birindən.
Onların nurunusa, fərqləndirmək olmaz heç,
Çünki nur bir- birinə, oxşar yanar sönməz heç.
Bunun mənasını biz, Furqandan oxuyuruq,
Nəbilər arasında, demişlər «fərq qoymuruq»²,
Əgər yüz alma bir də, yüz armudu saysaq biz.
Sonra suyunu sixsaq, bir olacaq iki yüz,
Mənalarda heç zaman, ədədi bölmək olmaz.
Həmçinin mənalarda, fərdi də bölmək olmaz,
Bir yarın ittihadı³, öz yarıyla türlüdür.
Mənanın ardınca get, surət⁴ təkəbbürlüdür.
Dikbaş surətpərəstə, ver Tanrı öz bələni,
Qoy bəlanın altında, tanısın tək olanı!
Əgər hiss etməsən sən, Tanrı qayğılarını,
O öz mövəslə ilə verər duyğularını.
O, özünü hər zaman, dəyişdirə də bilər,
O, dərviş xırqəsinini⁵, özü tikdirə bilər.
Hamımız bir gövhər tək, batında yoğrulmuşuq,
Başımız üstündə O, baş- ayaqsız olmuşuq.

¹ «Ya nufərriqu bəynə Əhədin min Rusulihı»— Biz onun Peyğəmbərləri arasında «fərq qoymuruq». Bəqərə surəsi, 285-ci ayəyə işarədir.

² «Fərq» qoymuruq»— bəqərə surəsi 285-ci ayəyə işarədir.

³ İttihadı— 1) Birləşmə, birlik, ittifaq, 2) həmrəy olma.

⁴ Surət (yəni surətpərəst)— 1) zahiri görünüşə aldanınan, 2) gözəl üzlərə vurulan, 3) bütlərə inanan.

⁵ Xırqə— 1) dərvişlərin geydikləri üst paltar. 2) bez və ya qumas parsası.

Göydə olan günəş tək, bir cöhvər olmuşuq biz,
Bulanıqsız bir su tək, saf göhvər olmuşuq biz,
Elə ki, surətinə, gəldi o xalis işiq,
Nahamar divarlarda kölgələr çox qarışıq.
Mancanaqla yox edin, kələ— kötür sədləri,
Fərqlər aradan getsin bilinməsin hədləri.

Peyğəmbərlər demişlər:— Kələmunnas əla qədri əquləhim¹— Onlar bilmədən inkar etsələr özlərinə ziyanı var. Qalə Nəbi (əleyhissəlam) Umurəna ənnə nunzilənnas mənazıləhum iləx (Yəni Peyğəmbər(ə) demiş: — «Həqiqət də bizim əməllərimiz insanlar üçündür»

Bu kəlamin şərhini dəyişik söyləyərəm,
Lakin qorxuram ki, mən qarışq söyləyərəm .
Cümlələr təsirlidir, iti polad qılinc tək,
Qorunmağa yox sıpər, yüyür görünməzədək.
Gel sıpərsiz qılincin, qarşısına cumma sən,
Çün sıpərin olmasa, ondan nicat ümma sən.
Bu səbəblərdən də mən, qılinc qoydum qılafa,
Mənim əleyhdarlarım, keçməsin ixtilafa.

Əmirlərin bir— biri ilə mübahisəsi

Nəhayət yaxınlaşdıq, sonluğunə dastanın,

¹ «Kələmunnas əla qədri əquləhim»— İnsanların sözləri ağlı qədər incədir.

Gördük vəfadarlığın, doğru sözün, insanın.
Nəhayət o əmirlər, bir “imam” axtardılar.
Ölən mürşid yerinə, bi “hümam”² axtardılar.
Əmirlərdən birisi, keçdi bir az qabağa,
Arzusunu bildirdi, xalqa mürşid olmağa.
Dedi:— İndi tək mənəm, o mürşidin nayibi,
Mənə biyət gətirin, mənəm Tumar¹ sahibi.
Nayibliyə sübutdur, əlimdə olan tumar,
Ölən mürsiddən sonra, ora ləyaqətim var.
Cəmiət arasından, çıxdı başqa bir əmir,
O, da iddia etdi, varis hökmü məndədir!
Qoltuğundan o da tez, bir Tumarı çıxartdı,
Hər ikisi acıqla, bir— birinə söz atdı.
Qalan əmirlər də tez, bir— bir qabağa çıxdı,
Çəkdilər qılıncların, hamı qovğaya qalxdı.
Hər birinin əlində, qılıncla Tumar vardi,
Məst olan fillər kimi, gözləri də qızardı.
Hər bir əmirin vardi, öz eli, öz tayfası,
Üz— üzə dayandılar, çalındı cəng havası.
Yüz minlərlə İsəvi, öldürdü bir— birini.
Kəsilmiş baş bəzədi, bütün döyüş yerini.
Qanlar axdı sel kimi, həm soldan, həm də sağdan.
Toz— dumana qarışdı, hücum daldan— qabağıdan.
Vəzir elə əkmişdi, fitnə toxumlarını,
Afəti bürümüşdü, Tərsa qohumlarını.
Çoxlu «qoçların» başı, sindirildi əzildi,
Təmahın çoxluğundan, ömürləri kəsildi.
Öldürməklə, ölməkdə, tənlərin gücüylədir,
Kimin gücü yox isə, işi hayla, küylədir.
Kimin gücü var isə, hörmət izzəti olar,
Kimin içi boş isə, yalnız qaməti olar.
İçi dolu məğzli² qoz, saf sulu tuluq kimi,
İçi bomboş çürük qoz, kül dolu çubuq¹ kimi.

¹ Tumar— 1) Əmr, məktub, və sairə yazılaraq uzununa kəsilib, silindir formasında kəsilib bükülən ceyran dərisi.

² Hümam-kömək edən, çalışqan adam.

² Məğzli qoz— içi olan qoz, qoz içi.

O şey mənalıdırsa, onu hamı dərk edər,
 O şey mənasızdırsa, hamı onu tərk edər.
 Ey olan surətpərəst², get sən mənanı dirlə
 Çünkü surətin təni³, doludur məna ilə.
 Ey mənimlə həmnişin, sən də əhli məna ol,
 Həm savab bəxşisi al, həm də ki, mərdanə ol.
 Mənasız olan bir can, şübhəsiz o bədəndə,
 Taxta qılinc kimidir, qılafinin içində.
 Nə qədər qılafdadır, qiyməti də yaxşıdır,
 Qılafindan çıxanda, bir odunun nəqşidir⁵.
 Taxta olan qılıncı, aparma meydana sən,
 Əvvəl baxsan qılınca, gələrsən fəğana sən.
 Qılıncın ağacdansa, get başqasın tələb et,
 Əgər almazdandırsa, sevinclə irəli qet.
 Qılıncın çox itisi, Vəli zərbxanasında,
 Onlar yalnız görünər, möcüzə əsnasında.
 Cümlə alimlərində, söylədikləri həmin,
 Əsil alim onu bil, «Rəhmətü– lilaləmin».⁴
 Əgər nar alırsansa, al onun gülənidən,
 Çünkü onun gülüşü, xəbər verir dənidən.
 Hani onun ləbində, o mübarək gülüşü,
 Çıxır can mücrüsündən, Dürr tək kövrək gülüşü.
 O Lalənin gülüşü, heç də mübarək deyil,
 Cün onun mücrüsündən, çıxan söz kövrək deyil.
 Səninlə söhbət etsə, bir anlığa övliya,
 Yüz illik itaətdən, yaxşı, sözüm biriya.⁵
 Əgər sən karxanada, qara bir mərmər olsan,
 Ustad əlinə düşsən, sən bir gövhər olarsan.

¹ Çubuq– (burada), tənbəki çəkmək üçün düzəldilmiş susuz qəlyan.

² Sürətpərəst– qözel sürətə pərəstiş edən, bütəpərəst, qözel sürəti sevən.

³ Tən– bədən.

⁵ Nəqşidir- 1)Rəsmidir, surətidir, təsviridir.

⁶ Rəhməti lilaləmin– Dünyanın bağışlayanı (Tanrı nəzərdə tutulur).

⁵ Biriya– hiyləsiz, məxrsız, eləksiz.

Əgər eşq əhlisənsə, canda varsa həvəsin,
Qoyma qəlbini eşqsiz, nadan bir şəxs ovlasın.
Zirvəni fəth etməyə, yoxsa ümidin qetmə,
Günəş işığı varsa, qaranlığa üz tutma.
Qəlbin səni cəlb edər, əhli– dil diyarına,
Canın səni həbs edər, çəkər qul bazarına.
Qəlbin həmdəm istəsə, tələb et həmdəmini,
Get axtar taleyini, bəxtiyar etsin səni.
Sən yapış ətəyindən, bir rütbə sahibinin,
Ağlıyla səni etsin, rütbəli bir canışın.
Əməli salehlə sən, etsən söhbət salehsən,¹
Əməli talehlə sən, söhbət etsən, talehsən.²

İncildə həzrəti Məhəmməd əl– Mustafa-nın şəninə deyilən tərifin bəyanı

İncildə yazılmışdır, bir adı Mustafanın,
Peyğəmbərlər Xatəmi³, olan kani səfanın.
Təsviri verilmişdir, surət qızəlliynin,
Tərifi verilmişdir, qüdrət özəlliyyinin.
Nəsranılər tayfası, savab qazanmaq üçün,
O, adı deyərdilər, odda yanmamaq üçün.
Həmin şərəfli adı, həvəslə öpərdilər,
O adın yazısına, üzlərin sürtərdilər.
O fitnəli məkanda, Tərsalar vətəndən,
Fitnələrdən qorunar, düşməzdilər kəməndə.
Vəzirin əmirlərin, şər dolu əməlindən,
Qoruyan Əhməd adı, düşməzdi dillərindən.
Onların nəsilləri, coxaldı hədsiz artdı,
Əhməd Nazirin⁴ nuru, köməklərinə çatdı.

¹ Saleh– yaxşı əməl sahibi.

² Taleh– pis əməl sahibi.

³ Peyğəmbərlər xətəmi– Peyğəmbərlərin sonuncusu Həzrəti Məhəmməd nəzərdə tutulur.

⁴ Əhməd Nazirin– qoruyan, kömək edən Əhməd.

Nəşrəni millətindən, başqa bir qurup vardi,
Onlar Əhmədin adın, hədsiz həqir¹ tutardı.
Fitnələri çoxaldı, özləri xar² oldular,
Fasiq³ vəzir əlindən, həyatdan zar⁴ oldular.
O yolun azmışların, rəzillik oldu payı,
Dindən məhrum oldular, xalqın azaldı sayı.
Həm dinləri yox oldu, beyinləri pozuldu,
Onlar hara getdilər, ümüdləri üzüldü.
Cünki Əhmədin adı, hamiya yarlıq⁵ edər
Onun ilahi nuru, çox mədədkarlıq⁶ edər.
Cünkü Əhmədin adı, sənə imanlıq⁷ edər,
Onun Zati– Şərifi⁸, əmin amanlıq edər.

Tərsa millətin məhv etmək üçün cəhd edən başda cühud padşahının hekayəti

Çarəsi tapılmayan, qanlı bəladan sonra,
O vəzirin qurduğu, qorxunç tələdən sonra.
Yenə Cühud nəslindən, başqa bir can alan Şah,
Tərsaları qırmağa, başladı o ilan Şah.
Əlavə məlumatlar, istəsən bu barədə,
«Boruc»⁹ da yazılmışdır, bir– dördüncü ayədə.

¹ Həqir– qədir qiyməti olmayan.

² Xar– 1) Zəlil, həqir, alçaq, hörmətsiz; 2) Az, kiçik.

³ Fasiq– günahkar, pis işlər görən, fisqi– fücur sahibi.

⁴ Zar– 1) ağlayan, nalan, inləyən.

⁵ Yarlıq– dostluq, yoldaşlıq, köməklik.

⁶ Mədədkarlıq– kömək etmək, yardım etmək.

⁷ İmanlıq– inanmaq, inamlıqlıq, etiqadlılıq.

⁸ Zati-şərif– 1) Ən möhtərəm şəxs, kərəmsahibi; 2) şərafətli vicud sahibi.

⁹ «Boruc» surəsi 1-ci ayədən, 4– cü ayəyə işarədir: 1) And olsun bürclər sahibi olan göye; 2) And olsun vəd olunmuş günə (qiyyamət gününü); 3) And olsun şəhadət verənə və (haqqında) Şəhadət verilənə (Peyğəmbərlərə və onların ümmətlərinə, yaxud cümə və Ərəfə günlərinə) ki; 4) (Nəcranda İsaya iman gətirmiş

Əvvəlki cühud şahdan, gələn dəhşətli adət,
Edildi yenə davam, təkrarən o ədavət.
Kim özündən yadigar, saxlayarsa pis adət.
Ona lənətlə nifrət, ediləcək hər saət.
Yaxşilar bu dünyadan, köcər xoş əməl qalar,
Xain¹ insanlardansa, lənət, pis təməl qalar.
Kim ki, bədcins nəsildir, düz axırətə qədər.
Olar ləin oraya, o, üzü qara gedər.
Şirin suyla, acı su,həm şirindir, həm zəhər,
Bu dünyada qalacaq, Sur² çalınana qədər.
Xoş əməl sahibindən, xeyir qalar bi hesab³,
Necə mirasdır bizə, Haqqdan «Ourəsnəl Kitab»⁴
O, əslində edilmiş, nisar⁵ istəyənlərə,
Peyğəmbər gövhərindən, nurlar gözləyənlərə.
Nurunun şölələri, gövhərlərlə gəzərlər.
Gövhərlər də hər zaman, insanları bəzərlər.
Bacadan düşən işiq, evi dövr edib gedər,
Çünki Günəşin nuru, bürcdən– bürcü seyr edər.
Hərə bir tale ilə, həmişəlik bağlıdır.
Çünki hər tale özü, özlüyündə yaxşıdır.
Əger insan taleyi, zöhrə⁶ ilduzundasa,
Onun eşqi arzusu, verəcəkdir səs– səsə.
Birininsə taleyi, Mərrix⁷ ilduzundasa,
Sevər cənqü– cədəli¹, böhtan atar hər kəsə.

kimsələri yandırıb külə döndərən) xəndək sahibləri (lənətə düçər olub) qəti edildilər.

¹ Yəin– lənətlənmiş.

² Sur– israfil suru; (Axirət günündə çalınacaq)

³ Bi hesab– saysız, hesabsız.

⁴ Ourəsnəl Kitab– Fatir Surəsi 29– cu ayəyə işarədir.

⁵ Nisar–1) Saçma, səpmə; dağıtma; 2) Toyda şabaş verilən pul. 3) Qurban.

⁶ Zöhrə– 1) Karvanqırən, Venera (planet) 2) Eşq ilahəsi.

⁷ Mərrix– 1) Mars (planet) 2) Qan kimi qırmızı görünən.Mərrix (mars) qədim zamanlarda «Mühəribə ilahəsi» mənasında işlədilmişdir.

Ulduz var asimanda, ulduzlar xaricində,
Əhtəraq, Nəhs² ulduzu, olmaz onlar içində.
Başqa kəhkəşanlarda, çox sayısan ulduz var.
Yeddi göydən savayı, quruplaşan ulduz var.
Tanrıımızın parlayan, ulduzları alımlər
Nə birləşə bilirlər, nə ayrıla bilirlər.
Hər kəsin öz taleyi, nücum³ elminə bağlı,
Kafərlərin taleyi, rücum⁴ elminə bağlı,
Mərrixdəki küdurət, deyil onun nifrəti,
Sifətini dəyişmiş, qalib gəlmək niyyəti,
Qalib nuru günəş tək, tutqun, qaranlıq olmaz.
Barmaq arasında, Haqq nuru bir anlıq olmaz.
Haqq səpər öz nurunu, sevdiyi can üstünə,
Bəxtəvərlər götürüb, səpər ad-san üstünə.
O nurun nisarını⁵ hər kəs özü kəşf etmiş,
Tanrı nurundan qeyri, öz nurunu parlatmış,
Hər kim eşq ulduzunun, ətəyində qalmamış,
Nurun saçılmasından, heç bir bəhrə almamış.
Çüzvlərin⁶ son arzusu, hər vaxt küllə⁷ tərəfdir,
Bülbüllərinsə eşqi, qızıl gülə tərəfdir.
Heyvanları rəngiylə, insanarı ey dost sən,
İç rəngiləri qəlbiyələ, çox tanıya bilərsən.
Yaxşı rənglər həmişə, Səfa Xümündən⁸ çıxar.
Çırキンlərin rəngləri, Cəfa xümündən çıxar.
O lətif rənglilərin, adı «Sibğətullahdır»⁹,
O kəsif¹⁰ rənglilərin, adı «lənətullahdır».

¹ Cənqü– cədəl– 1) müharibə, 2) mübahisə, qalmaqla, qovğa, çəkişmə, didişmə.

² Əhtəraq, Nəhs– Əhtəraq və Nəhs bir bürcdədirlər, əgər aydan başqa, günəsdə olsa ona «mügarinə» deyirlər.

³ Nücum– Astronomiya elmi.

⁴ Rücum– şeytanların qovulduğu planet, ulduz və kraterlər.

⁵ Nisarını– Səpməsini, Saçmasını.

⁶ Çüzvlərin– hissələr, atomlar, cisimciklər, damlalar.

⁷ Küll– bütün, hamı, hamısı.

⁸ Xümündən– İsa Peyğəmbərin rəng xümü nəzərdə tutulur.

⁹ Sibğətullahdır– Allah dini tərəfdarı.

¹⁰ Kəsif– çırkin.

O şey ki, bir dəryadan, başqa dəryaya axar,
O hardan gəlmışdırə, həmin oraya axar.
Hər kimin kəlləsindən, ani fikirlər keçir.
Bizim, qəlbimizdənsə, yeni fikirlər keçir.

Padşahın, tonqal qalayıb onun yanında Büt qoyması: – “Kim bu Bütə Səcdə etsə odda yanmaqdan canı qurtaracaq” deməsi

O it xislətli cühud, görün nələr yaratdı,
Bir tonqalın yanında, heykəl bütlər yaratdı.
Kim büt heykəllərinə, səcdə etdi qurtuldu,
Səcdə etməyənlərə, odla divan tutuldu.
Cəzasını almadı, nəfsində olan «bütnən»,
Başqa bir «büt» doğuldu, «bütnən» öz nəfsinin.
Nəfsinin o «büti»də, «büt»lərin anasıdır,
Sanki o ilan bütür, bu da əjdahasıdır.
Şərrin nəfsiyə «büti», sönməz əhəng kimidir,
Sönməyəni söndürmək, yalnız suyun işidir.
Sönməmiş, əhəng suyla sakit dura bilərmi?
İnsan nəfsin bütündən, heç qoruna bilərmi?
Daş– əhəngin içində, yaşayar həmişə nar¹.
Suyu o nar üstünə, qabsız qoymaqmı olar?
Gər sudan çıxarılsa, söndürücü maddəsi,
Daş əhəng daxilinə, çətin olar girməsi.
Odun, tüstünün əсли, sanki çaxmaqla, daşdır.
Tərsa, Cühud kafərsə, əslən onlar qardaşdır.
Kuzədəki qara su, olur qara üzümdən,
Qara suyunsa əсли, çeşmələrin özündən.
O yonulmuş «qara büt», çamırlı bir sel kimi,
Bütyonanın nəfisi də, sanki o selin limi.
Kuzə içindəki «büt», səni kədərli edər.
Sənin uğursuz nəfsin, onunçun əldən gedər.
Yüz səhəngi bir anda, bir parça daş sindirar.

¹ Nar– od, atəş.

Çeşmə isə həmişə, yerdən fəvvarə vurar.
Səhəng, kuzənin suyu, şübhə etmə fanidir.
Çeşmədən axan sular, səninçin əbədidir.
İnsançın «büt» sindırmaq, asandanda asandır,
Nəfsə qalibəm deyən, insan cahil insandır.
Oğul nəfsin sıfətin, öyrənərsən böylə sən,
Öyrən sən Cəhənnəmi, yeddi qapısıyla sən,
Hər bir nəfsdə hiylə var, hər bir hiylə də nəfs var,
Yüz Fironlar nəslinin, nəfs içinde qəlbi dar.
Musanın Allahından, Musəvi olmuş uzaq,
İmanın saf suları, Fironlaradır yasaq.
Sən Əhədin¹, Əhmədin², pak ətəyindən yapış.
Ey qardaşım sən saflaş, Əbu Cəhildən³ ötüş.

¹ Əhəd— Tanrı nəzərdə tutulur.

² Əhməd— Həzrəti Məhəmməd (ə) nəzərdə tutulur.

³ Əbu Cəhl— Həzrəti Məhəmmədin Əmisi İslam dinini qəbul etmədi.

Yəhudi padışahının bir uşaqlı qadını gətirməsi, onu oda atması, odun ortasında uşaqın dilə gəlib danışması

Uşaqlı bir qadını, gətizdirdi o cühud,
Tonqalın yanindaca, otuzduqudu o cühud.
Dedi: Ey qadın indi, səcdə et bu bütə sən,
Tonqalda yanacaqsan, əgər səcdə etməsən.
O qadın da dogrusu, sadiq mömünə idi,
Dininə sadiq qaldı, bütə səcdə etmədi,
Aldılar körpəsini, atdilar oda onu,
Qadın tez qorxusundan, dəyişdi din yolunu.
İstədi ki, biçarə, səcdə etsin o bütə,
Uşaq oddan qışqırdı, ölmərəm etmə xəta!
Mən tonqalda yanmiram, vəziyyətim yaxşıdır!
Baxma ki, tonqaldayam, aqibətim yaxşıdır!
Hicabin¹ təsirindən, od olmuş istiliksiz!
Haqqın nəzərindəyəm, alov mənə təsirsiz!
Ey ana sən nəzər et, dərk et Bürhani Haqqı»²!
Onda sən görəcəksən, açıq Haqla nahaqqi!
Sən bir də diqqət eylə, İbrahim sırların bil!
Ki, O, od daxilində, tapdı yassəmənlə gül.
Sanki dar bir zindandan, doğuldum, böyüdüm mən.
Gəldim bu xoş cahana, gül çiçəklər gördüm mən.
Qaranlıq məkan kimi, bu dünyani duydum mən,
Çünki atəş içində, əmin yerdə uydum mən.
Bu atəşin içində, gördüm göyələr aləmin,
Zərrə—zərrə bu odda, duydum İsanın qəmin.
İndi cahan şəkil yox, bir varlığın zatıdır,
Sizin o cahanınız, şəklin bisəbatıdır³
Ana, axırətdə sən çatarsan öz haqqına,
Bax, gör verilməmişdir, yandırmaq haqqı ona.

¹ Hicabin— Tanrı ilə xəlq olunmuşlар arasında olan hicab pərdəsi
nəzərdə tutulur. Burada: qoruyan pərdə;

² Bürhani— Haqqı— Haqqın qəti sübutu.

³ Bisəbatıdır— 1) savadsızdır, düzümlüdür, 2) sabit olmayanıdır,
tez— tez dəyişənidir.

İqbalın ayaq üstə, ana sevin bu gün sən,
Ana sən vermə bu gün, bu dövləti əlindən.
O, itin qüdrətini, sən gördün burda bütün,
İndi sən görəcəksən, Tanrıımızın qüdrətin.
Mən rəhmət ənamını, səninçin bol edirəm,
Özümün sevincimi, mən səbrində görürem.
Sən mənim sözlərimi, özgələrə də söylə,
Atəşin ortasında, açılmış zəngin süfrə.
Siz də, hamınız gəlin, yeyin için dincəlin,
Bu oddlar arasında, aləm var siz də bilin.
Gəlin ey müsəlmanlar, səmimi pak insanlar,
Din şərbətindən qeyri, hər şeydə bir əzab var.
Gəlin od daxilinə, görün şəraitini,
Bu alov şöləleri, tərk etmiş adətini.
Gəlin siz ey hamınız, olmayın məsti– xərab¹,
Gəlin siz ey hamınız, olmayın eyni– itab².
Gəlin siz ey hamınız, bu dərin ümmanna siz,
Gəlin rühünüz olsun, həssas, incə, saf, təmiz.
Ana özünü atdı, öz oğlunun yanına,
Tiflin³ əlindən tutdu, saldı onu qoynuna.
Ağlı övladının, ana gəldi yanına,
Od ortasında olan, qənimət ünvanına.
O tiflin anası da, baxdı, ətrafi süzdü,
Vəsf etdi Haqq lütfünü, sanki dürləri düzdü.
Qışqıraraq söylədi, Haqqa təriflər dedi,
Ətrafdakı camaat, şadyanalıq eylədi.
Nərə çəkib söylədi, ey camaat siz gəlin,
Odun ortasındaki, gülü, çıçəyi dərin.

Xalqın öz iradəsi ilə, sevinclə, sövqlə özlərini oda atması

¹ Məsti– xərab– məstilik, sərxoşluq, keflilik.

² Eyni– itab– məzəmmət bulağı, zati, əslı olanların.

³ Tiflin– uşağı.

Dəvəti eşidən xalq, bu işi saldı yada,
Özlərin kişi– qadın, atdilar hamı oda.
Vəkilsiz, çəkişməsiz, Həbibin¹ xatırınə,
Acını şirin edən, Təbibin² xatırınə.
İş o həddə yetişdi, yardımçılar, o xalqın,
Oda tullanmasının, tez aldilar qarşısın.
Bu işi görən cühud, bildi ki, üzü qara,
Peşman oldu işindən, canı düşdü azara.
O atşın içində, sevdilər bir– birini,
Dar günün dostu kimi, gördülər bir– birini.
Şeytanın məkri yenə, soldu, Allaha şükür,
Divlərsə üzü qara,oldu, Allaha şükür.
Hansı əzab kölgəsi, üzündə vardı şəxsin,
Toplandı sıfətinə, üzünə həmin kəsin.
Xalqın libaslarını, yırtıb ciran o kişi,
Libasın parçalatdı,fəğana döndü işi.

Məhəmməd Peyğəmbərin adını istehzayla çəkən arsız və sırtlıq şəxsin ağzının əyilməsi

O, Əhmədin³ adını, çəkdi ağızını əydi,
İstehza etdiyi üçün, ağızı qulağa dəydi.
Gəldi onun yanına, dedi: -Əhməd təmas et,
Batini elm sahibi, məni eybdən xilas et,
Sənə tənə edirdim, çünkü mən cahil idim,
Əfsus ki, bilməmişdim, çünkü naqabil⁴ idim.
Tanrı əgər bir şəxsin, açmaq istəsə eybin,
Onun meylini salar, paklara⁵ tənə etsin.
Əgər Tanrı bir şəxsin , eybin örtmək istəsə,

¹ Həbibin– yeni tanrıının.

² Təbibin– burada da Tanrı mənasında işlənmişdir.

³ Əhmədin– Məhəmməd (ə) nəzərdə tutulur.

⁴ Naqabil–1) qabiliyyətsiz, ləyaqətsiz, 2) imkansız, mümkün olmayan,

⁵ Paklara– təmizlərə.

Nəfsini kütləşdirər paklıq verər səs – səsə.
Əgər Tanrı istəsə, bizə köməklik etsin,
İstəyər həyatımız, namaz, duayala keçsin.
Ey xoş ol gözlərə ki, Onun¹ giryaniındırlar⁶,
Ey xoş ol qələblərə ki, Onun büryanıındırlar.
Hər ağlamığın sonu, şadlıq, sevinclə bitir,
Aqibəti xoş olan, Ona əziz bəndədir.
Harada sular axar, yaşılıqlar yaradar,
Harda dua oxunsa, yaxşılıqlar yaradar.
Gözü yaşlı ol daim, quyular dolabı tək,
Sənin ətrafin olsun, bütövlükdə gül– çıçək.
Rəhm istədi o, Ondan, Seyyid əhf etdi onu,
Etdi tövbə, bildi o, çox səhfdə olduğunu.
Əgər rəhm istəsən sən, rəhm et gözü yaşlıya,
Yxışdan rəhm istəsən, rəhm et özün yaxşıya.

Yəhudi şahın - «Niyə yandırmırsan?» deyərək odu məzəmmət etməsi

Oda üzünü tutub, şah dedi:– Ey tündməzac²?!
Sən dünyani yandıran, şölə göstər, alov saç!
Necə oldu bəs necə, yandırmaq xasiyyətin?
Mənim bəxtim kor olub, ya dəyişib niyyətin?
Atəşpərəstə³ hörmət qalmamışdır işində?
Pərəstiş etməyən şəxs, hörmətli atəşində?
Sən ey atəş, heç vaxtı, səbirli olmamışan,
Yəqin qüdrətin sönübü, odur yandırmamışan,
Gözün kor olub sənin, ey əcəb, ya yaddaşın.
Necə yandırmaz axı, uca şölən, atəşin,
Cadu etmişdir səni, ya tilsim olunmusan,
Yada bəxtin dönübdür, mənə eks bulunmusan.
Atəş belə söylədi:– Sən bil, həmən atəşəm,

¹ Onun– Tanrı nəzərdə tutulur.

⁶ Giryaniındırlar – Onunçun ağlayırlar (Tanrı nəzərdə tutulur.)

² Tündməzac– Xasiyyəti ağır, ağır xasiyyətli.

³ Atəşpərəst– oda sitayış edən, bütərəst.

Ağuşuma at özün, bil sən bilən atəşəm.
Təbim dəyişməmişdir, həmin ünsür¹ tərkibim,
Haqqın qılinciyam mən, hökmüdür mənim
hökmüm.

Çadırın qapısında, Türkmən itləri qalır,
Qonaqların əlindən, onlar yeməklər alır.
Yad şəxs ayaq qoyarsa, çadırın daxilinə,
Həmin itlər şir kimi, edərlər ona həmlə.
Mən bəndəlik etməkdə, heç kimdən əskik olmam,
Bəndəliyi tərk etsəm, həyatda əskik ollam,
Əgər qəlbin atəsi, səni edərsə qəmgin,
Bil ki, qəlb yanğısının, hökmün verir şahi-din.
Əgər qəlbin atəsi, çox edərsə sevincin,
Bil ki, qəlb sevincinin, hökmün verir şahi-din.
Eləki, qəmi gördün, üzr istə, tövbəni et,
Bil o, Xalıqın əmri, pis əməlini tərgit.
Tanrı özü istəsə, qəm şadlığa dönəcək,
Ayağın zəncirini, qırıq-qırıq edəcək.
Külək, torpaq, su, odu, Tanrıya imanlı bil,
Mənə, sənə cansızsa, Tanrı üçün canlı bil.
Haqqın yanında atəş, həmişə qiyamdadır,
Aşıqlər tek həmişə, qəlbləri bir candadır.
Daşı dəmirə vursan, ondan qığılçım çıxar,
Onlar Haqqın əmriylə, özlərin oda yaxar.
Daşı, dəmiri vurma, zülm ilə bir-birinə,
Zülümlə birləşərsə, verməz əğicim yenə.
Daşla dəmir özü də səbəbkar qığılçima,
Sən bax göylərə ey dost, Tanrı verir güc ona.
Bu səbəbi, O səbəb, məmur etmiş iş üçün.
İstəsə ətalətdə, saxlayacaq səninçin.
Səbəblərin birinə, Ənbiyalar Həbibdir,
O səbəblər, bunlardan, daha üstün səbəbdür.
Bu səbəb nə olarsa, O səbəblə bağlıdır.
Burda yaranan səbəb, O Həbiblə bağlıdır.
Çərxi-Fələk gərdisi, dəlalətə səbəbdür,
Çərx-gərdani¹ görməmək, zəlalətə səbəbdür.

¹ Ünsür—əsas maddə, element, bir şeyin tərkib hissəsi.

Dünyada bizim üçün, səbəblərin əsası,
Dinlə, eşit, dərk eylə, deyil çərxiñ səması .
Çərxi— fələk kimi sən, başda qalmamalısan,
Ağılsızlıq üzündən, odda yanmamalısan.
Külək— Odun, olması, Tanrıımızın zorundan,
Onların ikisi də, Sərməst Haqqın nurundan.
Sakit çağlayan suyu, oğul, çılgın atəşi,
Açsan bəsirət gözün, bilərsən Haqqın işi.
Haqqı dərk etməsən sən, canın gedəcək bada,
Onda sən fərqlənməzsən, oxşarsan qövmi Ada²!

Hud Peyğəmbərin nəslini,

¹ Çərxi— gərdan— Fırlanan dünya

² Qövmi— Ad—Kəbül— Əxbər (Yenilikləri və yaxud rəvayətləri yayan xəbərlər məcmüsü). Bu əsər müsəlman dinini ilk qəbul edən yəhudi alımlarından birinin əsəridir). Yazılan rəvayətə əsasən Ad tayfasının adı, başçıları Adın adından götürülmüşdür. Rəvayətə görə Adın iki oğlu olmuşdur. Birinin Şəddid, o birinin adı isə Şəddad olmuşdur. Ataları öləndən sonra Şəddid qısa bir müddətdə padşahlıq etmişdir. Sonra şahlıq səltənəti Şəddada çatdı. O dünyanın şahlarını özünün müti qulu etdi. Şəddad şiddətli dərəcədə kitab oxumağı sevirdi. O oxuduğu kitablarda həcan «Behişt» adına rast gəldi çox xoşuna gəldi. Nəhayyət belə qərara gəldi ki, dünyadan özündə bir «Behişt» yaratınsın. Şəddad ona tabe olan bütün padşahlara məktub yazdı, memar və mühəndislərdən tələb etdi ki, nəzərdə tutduğunu yaratmaqdə ona kömək etsinlər. Elan etdi ki, mən elə bir bina tikəcəyəm ki, hamının xoşuna gələcək. Kimin nə qədər qızıl, dirhəm və müxtəlif cəvahiratı varsa kömək göstərsin. 260 padşah ona tabe idi. Xüsusi mühəndislər gedib səhralarda hamar şirin sulu, kəhriz və bulaqlar tikdilər. Bostanlar və bağlar yaratdılar. Şəddadin buryardığı kimi 300 il həmin «Behişt» tikməyə sərf edildi. Sonra Şəddadin yanına gəlib dedilər ki, «Behişt» hazırlır. Şəddad vəzirinə dedi ki, «Behiştə» köçməyə hazırlıq görsün Hər vəzir üçün bir məkan tikilmişdi. Bütövlükdə min ev tikilmişdi hər evin bir pasibani var idi. On il də belə keçdi. Şəddad bütün əyan əşrəfi və qoşunu ilə həmin yerə çatanda Tanrı bir dəhşətli səs göydən gəndərdi. Hamını həlak etdi. Heç biri «Behişt» adlanan yerə çata bilmədi.

küləyin həlak etməsi hekayəti

Ətrafına sədd çəkdi, Hud¹ öz mömin əhlinin,
Külək əsən zamanda, səddə dəyib səhlisin.
Hər kim səddən kənara, çıxıb gəzmək istərkən,
Parça– parça olurdu, küləyin təsirindən,
Şeyx Şeybani Rai² də, səhrada çəkdi çəpər.
Qoyun sürülərinin, ətrafi oldu sıpər .
O, məscidə gedərək, namaz qılan zamanda,
Etməsin hücum qurdalar, sürüyə həmin anda.
O səddən canavar da, içəri keçə bilməz,
O nişandan kənara, qoyun da qaça bilməz.
Çox həris canavarlar, gəzməyi sevən qoyun,
Tanrıının bəndəsinin, səddinə əymış boyun.
Arif olan şəxslərə, əcəl yeli həmçinin,
Mülayim olmuş hər vaxt, çəmən nəsimi kimin.
İbrahim peyğənbəri alovlar yandırmadı,
Cün o Haqq Rəsuluydu, əhdini sindirmadı.
Şəhvət adətlərini, dinin əhli tərgidər,
Aparar din düşmənin, yerin təkinə qədər.
Haqq əmriylə dalğalar, dənizdə cuşa gəldi,
Dalğa Musa əhlini, Qibtidən³ üstün bildi.
Haqq öz hökmünü verdi, Harunun qəlbin sökdü,
Qızıl taxtıyla birgə, dəniz dibinə çökdü.
İsanın nəfəsindən, gilli su daman zaman,
Bir quş yarandı ondan pər⁴ açdı uçuđu haman.
Ağzından əğər sənin, çıxsa şükür arabır,
Rəbbin səni edəcək, cənnətdə quş tək zahir.
Suya– gil əvəzinə, Haqqı tez– tez zikr etdi.
Sidqi- dillə üfürdü, Cənnət quşu yaratdı,
Müsənən öz nurundan, Tur dağı rəqsə gəldi,
Məkr evində böyüdü, kamil bir Nəbi¹ oldu.

¹ Hud– Hud peyğənbər nəzərdə tutulur.

² Şeyx Şabani Rai– Arif şeyxlərdən bir olmuş .

³ Qibti– Qibtilər Fironun ardıcıclarından biri olmuş. Musanı təqib edərkən, Nil çayında qərq olmisdurlar.

⁴ Pər– qanad.

Dağ nəbiyə olmuşdur, əziz, mehriban, məkan,
Çünki Musanın cismi yoğrulmuşdur o kandan .

Yəhudi padşahın kinayə ilə ona nəsihət və öyünd verənləri inkar etməsi

Əcaib işlər gördü ,cuhud Haqqı bilmədi ,
Kinayədən savayı, beynə fikir gəlmədi.
Öyünd verənlər dedi: Həddini çox ötmə sən.
Atı belə sürətlə çapıb uzaq getmə sən,
Öldürməyini tərgit, əl çək bu bəd əməldən.
Gəl axırət odunu, öz canına vurma sən,
Nəsihət verənlərin, əl– qolunu bağlatdı.
Zülm üstündən zülm edib, öz xalqını ağlatdı,
İş o yerə çatdı ki, qeybdən bir səs yüksəldi;
– Ayaq saxla ey köpək, canlar cəzana gəldi.
Sonra atəş qırx addım, ətrafa şölələndi.
Bir halqa yaradaraq, cuhud üstə ələndi.
Onların inamları, oda sitaş idi,
Həmin od da apardı, öz içində əritdi.
Oddan doğulmuşdular, o dirləri fərqlilər,
Zərrələr nəticədə, küllə tərəf getdilər.
Oddan törəmişdilər , oda könül verdilər.
Oddan danışındılar, od tələsi qurdular.
Atəşpərəst idilər, möminləri qırdılar.
Atəşlər də onları, çör– çöp tək yandırdılar.
Yaxşı əməli azlar, Haviyyədə² olarlar.
Haviyyə onlar üçün, əbədi məkan olar,
Övladını axtaran, Ona möhtac analar,
Əsillər fərilərin³, hər vaxt ardınca olar.
Baxma ki, su hovuzda axmir heç bir tərəfə,
Lakin torpaq cəzb edir, suları yer tərəfə.

¹ Nəbi– Peyğənbər.

² Haviyyə– Qariə surəsi 6 ayəyə işaretdir.

³ Fərilər– Əsas olmayanlar, ikinci dərəcəlilər.

Ayırır damla– damla çəkir öz mədəninə,
Aparır damla– damla, görünmür gözlərinə.
Nəfsi əmmarə bizim, canımızı həmçinin.
Az– az oğurlayaraq, göstərmir bizə yerin,
Pak əməllə yüksələr, Ruh Tanrı dərgahına.
Pis əməllilər düşər, Cəhənnəm əzabına.
Nəfsə qalib gəlliksə, Dərgaha¹ yüksələrik
Paklıq pərhizkarlığı², bir töhvə tək bilərik,
Əgər xoş əməliksə, ikiqat əvəz allıq,
Bütün rəhmət, savabla, biz Haqqı yada sallıq.
Əgər pis əməliksə naçar³ qallıq pislər tək,
Çünkü əməlimiz pis, cavab allıq pislər tək.
Həmçinin bu əməllər, daimi qalxıb– enər,
Lakin işin sonunda, dərgaha üzlər döner.
Əcəm diliycən deyim, bütün bu «keşakeşlər»⁴.
Axıb tapar yerini, hərə yerində işlər.
Hər bir millət gözünü dikib bir din tərəfə,
Bir gün hamı gözünü, dikər Haqqbin⁵ tərəfə.
Hər bir millətin zövqü, özünə şirin gələr,
Zərrələrin zövqü də, Küll ilə zəngin olar.
Ya əgər birləşərsə, bir cins, başqa cins ilə,
Hansı cinsə birləşsə olar həmcins o cinslə.
Necə ki, Suyla– Çörək həmcins deyildir bizlə,
Olmuş bizimlə birgə, qarışmış ətimizlə.
Sü– Çörəyin yoxsa da, cins artırmaq qüvvəsi,
Olar bizə vəfali bizimlədir Zümrəsi⁶.
Əgər bizim zövqümüz, fərqli bir cinsdəndirsə,
Oxşada bilərikmi, yaxşı zövqlü bir cinsə?
O şey yamsılanırsa,o olar bir ariyət.⁷

¹ Dərgaha– Tanrı dərgahı nəzərdə tutulur.

² Paklıq, pərizkarlığı– «bir töhfətək bilərik» bu sətir Fatir surə sindəki 9,10– cu ayılərə işarədir.

³ Naçar– çarəsiz; Əcəm– İran nəzərdə tutulur.

⁴ Keşakeşlər– çəkişmələr, keşməkeşlər.

⁵ Zümrə– 1) silk; 2) camaat; içtimai təbəqə; 3) cins.

⁶ Haqqbin – Haqq görən,(burada Haqqa tərf mənasındadır.)

⁷Ariyət – Fanilik , müvəqqəti istifadə üçün alınan şey.

Ariyət fanilikdir, yox olacaq aqibət.
Bir quşun əgər xoşu gələrsə, çox uçmaqdan,
O cinsini tapmasa, bezər uçub –qaçmaqdan .
Təşnə bir şəxsin xoşu, gəlsə də, al şərabdan,
Verilsə də su istər, içməz şərab o qabdan.
Müflislər qəlb qızılı görsələr sevinərlər,
Zərb¹vurdurarkən onlar, rüsvaylığa enərlər.
Boyanmış qəlb qızıllar, səni çasdırmاسınلار،
Əyri fikirlər səni yoldan azdırmasınلار.
«Kəlilə və Dimnə»² dən, oxu bu hekayəti,
Həmin hekayətlərdən,.götür sən nəsihəti.

Nəxcirlərin hekayəti və «Təvəkkülün» bəyani, cəhdin tərk edilməsi

Gözəl bir vilayətdə, Nəxcir¹ tayfasıvardı,
Onlar bir vəhişî şirlə, çəkişmədə yaşırdı.
O şir pusquda durar, insan oğurlayardı.
Bütövlükdə tayfanı, qorxuda saxlayardı.
Hiylə gəlmək istədi, Şirə o həmin tayfa,
Dedilər borcumuzdur, sənə göstərmək vəfa.
Sən gəlmə ov etməyə, ayrıca bu ovlağa,
Qanımız qaralmasın, gələndə bu otlağa.

Şirin Nəxcirlərə cavabı, Cəhdin növlərinin bəyani

Şir dedi:– Bəli əgər, Vəfa görsəm, hiylə yox;
Hiylələr çox görmüşəm, indi bietibar çox.
İnsanların yalanın, görüb əldən düşmüşəm,
Məni ilanlar çalmış, əqrəblərdən küsmüşəm.

¹ Zərb vurmaq— sikkə qızılı yoxlatdırıb nişan və yoxud damğa vurdurmaq.

² Kəlilə və Dimnə— Şərq nağıl və hekayələrindən ibarət hekayələr toplusu.

Nəfsim də daxilimdən, bəzən kükrəyir, coşur,
Kinim artır insana, onlar gözümdən düşür.
Qulaqlarım eşitmış «Ya yeldəgül möminin¹»,
Bu Nəbi² hədisidir, o, inandırmış məni.

Nəxcirlərin yenidən Təvəkkülü cəhddən üstün tutmaları

Hamı belə söylədi:— Ey həkimi baxəbər,³
Əger qəza baş versə, batildir etmək həzər.
Qəzadan həzər etmək, özü bir şər əməldir,
Et təvəkkül Allaha, Təvəkküll Zər əməldir.
Sən qəzavü— qədərlə, əlbəyaxa olma tez,
Sən belə etsən əgər, qəza gələr üzbhəüz.
Ölən Şəxs Haqq sözünə baxmalıdır əzəldən,
Ölüm geldi, axırət bəhrələnir əməldən.

Şirin yenidən Cəhdin Təvəkküldən üstün tutması

Dedi:— Baxma Təvəkkül səbəblərə rəhbərdir,
Bu səbəbin özüdə Sünneti³ – Peyğəmbərdir. ⁴
Peyğəmbər söyləmişdir uca bir avaz⁵ ilə :
-Bağla dəvənin qiçın, Haqqa Təvəkkül eylə!
Kəsb elə eșit yenə Həbibullah rəmzini,

¹ Nəxcir – Ov heyvanı növləri, əslində isə İnsan tayfası nəzərdə tutulur.(Bu hekayədə “nəxcir “ allegorik məna daşıyır.)

² Ya yeldəgül möminin– Peyğəmbər hədisinə işaretdir. Yəni Mömin bir ilan deşiyindən iki dəfə sancılmas.

¹ Nəbi– peyğəmbər.

² Baxəbər– xəbərdar olan.

³ Sünnet- adət ,ənənə ,qayda – qanun .

⁴ Sünneti Peyğəmbərdir– Peyğəmbər qayda– qanunudur.

⁵ Avaz– səs.

“Təvəkkül”dən “Səbəb”ə, sən çevirmə üzünü.
Get Təvəkkül eylə bir, yoxla onu əmi, sən,
Sən də cəhdini eylə, onu öyrən dərindən.
Cəhd¹ elə, tam çiddi ol, sən qurtula biləsən.
Əgər cəhdə geciksən, olarsan yem “selə” sən.

Nəxcirlərin yenidən Təvəkkülü cəhddən üstün tutmaları və kəsb

O tayfa dedi:— Şirə, sənin bu pis kələyin,
Bir hiylə tikəsidir, Hülqumunda taleyin.
Sən dərk et kəsbin² özü zəiflikdən tapılmış,
Təvəkküldən³ özgəyə, güvənmək xəta olmuş.
Təvəkkülün kəsbindən, yaxşı bir əməl yoxdur,
Ona təslim olmaqdan, sevimli təməl yoxdur.
Çoxu bələdan qaçıր, bəlaya düçar olur,
Sanki ilandan qaçıır, şahmara nahar olur.
İnsan hiylə quraraq, özün tələyə saldı,
Özünə can saydığı, onun canını aldı.
Qapisın bağlamışdı, düşmən evində idi,
Fironun hiylələri, onunçün heç nə idi.
Yüzminlərlə uşağı, qorxudan öldürdü,
Axtardığı qənimini, evdə ömür sürürdü.
Səbəblərin çoxusu, bəlli insan üzündə,
Fənaya düşən gördü öz gün dəst— gözündə.
Bizi gördü dərk etdi, O uca nəmul— evəz⁴,
Parlayır gözümüzdə, tamam məqsədli qərəz⁵.
Bir uşaq böyürərək atlar çapana qədər,
At minib çapsın deyə , ata boynunda gəzər.

¹ Cəhd— çalışma, çarpışma, səy.

² Kəsb— 1) qazanma,qazanc; 2) ələkeçirmə; 3) sənət, məşğuliyyət.

³ Təvəkkül— Vəsalət alma, ixtiyar sahibolma; 2) göz dikmə, umma; 3) tapşırma.

⁴ Nəmul— evəz— Ən yaxşı evəz,ən yaxşı evəz növü.

⁵ Qərəz— Qərəzli məqsəd.

Əgər füzulluq edib, atarsa o, əl- ayaq,
Məşəqqətə düşərək olar kəllə- mayallaq.
Xalqın ruhları yenə, əvvəl bədəndən keçər,
Vəfadan uçacaqlar, səfa tərəfə yeksər¹.
Yaradanın əmriylə, yerdə həbs olundular,
Çox şən qəbul etdilər, qəzəb həbsini onlar.
Biz Şirin bəndəsiyik, Şiri istəyənik biz,
Bəndə istər Xəllaqi, Xəllaqi duyanıq biz.
Asimandan yağışı yerə yağdırı bilən,
Şübhəsiz çörəyi də, verəcək ruzi verən.

Yenidən Şirin cəhdı Təvəküldən üstün tutmağını bəyan etməsi

Şir belə söylədi ki, Rəbb öz bəndəsi üçün,
Bir nərdivan ayırmış, qalxsın göstərsin gücün .
Nərdivanla yuxarı, pillə-pillə qalxmalı,
Məcburən qardırılan, pillələrə baxmalı.
Ayaqların sağlamsa, axsaq gedə bilərsən?
Əllərin yerindəsə sən gizlədə bilərsən?
Ağa gər beli versə, bəndəsinin əlinə,
Məqsədi bilinəcək söz gəlməsə dilinə.
Əllərdə bir «bel» kimi, Tanrıının işarəti²,
Aqibəti düşünmək, insanın öz haləti.
Əgər işarətləri, öz canına hopdursan,
İşarətin yolunda, canını qurban versən.
Onun işarətləri, bir sadıqlik verəcək,
Sən yükünü götürsən, yenidən yük verəcək.
Əgər bir hamil³ olsan, O səni məhmül edər,
Əgər sən qabil olsan, o səni məqbul¹ edər.

¹ Yeksər- bir başa, başdan- başa.

² İşarət- 1) Əlamət, nişan; 2) barmağ, göz- qaş və s.

³ Hamil- 1) yüklü, yüklenmiş; 2) üzərində olan; 3) daşıyan götürən; 4) sahib, yiye.

İşə qabil olsan sən, muradın hasil olar,
Əgər vüsal axtarsan vüsalın vasil² olar.
Onun nemətinə şukr, etsən qüdrət görərsən,
O neməti sən inkar, etsən heyrat görərsən.
Nemətə şukr etməyin, nemətini artırar,
Nemətə küfr etməyin, zillətini artırar.
Sənin zülüm etməyin, «yatmaq», yatılmaz yerdə,
Sən dərgah qapısını, görməsən yatma birdə.
Eşit ey, cəbri³yatma, sən zalim bietibar,
O barlı ağac altda, gör heç yatmaqmı olar?
O ağaçın budağın əgər tərpətsə külək,
Yatanın başına O, noğul– nabat səpəcək.
Yol kəsənlər içində, yatmaq zülümdür yaman,
Vaxtsız banlayan xoruz, aman almaz heç zaman.
Tanrıının rəmzlərinə, təkəbbür burnu çəksən,
Onun sırı əmrinə, əgər təkəbbür etsən.
Nə qədər ağlın varsa, başından uçub gedər,
Ağıl başdan uçarsa, insan dəlilik edər.
Kim ki, naşükür olsa, eyibli bədnəm olar,
Ona cəhənəm odu, axirət ənam qalar.
Əgər Təvəkkül etsən, iş sahibi olarsan,
Cabbara təkyə etsən, baş sahibi olarsan.

Nəxcirlərin yenidən Təvəkkülü cəhddən üstün tütmaları

Hamı öz səslərini, ucaldıb çığışdılar;
O hərislər yenə də, səbəb⁴ dən yapışdılar.
Yüz minlərin içindən, çox kişilər, qadınlar,
Necə təqsirliyilər, təqsirli də qaldılar.

¹ Məqbul– 1) alınan, qəbul olunan; 2) hamı tərəfindən qərarlaşdırılmış; 3) xoş gələn, göyçək, qəşəng.

² Vasil– 1) yetişən, çatan; 2) qovuşan, birləşən.

³ Cəbri– 1) zorla icra olunan, məcburi, zorla gördürülen; 2) cəbrə məxsus.

⁴ Səbəb– əsas üsul, Tanrıının «səbəb salması» mənasında.

Yüz min əsrlər keçmiş, dünyanın vədəsindən.,
Əjdaha tək insanı, keçirmiş mədəsindən.
O bilikli tayfa da, tor qurdular hiylədən,
Elə məkrü hiylədən, dağlar qopar yerindən.
O xəbis tayfa qurmuş, hiylələrdən çox qurğu,
Bize inamın yoxsa, hədişlərdən et sorğu.
Onların hiylələrin yaxşı bilir Zülçəlal¹,
Dinimizə təsisiz, yerdən qopsada cibal².
O insanlar yenə də, fikirlərin dəyişdi,
Hiylədən əl çəkmədi, bəd əməl yada düşdü.
Hamı daha yoruldu, tədbirlər sona çatdı,
Yenə Tanrı hökmünə, insan ümidi artdı.
Kəsbi³ Sən bilmə belə, tək köməkçi özünə,
Cəhdidə⁴ də sanma belə, tək yedəkçi özünə.

Əzrayıl əleyhissalamın bir kişiyyə baxması, onun Süleyman sarayına qaçması, Təvəkkülü cəhdə dəyişməni bəyan etməsi , buna səy edib çalışması və sonucda məglubiyyəti

Avam bir kişi gördü, Əzrayılın özünü,
Qorxaraq qaçıb tutdu, Süleymana üzünü.
Üzü dərddən saraldı, dodaq göyərdi soldu,
Şah onu görçək dedi:- Kişi sənə nə oldu?
O, kişi dedi:- Bu gün Əzrayılı gördüm mən,
Açıqlı baxdım mənə, məqsədini bildim mən.
Şah dedi:- İndi məndən axı nə istəyirsən,
Dedi:- Buyur küləyə dünyaya sən rəhbərsən.
Məni götürüb atsın, Hindistan torpağına,

¹ Zülçəlal- Tanrıının atributlarından biri, ən yüksək, ən gözəl, hər şeyi bacaran.

² Cibal- Dağlar (dağ sözünü ərəbcə cəmi)

³ Kəsbi- qazanmanı, qazancı, sənət məşgülüyyət əldə etmək.

⁴ Cəhdidə- çalışmanı, çapalamanı, səy

Bəlkə Əzrayıl getdi özgənin sorağına.
İndi xalqın hamısı dərvişlə yaman olmuş,
Hərislik loğmasını¹ Tanrıdan uman olmuş.
Dərvişdən uzaq qaçmaq, qaçan kimi izlənir
Həyata həris insan, Hindistanda gizlənir.
Süleyman Şah əmr etdi:— Külək, tez bu kişini,
Apar sən Hindistana, icra et xahişini.
Bir gün keçəndən sonra, bir divan məclisində,
Şah sordu Əzrayıldan, nə etmişdir o bəndə?!
Nə səbəbdən qəzəbə, düçardır bu müsəlman,?!
Söylə ey Tanrıımıza, əmr gətirib aparan.?!
Ey əcəb nə günah iş etmiş bu bəxti yaman,?!
O avara salmış, isti xanimanından.?!
Əzrayıl cavab verdi:— Sən ey bizəval² şahım,
O səhf fikirləşərək, etdi, səhf xəyal şahım.
Haqq mənə bu gün belə, fərman verdi bil, səndə,
Onun canını alım, Hindistan ölkəsində.
Onu gördüm burda mən, hədsiz heyrətə gəldim,
Fikrə gedib düşündüm, özüm riqqətə gəldim.
Təəccübə düşündüm, yüz qanadı olsada,
Yenədə Hindistana, çatmaz bu tez zamanda.
Haqqın əmriylə mən tez, Hindistana yollandım.
Onu orada tapdım, canını həmən aldım.
Sən bütün dünya işin, onun belə gərdişin³,
Et bu işlə həmqiyas, aç gözün yaxşı düşün.
Kimdən biz qaça billik, qandan gəlir bu məhal⁴
Kimdən yan keçə billik, Haqqdan gəlir bu vəbal⁵

Yenə də Şirin Cəhdi Təvəkküldən üstün

¹ Loğma— tikə

² Bizəval— 1)yox olmayan, 2) daimi həmişəlik,

³ Gərdiş— dövr etmə,gərdiş.

⁴ Mahal— Mümkün ola bilməyən, qeyri mümkün, çətin.

⁵ Vəbal— 1) Cavabdehlik; 2) ağırlıq; bəla.

tutması və Cəhdin faydalı olduğunu bəyan etməsi

Şir dedi:— Doğru, amma, diqqətlə fikir verin,
Ənbiyavi, Mürsəlin,¹ cəhdlərini də görün.
Müqəddəsin səyiylə, möminlərin cəhdlərin,
Dünya yaranışından, indiyədək şərtlərin.
Yetirmişdir yerinə, Ulu tanrı, siz bilin.
Baxma onlar görmüşlər, ömrün cəfali gülün.
Hiylələri onların, halın etmişdir zəif,
Bütün yarananları, O etmişdir çox zərif.
Öz tələləri ilə, tutmuşlar coxlu «quşlar»,
Bu yolla günahların, artırıb soxaltmışlar.
Bacardıqca Cəhd elə, əgər igidsənə sən.
Gər Ənbiya,² övliya³, Nəbi⁴ təriqindəsən.
Qəzaya pəncə vurmaq, deyil Cihad üsulu,
Çünki bütün bu işlər, olmuş fəsad üsulu.
Kafərəm əgər bir şəxs, düşər ziyana əbəs,
İmanın qoruyaraq, Haqqına verərsə səs.
Başın hələ sinmamış, gəl başını bağlama,
Bir iki gün cəhd elə, ömrün boyu ağlama.
Kim dünyani axtarır, o, bədbəxtlik axtarır,
Kim üqbəni axtarır, O, xoşbəxtlik axtarır.
Məkr «dünya Kəsbinə»⁵, Soyuqlar gətirəndir,
Məkr «dünya tərkinə»⁶ oyuqlar gətirəndir.
O hiylə, məkr olar ki, zindanı qazmış olsun,
Qazdığı o zindanı hiyləylə əzmiş olsun.
Bu cahan bir zindandır, biz onun məhbəsuyuq,
Sən qaz o zindanları, özün qurtar bir yolluq.
Tanrıdan qafil olsan, itirərsən himməti,

¹ Ənbiyavmü Mürsəlin— peyğəmbərlər, Rəsullar.

² Ənbiya— peyğəmbərlər.

³ Övliya— övliyalar, Müqəddəslər.

⁴ Nəbi— peyğəmbər.

⁵ Dünya Kəsbinə-1) qazanma; qazanc.2) ələ keçirmə; 3) sənət, Məşğılıyyət.

⁶ Dünya tərkinə— Dünyadan əl çəkib bir guşəyə çəkilmə.

Qızıl– gümüş, ailənin, sənçin olmaz qiyməti.
Dinə görə topılsan ,əgər dövlətlə var sən ,
Rəsulumuz demişkən, «Əməl– Saleh olarsan ».
Gəminin içində su, onun həlak olması,
Gəmidən kənardı su, onun suda qalması.
Mali, mülkü, dövləti qəlbdən qovduğu üçün,
Özün miskin saymadı Süleyman şah bəs neçin?!
Ağrı bağlı kuzəni, nəhəng su dənizində,
İçində hava olmaq, saxlayar su üzündə.
Dərvişlik havasıyla, batın doldura bilsən .
Dəniz suları üstdə, sən yeriyə bilərsən.
Onu su bacarmadı, qərq etsin daxilində,
Gün özünə yer seçmiş, Haqq nəfəsi qəlbində.
Baxma ki, cümlə– cahan onun mülkü sayılır,
Mülk onun nəzərində, dərvış kürkü sayılır.
Sən qəlbinin ağızını bağlayaraq möhürlə,
Hiylə öz küləyiylə dolduracaq zəhərlə.
Cəhdlər haqqdır, dəva haqq.
dərdlərə dərmanlar haqq.
Cəhdinin xeyrinə o, dedi:– Cəhdi inkar, haqq,
Səy et kəsbini eylə, durma cəhdini eylə,
Elmlərin sırrını, öyrən, şərhini eylə.
Baxma bütün dünyada cəhd həmişə pişlənmiş,
Lakin cahillər üçün cəhdlər şəkərə dönmüş.

Cəhdin Təvəkküldən üstün tutulmasının qərarlaşdırılması

Şir göstərdi sübutlar, onlar gözün döydülər.
Nəhayət o cəbrilər, sübutlardan doydular.
Bir gün dovşanla tülükü, bir də ahu çaqqalla,
«Cəbri»¹ müzakirəyə, qoydular qeylü– qalla.
Əhdi– peyman bağlandı, qorxulu bir Şir ilə,
Onu razi saldılar, çox gözəl tədbir ilə.
Onun payı gələcək, dava – dalaş salmadan,

¹ Cəbri– Zora məruz qalanlar , məcburi, zorla götürülən.

Arzusu çin olacaq, heç geriyə qalmadan.
Elə ki, əhdi– peyman, bağlanmış hesab oldu,
Bütün çemənlər– çöllər, o, şirdən azad oldu.
Həmin vəhşi heyvanlar, bir yerdə əyləşdilər,
Söhbətləri qarışdı, qeylü– qala düşdülər.
Hərə bir tədbir deyir, yeni rəy söyləyirdi,
Birisi o birinin, əksinə söz deyirdi.
Nəhayət onlar hamı, bu qərara gəldilər,
Püşk atmaq üsuluna, razılığı verdilər .
Dedilər:– Püşk ilk kimə, düşərsə, tömə¹ odur,
Söz– söhbətsiz dinmədən, Şirə loğma² o olur.
Onlar bu şəkildə də razılığa gəldilər,
Püşk atmaq üsuluyla növbəyə düzüldülər.
Püşk kimə düşürdüsə, hər gün, hər saat müdam³.
Şirin yanına tərəf, qaçırdı dayanmadan.

Dovşanın Nəxcirlərə cavabı

Elə ki, püşk növbəsi, gəlib dovşana çatdı,
Hay– küylə qışqıraraq, öz canına əl qatdı.
O tayfa dedi ona, növbədəyik hərəmiz,
Canımızı qorxmadan, fəda etdik Şirə biz.
Bizi bədnam eyləmə, sən ey qalmaqlal salan,
Qoy bizim tayfamızda, olmasın əhdi yalan.

Nəxcirlərin inkar etməsi və dovşanın onlara cavabı

Dovşan dedi:– Ey dostlar, mənə bir möhlət verin;
Mənim ilə bəladan, qurtulub ömrür sürüн.
Bəladan məkrim ilə, qurtara bilsəniz siz,

¹ Tömə– 1) yeyinti, ərzaq, azuqə; 2) loğma, dişdəm.

² Loğma– dişdəm, tikə.

³ Müdam– daima, ardıcıl olaraq.

Bu miras övladlara, qalacaqdır şübhəsiz.
Dünyada hər Peyğəmbər, özünün ümmətini,
Xalis bəndə sayaraq, saxlamış hörmətini;
Fələk yol azanları, hiss edərək görmüşdü,
«Mərdümək»¹ surətində xalq içində durmuşdu.
Xalq ağıllı insan tək onu yadda saxladı,
Kiçiyin “böyüklüyü” heç də yadda qalmadı.

Nəxcirlərin Dovşana etirazı və Dovşanın onlara cavabı

O xalq dovşana dedi:— Sən ey qulaqlı ullaq;
Özünün həddini bil, dovşansan, uzunqulaq.
Bu nə sözdür özünü, böyükler tək sanırsan,
Fələk hara, sən hara, sözündən utanmirsan?
Nə səbəbdən özünü, böyük «qazı» sanırsan?
Yoxsa özünü səndə, fələyə oxşadırsan?
Dovşan dedi:— Ey dostlar, Haqqım vermiş ilhamı,
Zəiflərin həmişə, böyük olur anlamı,
Haqq arını, necə gör, öyrətmışdır əzəldən
Etdiyi əməlləri fərqli sizin əməldən.
Dadlı evlər düzəldir, bilinmir ki , haradan.
Ona bu gözəl elmi vermiş onu Yaradan.
Haqqı pilə qurdunu, öyrətmış fitrətindən,
Nəhəng fillər də belə, baş açmaz cürətindən.
Gildən yaranan insan, Haqqdan aldı elmini,
Yedinci göya qədər, o, çoxaltdı helmini .
Adını, namusunu, mülk, mali itirdi,
Çünkü o, «korluğundan» Tanrısız ömür sürdü.
Altıyüz min il idi, «Zahid» ibadətdəydi,
Haq hökmünü sindirdi, ağızına puzbənd² dəydi¹.

¹ Mərdümək— kiçik adam, adamçıqaz.

² Puzbənd— əkinçilərin buğdanı döyərkən heyvanlarının ağızına vurduqları ağız bağlayan vasitə, səbətdən olur, kəndirdən olur, (yəni, «burunturuq»)

Ki, o əmə bilməsin din elminin «südünü»,
Ki, o vura bilməsin dinə fitnə odunu.
Haqqı qarşısın almış, daha bir də çəşmasın,
Şir özünün «cəhdi»yə sərhədləri aşmasın.
Bir gövhərin qəlbini, düşdü saf su bir damla.
Damlanı dənizlərə vermədi o, inamla.
Sən axı Surətərest, neçə surət olmuşsan?
Mənasız ömrünü sən surətdənmi almışan?
Baxma o da olmuşdur bir insan surətində.
Əhmədlə Əbu Cəhil fərqliyi xislətində.
ƏbuCəhl də, Əhməddə bütxanaya getmişlər,
Lakin xislətdə onlar, çox həddəsiz fərq etmişlər.
Biri girmiş oraya, bütləri lənətləmiş,
Girmiş başqa birisi, bütlərə Tanrı demiş.
Divardakı şəkil də, həmin bütə oxşayır,
Baxsan əgər dərindən, tam surətə oxşayır.
O gücsüz surətdə bil, sanki bir can çatışdır,
Get axtar o gövhəri, o can bütə qatışdır.
Dünyanın sirlərinin, başı endi aşağı,
Çünki, Əshab itlərin, vermişdilər ayağa.
O nifrətli şəkildən, iz qalarımı üzündə?!
Əgər canı qərq olsa, nurların dənizində.
İnsana şərəf deyil, gözəl libasda qalmaq,
Ona şərəf götürər, adil bir alim olmaq.
Adil bir alim olmaq, mənalı bir həyatdır,
Əyər- əskiklik olmaz, sanki cavahıratdır.
O geyinib- keçinər, Laməkan² diləyindən,
Canı yer- göyə sığmaz, alar nur, Fələyindən.
Sözüm hələ bitməmiş, arxasına qulaq as,
Dovşan hekayətini, sən dinlə, səbrini bas.

¹ Haqq hökmünü sindirdi, ağızına «puzbənd dəydi»— Bu misra ki-nayə ilə Şeytana deyilmişdir. Şeytan Tanrıının sözünə itaat etmə-diyyinə görə Allah— Taala Şeytanın ağızına lənət, burunuğu(yəni «puzbəndi») vurmuş və Allah dərgahından qovmuşdur.

² Laməkan— Yeri, məkanı bəlli olmayan (Allah nəzərdə tutulur).

Dovşanın elminin faydası və gözəlliyinin bəyani

Sat ulaq qulağını, aç bəsirət¹ gözünü.
Çünki ulaqqlaqlı, qanmaz aqil sözünü.
Sən get «dovşana» tərəf, onun hiyləsini gör,
Onun hiylə tələsin, şirinsə nəfsini gör.
Alimin elmi sanki «Mülki- Süleymana» dəyər,
Sən eşit, idrak elə, yaxşı elm cana dəyər.
Bu hünərin gücüylə, insan olmuş biçarə,
Dağ, düz, dəniz əlində, özünə qılmır çarə.
Bu pələnglərlə şirlər, bir müş kimi qorxaqdır,
İnsan əlindən yalnız, dağda-daşda toxtaqdır.
Onun əlindən olmuş, pəri, divlər qaçağan,
Hərə bir gizli yerdə, ondan olmuşdur pünhan².
İnsanlardan gizlənən, düşmənləri hədsizdir,
Çünki insanın ağlı, çoxdur, nəhayətsizdir.
Bizə məlum olmayan, yaxşı— pis məxluqlar var,
Qəlblərimiz, onlardan daim qorxuda olar.
Qüsul verməkdən ötrü, sən arxa girsən əgər,
Arxdakı tikanlardan, sənə zərərlər dəyər.
Əger tikan pünhansa, suların lap dibində,
O sənə tuxunanda, iz qalar bədənində,
Hiss, vəsvəsə³ tikanı, batsa bədəninə də,
Heç mində bir insana, təsir etməz yenə də.
Gözlə sənin hisslərin, şübhələri tərk etsin,
Onda müşkül işlərin, görəcəksən bitməsin.
Nə qədər böyüklərin, məsləhətin rədd etsən,
Bütün əməllərindən sən bil ki, naümüdsən.

Nəxcirlərin yenidən Dovşanın fikri, ağlı ilə maraqlanması

¹ Bəsirət— gözüaçıqlıq, dərrakəlik, diqqətlik.

² Pünhan— gizli.

³ Vəsvəsə— şübhə, inanmamaq, tərəddüd.

Sonra onlar söylədi, sən ey çox zirək dovşan,
Söhbət sənin ağlından, getmir ey yersiz coşan.
Sən ki, belə şir ilə, ziddiyət yaratmışan,
Qabaqcadan özünü, «dahiyə» oxşatmışan.
Məşvərətlə iş görmək, huşyarlığı artırır,
Ağıl- ağıldan üstün, ağıl- ağla güc verər.
Peyğəmbər belə demiş «Dinlə özgənin fikrin»,
Məşvərətlə iş görmək, sonda verəcək xeyrin.

Nəxcirlərin Dovşanın sırrını gizlətməsi

Peyğənbərin fikrini, can- başla dinləməli,
Sən fikrini təkrar de, söylə bəs nə etməli.
Dedi:- Hər sirri heç vaxt, təkrar söyləmək olmaz.
Bəzən cütlər tək gələr, hərdən isə tək olmaz.
Səfa ayinəsiylə, məni bürüsən də sən,
Ayinəni tezliklə, qaralmış görəcəksən.
Bü üç şeyin sırrını, etmə cari dodaqdan.
Qızıl, məzhəb, getməyin, vaxtin demə qabaqdan.
Bu üç şeyin həsədin, çəkəni bol, düşmən çox,
Həmişə puskularda, düşmənlər çox, güzəşt yox.
Gər desəm sirri gərək, edəsən onla vida,
Sırrın çıxsa dodaqdan, faş olar etmə xəta.
Bir neçə quşcuğazı, bağlayan bir- birinə,
Məhbus tək yerdə qalar, uça bilməz yerinə.
Məşvərətlə baş verir, gizli sırrları açma,
İşlərində tələsib səhvən salma çaxnaşma.
Peyğənbər sirr açmamaq məsləhətini görmüş.
Düşmənin cavabını, sırrı acmadan vermiş,
İş görərkən sən əgər, fikrin gizli sağlasan,
Düşmən bilməz rəyini, qalib gələrsən asan.
Sualının cavabın, alarsan o zaman sən,
Düşmənlər hiss etməsin, nə cavab istəyirsən.
Sözüm hələ bitməmiş, yenə də davam edir,
Gərək hünərli dovşan, bundan sonra nə edir.

Dovşanın Şirə hiylə qurması və onu yerinə yetirməsi hekayəti

Nəhayət dovşan belə, sərr vermədi heç kəsə,
Hiylə düşündü, lakin söyləmədi məclisə.
Şir yanına getməyin, bir saat gecikdirdi,
Saat tamam olanda, şirin yanına girdi.
Onun gec gəlməsindən, vaxt— vədə bitməsindən,
Şir yeri cırmaqlayır, qışqırırdı hirsindən.
Deyirdi:— Söyləmişdim, o yaltaq rəzillərə,
Əhdiniz ciyidir sizin, əhd yaraşmir sizlərə.
Onların hiylələri, əldən salmış canımı,
Nə qədər aldadıblar qaraldıblar qanımı,
İradəsi zəifin, ağlı da zəif olar,
Nə işin əvvəlini, nə də sonunu bilər.
Baxma yollar hamardır, altında tələ vardır,
Nə qədər sərr tapsan da, gizli sərr hələ vardır.
Sözlər, adlar, rütbələr, sanki tələlər kimi,
Şirin sözlə verilən ağır şələlər kimi.
Ömür bir suya bənzər, vaxtsa arxına bənzər,
Arxda diyirlənən qum, ömür çarxına bənzər.
O su elə sudur ki, qumlar içindən çıxar,
Həmin su az tapılır, sən get «o suyu» axtar.
Hikməti öyrənənlər, hikmətə mənbə olar,
Hikmətə mənbə olmaq, təlim, təhsildən gələr.
Oğul o palçıq bir vaxt, Tanrı bəndəsi olmuş,
O Haqqə qovuşanda, palçığı yerdə solmuş.
Dinin saf zülal suyu, ondan qaynayıb çıxar,
İcmək istəyənlərçin, həyat suyu tək axar.
Haqqı tanımayanı, bir quru gil təkin bil,
Sənin həyat suyunu dayanmadan o içir.
Hikmət tərəfində ol, hikmət verən şəxslərdən,
Ki, hikmətin gücüyle olasan arıflərdən.
Lövhi hafız dəyişib, Lövhi— Məhfuz olacaq,
Ağlısa təğyir edib, ruhunda hifz olacaq.
Ağlı ilk əvvəl ona, müəllim kimi idi,
Ruhuna ondan sonra, ağlı bir şagird dedi.
Ağıl Cəbrayıl kimi, deyərdi Məhəmədə,

Əgər bir addım atsan düşərsən yanar oda.
Sən məni saxla burda addımla onu tanı,
Mənim həddim bu qədər, ey canımın sultani.
Kim ki, tənbəliyindən, səbirsizdir, naşükür,
O, özü bilə- bilə, Cəbrin dalincia düşür.
Hər kim ki, Cəbri sevdı, özü əzaba vardı,
Özünün əzabını, gora qədər apardı.
Dedi peyğənbərinə, sən qəmlisən yalandan,
Dərdə düşdü yanaraq, bir çıraq tək verdi can.
Heç Cəbr ilə sınmış, yerləşdirmək olarmı?
Ya qırılmış damarı, birləşdirmək olarmı?
Bu yolda ayağını sindiraa da bilərsən,
Lakin «ayağı bağlı» necə deyib gülərsən.
Ayağını sindirdi, biri zəhmət yolunda,
Tanrı Buraq¹ göndərdi, durdu tez qulluğunda.
O, dinə hamil² idi, Vaxt gəldi məməl³ oldu,
O, hökmə qabil⁴ idi, vaxt gəldi məqbul⁵ oldu.
Şahdan qəbul eylədin, fərman bu günə qədər,
Bu gündən sonra daha, fərman qosuna gələr.
Bu günə qədər ona, Əxtəri⁶ güc verirdi,
Bu gündən sonra daha, Əxtər əmri görürdü.
Çətinlik yaranıbsa, görmək üçün gözlərə,
Demək şək gətirmisən, özün Şəqqul- Qəmərə.
Əməldə iman dəyiş, dilində dəyişmə sən,
Ey xasiyyət dəyişib, gizlində təzələyən.
Xasiyyət təzədirə, iman təzə deyil, bil,
Dəyişdiyin xasiyyət, Dərgaha açar deyil.
Sən təfsir etmisənə, «təmizlik» kəlməsini,
Özünü aşkar eylə, etmə zikr özgəsini.

¹ Buraq- Həzrəti Məhəmmədin Meraca getdiyi atın adı.

² Hamil- yüklü, yüklenmiş, üzərində olan, daşıyan, götürən.

³ Məməl- Arzu edilən, gözlənilən, ümud edilən.

⁴ Qabil- Qəbul edən, mümkün ola bilən, qarşılıyan, yaradan, istedadlı, bacarıqlı.

⁵ Məqbul- alınan, qəbul olunan, hamı tərəfindən təsvir olunmuş, xoşagələn göyçək.

⁶ Əxtəri- Ulduzu (yəni Əxtər bürcü).

Dilində Quranın sən, təfsirini edirsən,
Əmələrinlə isə, rəzilliyi güdürsən.

Cılız milçək əhvalatının təfsiri

Gəlin nəzmə çəkək biz, milçək əhvalatını,
Çünki özün sayırdı, varlığın salatını.
Şərab içmədən belə, öz özündən məst idi,
Öz kiçik cüssəsini, böyük hesab edirdi.
Eşidən məqamda o, vəsf edənlər sözünü,
O, bir Ünqa¹ quşuna, bənzəirdi özünü.
Saman çöpü üstünə, oturaraq o milçək,
Saman sidik üstündə, o sa bir qəmiçi tek.
Dedi:— Mən həm gəmini, həm də dənizçiliyi.
Öyrənmişəm bilişəm, suda üzgүçülüyü.
İndi vardır dənizim, bu gəmi, dənizçi mən,
Bir dənizçi kimiyyəm, lap «kamil dənizçi»yəm.
Sanki dəryada sürür, öz murad gəmisini,
Fəxr edirdi işinə, ucaldırdı səsini.
Ona murdar gölməçə, dəniz tek görünürdü,
O bir saman çöpünü, bir gəmi tek sürürdü.
Cüssəsi nə həddəsə, görmək o həddə olar,
O gözün görmə həddi, o göz həddində qalar.
Yalan Təfsir² edən də, kəsif³ milçəyə bənzər,
Ulaq sidiyi üstdə, saman çöpündə gəzər.
Olarsa təfsircisi, milsək özü, milçəyin,
Yüksəldər o milçəyin, Humay tek gözəlliyyin.
Humayın gözəlliyi, milçəkdə ola bilməz.
«Humay» tek milçək sözü, yaddaşda qala bilməz.
Həmçinin dovşan da bil, Şirə müqabil olmaz,
O kiçik qəddi ilə, sir qədər qabil olmaz.

¹ Ünqa— Humay quşu, Əfsanəvi quşun adı.

² Təfsir— İzahetmə, rəy vermə.

³ Kəsif— Çirkin.

Dovşanın gecikməsindən Şirin inciməsi

Nəheng şir əsəbləşib, acıqla söylədi kim,
Düşmən qulaq dibində, gözüm bağlanmış mənim .
Cəbrilərin hiyləsi,qəlbimi paralamış ,
Görünməz qılıncları, tənimi yaralamış.
Bundan sonra mən daha, eşitmərəm sözlərin,
Onlar qullarım mənim, kor edərəm gözlərin.
Parçala ey dil yenə, onları harda görsən,
Soy onların dərisin, ye saxla dərisin sən.
Dərilər müxtəlifdir, əgər soya bilməsən,
Onu batır suya sən, suda soyular asan.
Bu söz bir dəri kimi, məna qoz içi kimi,
Bu söz bir şəkil kimi, məna göz içi kimi.
Cürük qozun eybinin, üstün qabiq bağlayar,
Yaxşı qozun içini, çürüməkdən saxlayar.
Əgər qələm küləkdən, sudan olarsa dəftər,
Nə yazsan su üstünə, yazın yox olub gedər.
Suda şəklini görsən, vəfa istəsən ondan,
Əlini ölçü— ölçü, yolundan qayıdarsan.
İnsanları yaşadan, sevdikləri havadır,
Əgər hava yox olsa, sıfarişçi Xudadır¹.
Tanrıının müjdələri, daim xeyirli olar.
Başdan— ayağa qədər, sürəkli, sırlı olar.
Şahların xütbələri, çiçəksiz ot kimidir.
Ənbiya xütbələri, qəti sübut kimidir.
Şah özün göstərərsə, bil ki, təkəbbürdəndir².
Ənbiyanın qorxusu, düşməni - kəbirdəndir³.
Şahların adlarını, dirhəmlər yaşadarlar,
Əhmədin adını sa, məhrəmlər yaşadarlar.
Əhməd adı yaraşıq, cümlə ənbiyalara,
Çünkü o sinə gərmiş, baş verən bələləara.
Oğul sona çatmamış, demək istədiklərim,

¹ Xudadır— Allahdır.

² Təkəbbürdəndir— dikbaşlıqdandır.

³ Düşməni-kəbir-Bu söz burada “Nəfsi – Əmmarə”mənasında işlənmişdir.

Dovşandan dediklərim, şirdən söylədiklərim.

Dovşanın məkrinin bəyani və Şirin qəbuluna getməyini təxirə salması

Şir yanına getməyi, dovşan təxirə saldı,
Hiylələr düşünərək, belə qərara aldı.
Yola düşdü oraya, etdi bir qədər təxir,
Ki, Şirin qulağına, söyləsin bir neçə sərr.
Nə sirlər var ağlinin, ən dərin gatlarında,
Hansı uzaq görənlik, vardır duyğularında.
Bəşərin ağıl həddi, tükənməz bir dəryadır,
Oğul gəvvəs lazımdır, tapsın o dəryada dürr.
Saf sular üzərində, bizim öz surətimiz,
Üzür təbillər təkin, dalgalarda eksimiz.
Əgər təbil dolmazsa, üzər o bir teşt kimi,
Teşt su ilə dolarsa, qərq olar bir daş kimi.
Bu zahiri aləmdən, ağıllar pünhan¹ olur,
Sürət dalğa üstündə, gah var, gah nihan² olur.
Sürət fürsət axtarır, bəhanələr axtarır,
Dəniz öz dalğasıyla, onu uzaqlaşdırır.
Ki, o sürət görməsin, düşünülən sirləri,
Ki, o, görə bilməsin, atılan ox-tırları³.
Öz atını yararsız, bilir döyüşlər üçün,
Odur çapır atımı, uzaqlaşdırır köçün.
Öz atını yararsız, bilir o comərd adam,
Həmin at da qurtarır, onu ağır bələdan.
Fəğan ilə axtarır, onu çox, bir tərs-kobud,
Soruşub öyrənərək, tapmaq istəyir labüd.
Xoş yerişli köhləni, kimdir ogurlayan kim?!
Altında sürdürüyünün, sahibi kim ey həkim?!
Bəli bu bir köhləndir, lakin o köhlən hanı?
Ey igid sən atını, axtarmağa yer tanı !

¹ Pünhan – gizli, gizlənjə.

² Nihan – gizli.

³ Tırlar – oxlar.

Təsvirləri dinləyən, sirli danışır sözün,
Ki, o şəxs tanimasın, köhlən atının özün.
Baxma ruhumuz yaxın, o, gözə görünməzdür,
Qarın su ilə dolsa, dodaq xüm¹ tək dinməzdir.
Sən özünə əzab ver, çoxalt əzablarını,
İsa tək çıxardasan, xümdən libaslarını.
Nə qədər ki, görmürsən, müqəddəsler nurunu,
Görməzsən rənglərində, səbzin², sürxün³, burunu⁴.
Lakin əgər öz ruhun, itmişsə rəng içində,
Demək Nur təsirindən, ruh hissə rəng içində.
Çünki gecə o rənglər, örtülü, qapalıdır,
O rəngin görünməsi, o nurdan asılıdır.
Nur olmasa gözlərə, rənglər görünə bilməz,
Daxildə ruh rəngini, həmçinin görmək olmaz.
Bu zahiri görünmə, ulduzdan, Günəşdəndir,
O daxili görünmə, O nuri– Məhvəşdəndir⁵.
Nur gözünün nurudur, həm qəlbinin nurudur,
Öz gözünün nuru da, iç nurun məhsuludur.
Qəlb nurunun nuru sa, uca Tanrı nurudur,
O, ağlinın nurundan, həm fərqli, həm durudur.
Gecə nur olmayanda, görməzsən rəng fərqini,
O nurun tam əksidir, aşkar edən dərdini.
Rəngi gecə görmədin, çünki o nursuz idi,
O rəng necə rəng idi, solğun, uğursuz idi.
Nəzər salsan nura sən, rəngi dərk edəcəksən,
Rumlu ilə Zənci tək, fərqli rəng görəcəksən.
Nuru dərk etmək üçün, sən rəngi görməlisən,
Nurdakı əkslikləri, mükəmməl bilməlisən.
Sən nurun əksini də, bir nur tək görəcəksən,
Əksliklər vəhdətindən, hasili biləcəksən.
Haqq– Tala dalbadal, yaratmış dərdi– qəmi,
Ki, onun əksi olan, gəlsin sevinc aləmi.

¹ Xüm– küp (İsa Peyğəmbərin möcüzəli küpü nəzərdə tutulur.)

² Səbzin– yaşılın.

³ Sürxün– qırmızının.

⁴ Burun– boz rəngin.

⁵ Məhvəşdəndir– Aya oxşardandır (Allah nəzərdə tutulur.)

Çoxlu sirlər tapılır, Ziddiyət təsirindən,
Çünki Haqq xəbərdardır, Ziddiyətin sırrindən.
Haqqın nurunun Ziddi, yox sənin vücudunda,
Ki, Zidd ilə tapılsın, nur tənin¹ vücudunda.
Gözlər onu dərk etməz, O, gözləri dərk edər,
O, Musanı dərk etmiş, hər şeydən vermiş xəbər².
Surət mənasın axtar, məşədən sən Şir kimi,
Ya da ağlıyla tap sən, ondan qaçmaq elmini.
Bu ağılıq qüdrəti, düşünməkdən yaranmış,
Lakin sən heç bilmirsən, fikir hardan canlanmış.
Amma söz dalğasını, lətafətlə hiss etsən,
Onun mənfəətini, çox şəffaf görəcəksən.
Çünki elmdə hər vaxt, fikirlər dalgalanır,
Onun sözü, səsindən, surət özü yaranır.
Sözdən surət doğuldu, tezliklə də yox oldu,
Dalğaların özü də, dəniz qəlbiniə doldu.
Surət surətsizlikdən, özündən çıxdı yenə,
Qayıdaraq Tanrıya, üzünə baxdı yenə.
Xülasə hər ləhzə sən, ölümlə— ricətdəsən,
Nəbi demiş dünyada, bil sən müvəqqətdəsən.
Fikrimiz bir ox kimi, Onun gücüylə uçur,
Bizim uçan fikirlər, haldan— hala çox keçir.
Hər nəfəsi çekəndə, təzələnir canımız,
Xəbərimiz olmadan, var olur dövrənimiz.
Ömür bir çeşmə kimi, çağlayır coşur hər an,
Əger qurusa çeşmə, cəsədə dönər, insan.
Su sürətlə axarsa, sürəkli hala düşər,
Qığılçımı sürətlə, tərpətsən xətt ötüşər.
Alovlu bir budağı, hərəkətə gətirsən,
Baxanda o alovu, uzun xətt tək görərsən.
Bu uzunluq yaranar, surətin təsirindən,
Sürətsə törədilər, bir varlığın sırrindən.

¹ Tənin— bədənin.

² «Gözlər onu dərk etməz, O, gözləri dərk edər,
O, musanı dərk etmiş, hər şeydən vermiş xəbər».
Bu misra «Qurani kərim»də «Ənam» surəsindəki 103— cü ayəyə
işarədir.

Bu sirrin tələbkarı, əgər bir ustaddırsa,
O şəxs Hüsaməddinsə, Sami ona addırsa,
Onun vəsfı, təsvirin, çox mənali edəcək,
Davam et hekayəni, çünki vaxt tez gedəcək.

Dovşanın Şir yaşayan yerə çatması və Şirin ona qəzəblənməsi

Hırsınlıb, qəzəblənib peşmançılıq çəkən şir,
Gördü ki, lap uzaqdan, yalançı dovşan gəlir.
Qorxmadan, utanmadan, qaçırlı o, yol boyunca,
Sifət ciddi, qəzəbli, gəlirdi incə - incə.
Pərişan idi çünki, günahıvardı onun,
Cəsaratlidi çünki, pənahıvardı onun.
Elə ki, yaxınlaşdı, şirin yanına keçdi,
Şir qışqırıb, söylədi, naxələf, bu nə işdi.
Mən nəhəng öküzləri parça- parça etmişəm,
Erkək şirin qulağın haça- parça etmişəm.
Nə olmuşam dovşançın, belə hərəkət etmiş,
Əhdini unudaraq, cürət edib gecikmiş.
Qəflət yuxusun tərk et, sən ey biryumaq dovşan!
Sən ey bir haçaqulaq, ağılda ulaq dovşan!

Dovşanın şirdən üzr istəməsi və gecikdiyinə görə yalvarması

Dovşan dedi:- Ay aman, üzürlü səbəbim var,
Əhv olunmağım üçün, şahımdan tələbim var.
Deyərəm mən ey şahım, əgər icazə versən,
Bir qulunam mən sənin, nə istəsən edərsən.
Dedi:- Necə üzürlü, səbəbdər ey günahkar?
Şahların hüzuruna, heç gecikməkmi olar?
Vaxtsız banlayan xoruz, başın üzülməlidir,
Axmaq, sənin üzürün mənimçin gülməlidir.
Sənin ey əbləh üzrүn, günahdan daha pisdir,
Nadanın üzrү zəhər, biliyisə əbəsdir.

Sənin üzrün ey dovşan, üzürlü səbəb deyil,
Mən bir dovşan deyiləm, başım xarab deyil bil,
Dedi:— Ey şahim mənim, acizi də bəndə bil,
Üzürlü səbəbim var, qulaq as və səndə bil.
Calalın əskik olar, sən ey əsilzadə şir,
Mən tək yolu azmiş, hüzurdan qovmaq pisdir.
Böyük dəniz suyunu, bir çay verə bilərmi?
Kol— kos sərvin yerində, heç görünə bilərmi?
Sənin dərya kərəmin, bu kərəmlə azalmaz,
Bir dərya kərəmin var, bir mənimlə az olmaz.
Şir dedi:— Kərəmim var, kərəmin də, həddi var,
Kərəmim həddən ötsə, əllərim boşda qalar.
Dovşan dedi:— Ey şahim, lütvə layiq olmasam,
Baş qoymuşam qarşına, bu mən, bu can, bu da sən.
Günorta çağrı idı, gəlirdim yolumla mən,
Dostum da mənlə idı, gəlirdim onunla mən.
Həmin dovşan dostumla, hüzuruna gəlirdik,
İkimiz canımızı, sənə qurban edirdik.
Bir şir çıxdı kənardan, qəsd etdi, bizə birdən,
İstədi o keçirsin bizi həzmi— rabidən.
Söylədim ki, mən ona, şahənşah bəndəsiyik,
O böyük ağamızdır, biz onun töməsiyik¹.
Dedi:— Kimdir şahənşah, sən bir sözündən utan,
Mənim yanımda heç vaxt, ucuz ad tutmayasan.
Həm sizi, həm də sizin, sahibi parçalararam,
Əgor getsəz yanımdan, ac— susuz mən qalaram.
Ona söylədim ki, mən, imkan ver sən bir daha,
Gedim şah hüzuruna, xəbər söyləyim şaha.
Dedi:— Dostunu saxla, girov mənim yanımda,
Belə olmasa əgər, olacaqsız qarnımda.
Ona yalvardıq belə, baxmadı sözümüzə,
Dostumu aldı, məni, göndərdi üstünüzə.
O dostum qaldı girov, vəhşi şirin yanında,
Özüm gəlsəm də, fikrim, rəfiqəmin yanında.
Dostum canlıydı məndən, iki— üç dəfə bəlkə!
Həm gözəl, həm kök idi, o, yekəydi, lap yekə!
Bundan sonra yol daha, bağlandı üzümüzə,
Vəziyyət belə oldu, bəyan erdim mən sizə.

Bundan sonra şahlıqdan ümüdüñ üzəməlisən,
Dediym haqdır mənim, bil ki, nə etməlisən.
Sənə şahlıq lazımsa, təmizlə öz yolunu,
Bu gün sən gəl dəf elə, yolundan o məlunu.

1. Təməsiyik – yeməyiyyik , xörəyiyyik ;

Şirin Dovşana cavabı və həmin yerə yola düşmələri

Dedi:– Bismilah! Söylə! Gəl de harda o məlun?!

Dediklərin düzdürsə, düş qabağa, de yolun!

Mən onun cəzasını birə yüz qat verərəm!

Əgər yalan danışsan mən səni məhv edərəm!

- Dovşan bir bələdçi tək düşdü Şirin önünə,
Şiri aparmaq üçün, tələnin ünvanına.

Həmin o quyuya ki, bəlləmişdi yerini,

Həmin o tələyə ki, kimsə bilmir sərrini.

İkisi də quyuya birgə yaxınlaşırıdı,

Sanki Dovşan su idi, saman altdan axırdı.

Su samanı düzəndə, asanca aparırdı,

Əcəb, dağı yerindən, o, necə qoparırdı?!

Onun hiylə tələsi Şir üçün qurulmuşdu,

Dovşan misilsiz idi, Şir qəsdinə durmuşdu.

Musa Fironu çəkdi Nilin lap kənarına,

O, da böyük ləşgərlə gəldi çay kendarına.

Nəmrudun sa bir milçək, qanadının ucuyla,

Deşdi başında beynin müdarəanın¹ gücüylə.

Düşmənin sözlərini , eşidənin hali nə,

Düşəcəkdir yəqin bil, paxıl dostun halına,

Hamana qulaq asan, o Fironun halına,

Şeytana qulaq asan, o Nəmrudun halına.

Düşmən səninlə əgər dostcasına danışsa,

Sən onu bir tələ bil, tikədən də söz açsa.

¹ Müdara–1) Zahirdə üzə gülmə, dostluq göstərmə; 2) dözmə, qatlaşma; 3) yubanma.

Versə əgər qənd sənə, onu zəhər başa düş,
Etsə əgər lütf sənə, onu qəhər başa düş.
Əgər qəza gələrsə, qalarsa yalnız dəri,
Düşmənlərlə dolacaq bildiyin dostun yeri.
Belə olan halətdə yalvarmağa başla sən,
Nalə et, dua eylə, oruc– namaz xoşla sən.
Yalvararaq söylə ki, sən ey qeyb elmin bilən,
Hiylə daşının altda bizi belə döymə sən.
Ey sən kərəmi olan, eyibləri gizlədən,
Bizdən intiqam alma, ey günahkar əhv edən.
Dünyada nələr varsa, əşyalar mövcud isə,
Canını sərbəst eylə, vəziyyət necədir sən.
Əgər bir itə desək, var ol sən yırtıcı şir,
Şirin səlahiyyəti, pusqudan heç əksilmir.
Şəffaf, saf, gözəl suyu, səpmə odun üstünə,
Odda isə saxlama, suyun surətin yenə.
Məstlik gətirdiyiçin, şərabdan əl götürsən
Sanki yoxluğa varlıq, surətini verirsən.
Məstlik səninçin nədir?– Gözdən görməyi alan,
Zümrüd səninçin nədir?– Gövhərə işıq salan.
Məstlik səninçin nədir?– Duyğunu dəyişdirən,
Sanki Yolğun ağacın,¹ Səndəllə² qarışdırən.

Süleyman əleyhimissalamla Şanapipiy hekayəti

«Qəza baş verəndə gözlər bağlanır» kələminin bəyani

Elə ki, Şah Süleyman, şahlıq taxtına çıxdı,
Bütün quşlar hamısı, onun sözünü baxdı.
Onlar özləri üçün, məhrəm həmdil tapdilar,
Onun yanına gəlib, bir dərdidil tapdilar,
Quşlar cik– ciklərini, hamısı tərk etdilər,
Onlar Süleyman ilə, sanki dil– dil ötdülər.

¹ Yolğun– ağac növü.

² Səndəl– ağac növü.

Özünə həmdil tapmaq, dostluq, birlik yaradır,
Məhrəm olmayanlarla, bir məhrəmlik yaradır.
Eyni dilli Türk, Hindu, çox yerlərdə görmüşük,
İki türkü yad kimi biz bir yerdə görmüşük.
Dillər dostluq edərsə, bu bir başqa aləmdir,
Həmdillilikdən daha çox, həmqəlbilik möhkəmdir.
İşarəylə yazılmış, rəmzlə olan kitablar,
Yüz min tərcüman olsa, hamısını mat saxlar.
Bütün quşlar hamısı, bir–bir öz sirlərini,
Hünər, bilik, elmlər, bir də əməllərini.
Süleymanla təkbətək, məsləhətləşirdilər,
Dərdi, qəmi, arzunu, onla bönüşürdülər.
Təkəbbür etməsən sən, mənəm– mənəm etməsən,
Bu xasiyyətinlə də, zirvələr fəth edərsən.
Döyüşdə əsir düşmüş, qul verilsə satana,
O da tikdirəcəkdir, qumaşdan libas ona.
Algı– satğıdan qorxan, qul da öz– özlüyündə,
Özün kor– şil edəcək, görünəcək pis gündə.
Növbə sənətkar olan, şanapipiyə çatdı,
O da sənəti haqda, söhbət ortaya atdı.
Dedi:– Ey şahım, sənət özəllik gətirəndir,
Qısa danışdım, az söz, gözəllik gətirəndir.
Dedi:– Sən bilirsənmi, sənət özəlliklərin?
Dedi:– Mən sənətimin, fəth etmişəm zirvəsin.
Baxıram zirvədən mən, görürəm gözlərimlə,
Yerin dibindən axan, suyu öz nəzərimlə.¹
Bilirəm hardadır su, dərinliyin, rəngini,
Hardan qaynayıb– daşır, səsinin ahəngini.
Ey Süleyman mən sənin, qoşununa lazımmam,
Sən qoşunla səfərə, çıxanda mən hazırlam.
Süleyman söylədi ki, sən ol mənə silahdaş,
Susuz biyabanlarda, olarsan mənə sirdaş.
Bizimlə birlikdə ol, bizə həm də rəhbər ol,
Ki, taparsan bizimçin, içməli su, bir də yol.
Ki, taparsan qoşunçun, lazım olan şirin su,
Səyahətə çıxanda, ol sən bizə baş suçu.
Sən qal mənimlə birgə, həm gündüz, həm də gecə,

¹ Nəzərimlə– baxışılma

Ki, qosunum bilməsin, çöldə susuzluq necə.
O gündən şanapipiy, onunla yoldaş oldu,
O bir su axtaran tək, onunla sirdaş oldu.

Qarğanın şanapipiyə rişxənd etməsi

Qarğa eşitcək bunu, özün qabağa atdı,
Süleymana söylədi, O, sənə yalan satdı.
Şah qarşısında belə, danışmaq ədəb deyil,
Özü haqda laf etmək, aldatmaq əcəb¹ deyil.
Qabiliyyəti varsa, görməkdə onun belə,
Bəs neçin görə bilmir, ayağı altda tələ?
Neçin tələyə düşmüş, neçin o, ələ keçmiş?!
Neçin qəfəsə girmiş, neçin kələyə keçmiş?!
Sonra Süleyman dedi:– Ey yalançı, arsız quş!
İlk tanışımsan mənim, ey nadürüst, fərsiz quş!
Neçin məstlik edirsən, sən ey turş ayran içən?!
Qarşımda yalan sözdən, bir imarət tikirsən?!

Şanapipiyin Qarğanın rişğəndinin cavabı ni verməsi və Süleyman şaha səbr etməyi di- ləməsi

Dedi:– Ey şahım mənim, gətirmə söz dilinə,
Səni Tanrı, inanma, bu düşmənin felinə.
Yalandırsa dediyim, sənə bəyan etdiyim,
Qarşındayam mən sənin, kəs bədəndən gərdənim²
Hədyan deyən bu qarğa, Tanrını inkar edir,
Dərrakəli olsa da, daxildən o kafərdir.

¹ Əcəb— qəribə, təəccüblü.

² Gərdənim— boynum.

Kafərə inanma sən, kafər Tanrı düşməni,
O, murdarlıq dostudur, əlbətdə sevməz məni.
Mən tələni görərəm, havada uçan zaman,
Əgər bəsirət gözüm, bağlanmasa qəzadan.
Əgər qəza gələrsə, ağlim yuxuda olar,
Ayn üzü qaralar, Günəş üzü tutular.
Qəzanın xasiyyəti, nadir bir xasiyyətdir,
İşlə qəzadan bil, O, qəzani inkar edir!

Adəm əleyhissalamın hekayəti. Qəzanın onun bəsirət gözünü bağlaması, haram olunmuşu yaxşı– pisinə baxmadım inkar etməsi

Bəşərin Atasıdır, Adəmdir, Bəydir¹ adı,
Hər damarda yüz min elm, Tanrisıdır ustadı.
Hər bir şeyin öz adı, onun öz Zatındadır,
Ömrünün sonuna dək, o zat ona arxadır.
O verən hər bir ləqəb, dəyişilməz qalacaq,
Kimi zırək etmiş o, heç tənbəl olmayıcaq.
Kimi çox gözəl dilşad, edibsə azad olar,
Sevinər deyib– gülər, xanəsi² abad olar.
Kimin axırı xeyir, əvvəldən bilir onu,
Kimin axırı kafir, əzəldən bilir onu.
Kim ki, uzaq görəndir, möminliyə can atar,
Kim ki, nəfsi güdəndir, kafirlik yolun tutar.
Hər şeyin öz adını, Odur aşikar edən,
Hər bir şeyin adını, Xəllaqidir var edən.
O, Musanın yanında, ecazkar Əsa idi,
Xəllaqının yanında, adı əjdaha idi.
Baxma Ömər əzəldən, özü bütərpərəst idi,
Lakin mömin olandan, günahlarını sildi.
Bizim nəzərimizdə, onun adı bir «Məni»,³
Haqqın nəzərindəsə, eynilə bir «Mən» kimi.

¹ Bəydir– yeni Böyükdür.(Bəy türk sözüdür)

² Xanəsi– evi, mənzili.

³ Məni– nütfə, toxum.

Batində həmin məni, sanki Surət¹ kimidir,
Haqqın nəzərindəsə, tam bir fitrət kimidir.
Hasildir bəhrəlidir, həqiqətdən adımız,
Tanrıının hüzurunda, yazılımış həyatımız.
İnsana aqibətdə, əsil adı verilər,
Müvəqqəti ad isə, əsil adla dirilər.
Müqəddəs Nuru görən, Adəmin gözü olmuş,
Adla canların sırırin, tək O, aşkar bulmuş.
Bu dünya Haqqın nurun, Onda görüb tanımış,
İlk səcdəyə O gəlmış, Haqqı Onu sınamış.
Çünki mələklər Onda, Haqqın nurunu görmüş,
Hamı enmiş səcdəyə, Sanki Tanrıını görmüş.
Adını mədh etdiyim, Adəm– Əbü'l Bəşərdir²,
Adın qiyamətədək, çəksəm mənə hünərdir³.
Bunu bilmək lazımdır, əgər Qəza gələrsə,
Bildiklərin yox olar, xəta verə səs– səsə.
Əcəbdir inkar⁴necə, haram⁵ ardınca gələr,
Bəs bir əks təfsir necə, gümanla əvəzlənər.
Qəlbində onun təvil⁶, gər tərcih⁷ edilərsə,
Qaçar bugdaya tərəf, o, tələsə– tələsə.
Tikan batdığı üçün, bağbanın ayağına,
Fürsət əldə edərək, oğru girdi bağına.
Heyrətdən donub, qaldı, sonra gəzdi otağı,
Gördü oğru aparmış, otaqdakı yatağı.
Dedilər:– «Ey Rəbbimiz! Zülm etdik özümüzə!⁸
Bizi bağışlamasañ, ziyanlar gələr bizə».
Əger tələ görməsəm, hikmətini bilməsəm,
Heç də cahil deyiləm, bəlkə aqıl bir kəsəm.

¹ Surət– zahiri görünüş, şəkil.

² Əbü'l Bəşər– Bəşərin atası.

³ Hünər– məharət, ustalıq.

⁴ Inkər– qəbul etməmək, inkar etmə.

⁵ Haram– qadağan olunan, haram sayılan.

⁶ Təvil– təfsir etmə, izah etmə

⁷ Tərcih– bir şeyi başqasından üstün tutma, daha artıq bəyənmə.

⁸ Dedilər:– Ey Rəbbimiz! Zülm etdik özümüzə! «Bizi bağışlamasañ ziyanlar gərər bizə» Bu misra Qurani Kərimdə «Əraf» sura-sındakı 23– çü ayəyə işarədir.

Ey xoş ol şəxsə ki, O, yaxşı əməllə məşğul,
Zorunu saxlayaraq, incə ədəblə məşğul.
Qəza Səni bürüsə, quşqonmaz bitkisi tək,
Həm tutaraq əlindən, səni dartıb çəkəcək.
Əgər qəza yüz dəfə, qəsd etsə də canına,
Həmçinin güc verərək, çalışar dərmanına.
Əgər qəza yüz dəfə, kəssə dövlət-varını,
Həmçinin başın üstdə, quracaq çadırını.
Sən öz qorxudanının, Kərəmini də gözlə,
Bir gün səni yetirər, çox zəngin olan elə.
Səni qorxudur ki, O, özün agah olasan,
Həmçinin qorxutmur ki, yolun azan olasan.
Sözüm qurtarmamışdır, hələ vardır çox fikir,
Gəl qulaq as bir görək, Dovşanla Şir nə edir.

Quyuya yaxınlaşanda Dovşanın Şiri qabağa buraxıb, özünün geri qalması

Elə ki, Şir dovşanla, birlikdə yola düşdü,
Çox qəzəbli və kinli, qəribə hala düşdü.
Qabaqda yeriyirdi, qorxmaz, cürətli dovşan,
Birdən geri çəkildi, O Şirin karşısından.
Quyuya çatanda şir, qəribə bir hal gördü,
Dovşan qaldı geriyə, ondan arxada durdu.
Dedi:- Neçin geriyə, qaldın sən burda birdən,
Geriyə addimlama, qaçma qaldığın yerdən.
Dedi:- Ayağım mənim, qorxudan ləngidi, Şir!
Canım lərzəyə düşdü, nəfəsim təngidi, Şir!
Görmürsən sıfətimi, sanki qızıl rəngidir,
Rəngim öz daxilimdən, qorxu xəbəri verir.
Haqq simaları, məlum edən hesab etmişdir,¹
Arıflərsə hər şeyi, simalardan bilmışdır.
Heyvani tanıırlar, Zinqirovun səsindən,

¹ Haqq simaları, məlum, edən hesab etmişdir. «Arıflərsə hər şeyi, simalardan bilmışdır». Bu misrada «Qurani Kərimdə» olan «Fəth» surəsində 29-cu ayəyə işarə etmişdir.

Atları tanıyırlar, onun kişnəməsindən.
Hər bir şeyin öz səsi, xəbər– xasiyətindən,
Ki, ayıra biləsən xər¹ səsin, dər² səsindən.
Seçmək istəyənlərə, belə söyləmiş Nəbi,
«Dilinin altındadır, kişinin kişiliyi».³
Ürəklərin halından, sıfətlər xəbər verər.
Rəhm etsən mənə əgər, qəlbimə təsir edər.
Üzün rəngi olarsa, qırmızı şükdəndir,
Üzünün rəngi sarı, olarsa küfrdəndir.
Onda solğun görünən, məndə oldu bir ləçək,
Bir vaxt, bir gözəl olan, indi ağacda çıçək.
Bir gun aparar yenə, məndəki Mən olanı,
Üzümdəki rəngimi, bədənimə dolanı.
Bir gün sindiracaqdır, qalxaraq ucalanı,
Kökündən qoparacaq, torpaq üstdə qalanı.
Bütövlükdə hamısı, Onun üzüvləridir,
Yarı saralıb– solmuş, yarı çör– çöpləridir.
Bütövlükdə hər şeyi, cismi də yaranan O!
Rəngləri saraldan O, çürüdüb qaraldan O!
Nə qədər cahanımız, səbirli, şükürlüdür,
Bağlar gah yam– yaşıldır, gah çılpaq, gah türlüdür.
Göydən bir ulduz doğur, işiq saçır parlayır,
Bir saat sonra onu, sanki yer oğurlayır.
Göy qübbəsində ulduz, nur saçır dörd tərəfdən,
Vaxtaşırı yanaraq, nur qaçıր dörd tərəfdən.
O ulduzlar nurundan, camalın artıran Ay,
Onların dərdin çekib, haləyə dönür hər ay.
Bu səbirli düzümlü, sakit, ədəbli torpaq,
Göstərir zəlzələsin, elə bil əsir yarpaq.
Həmin o zəlzələlər, qırmış var sahiblərin,
Dünyanın gərdişindən, o var tapmış öz yerin.
Hava ruhu oxşayar, ətrafi edər sərin,
Qəzadan Vəba gəlsə, iyənər dövrü– bərin.¹

¹ Xər– ullaq, eşşək.

² Dər– qapı.

³ «Dilinin altındadır, kişinin kişiliyi» bu sətir Peygəmbər hədisi-dir

«Əlməri məxbuə möhti lisənə»– Kişi dilinin altındadır.

Çeşmədəki saf sular, canlar üçün qıdadır,
Göldə qalıb iyənsə, insan üçün bəladır.
Odun yanması üçün, dodaqla üfürülər,
Elə üfürməklə də, alovu söndürülər.
Torpaq yazda, baharda, qoynunda gül bitirər,
Nagahan əsən külək, gülü gözdən itirər.
Dənizin halətinini, iztirab– hiddətini,
Başa düş, o göstərir, özünün adətini.
Axtarışda, səfərdə, sərgərdan olan dünya,
Əhvali övladı tək, dəyişib solan dünya
Gah sakit, gah miyanə, gah da ki, coşub– daşan.
Xoşbəxtliyi itirən, dəstə– dəstə nəhsləşən.
Gah şərafət, gah sevinc, gah da səadət, fərəh,
Gah zirvə, gah da enmə, gah da şan– şöhrət şərəf.
Özü qoynuna alib, güllərlə qucaqlaşan,
Bu büsat, keşməkeşlər, dünyayadır yaraşan.
Böyüklərin nəsibi, əziyyət, əzab vermək.
Kiçikləri incidib, xəzinə əldə etmək.
Əzablı, keşməkeşli, olmuş bütün yer üzü,
Bəs necə saralmasın, bəndələrinin üzü.
Xüsusən o üzvlər ki, əkslikdən yaranmış,
Yarı sudan, torpaqdan, od, küləkdən yaranmış.
Heç də qəribə deyil, qoyun, qurddan qaçarsa,
Qəribə onda olar, qoyun qurdु seçərsə.
Həyatın var olması, ziddin vəhdət işığı,
Dünyamızı yaşıdan, ziddlərin barışı.
Dörd ünsürün sülhündən, yaranmışdır bu cahan,
Bu ziddlər gər cəngdəsə, dünya olar cavidan²

¹ Dövrü– bərin– ətrafin.

² «Dörd ünsürün sülhündən, yaranmışdır bu cahan,
Bu ziddlər gər cəngdəsə, dünya olar cavidan». Bu misra şərq fəlsəfəsində «Abü– atəş– badü– xak» yəni «Su– atəş– külək– torpaq» dünyanın yaradılma komponentləri sayılır. Daha doğrusu. Allah Taala kövn (olma) varlıq, fəsad və ziddiyətdən yaratdığı bu dünyani yuxarıda qeyd etdiyimiz 4(dörd) ünsürdən ibarət olan qarışq və (bir neçə cismin qarışb bir cisim əmələ getirməsi) xəlitəsi, qaynayıb qarışması, birləşməsi nəticəsində

Həyatdasa düşmənin, barışığınla sülhün,
Ölümü özün üçün, qəbul etmək tək, düşün.
Düşmənlə sülhə gəlmək, fani hesab edilər,
Nəhayət bir gün gələr, sülhü cəngə çevrilər.
Gündüz bir neçə nəfər, eyləyirlər məsləhət,
Vəfadada bırdır onlar, onlardadır mərhəmət.
Aqibətdə hər biri, qayıdar cövhərinə,
Hər biri cinsi ilə, oturar şərik yenə.
Bir dəfə lütf göstərdi, rəngli, xallı pələngə,
Ülfət etdiyi üçün, qalib gəldi nəhəngə.
Haqqın lütfü o şiri, o hiyləgər dovşanı,
Dost etmiş bir– birinə, bu iki zidd olanı.
Dünya əzablı dünya, sanki zindanlı dünya,
Əzabı fani olsa, olacaq şanlı dünya.
Şir üçün o oxudu, nəsihətlər öyüdlər.
Dedi:– Onçün qalmışam, arxada ey şiri– nər.

Şirin Dovşanla geri qalmasının səbəbinin soruşması və onun cavabı

Şir söylədi govşana:– Bir de görün sən mənə?!
Nə dərd üz vermiş sənə, nə bəhanədir yenə?!
Neçin geri qalmışan, önə məni salmışan?!
Məni sən dolamışan, neçin daldalanmışan?!
Dovşan söylədi Şirə:– Burda sakin olan şir,
Oturmuş xəlvət yerdə, qalasında dincəlir.
Dostumu aldı məndən, tez apardı quyuya,
Rahat yolu saxlayıb, burdan girdi quyuya.

özülünü qoymuş ki, onlar qarışınlar və minerallar, mədən, nəbatat, canlılardan ibarət üçdə birini yaratsınlar.

Xülasə canlıları yaratmaqdə, məqsədi canlı insanı yaratmaqdır. İnsandan da məqsədi Tanrıya müti olan kamil insan yaratmadır. Buna görə də deyilir. Əgər bu ziddlər bir biri ilə sülhdə olسا-
lar, bədən 4 ünsürlü olarsa bu dünyanın ömrü olar. Əgər bu ziddlər bir biri ilə cəngü– cədəldə olarsa, bir– birlərini məhv et-
sələr, həmin bədənlər çürüyb məhv olar ağıllı ruhlar və ya in-
sanlar qalar. Dünya elə əbədi olaraq onlardan xeyir götürər.

Kim çox uzaq görəndir, o, dərinliyi seçir,
Gizli yerdə oturan, rahat– rahat dincəlir.
Zülmün axırı yoxdur, xalqa zülm eyləyənlər,
Başı bələli olar, Xalıq bəlasın verər.
Söylədi:– Gəl irəli, əyil gör nələr vardır,
Gör ki, o şir necə də, cəng etməyə hazırlıdır.
Dedi:– O şir qəlbimə, od vurmuş, yara vurmuş
Bilirsən ki, mənim də, o şir qəsdimə durmuş.
Sən ey Kərəmin kani, mən sənin dalindayam,
Sən özün qala– qala, neçin mən baxmalıyam.
Mən sənin öz dalınca, gələ bilərəm Şahım,
Çün ki gözləyənimsən, sənsən mənim pənahım.
Şir əgər birisini, çəkərsə öz yanına,
O, Şir pənahindəsa, qaçmaq nə lazımlı.
Quyuya başlarını, əyəndə Şirlə– Dovşan,
Quyu suyunun üstdə, göründü Şir və Dovşan.
Şir öz əksini görcək, quyunun sularında,
Sandı həmin o şirdir, dovşan da kənarında.
Qəzəbli surətini, su üzərində gördü,
Nərə çəkib sıçradı, Şirə tərəf yüyürdü.
Haqq qazdığı quyuya, düdü o zülm edən Şir,
Zülmü başından aşan, öz nəfsini güdən şir.
Quyularda olacaq, zülmü edən zalımlar,
Əzəldən söyləmişlər, belə, bütün alımlər.
Kimin zülmü çox olar, dərin quyuya sıçrar,
Haqq ədalət belədir, pisə cavab, pis olar.
Sən ey zülm quyusunu, daha dərin qazan kəs,
Özünə bir tələdir, qazmaq əbəsdir, əbəs.
Zəiflərə əgər sən, hədsiz əzablər versən,
Bil ki, dibsiz quyunun, dərininə düşərsən.
Barama tək özünü, iplərinlə boğma sən,
İşini elə gör ki, baş çıxara biləsən.
Zəiflərə döyüsdə, heç bir güzəşt etmə sən,
«İza Caə Nəsrullah»¹ deyib cəngə gedəsən.
Əgər sən bir fil olsan, düşmən qaçarsa səndən,
Sən cəzanı da gözlə, «Təyrən Əbabıl» indən¹.

¹ «İza Caə Nəsrullah» Qurani Kərimdə «Nəsr» surəsində 1-ci ayəyə işarədir.

Əgər aciz yerdəsə, istərsə səndən aman,
Səmanın mələkləri, səs– kūyalarlar haman.
Əgər dişlərini sən, bərk halvayla sindırsan,
Dişlərin ağrı tutsa, necə bəs sağaldarsan?
- Şir özünü quyuda, görüb çox əsəbləşdi.
Özünü tanımadı, beyni tamam dəyişdi.
Əksini suda görüb, düşməninə oxşatdı.
Nəticə gözləmədən, özün quyuya atdı.
Ey sən, özgələrində, zalimliyi hiss edən?
Xasiyyətində olan, zülm toxumun görmürsən?
Onda olan xislətlər, sənin daxilindədir,
Nifaqından, zülmündən, bir hissə də səndədir.
Sanki o, sən özünsən, özünə zülm edirsən,
Özünə əməlinlə, lənət toru hörürsən.
Özündə bu pisliyi, görə bilmirsən həmən,
Bilmirsən ki, olursan, özün– özünə düşmən.
Özünə həmlədəsən, sən ey sadəlövh kişi,
Şirin özü– özünə, həmlə etdiyi kimi.
Xislətin quyusunun, dibinə düşəndə sən,
Özünə oxşarları, orada görəcəksən,
Şirə layiq olduğu, quyu dibi tapıldı.
Özünü tanımadı, özgə hissə qapıldı,
Kim ki, uzaqgörənlilik, etmir öz əməlində.
Gözü tərs görən şir tək, olur quyu dibində,
Ey özgənin üzündə, bədşüküm xali görən?
Bəs sən öz üzündəki, xallarını görmürsən?
Mömünlər bir– birinə, ayinə kimidirlər.²
Bunu söyləmiş Nəbi, bəndələr də bilirlər,
Gözünün qarşısında olarsa mavi şüşə,
Aləm mavi görünər, şübhə etmə bu işə.
Əgər kor deyilsənsə, öz rəngini özün bil,
Özün başqası haqda, bəd danışib tökmə dil.
Tanrıımızın nuruyla, baxan olmazsa mömin,¹

¹ «Teyrəm Əbabıl» Qurani Kərimdə «Fil» surəsində 3– cü ayəyə işaretədir.

² «Mömünlər bir– birinə, ayinə kimidirlər» Bu sətir Peyğəmbər hədisi olan «Əlmöminu Miratül mömin» yəni «Mömin möminin güzgüsüdür» ayəsinə işaretədir.

Ona heç zaman sübut, etmək olmaz öz eybin.
Sən Tanrının narıyla, baxan olduğun üçün,
Yaxşı– pisi görməyə, yəqin çatmadı gücün.
Azca– azca nurları, qarışdır sən nar² ilə,
Ta ki, sənində narin, birgə olsun nur ilə
Ya Rəbbənə eylə gəl, sularını Sən zühur,
Olsun aləmin narı, dəyişərək cümlə nur.
Cümlə dəniz suları, Sənin fərmanındadır,
Su və atəş ey Tanrim, sənin armanınadır³.
Əgər Sən istəyərsən, atəş şəffaf su olar
Əgər istəməsən sən, su da dönüb odlanar,
Təmənna güdmədən Sən, nə demişik vermisən.
Saysız– hesabsız arzu, yerinə yetirmisən,
Necə yetirməzsən Sən, ey bizi hər vaxt sevən?!
Bütün canlı– cansızı, axı yaradan Sənsən!
Sən olmasan kim olar, öz– özünə tələbkar?!
Səbəbəsiz, möcüzəli, bizə ətaların var.
Canı, mali, çörəyi, əbədi ömrü verdin,
Saya– hesaba gəlməz, nemətləri yetirdin.
Arzu– amalımızı, hecdən yaradan Sənsən!
Ya Rəbb ədalətsizlikdən, ədalət bəxş edirsən.
Arzu edilmədən də, xəzinələr verirəsən,
Bütün canı– cahanı, əvəzsiz yetirirəsən.
Həmçinin axırətdə, Behiştı də ver bizə,
Sən Mustafa xətrinə, Kərəm qıl özümüzə.

Dovşanın Şirin quyuya düşməsini Nəxcir tayfasına şad xəbər kimi müjdə verməsi

Elə ki, Dovşan canın, qurtardı, çox xoşlandı,

¹ «Tanrımız nuruyla, baxan olmazsa mömin» Bu sətir də Peyğəm-bər hədisinə işarədir.

² Nar– od, atəş

³ Armanınadır– gücündədir, arzusundadır, istəyindədir.

Nəxcirlər tərəfinə, şad xəbərə yollandı.
Gördü ki, şir zülmünün, mütləq qurbanı oldu,
Qaçdı qövminə tərəf, şərəfi, şanı oldu.
Gördü ki, zülm edən şir, zülm ilə cavablandı,
Olaraq şadü– xürrəm, sevinərək şadlandı.
Gördü ki, şir düşmüştür, ölümün pəncəsinə,
O, mayallaq aşaraq, güc verdi öz səsinə.
Deyirdi qurtulmuşam, ölmənin pəncəsindən,
Göydən yarpaq düşən tək, fırlanırdı könlü şən.
Yarpaq ilə budaqlar, çıxdı torpaq həbsindən,
Baş çıxardıb titrədi, küləyin təsirindən.
Yarpaqlar budaqları, sanki deşib çıxdılar,
Ağac kəlləsinə dək, tələsərək qaxdılar.
Məxsusi dilləriylə, Tanrıya şükər etdilər,
Hər yarpaq, hər bir ləçək, Tanrını Zikr etdilər.
Hər bir dilsiz meyvə, bar, yarpaq, ağac, budaqlar,
Tanrıya dua edir, təriflər qoşurdular.
Ki, bizim əslimizi, bəsləyən Tanımızdır,
Bəsləyib gül– çıçəkli, eyləyən Tanımızdır.
Canları yaratmış o, sudan gil növlərindən,
Necə ayrılsın saf qəlb, su, gil tək cövhərindən.
Haqqın eşq havasından, gülüb rəqs edirdilər,
Bədrənmiş Ay kimi, yallıya gedirdilər.
Cismi– canın rəqsdəsə, özündən soruşma gəl,
Canı Onla bir görsən, gözündən soruşma gəl.
Dovşan Şiri oturtdı zülmünün zindanında,
Ar olsun ol şirə ki, dovşanın girdabında.
Ey əcəb el içində bədnəm tək tanınımışan,
Bəs nədən «fəxri– dinlik», ad– san arzusundasan?
Sən ey quyu dibinə düşən bədbəxt, vəhşi Şir!
Nədən, nəfsin dovşan tək, sənin qanın tökmüşdür?
Sənin o «dovşan nəfsin» səhrada tutmuş qərar.
Bəs quyunun dibində, tələdə nə işin var?
Şir tutan Dovşan qaçdı Nəxcirlər yaylasına ,
Qələbəni söylədi bütün el – obasına .
Müjdə verirm mən Sizə, ey sevinc yaraşan xalq,
Bilin cəhənnəm iti sizlərdən oldu uzaq.
Müjdə verirəm sizə canların düşmənini,

Xəllaqı qəhr eylədi, sindirdi dişlərini.
Müjdə verirəm sizə, qəza zalımı vurdu,
Saldı quyuya onu, onun qəsdinə dardu.
Pəncəylə çoxlu başlar əzib, qanını tökən,
Ölüm süpürgəsiylə, çöp tək süprüldü yerdən.
Zülüməndən başqa bir iş, əlindən gəlməyənin,
Məzлumun ah—aləsi tutdu, dağıtdı beynin.
Boynunu sindiraraq beyni göyə sovruldu,
Canımız vəhşi Şirin, möhnətindən qurtuldu.
İtdi—batdı, yox oldu Haqqımızın gücүyle,
Şir tək mühüm düşmənin, dərsi verildi belə.

Nəxcirlərin Dovşanın ətrafına toplaşaraq ona dua—səna və mədh etmələri

Toplandı qurultayı yenidən heyvanların,
Şadu—xürrəm, sevinmək, məclisiydi onların.
Dovşan ortada şam tək, onlar yallı getdilər.
Səhrada yaşıyanlar ona səcdə etdilər.
Dedilər sən mələksən, lap sahibsən göylərə.
Ya da ki, əzrayılsan bütün şiri—nərlərə,
Canımızda nə varsa, edərik sənə qurban.
Qolun qüvvəti imiş, olaq qoluna qurban.
Haqq ağılin çoxunu sənin beyninə tökmüş,
Afərin o ağılna, ağılin güclü imiş.
Danış bu hekayəni, qoy canımız dincəsin,
Danış, söylə bir daha, əndamımız dincəsin.
Danış bu məkri necə düşünüb, yaratmışan,
Necə düzüb—qoşmusan, o şiri aldatmışan.
Danış o zülmü necə zülmə etmişən düçar,
Canımızda vurduğu, yüz minlərlə yara var.
Danış o hekayəni, odur sevinc gətirən,
Ruhumzu oxşayan, bizə fərəh yetirən.
Dedi:— Bu Tanımızın işidir, ey bəndələr.
Yoxsa mən, tək Dovşanın, öz əlindən nə gələr?
Mənə güc bağışladı, qəlbimə də verdi nur,

Qəlbimə verilən nur bədənimə verdi zur¹.
Bütün güclər, qüvvətlər Haqqdan gəlir, ey dostlar!
Bütün dəyişmələri, Haqq göndərir, ey dostlar!
Tanrı öz növbəsində bizə kömək edəndir,
Bəndələrin qoruyan, ona ağıl verəndir.

Dovşanın Nəxcir tayfasına öyünd-nəsihət verməsi, «Düşmən öldü, şad olduq» deməsi

Müvəqqəti sultansan, ona görə şadlanma,
Müvəqqətidir hər şey, bu dünyaya aldanma.
Mülkü, malı çox olan, insanlar növbələnir,
Yeddi göydən yuxarı, nöqsanlar tənzimlənir.
Növbəylə olmayan mülk, daimidir, baqidir²,
Onun həndəvərində, ruhlar daim saqidir.³
Sənin varın, dövlətin, növbəylədir, bilirsən.
Bəs neçin hər gün belə, biglərlənla gülürsən.
Müvəqqəti dünyada, şərabı tərk eylə sən,
Əbədi dünyada sən, behişt meyi içərsən.
Dünya bir- iki günlük, saatlar dünyasıdır,
Kim onu tərk eyləsə, o rahat olasıdır.
«Tərk edən rahat olur» məsəlini dinlə sən,
Sonra da əbədilik, camını nuş eylə sən.
Cifeyi- dünyayı⁴ sən, onu sevənə saxla,
Ömrünün badəsini, içib, dadını yoxla.

«Rəcənə minəl cihadıl əsgəri, iləl cihadıl əkbəri» (Yəni, kiçik cihaddan qayıtmışq, bizimçin böyük cihad qalıb) Peyğəmbər hədisinin təfsiri

¹ Zur- güc, qüvvət.

² Baqidir- əbədidir.

³ Saqidir- mey paylayan, xidmətçi.

⁴ «Cifeyi- dünyayı sən onu sevənə saxla». Bu misra Peyğəmbər hədisi olan «Əddünya cifəti və talibuna kəllab»(yəni «Dünya bir leşdir, onu tələb edən itlərdir»)hədisinə işarədir.

Ey şahlar biz öldürdük, xaricdəki düşməni,
Daxildə saxlamışıq, ondan qəvi¹ düşməni.
Bu düşməni öldürmək, ad– sanın işi deyil,
İç düşməni öldürmək, dovşanın işi deyil.
Bu nəfs bir cəhənnəmdir, cəhənnəm ejdahadır,
Heç zaman əskik olmaz, o sanki dir dəryadır.
Yeddi dənizi içər, yenə yanğısı sönməz,
Heç azalmaz atəsi, susuzluqdan o dönməz.
Daş ürəkli kafərlər, onun əlində zəlil,
Qaça bilməmiş ondan, olmuşdur zarü– xəcil².
Neçə növ xörək yesə, yenə doymaz gözləri,
Ta ki, Haqqdan gəlməsə, toxluğun öz sözləri.
Gəmi tək, var üstündə, üzsə də doymaz yenə,
Od tutub alovlanar, yanar, soyumaz yenə.
Aləmə verər tıkə, bəsinizdir o deyər,
Mədəsi doymaz yenə, daha yoxmu söyləyər?
Nəhayət « La məkan»dan³ Haqqı öz hökmün verər,
Onda o sakitləşər, nəfsi tamam kütləşər.
Bizim bu nəfsimiz də, cəhənnəm mədəsidir,
Maddənin⁴ küllə⁵ tərəf, həmişə tələsməsidir.
Onu külliñə tərəf Xəllaqi tələsdirər,
Haqqdan qeyri kamanın, oxun kim çəkə bilər.
Kamana qoyulmasa, hədəfə dəyən düz ox,
O kaman, oxlarını, əyri atar daha çox.
Tamamilə düm–düz ol, kamandan çıxan ox tək,
Ox əgər düz olarsa, hədəfə dəyər bişək.
Xaricdəki düşmənlə, cihadımı qurtardım,
Daxili nəfsə qarşı öz gücümüz artırdım.
Kiçik cihad edərək, döyüşdən qayıtmışıq,
Böyük cihad etməyin, biz yolunu tutmuşuq.
Haqqdan quvvət istərəm, kömək almaq istərəm,

¹ Qəvi– güclü, zorlu.

² Zarü– xəcil– rəzil, xəcalətli.

³ La məkan– Məkani olmayan (Tanrı nəzərdə tutulur).

⁴ Maddənin– atomlar, zərələr, hüceyrələr nəzərdə tutulur.

⁵ Küll– hamı, hamisi, zərrələrin küllə qovuşması nəzərdə tutulur.

Qaf dağı olan nəfsi, hamarlamaq istərəm.
Döyüş nizamlarını, dağıtmaq şirə asan!
O şirə şir deyərəm, nəfsini qırı asan!
Ondan kömək alarsa, qurtular şiri xuda¹,
Firon tək olan nəfsdən, əgər O, çatsa dada.
Eşit bu hekayəti, dərk eylə mənasını,
Sən öz payını götür, eylə təmənnasını.

Rum qeysəri elçisinin Ömərin yanına elçiliyə gəlməsi

Ömərin hüzuruna bir Rum elçisi gəldi,
Mədinə şəhərinə, çatıb bir az dincəldi.
Dedi:— O böyük qəsri, hardadır xəlifənin?!
Atımı dayanmadan, hara sürüm, söyləyin?
Mədinə əhli dedi:— Onun heç qəsri yoxdur,
Səni qəbul etməyə, saray yoxsa, yer coxdur.
Baxma ki, şan— söhrəti, onun hörməti vardır,
Onun qəbul otağı, dərvişi otaqlardır.
Ey qardaş qəsrin onun, necə görə bilərsən?
Öz bəsirət gözündən, tükü çıxart görərsən.
Sən bəsirət gözünü düşən tükdən təmizlə,
Onda görərsən onun, qəsrini açıq gözlə,
Kimin ki, tamahi az, nəfsdən olsa canı pak,
Tez görünər gözünə, qəsri— pak, tavarı pak.
Məhəmməd Rəsulumuz, pak etdi öz sözünü,
Haraya baxdı, gördü, «Vəchullahın» üzünü²
Əğər sən şübhə etsən, bədxah bir insan olsan,
Heç vaxt görə bilməzsən, gözəl «Vəchullahı»³ sən.
Kim özünün nəfsinə, daxilən qalib gələr,
O hər bir zərrəsində, sanki bir günəş görər.

¹ Şiri xuda— tanrıının şiri.

² «Haraya baxdı gördü, «Vəchullahın» üzünü». Qurani Kərimdə «Bəqərə» surəsi 115 ayəyə işaretdir.

³ Vəchullah— Allahın siması, surəti.

Xəllaqımız görünər, digərlər arasından,
Necə biz görünürük, əxtərlər¹ arasından.
Gözlərin üstdə saxla, iki baş barmağını,
Heç görə biləmişən, dünyanın işığını.
Sənin görməməyinlə dünya yox olan deyil,
Gözlərini tutmaqla, nəfsin tox olan deyil.
Sən öz gözlərin üstdən, barmağını götürsən,
Onda nəyi istəsən, gözlərinlə görərsən.
Nuha belə dedilər:— Ümmətdə varmı savab,
Dedi:— Mən dəvət etdim, dedim:— «Vəstəğşu siy-
ab»².

Üzünü, gözlərini, libaslarla bükdülər,
Əlbəttə ki, gözləri, var ikən sədd çəkdilər.
İnsanın gözlərinin, qapağıdır bir dəri,
O gözə göz deyərəm, tanısın dost gözləri.
Gözlər sevmirsə səni, kor olması yaxşıdır,
Dost əbədi deyilsə, dur³ olması yaxşıdır.
Elə ki, Rum elçisi, bu sözləri eşitdi,
Həqiqəti dərk edib, dərin bir fikrə getdi.
Öz inam gözlərini, daha da geniş açdı,
Atını buraxaraq, ondan uzağa qaçıdı.
Ətrafa nəzər salıb Xəlifə axtarındı,
Sanki dəli olmuşdu, sağa— sola baxındı.
Deyirdi bu dünyada, belə insan olarmı?
Bu xüslətdə insanı, etmək nihan⁴ olarmı?

¹ Əxtərlər— ulduzlar, planetlər.

² Dedi:— Mən dəvət etdim:— «vəstəğşu siyab» Qurani Kərimdə «Nuh» surəsində 7-ci ayəyə işarədir.

³ Dur— uzaq, fasıləli.

⁴ Nihan— gizlin, gizlincə.

Rum qeysərinin elçisinin Öməri xurma ağacının altında yatdığı yerdə görməsi

Sadiq bəndə olmaqçın axtarırı o Onu,
Əlbəttə axtaran şəxs, tapar axtardığını
Ərəb qadını gördü, onu əcib¹ halətdə,
Dedi:— Əmir yatıbdır, Xurma ağacı altda,
Bəndələrindən uzaq, tək və tənha yatmışdır,
Sanki tanrı kölgəsin, ağaca oxşatmışdır.
Gəldi oraya elçi, ondan aralı durdu,
O, Öməri görən tək, nəbzi surətlə vurdu.
O yatmış xəlifənin, xofu doldu canına,
Sanki bir şirin duyğy, daxil oldu qanına.
Məhəbbət ilə qorxu, ziddidir bir— birinin,
Bu iki ziddi gördü, daxilində qəlbinin.
Öz— özünə söylədi, mən şahları görmüşəm,
Böyük sultanlar ilə, xoş günlər keçirmişəm.
Mənim həmin şahlardan, qorxum, hürküm yox idi,
Bu kişinin zəhmi sə, o şahlardan çox idi.
Cəngəlliyyə getmişəm, Şirlə, Pələng görmüşəm.
Onları mən görəndə, qorxusuz oturmuşam.
Çöllərdə, ormanlarda, çox təsadüf, etmişəm,
Çox vəhşi heyvanların, üstünə tək getmişəm,
Həmin heyvanları mən, vurub yaralamışam,
Qəlbim xofa düşməmiş, özümü saxlamışam.
Bu kişi silahsızdır, torpaq üstdə yatmışdır,
Necə işdir canımı, bu mərd² oda yaxmışdır.
Qorxu İlahidəndir, heç nədən ola bilməz,
Heç də dərvish xirqəli, kişidən ola bilməz.
Hər kim qorxar Haqqından, Təqva³ yolunu seçər,
Ondan qorxar insi— cins, canından şimşək keçər.

¹ Əcib— qəribə, təəccüblü.

² Mərd— kişi

³ Təqva— inanc, əsil inanan, imanlı şəxs

Elə bu fikirlə də, o, vaxtını ötürdü,
Düz bir saatdan sonra, Ömər yuxudan durdu.
Təzimini edərək, verdi Ömərə salam,
Dedi:—İstəyirəm ki , qəbulunuzda olam.
Əleyküm salam dedi, tez yanına çağırıldı.
Məxsusi qəbul edib, yanında yer ayırdı.
Kim qorxarsa Haqqından, onu da qoruyarlar,
Qəlbən qorxan kişini, qayğıyla bürüyərlər.
«Rəbbimiz Allahımız», o şəxslər ki, deyərlər,
Onlara «Siz qorxmayın», mələklər söyləyərlər¹.
Qorxusu olmayana, qorxma demək olarmı?
Dərs arzu etməyənə, dərsi vermək olarmı?

¹ «Rəbbimiz, Allahımız» o şəxslər ki, deyərlər.
Onlara «Siz qorxmayın», mələklər söyləyərlər— Qurani- Kərim-də «Fussilət» surəsindəki 30- cu ayəyə işarədir.

Ömərin Rum qeyşerinin elçisi ilə dialoqa girməsi

O qorxuya düşənin, qəlbini şad eylədi,
Qəlbə bərbad olanın, könlün abad eylədi.
Sonra ona söylədi, şirin sözlər, kəlamlar,
Haqqın pak sıfətindən, yaxşılıqlar, inamlar,
Allah adamı kimi, onu nəvazış etdi,
O, bunları dərk edib, dərin xəyalə getdi.
Hallar cilvəni¹ seçər, gəlinlər seçən kimi,
Məqamlar aşiq sevər, gəlinlər sevən kimi.
Cilvəni şah da sevər, şah da olmayan sevər,
Xəlvətnəşinliyi sə, təkcə şah olan sevər.
Cilvələyər ümumi, xüsusini gəlinlər,
Xəlvətnəşinlikdəsə², şah da gəlini dinlər.
Sufilərdən əhli– hal, olmuş yenədə vardır,
Əhli– məqam olanlar, çox nadir adamlardır.
Canın mənzillərindən, o dosta da öyrətdi,
Canlı səfərlərindən, geniş səhbətlər etdi,
Zamanın azlığından, əlinin boşluğunundan,
Müqəddəs məqamından, cəlalın xoşluğundan.
Öz xoş arzularından, simurğ tək vüqarından,
Onun tək uçmağından, fəth etmə yollarından.
Onun hər bir uçuşu, çoxlu üfüqlər açmış,
Üfüqləri açaraq, ona ümidlər saçmış.
Ömər əgyar içində, bir dost tapdığı üçün,
Sirli hikmətləriylə, etdi özünə məftun,
O, kamil bir şeyx idi, şöhrəti dəbdə idi,
Çevik sərkərdə idi, atı mərkəbdə³ idi.
O mürşid hiss etdi ki, müridin şad eyləmiş,
Dinin pak toxumunu, əkmış abad eyləmiş.

¹ Cilvəni– parıltını.

² Xəlvətnəşinlik– tərki– dünyahq.

³ Mərkəbdə– tam hazırlat, (silahlarla birlikdə).

Rum qeyşəri elçisinin Ömərlə sual - cavab etməsi

Rumlu kişi söylədi:— Ey möminlər əmiri?
Can göydən necə enmiş, şərəfləndirmiş yeri?
Əndazəsiz quş necə, qəfəsdə qərar tutmuş,
Dedi:— Haqq Cana ofsun oxuyaraq qorxutmuş.
Dedi:— Qulaqsız, gözsüz, yoxluqları bəs necə?
Ofsun eyləyərək, coşduracaq gizlicə?
Ofsununun gücündən, yoxluqlar da sürətlə,
Vücuda tərəf qaçar, mayyalaq hərəkətlə.
Yenə həmin vücuda, ofsununu oxucaq,
Yoxluqdan o da necə, atını saldı qaçaq?
Cismə ayət oxudu, o da dönüb oldu can,
Günəşə də söylədi, onu etdi dirəxşan.¹
Yenə qulaqlarına, qorxulu nəfəs vurdu,
Günəşin surəti də, dəfələrlə tutuldu.
Yenidən üfüləyib, onu gül— xəndan² etdi,
Qızılı şəfəqiylə, aləmi taban³ etdi.
Torpağın qulağına, bəs Haqqı nə oxumuş?
Ki, o sakit qalaraq, belə zəhmətkeş olmuş?
Buludun qulağına, Tanrısı nə oxumuş?
Ki, o da müşk ətirli, şəffaf suları yağımış.
Kim ki, tərəddüddədir, qəlbi sanki ölmüşdür,
Haqq onun qulağına, müəmma söyləmişdir.
Ki, onu məhbuş etsin, iki güman içində,
Bunu edim, əksini, ziddli zaman içində.
Bir tərəfi daha çox, Tanrıdan tərcih⁴ etmək,
İkisindən birini, seçərək təsbih⁵ etmək.
Tərəddüd beynindəsə, gər onu istəməsən,
Canın qulaqlarını, az tixa pambıqla sən.
Vəsvəsə⁶ pambığını, çıxart qulaqlarından,

¹ Dirəxşan— parlaklı, işiqlı.

² Gül— xəndan— gülər üzlü, sevincək.

³ Taban— işiqlı, parlaklı.

⁴ Tərcih— bir şeyi başqasından üstün tutma.

⁵ Təsbih— 1) təsabih, 2) dua.

⁶ Vəsvəsə— tərəddüd, şübhə etmək.

Xəbər tuta biləsən, dünyanın haqqlarından.
Başa düşə biləsən, haqq müəmmalarını,
Eşidib dərk edəsən, rəmzin əmmalarını.
Xülasə Vəhyin yeri, olacaq can qulağı,
Vəhyin özü nədir ki, gizli hissələr ocağı.
Canın gözü— qulağı, bir parça hissdir, bir hiss,
Ağlin, zənnin qulağı, ondan olmuşdur müflis.
Cəbrimin sözü, eşqi, etdi daha səbirsiz,
Kim ki, aşiq deyildir, cəbri həbs edər sözsüz.
Bu Haqqla birgəlikdir, heçdə cəbr¹ deyildir,
Bu Ay təcallasıdır, heç də əbr² deyildir.
Əgər bu cəbr olsada, hamıycin cəbr deyil,
Onun cəbri özü də, hamıycin əmr deyil.
Cəbri onlar tanıyor, ey oğul eşit məni,
Cünkü Tanrı açmışdır, onun bəsirətini.
Gələcək qeybi bilmək, onlar üçün oldu faş,
Keçmiş zikr eyləmək, onlar üçün oldu boş.
Onların cəbri qeyri, ixtiyari da qeyri,
Sədəf udur damlanı, ondan alır gövhəri.
Damla göydən yağanda, həm kiçik, həm də böyük,
Sədəf də durr yaradır, tam kiçik tam də böyük.
Ahunun göbəyinin, xasiyyəti belədir,
Üstü qanlı olsa da, içi dolu müşklədir.
Sən baxma ki, göbəyin, üstü qanla dolubdur,
Zaman keçəndən sonra, qan dönüb müşk olubdur.
Sən baxma ki, mis belə üstdən solğun görünür,
İksirin daxilində, o bir qızılı dönür.
İxtiyarla Cəbri sən, pis hal başa düşürsən,
Onlara əməl etsən, nur tək gözəlləşərsən,
Baxma cœurək süfrədə, cansız bir maddə olur.
İnsan yeyəndən sonra, ruhu sevinclə dolur,
Süfrə ürəkdə bir də, dönüb olmaz müstəhil³.
Müstəhil səlsəbildən⁴, can yaradar bunu bil.

¹ Cəbr— 1) zor, zor işlətmə.

² Əbr— Bulud, duman.

³ Müstəhil— 1) dəyişib başqa şəklə düşmə, 2) dəyişilmə.

⁴ Səlsəbil— behişt içkisi.

Bu canın qüvvəsidir, ey sözü düz danışan,
O canın can qüvvəsi, haçan olacaq coşan.
Çörək tənə¹ qüvvədir, lakin düz baxsan əgər,
Bəs cana qüvvə nədir, sən başa düş ey pesər².
Bir parça ət olan tən, öz ağılı, canı ilə,
Dağı da deşə bilər, gücü, imkanı ilə.
Canın gücü parçalar, dağda olan daşları,
Canın Canının gücü, ayı edər tən yarı.
Ürək əgər açarsa, sırrinin nücumunu,
Can da tez ərşə tərəf, artırar hücumunu.
Əgər açarsa dillər, gizli olan sırları,
Od tutub yanacaqdır, dünyanın sinirləri.
Haqqla bizim əməlin, hər birinə ver könül,
Bizim öz əməlimiz, açıq- aşkar , bunu bil.
Əgər Haqqın əməli, ortada görünməsə,
“Niyə belə edirsən ?”- söyləmə sən heç kəsə.

**Adəm Əleyhissalamın «Zülm etdik özümüzə»
deyib tövbə etməsi: İblisin də «Adəmə səcdə etmədiyi-
mə görə məni yolumdan döndərdin» deyərək Tanrıya
tövbə etməməsi haqqında**

Rəbbimiz əməlləri, qəlbimizə salandır,
Bizim əməllərimiz, Rəbbdən bizi qalandır.
Lakin əməlimizdən, vardır muxtarlığımız³,
Çün ki, mar⁴ olanımız, gah da olur yarımız.
Natiq əgər söylərsə, sözlərini qərəzli,
Mühit necə yaranar, birdən iki ərəzli⁵.
Yadından çıxararsa, öz nitqində bir sözü,

¹ Tənə- bədənə.

² Pesər- oğlan.

³ Muxtarlığımız- sərbəstliyimiz, azadlığımız.

⁴ Mar- ilan.

⁵ Ərəzli- 1) Cismin mahiyyət və məzmun olan başqa digər xassələri; formaları, 2) Təsadüfi hadisə, 3) Əlamət, 4) Əslində olmayıb, sonradan əmələ gələn.

Fikrini başa düşməz, həm dinləyən, həm özü.
Ey sən, belə zamanı qabaqcadan tez görən,
Dinlə, özün- özünü, bəs haçan görəcəksən.
Sözlə məna mühiti, can deyildirsə əgər,
Xalıqın canı necə, fikrini bəyan edər.
Mühitin Rəbbi oğul, hamı üçün birdir- bir,
O ayırar bir işdən, başqaların birbəbir.
Dedi:- Tanrı canlara, can vermiş məqsəd ilə,
Özü yaratdığını, necə tanımaz belə.
İblis dedi:- Adəmə, səcdə etmədim deyə,
Məni qovdun yolumdan, «Mane ollam səcdəyə»¹.
Adəmlə Həvvə dedi:- «Zülm etdiq özümüzə»².
Rəbbədən üz çəvirmədi, Ondan alsada cəza.
O öz günahlarını, ədəb ərkanla yudu,
Günah etdiyi üçün, bildi günühi budu.
Tövbədən sonra ona, söylədi Rəbbi belə,
Bu günah özündür, onu yu əməlinlə.
Günah Mən verməmişəm, qəza göndərməmişəm,
Vaxtında tövbə etdin, əcrinidə³ vermişəm.
Dedi:- Ondan qorxdum ki, tövbəmə yer qalmamış.
Dedi:- Tövbə etməkçin, hər zaman imkan qalmış.
Kim ki, hörmət eyləsə, hörmətin xeyrin görər,
Kim də qənd hazırlasa, dadlı halvada yeyər.
Yaxşılara məxsusdur, hər vaxt yaxşı əməllər,
Dostu incitməyən kəs, şübhəsiz xeyrin bəllər.

Təmsil

Ey dil bir misal gətir, fərqlənsin bir- biindən,

¹ İblis dedi:- Adəmə, səcdə etmədim deyə, Məni qovdun yolumdan, «Mane ollam səcdəyə»! Bu misra Qurani Kərimdə «Əraf» surəsində 16-ci ayəyə işarədir.

² Adəm və Həvvə dedi:- «Zülm etdiq özümüzə»! Rəbbədən üz çəvirmədi, Ondan alsada cəza. Bu misra Qurani Kərimdə «Əraf» surəsinədə 22-ci ayəyə işarədir.

³ Əcrini- yaxşı bir iş qarşısında verilən mükafat, şey; qarşılığını.

İxtiyar¹ əməlləri, ayrılsın cəbrinkindən.²
Bir əlin titrək olsa, qorxunun təsirindən,
Başqa əlisə özün, özbaşına titrətsən,
Hər iki titrəyiş bil, Tanrıdan gəlmış sənə,
Lakin bənzətmək olmaz, birini qeyrisinə.
Titrətdiyin əl üçün, olacaqsan peşman bil,
Qorxudan titrəyən əl, heç vaxt peşiman deyil.
Qorxudan titrəyəni, haçan peşiman gördün,
Belə bir cəbrə görə, haçan ağlayan gördün.
Bu ağılin bəhsidir, sənin deyil hiyləgər,
Ağıl zəifsə bəhsə, girmək olarmı məgər?
Əgər ağılin bəhsisi, olsa dürr ilə mərcan,
Başqa bəhs ola bilsin, olacaqdır bəhsisi— can.³
Canların bəhsisi ey dost, başqa bir məqamdadır,
Bir başqa qövm içində, sanki badə candadır.
O zaman ki, ağılin, bəhsisi— bəhslə saz idi,
Ömər Əbü'l Həkəmlə,⁴ həmişə həmrəz⁵ idi.
Elə ki, Ömər gəldi, ağıldan cana tərəf,
Bul Həkəm Əbu Cəhlə, oldu düşmən tək hədəf.
Ağilla hissəleri o, mükəmməl dərk edəndir,
Baxma can dərk etməkdə, o da cahillərdəndir.
Ağilla hissin bəhsin, ya təsir bil, ya səbəb,
Canların bəhsisi isə, əcəbdir,⁶ ya büləcəb.⁷
İşıqlara mənsub can, işiq tələb edəndir,
Maddə, forma şərikli, bölünməz bir bədəndir.
Gözlərin nur işığı, parlayıban görəndir,
Əsadən Əsaçıdan, azad ömür sürəndir.

¹ İxtiyar— Hüquq, səlahiyyət, azad hərəkət.

² Cəbrinkindən— məcburi əməl, məcburi hərəkət.

³ Bəhsisi— can— Qəlbdən, Ruhdan, Candan bəhs etmə.

⁴ Əbü'l Həkəmlə— Əbu Cəhlin ikinci adı.

⁵ Həmrəz— həmfikir, həmisirr.

⁶ Əcəbdir— qəribədir, təəccüblüdür.

⁷ Büləcəbdir— daha qəribədir, daha təəccüblüdür.

«Və huvə məəkum innəma kuntum» (Yəni «Siz onunla olsanız, O da sizinlə olar» ayəsinin təfsiri)

Yenidən gəl qayıdaq, hekayəyə tərəf biz,
Çəkilməyək kənara, olmayaq biz hədəfsiz.
Cahilikdən bəhs etsək, biz onun zindaniyiq,

Alimlikdən bəhs etsək, biz onun eyvaniyiq.¹
Yuxulardan bəhs etsək, biz məsti olanlarıq,
Ayiqlıqdan bəhs etsək, biz dostu olanlarıq.
Əgər ağlayırıqsa, bulud tək yağanlarıq,
Və əgər güləriksə, şimşək tək çaxanlarıq.
Qəzəblərdən danişsaq, döyük onun qəhridir,
Əgər sülhdən danişsaq, üzrү onun mehridir.
Burulqanlı dünyada, biz kimləirk– kimlərik,
Heç bir şeyi olmayan, Əlif² tək həriflərik.
Əlif təkin sən əgər, mücərrəd bir fərd olsan,
Bu yolda yolcu olan, yeganə mərd olarsan.
Cəhd elə tərk edəsən, Haqq yolundan qeyrini,
Əl çək fani dünyadan, üqbaya³ sal mehrini.⁴
Bu kəlamin yox sonu, dinlə məni ey oğul,
Ömər, Rum elçisindən, bəhs edək biz qane ol.
Ömərdən Rum elçisi, eşitdi nəsihəti,
İşiq hopdu qəlbinə, dərk etdi həqiqəti.
Əridi qarşısında, suallarla cavablar,
Xətaları dərk etdi, məlum oldu savablar.
Həqiqəti dərk etdi, bir az dərinə getdi,
Hikmətlərin haqqında, suala davam etdi.
Şəffaf damla gizlənmiş, bir gilin qucağında,
Saf bir can bəhrələnmiş, böyümüş su qabında.
Mənə söylə görüm sən, bu hikmətin xeyri nə?
Cəsəd qəbrə qoymağın, faydası nə, sehri nə?
Dedi:– Sən çox möhtəşəm, bir sahəyə əl atdın,

¹ Eyvaniyiq– Sarayıyiq, böyük mülküyük.

² Əlif– (əlef) hərfi nəzərdə tutulur.

³ Üqbaya– axırətə, o dünyaya.

⁴ Mehrini– məhəbbətini.

Mənaları açmağı, sözlərdə məhdudlatdın.
O azad mənaları, sən həbsə məhkum etdin,
Sanki sən küləkləri, bir sözə təhkim etdin.
Bəhrə əldə etməkçin, sən yollar axtarırsan,
Özün fayda yolunda, pərdə arxasındasan.
Ondan doğan faydalar, savablarla xeyirlər,
Gözümüzə görünməz, bəsirətlə görünər.
Yüz minlərlə fayda var, onların hər birində,
Yüz minlərlə faydalar, bir damla, nəzərində.
O dəm onun lütfüdə, bil canların canıdır,
Mənadan xali olmaz, həqiqət məkanıdır.
O dəm sənin sözün də, azların birazıdır,
Faydalarısa çox- çox, istəmək bir arzudur.
Sən belə üzvlərdənsən, küllə fayda verirsən,
Bəs necin minnət ilə, külli əldə edirsən?
Dedi:- Gər faydan yoxsa, o haqda söz söyləmə,
Faydanı verirsənsə, şürk et, minnət eyləmə.
Haqqına şürk edəndə, bir qul tək olmalısan,
Qalmaqallı, üzü turş, surət olmamalısan.
Surətini turşudub, edərsə şürkü bir kəs,
Şəksiz turş sıfətliyə, şürkündən xeyir, əbəs.
Sirkəni rahat- rahat, nuş can etmək üçün,
Ona şəkər qatarlar,turşluğu getmək üçün.
Şürkə də məna vermək, deyil xətasız sən bil,
O bir sapand daşıdır, tutmağı mümkün deyil.

«Mən əradə ən yəclisə məəllahi fəlyəclisi məə əh-littəsəvvofi» (yəni «Kim istəsə Allahla olsun təsəvvüf əhliylə otursun– dursun» hədisinin bəyani

Söz bu yerə yetişdi, elçi çox agah oldu,
Onu dinə gətirən, bir olan Allah oldu.
Kəlamları eşitdi, məst oldu təsirindən,
Elçiliyin unutdu, peyğam¹ cixdı zehnindən.
Sel axdı kiçik gölə, dönüb göl dəniz oldu,

¹ Peyğam- Xəbər, sifariş.

Dən səpildi torpağa, torpaq göy dəniz oldu.
Çörəyi hazırlayan, Adəm Əbü'l-Bəşərdir,
Cansız olan bir nemət, canlılara səmərdir.¹
Qovla-odun birləşib, narin² fədası oldu,
Onun əzablı zati, ənvarın³ xası oldu.
Sürmə daşı elə ki, səpildi göz içində,
Ona təsir eylədi, nurun artırdı yenə.
Afərin o cansıza, cürcərdi öz gücünə,
Birləşdi kömək etdi, bir canlinin özünə.
Vay olsun o canliya, cansızlarla oturdu,
Özü də cansızlışdı, həyatını itirdi.
Haqqın, Haqq Quranından, çox qaçdığını üçün sən,
Sanki ruhi xəstəsən, onlarla tam bırgəsən.
Quran Ənbiyaların, səadət bulağıdır,
Böyüklük dənizinin, saf qızıl balığıdır.
Əgər Quran oxusan, Qurana inanmasan,
Tanrıının dostlarından, bil ki uzaqlaşmışsan.
Əgər qəbul etsən sən, oxusan qissələri,
Sənin könül quşuna, dar gələr qəfəs yeri.
Qəfəsin zindanını, qəbul edib qalan quş,
Sanki çıxmaq istəmir, nadanlığa vurulmuş.
Qəfəslərdə böyüküb, onu tərk edən quşlar,
Eşit, Ənbıyanlara, daim layiq olmuşlar.
Kənardan bu formada, gələcək xoş səsləri,
Qurtuluş yollarının, belədir əsasları.
Biz belə xilas olduq, bu dar qəfəs içindən,
Başqa bir üsul yoxdur, çıxmağa nəhs içindən.
Özünə sən əzab ver, nalə eylə zar-zar,
O səni azad etsin, şan-şöhrət günahın var.
Şan-şöhrət bir həlqədir, boğazına sarılmış,
Bu həlqə sanki dəmir, çətinliklə qırılmış.

¹ Səmərdir- Bəhrə, məhsul, xeyir.

² Narin- odun, alovun.

³ Ənvarın- Nurların, işıqların.

Hindistana ticarətə gedən tacirin, qəfəsdə olan tutuquşusunun Hindistan tutuquşularına xəbər göndərməsi hekayəti

Əziz dostum indi sən, hekayə dinlə məndən,
Bəhrələnə bilsən bu hikmət dənizindən.
Məşhur tacir kişinin, gözəl tutisi vardi,
Lakin o, gözəl quşu, qəfəsdə saxlayardı.
Günlərin bir günündə, səfərə hazırlaşdı,
Hindistana tərəf o, sanki qol—qanad açdı.
Qulundan, kənizindən, soruşurdu o tacir,
Sizə nə alım ordan, söyləyin siz birbəbir.
Hər biri o tacirə, arzusunu bildirdi,
Bütün istənənləri, almağı vədə verdi.
Tutiyə söylədi o, bəs sən nə istəyirsən?
Sənə alım götirim, Hindistan ölkəsindən?
Tuti Tacirə dedi:— Tutiləri sən orda,
Görəndə, sən halimdən, xəbər ver onlara da.
Söylə:— Filan tuti də, sizin müştaqınızdır,
Tanrıının qəzasından, bizim dustaqlımızdır.
Sizə salam göndərdi, bir arzu bəyan etdi,
Doğru yolu tapmaqçın, bir çarə güman etdi.
Dedi:— Ola bilər mən, ölüm şərabın içəm,
Bu fəraq yolunda da, nakam dünyadan köçəm.
Söylə rəvadırmı heç, qəfəsdəyəm mən burda?
Sizlərsə gah çəməndə, gah ağacda, gah yerdə?
Vəfalılıq budurmu, dost qalıbdır uzaqda?
Siz gül—çiçək içində, dostunuzsa dustaqlıda?
Yad eyləyin ey quşlar, nalan quşun halını,
Bir qədəhlə yad edib, şad edin əhvalını.
Meymunun yad etdiyi, dostu da meymun olar,
Sanki birisi Leyli, birisi Məcnun olar.
Siz ey həmməsləklərim, mən öz gözəl yarımla,
Çox qədəhlər içmişəm, qədəh dolmuş qanımla.
Bir qədəh mey nuş elə, məni də bir yad elə,
Əgər istəyirsənə, haqqımı ver şad elə.
Ya da ki, bu səpilən, torpağı da sal yada,
Bir qədəh özün içdin, içsin birin qoy oda.

Ey əcəb o əhd hanı, and ilə, aman hanı?
 O qənd kimi dodaqlar, sevincli zaman hanı?
 Fəraqı bir bəndənin, pis bəndəlikdən isə,
 Sən də pis bəndə olsan, sənlə onun fərqi nə?
 Ey Sən, pislik eyləyən, hirsənib coşan zaman,
 Daha çox şadlandırmaq, çəng səsi eşit haman.
 Sən ey cəfasi olan, varından daha yaxşı?
 Ey intiqamı olan, canından daha yaxşı?
 Sənin narin¹ belədir, bəs nurun² necə olar?
 Mən buna mat qalmışam, uğurun necə olar?
 Sənin kövrü—cəfanın, dadından, ləzzətindən,
 Tapa bilməz mənəni, onun lətfətindən.
 Yadına sal, yad elə, bizim məhəbbətləri,
 İrfani³ məclisləri, çox şirin söhbətləri.
 Nalə edib qorxuram, ki, o inana bilər,
 Rəhm edərək kövründən birdəm usana bilər.
 Aşıqin həm qəhrinə, həm də hədsiz lütfünə,
 Ey əcəb mən aşiqəm, həm rəhm, həm də ziddinə.
 Vallah əgər bostanda, tikan lsam da nəqəm,
 Həmçinin bülbül kimi, nalan olub ötərəm.
 Bu bir bülbül deyildir, sanki nəhəng atəşdir,
 Bütün naxos olanlar, onun eşqiylə xoşdur.
 Aşıq onun küllidüür,⁴ həm də o özü küllidüür,
 Özünün aşiqidir, öz eşqində bir güldür.
 Tutinin hekayəti, belə həmdəmdən idi,
 O, şəxs belə şəxs idi, quşlara məhrəm idi.

«Sifətin ula əcnihəti tuyurin uqulun İlahiyyun»
Yəni: «Qanadlı quşların birinci sıfəti İlahi ağıldı»

Hanı o zəif—nalan, bir də sakit qalan quş?
 Süleyman ordusunda, böyük rütbə alan quş?

¹ Narin—odun.

² Nurun—ışığın.

³ İrfani—təsəvvüfdə Alllah dərk etmə.

⁴ Küll—çoxlu, çox, bolluca, bol.

Əgər nalə edərsə, şükürsüz və gileyli,
Yeddi göydə artacaq, gülğülə¹ etmək meyli.
Onun hər nəfəsində, Tanrıdan yüz namə, peyk,²
Ya da ki, Rəbbi ondan, eşidər altmış ləbbeyk.³
Haqq öündə, zilləti, yaxşı itətindən,
Onun küfrü yanında, iman yox xilqətindən.⁴
Hər nəfəsində onun, vardır xüsusi merac,
Onun tacı üstündə, Haqq qoymuş məxsusi tac.
Surəti «La məkanda», canlar torpaqdır qoşa,
Səma «La məkanından», salik⁵ qorxar həmişə.
Sənə qorxu gətirən, eşit «La məkan» deyil,
Ondakı hər nəfəsdən, yaranır bir xəyal, bil.
Məkanlı «La məkanlar», Onun hökmü altında,
Necə ki, öz hökmüylə, Behişlər ətrafında.
Bunun şərhini azalt, az parlat— ruxsarını,
Dəm vurma biliyindən, az təriflə karını.⁶

Tacirin tutiləri səhrada görməsi, öz tutisinin sıfarişini onlara bəyan etməsi

Dostlar gəlin qayıdaq, onun hekayəsinə,
Tacirin tutisinə, Hindistan ölkəsinə.
Tacir qəbul eylədi, Tuti sıfarişini,
Onun həmcinslərinə, yetirmək xahişini.
Elə ki, Tacir çatdı, o uzaq Hindistana,
Səhrada Tuti gördü, gəldi arzusu cana.
Atını saxlayaraq, Tutiləri səslədi,

¹ Gülğülə— Səs— kүy, qışqıran, cikkilti.

² Peyk— Xəbərlə məktub gətirib— aparan.

³ Ləbbeyk— «Bəli!», əmr sizindir, hazırlam.

⁴ Xilqətindən— Yaranışından, təbiətindən.

⁵ Salik— 1) Bir yol ilə gedən, bir yolu təqib edən, 2) Bir təriqətə mənəsub.

⁶ Karını— İşini, əməlini.

⁴ Səlib- Xaç , bürada , bir – birinin ortasından çarpaz keçən mənasındadır.

Salam əmanətini, onlara tez söylədi.
Tutilərdən birinin, “canına birə düşdü”,
Titrəyib, əsdi birdən, ölü tək yerə düşdü.
Tacir peşiman oldu, verdiyi bu xəbərdən,
Dedi:— Bu yazıq quşu, həlak etdim mən birdən.
Məgər bu tuti ilə, can bir qəlib imişlər?
Məgər cisimlər iki, ruhlar səlib⁴ imişlər?
Bunu neçin etdim mən, neçin xəbər verdim mən?
Belə ciyə sözlərimlə, yazığı yandırdım mən.
Dil özü bir daş kimi, bəzən də atəş kimi,
Dildən çıxan sözlərsə, hədəfdəki, daş kimi.
Daşı— dəmira ey dost, sən vurma heç vaxt yersiz,
Bəzən nağılla— sözlə, bəzən səssiz— səmirsiz.
Hər tərəf pambıq ilə, ağararsa tarlalar?
Pambıqlar arasında, qığılçım necə olar?
Zalim o qövm olar ki, həsədə göz dikərlər,
Öz yersiz sözləriyle, aləmə od tökərlər.
Söz yersiz deyilərsə, aləmi viran edər,
Ölü tülkü'lər belə, şir kimi cövlən edər.
Canlar öz xilqətində, İsa nəfəslidirlər,
Bir vaxt yaralasalar, bir vaxt təsəllidirlər.
Əgər sən hicabını, canlardan kənar etsən,
Sanki hər bir canda sən, Məsihi yaratmışan.
Sözün istəyirsənə, şəkər tək şirin olsün,
Səbr et hirsini saxla, sözlərin dərin olsun.
Bax əgər səbrin sənin, arzunla olmuş ola,
Onun altında vardır, uşaqlar sevən halva.
Kim əgər Səbr edərsə, dünyada ucalacaq,
Kim də halva yeyərsə, ömrü uzun olacaq.
Bir əhli dil itəcək, ömrü tamam bitəcək,
Qatil zəhər içirtsə, ömrü sona yetəcək.
Hər kim pərhizkar olsa, səhhət— bədən olacaq,
Tənbəlliyyi xoşlayan, qızdırımlı qalacaq.

Şeyx Fəridəddin Əttarin aşağıdakı misrasının təfsiri

«Sən ey nəfsi olan qafıl, nəfsin qana— qəltan edər,
Hal əhlinə bal görünər, zəhəri də içsə əgər!»

- Peyğəmbər dedi:— Ey sən, vəzifə tələb edən,
Eşit olma cənglə sən, bir rütbə tələb edən.
Sən də gəl Nəmrud təkin, özün atəşə atma,
Getmək istəyirsənsə, İbrahim ol, sən yatma.
Əgər üzə bilmirsən, üzgüyü deyilsənsə,
Özün atma dəryaya, candan bezməmisənsə.
O, dənizin dibindən, gövhər tapıb gətirər,
Qorxulu iş görsə də, xalqına fayda verər.
Kamil şəxsin əlində, kül dönüb qızıl olar,
Naqis şəxsin əlində, qızıl dönüb kül olar.
Haqq əgər qəbul etsə, onu təqvalı¹ kimi,
O iş icra edəndə, əli Haqq əli kimi.
Naqışlık olan əllər, sanki şeytan əlidir,
Hiylə, tələ, məkr üçün, xəndək qazan əlidir.
Cahil aqillə olsa, dönüb alim olacaq,
Alim naqışlə olsa, dönüb zalim olacaq.
Hər şey illətlə olsa, özü zillətlə olar,
Kafir şəxs kamil olsa, dönüb hörmətli olar.
Ey o şəxs ki, piyada, atlı ilə cəng edən!
Baş cixara bilməzsən, həyatın gərdişindən!

Sehirçilərin Musaya «Əvvəl Əsani at» deyərək təzim edərik demələri haqda

Fironun öhdəsində olan o sehirçilər,
Musaya kin saxlayıb, qalmaqla edirdilər.
Lakin Musa seçildi, oldu hamiya rəhbər,
Sehirçilər də onu kamil rəhbər bildilər.
Söylədilər Musaya, fərmanındayıq haman,
Lakin sən əvvəl gərək öz «Əsanı» atasan.
Musa onlara dedi:— Əvvəl siz sehirçilər,
Atın məkri, riyani, olunsun tərk hiylələr.

¹ Təqvalı— İmanlı.

Nəhayət təzim etmək razılığı alındı,
Əlləri- ayaqları fələqqəyə¹ salındı.
Çünki o sehirçilər qədrini bilmədilər,
Əl- ayağı verdilər, günahı görmədilər.
Yemək, içmək, danışmaq olmuş kamilə halal,
Sən kamil deyilsənsə, yema, içmə, otur lal.
Qulaqların var, o sa, özgə dildə yazılın,
Haqq buyurmuş: «Dinləyin, Quran oxunan zaman»²
Uşaq körpə olarkən, süd əmmək adətidir,
Süddən doydu ki, onun sakitlik müddətidir.
Bir müddət danişmaz o, olar dodağı bağlı,
Böyükdən söz eşidər, gələr yerinə ağılı.
Yüzlərlə söz öyrənər, ondan birini söylər,
Öyər deyilsə bir söz, şübhəsiz təkrar eylər.
Öyər qulaq olmasa, eşitməz o sözləri,
O lal olar, danişmaz, yalnız görər gözleri.
Karlığın səbəbkəri, olmasayı qulaqlar,
Onda lallıq olmazdı, itməzdi danişqılar.
Nitq üçün əvvəl vacib olmasayı qulaqlar,
Nitqi öyrənmək üçün, əsas sayılmazdır.
Evləri tələb edin, Onun qapılarından,
Ruzini tələb edin, Onun pak dərgahından.
Eşitmək imkanına, malik olmayıandır nitq,
Özü dadsız- təmsizdir, samit³ qalmayıandır nitq.
Yaradan bir məfhumdur, ustada tabe deyil,
Bütün sənədlər onda, əsnada⁴ tabe deyil.
Həm zərbülməsəllərdə, həm sözlərdə qalanlar,
Ustada tabedirlər, ona möhtacdır onlar.
Nitqin əger yoxdurrsa, sən də yad biganəsən⁵
Xırqəli dərviş kimi sevərsən, viranə sən.

¹ Fələqqə- insanları cəzalandırmaq (yəni müqəssirləri), xüsusilə məktəb şagirdlərini cəzalandırmaq üçün işlədilən cəza aləti.

² Haqq buyurmuş: «Dinləyin, Quran oxunan zaman». Bu misra Qurani Kərimin «Ərafə» surəsindəki 203- cü ayəyə işarədir.

³ Samit- 1) sakit, susan, danışmayan, lal; 2) Səssiz (qrammatikada)

⁴ Əsnada- sənədlər (sənədlərin cəmi)

⁵ Özgə, yad. biganə

Adəm¹ danlaq eşidib, axıdib göz yaşları,
Nəfəs tövbə sevəndir, kipriklər— göz— qaşları.
Adəm ağlamaq üçün üz tutdu yer üzünə,
Nalan, giryən², hüzn³ üçün əl qatdı üz— gözünə,
Adəm cənnətdən çıxdı,yeddi göydən yuxarı,
Tövbə etməkdən ötrü,üz tutdu Rəbbə səri.
Adəmin belindənsən, onun nəslinə yar ol,
Özünə tələbkar ol, Rəbbinə həvəskar ol.
Qəlb atışındən söz sal, göz yaşlarından söz sal,
Bağça, Günsə— buluddan, yağışlarından söz sal.
Göz yaşının zövqünü, sən hardan biləcəksən,
Sən görməmişlər kimi, tikəyin ölçəksən.
Əgər dagarcığını, çörəkdən xali etsən,
İçini par— par yanın gövhərlə bir edərsən.
Sən öz can övladını, qoru şeytan südündən,
Çalış onu eylə sən, bir mələk südü əmən,
Nə qədər ki, ürəyin dolu qara fikirlə,
Bil ki bacı olursan, qara ləin bir divlə.
O loğma ki, artırır, göz nurunu, kamalı,
Onu qazananda sən, heç unutma, halalı,
O yağ ki, bizim üçün,çıraqı əvəz edər,
Ona biz su qatarsaq, su çıraqı nəqz⁴ edər.
Elmlə hikmət çoxalar, halal gələn loğmadan,
Eşqlə riqqət çoxalar, halal olan loğmadan.
Əgər sən o loğmada, həsədlə tələ görsən,
Cəhalət, qəflət gələr,haram loğmadan bil sən.
Əgər buğda da eksən, ondan arpa biçərsən,
At bilərk bəsləsən, ondan qoduq görərsən.
Loğma bir toxum kimi, tarlaşı düşüncələr,
Loğma bir dəniz kimi, incisi düşüncələr,
Halal loğmadan doğur, Tanrıımıza sədaqət.
Haqqə, sədaqət varsa, verər sənə səadət.
Halal loğmadan doğur, ey Ay üzlüm, saf ürək.

¹ Adəm Əleyhissəlam nəzərdə tutulur

² Giryən— ağlar, ağlayan.

³ Hüzn— qəm, qüssə

⁴ Nəqz— ləvğ etmə,pozma, sindirma, söndürmə.

Sənin pak ürəyində, gözlərində nur görək,
Bu sözlərin sonu yox, sən ey əhli lətafət,
Tacirlə tutu haqda, davam etsin hekayət.

Tacirin Hindistanda gördüyü hadisəni öz Tutusinə danışması

Tacir ticarətini, tezçə eylədi tamam,
Qayıtdı vətəninə, sevinərək şadü– kam¹.
Özünün hər quluna, o gətirdi ərməğan,
Hər bir kənizinə də, verdi qiymətli nişan²
Tuti söylədi ona, bəs ərməğanım hanı?
Nə görmüsən, demisən, mənə də söylə onu.
Dedi:– Yox peşmanam çox, özümün əməlimdən,
Lazımsız xəbərimdən, barmaq dişləməyimdən.
Neçin belə xam xəbər, çatdırıdım sahibinə?
Neçin uzaq görənlək eyləmədim mən yenə?
Dedi:– Ey ağam mənim, peşmançılıq nədəndir?
Belə bir əsəbilik, yamançılıq nədəndir?
Dedi:– Şikayətini çatdırıdım öz yerinə,
Sənin həm taylarına, o Hind tutilərinə,
Tutilərdən birisi, xəbərini eşitcək!
Ödünü partladaraq, can verdi titrəyərək!
Bundan peşiman oldum, dedim:– Bu necə işdir?
Peşmançılıq faydasız, onsuz da o ölmüşdür?
Naqafıl söylənən söz, dildən nagah³ çıxan söz,
Sanki bir ox kimidir, dildən yersiz axan söz.
Kamanından çıxan ox, oğul qayıtmaz yoldan,
Coşan sel qarşısını, bənd liə tutmalısan.
Vaxt ötərsə vaxtından, sel tutarsa hər yanı,
Dünyanı məhv etsə də, qəribə sayma onu.
Əməlin yaranışı, qeybin⁴fikriylə deyil,

¹ Sadü– kam– kama çatanlar kimi, sevinmək

² Nişan– burada bəxşis mənasında işlənmişdir.

³ Nigah– birdən, qəflətən.

⁴ Qeybin– qeybi bilən.

Onun yaratması da, Rəbbin hökmiylə deyil.
Cümlə məxluq Tanrını, şəriksiz hesab edir,
Bütün doğma– doğulma yalnız bizə aiddir.
Zeyd oxunu tuşlayıb, Ömərə tərəf atdı,
Ömər oxu pələng tək, sıçrayıb əllə tutdu.
Dərd daim çoxalırdı, qəlbər dərdliydi yaman,
Dərdi yaradan Tanrı, insan deyil yaradan.
Ömər həmişə qaldı, dərdlə– qorxu altında,
Əcəl gələnə qədər, dərd onun həyatında.
Onunçün dərd doğuldu, həmin dərdəndə öldü,
Zeyd əvvəldən bu qətlə, əsas səbəbkar oldu.
Həmin dərdləri sən də, bəndəyə mənsub eylə,
Gərçi Tanımızın da, yaratdığı dərd böylə.
Nəfəsin və tələnin, bir də ki, cütləşmənin,
Yaradımı Haqqımız, o biniyaz¹ qüvvənin.
Yaratma qapıları, bağlanmışdır səbəbdən,
Çünki peşiman olmuş, üz döndərmış o Rəbbədən.
Övliyalarımızda, ilahi qüvvə vardır,
Atılmış oxları da, onlar qaytaranlardır,
Danışanı– danışmaz, edər öz dərgahından,
Nə şış yansın, nə kabab, razılıq olsun ondan,
Qəlblərin hamısından, O, nöqtəni eşitdi,
O, sözü məhv edərək, tamamilə yox etdi.
Sübut etmək lazımsa, ulular höccətini²
Qurandan oxu yenə, «Nənsəha» ayəsini.³
«Ənsovukum zikri»⁴ oxu, mənasını başa düş,
Yaddan çıxartmaq işin ziyanını başa düş.
Xatırlamağa qadir, unutmağa da qadir,
Bütün xalqın qəlbinə, onlar olmuşlar qahir.⁵
Unutqanlıq üzündən, öz yolunu görmədi,

¹ Biniyaz– ehtiyagsız

² Höccət– dəlil, sübütlə, mübahisə.

³ Sübut etmək lazımsa, ulular höccətini, Qurandan oxu yenə, «Nənsəha» ayəsini. Bu misra Quranı Kərimdə «Bəqərə» surəsindəki 105-ci ayəyə işaretdir.

⁴ «Ənsovukum zikri» oxu, mənasını başa düş. Bu sətir Quranı Kərimdə «Möminun» surəsində 109–110-cu ayələrə işaretdir.

⁵ Qahir– Qəhr edən, zülm edən, carə verən.

Çox hünəri olsada, hünər xeyir vermədi.
Məsxərəyə— gülməyə, qatışmışdır başınız,
«Ənsovukum»¹ ayəsini, Qurandan oxuyunuz.
Bir kəndə sahib olan, cisimlər padşahıdır,
Qəblərin sahibisə, könüllərin şahidir.
Bəsirət gözü əğər, yaranarsa, şübhəsiz,
Ona göz lazım olmaz, görər o, mərdüməksiz.²
Bəşərə göründü O, «ağillı kiçik adam»,
Onun böyüklüyünə, şək aparmadı insan.
Mən onun qüdrətinin, hamısını demədim,
Daha da sırrları çox, hər sirri söyləmədim.
Çünki xalq unudanı, O salır yadlarına,
Odur hər şeyə qadir, çatır fəryadlarına.
Yüz min yaxşı— pisləri, Odur aşikar edən,
Hər bir gecə pislərdən, Odur qəlbi dar edən.
Qəblər onun gücüylə, gündüzlər nurla dolur,
Onun güc— qüdrətiylə, sədəf dönüb dürr olur.
Böyüklərin fikrini, qəlbə hopdurandır O!
Doğru yol seçən üçün, yolları qurandır O!
Sənətini elmini, artır daimi öyrən,
Səbəb qapılarını, Sən açdırı biləsən.
Zərgərin zər sənəti, dəmirçilik deyildir,
Sənin xoş xasiyyətin, pisi inkar deyil bil.
Sənətlər bir də, xalqlar, sanki üzv kimidirlər,
Qiyamətin gündündə, üzvə tərəf gedirlər.
Səndə olan o surət, sanki sənə qalibdir,
Həm də ondaki təsvir, qiyamətdə vacibdir.
Sənətlər bir də xalqlar, yatıb— durandan sonra,
Yenidən qayıdacaq, bağışlanmaqçın ora³.
Sənətlər, düşüncələr, sübh açılan zamanda,
Qiyamətə gələrlər, günah bağışlananda.
Qasid göyerçinlər tek, uzaqlardan uçarlar,
Şəhərlərinə tərəf, uçub payçın köçərlər.

¹ «Əsovukum» ayəsini, Quranda oxuyunuz. «Möminun» surəsində 109– 110– cu ayələrə işarədir.

² Mərdüməksiz— Gözsüz, lələksiz.

³ Ora— Axırətə, axırət gününə işarətdir.

Əslindən uzaqlara, qaçıb— gedən hər bir şey,
Bir gün külliünə¹ tərəf, qayıdaraq gələr, hey.

Tacirin Tutisinin Hindistandakı dostunun hərəkətini eşidərək ölməsi və sahibinin ona növhə deyib ağlaması

Tuti eşidən kimi, həmcinsinin işini,
Titrəyərək yixıldı, axıtdı göz yaşını.
Elə ki, tacir gördü, Tuti oturdu yerə,
Yerindən tez sıçrayıb, başını vurdub yerə.
Onun rəngi— ruhunu, çox solğun, qəmli gördü,
Dərindən ah çəkərək, qəmləndi yaxa cirdi.
Dedi:— Ey tutim mənim, xoş naləli quşumsan,
Sənə nə oldu belə, neçin belə oldun sən.
Heyif səndən ey quşum, mənim xoş avaz quşum,
Heyif səndən həmdəmim, mənimlə həmrəz² quşum.
Heyif səndən, çox heyif, avazı şirin quşum,
Mənim Behişt bülbülm, sözləri dərin quşum.
Olsaydı belə quşu, Süleyman peyğəmbərin,
O, heç başqa quşlarla, qurardımı işlərin?
Heyif səndən ey quşum, mənim iş bilən tutim,
Tez çıxdın sən əlimdən, qoydun məni sən yetim.
Sənin dilin olmasa, zərərim çox olacaq,
Sən danişan dilimsən, dilim söz tutmayacaq.
Ey dilin də həm atəş, həm də xırman olanım,
Xırmana od vurma sən, ey qayğıma qalanım.
Daxilimdə ürəyim, sənsiz ah— nalədədir,
Qəlbimə nə əmr etsən, onu da qəbul edir.
Ey dili heç tükənib, bitməyən bir gənc³ olan,
Ey dili sağalmayan, dərmansız bir rənc⁴ olan.
Quşların həm elçisi, kələk quranı sənsən,

¹ Küll— Tama tərəf nəzərdə tutulur.

² Həmrəz— Eyni sırlı, həmdəm, həm sırr.

³ Gənc— Xəzinə.

⁴ Rənc— Əzab— əziyyət.

Həm onların iblisi, fənd yoğurani sənsən.
Onların qoruyanı, sevinc bitirənisən,
Həm onların həmdəmi, hicran gətirənisən.
Aman vermirsen mənə, sən ey amansız quşum,
Ey mənə kin oxunu, atan kamansız quşum.
Mənim könül quşumu, indicə uçurmusan,
Zülmün meydanlarında, atını qaçırmə sən.
Ya cavabım ver mənim, ya da ki, haqqı söylə,
Ya da şadlıq sərrini, aç məni dilşad eylə.
Heyif səndən, çox heyif, zülməti nur edənim,
Heyif səndən sübh çağı, gün tək zühur edənim.
Heyif səndən, çox heyif, mənim xoş pərvaz¹ quşum,
Uzaqlardan üçənim, mənim xoş avaz quşum.
Nadan aşiq zülm çəkər, ömrü solana qədər,
Oxu «La uqsimu fi... kəbəd» olana qədər.²
Azad idim zülümdən, sənin əməlinlə mən,
Köməyinlə duruldum, saf oldum elminlə mən.
Bu heyiflər, əfsuslar, gözlərin xəyalıdır,
Öz nəğdi vücudundan, üzlərin xəyalıdır.
Haqqın qeyrəti Haqqla, buna başqa çarə yox,
Hani belə ürək ki, Haqq hökmündən parə yox.
Qeyrət ona deyərlər, hamı üçün qeyrətdir,
Qeyrət ifrat olarsa, qeyrət yox küdürütdür.
Heyif ki, göz yaşımi, dəniz tək axıtmışam,
Gözəl dilbərlərə mən, qəlbimi oxutmuşam.
Mənim sevimli tutim, şahinim, zirək quşum,
Sırrimin tərcümani, mənə çox gərək quşum.
Allahım ruzi verdi, mən qədrini bilmədim,
Əzəldən rəhm eylədi, mən şükür diləmədim.
O, elə tutidir ki, Vəhydən gələr avazı,
O başlamazdan əvvəl, başlanar onun nazi.
O görünməz tuti də, sənin daxilindədir,
Onun şəklin görmürsən, hər kəsin əlindədir.
Şadlığını aparır, sənsə onunla şadsan,

¹ Pərvaz– Ucuş.

² Nadan aşiq zülm çəkər, ömrü solana qədər,
Oxu «La uqsimu fi...kəbəd» olana qədər.- Bu misra Qurani Kərimdə «Bələd» surəsi 1–4– cü ayələrə işarədir.

Zülmü qəbul edirsən, çün onunla azadsan.
Ey canını tən¹ üçün, yaxıb belə yandıran,
Ey canını yandıran, tənin alovlandıran.
Əgər mən yanaramsa, qeyrişı də yanacaq,
Mən yananda odumdan, hər şey alovlanacaq.
Yanaraq şöslənmiş, olmuş atəşə qabil,
Bostan yanmış çünkü o, atəşi etmir qəbul.
Heyif səndən çox heyif, heyif sözlər ələnib,
Söhrəti çox olan ay, bulud alda gizlənib.
Əgər mən üfüləsəm, qəlb atəşə güclənər,
Hicranın həsrətindən, ürəklər qana döner.
Məstdən— məst tək görünər, özü də huşyar olsa,
Bəs onda necə olar, qədəh ona yar olsa?
Əgər məst olan şirin, sıfəti tam dönərsə,
Onun ovlaqlarında, quşlar verər səs— səsə.
Qafiyə düşünürəm, mənim dildarım, yenə,
Mənə deyir düşünmə, özüm dildarəm sənə.
Mənimlə yaxşı danış, qafiyə düşünənim,
Qafiyə var dövlətim, qarşısında durub mənim.
Gər o haqda düşünsən, lazıim deyil söz sənə,
Varsa tikan tənəkdə, təsir etməz səs ona.
Sözü, səsi, deməyi, vuraq biz bir— birinə,
Hər üçü olmasa da, nəfəs gəlsin yerinə.
Adəmin daxilində, gizlətdiyim nəfəsin,
Sırrini açdım sənə, sənsən xası hər kəsin.
O sirli nəfəs ki, var, o haqda bilmir Xəlil,
Hətta xəbəri yoxdur, eşitməmiş Cəbrayıl.
O nəfəs ki, Məsih də, onunla üfürməmiş,
Haqqdan qeyrət alsa da, rahat ömür sürməmiş.
İñkarın— inkarını, isbat etsək bizə nə,
Cövhərsiz inkar mənəm, isbat deyiləm yenə.
Mən özüm fanilikdə, insanlığı tapmışam,
Çoxlu insanları mən, faniylə yaşatmışam.
Böyükər özlərini, kiçik hesab etmişlər,
Bütün xəlq olunanlar, onu əziz tutmuşlar.
Cümlə böyükər özü, öz— özünə qul olmuş,
Bütün xəlq olunanlar, doğulmuş yenə ölmüş.

¹ Tən— bədən.

Ovçuluğu kəsb etmiş, ovlamaqçın quşları,
Toruna salmaq üçün, tələdən qaçmışları.
Dilbərlər fitnə oxun, vurmuşdur məşuqlara,
Cümlə məşuqlar yenə, ov olmuş aşıqlərə.
Kimi aşiq görmüsən, məşuq da hesab eylə,
O həm aşiqə nisbət, həm də məşuqdur söylə.
Təşnələr axtarsalar, dünyada su hövzəsin,
Su da axtaracaqdır, təşnələrin hücrəsin.
Çünki aşiq odur bil, sən yerində ol xamus,
O qulağın çəkəndə, sən ona göstər ağuş.
Əgər sel coşub—daşsa, bəndlə al onun yolun,
Belə etməsən əgər, viranədir sağ—solun.
Sağ—sol viranə olsa, mənim heç mənim olmaz,
Viranələrin altı, heç vaxt altunsuz qalmaz.
Qərq etmək istəsə Haqq, daha dərin qərq edər,
Dəniz dalğaları tək, gah zir¹edər, gah zəbər.²
Dənizdə «zir» xoş olar, ya da dənizdə «zəbər»,
Onun tiri³ xoş olar, ya da ki, polad sipər.⁴
Ey dil sən tərəddüdlə, şübhələrlə olarsan,
Əgər şadlıq qapısın, bələlərlə açsan sən.
Sən özün muradını, şəkkər tək ləzzətli bil,
Çünki muradsızlığın, dilbər muradı deyil.
Onun hər bir ulduzu, min ay qan bahasıdır,
Aləmin qanın tökmək, onun iştahasıdır.
Bəhani⁵ qanbahani, biz axtarib çatmışıq,
Canlara tərəf qaçıb, udmağa can atmışıq.
Ey aşıqlər həyatı, ölmək əsasında sən,
Kölə olmaqdan başqa, ürəkçin yol tapmazsan.
Yüz ədayla naz ilə, axtardım onun könlün,
O, kədərlə qəm ilə, etdi bəhanə hüznün.
Dedim:— Bu əqlü—canım, axı səndə qərq olmuş!
Dedi:— Get—get ovsunçu, ovsunun mənə qalmış?

¹ Zir— Alt.

² Zəbər— Üst.

³ Tir— Ox.

⁴ Sipər— Qalxan.

⁵ Bəhani— qiymət, dəyər qiyməti.

Dedim:—Mən heç bilmirəm, mənimçin nə qurmusən?

Dedi:— Ey qoşa gözlü, məsuqunu görmüsən?

Dedim:— Ey canı zəngin, məni zəlil bilmisən?

Cünki ucuzdan— ucuz, bilib məni almışan.

Kim ki, çox ucuz alar, onu ucuzda verər,
Uşaq bir gövhəri də, logma qədrində görər.

Elə bir eşqə qərqəm, o eşq özü də qərqdir,
Həm əvvəlki eşqlərlə, axırkıyla həmqərkdir.

İcmalını söylədim, çoxun etmədim bəyan,

Geniş bəyan etsəydim, ləblər¹ olardı şan— şan.

Elə ləblər deyirəm, dənizlər ləbi² olsun,

Elə «La»³dan deyirəm, «İlla»⁴ muradla dolsun.

Şirinlikdən oturram, üzü turş olan kimi,

Çox şeyləri söylərəm, bir xamuş⁵ olan kimi.

Cün bu iki dünyada, şirinliyimiz bizim,

Hüzünlük hicabında, gizlənmiş canım— gözüm.

Nə qədər ki, qulaqlar, doymaz Haqqın sözündən,

Həmişə söylərəm mən, təsəvvüfün özündən.

¹ Ləblər— Dodaqlar.

² Dənizlər ləbi— Dəniz sahili nəzərdə tutulur.

³ La— Ərəb sözüdür. Mənası yox deməkdir.

⁴ Illa— ... «dən başqa, ...dən savayı, yalnız ancaq» mənalarında istisna bildirən ədat.

⁵ Xamuş— Sakit, aram, lal— dinməz.

Həkim Sənainin bir fikrinin təfsiri

İman yolundasansa, kafir– abid nə lazım!
Dost əgər uzaqdasa, cirkin– igid nə lazım!

Həzrəti Məhəmməd səlləllahi əleyhi və alihu və səlləm belə buyurmuş: «Qeyrətlilik xoşbəxtlikdir. Mən yaranmışların daha qeyrətlisiyəm. Tanrı məndən də qeyrətlidir. Hər kəsin həm zahirdə, həm də batində qeyrəti olsa pisliklər ondan uzaq olar!»

Cümlə aləm qeyrətə gəlib, gördü, bildi Haqq!
Bütün yer üzünə ilk, qeyrət dərsi verdi Haqq!
O, bir can kimidir bil, cahan isə bir bədən,
Bədən canı həm yaxşı, həm də pis qəbul edən.
Kim Onun mehrabında, namaz yolunu seçər,
İman tərəfə meyli, şübhə çölündən keçər.
Ayiq olsa Şahların, paltarların qoruyan.
Şah yeni paltar almaz, tüccarə dəyər ziyan,
Kim ki, sultanlar ilə, daim olsa həmnişin.
Qapısında oturar, aldanar bilməz işin,
Padşahın əl öpəni, gələrsə qapısına.
Ayaq öpəni seçsə, günah gətirər ona,
Baxma başı ayağa, endirmək də xidmətdir.
Xidmətlərin yanında, xətali bir zillətdir,
Şahda qeyrət odur ki, kimi seçərsə əgər,
Seçsin üzünə baxsın, onda düz ayırd edər,
Haqqın qeyrəti isə, buğda misalındadır.
Xırmandı varsa saman, xalq qeyrəti ondadır,
Qeyrətlər əsasını, siz Tanrınzıdan bilin,
Yaradır qol– budağı, sonra yaradır gülün.
Şərhi qoydum kənara, giley tərəfə keçdim,
O, on qəlbli nigarın, cəfasın gördüm, seçdim.
Nalə eyləyirəm mən, nalə Ona xoş gəlir,
Hər iki aləm özü, nalə– qəmlə dincəlir.
Necə nalə etməyim, ecazkarın əlindən,
Cünki məst olmamışam, o məstlik əməlindən.

Gecələr tək olmasam, mən qalib günlərə,
Günə gündüzlük verən, o vüsalsız üzlərə.
Onun naxoşluğu da, çox xoş gələr canıma,
Canım fəda edərəm, mən öz dirləncanıma.¹
Aşıqəm əzabıma, dərdimə əzabıma,
O, Tək Şahim sevinsin, dərd demə əzabıma.
Qəm külünü sürmə tək, çəkərəm gözə elə,
Ki, dolsun göz dənizim, mirvariylə, gövhərlə.
O göz yaşlarını ki, Xəllaq üçün silir xalq,
O gövhərlər kimidir, göz yaşları bilir xalq.
Mən ki, candan o Cana, şikayətlər edirəm,
Şikayətçi deyiləm, hekayətlər edirəm.
Ürək həmişə deyər, mən ondan inciməşəm,
Zəif, aciz, nifaqa, mən həmişə gülmüşəm.
Düz əməl sahibi ol, ey sən düzlərin fəxri,
Mən qapında astana, ey sən gözlərin fəxri.
Barigahla²– kandarin, hardadır bəs mənası,
O bizim yarıımızdır, bizlə– mən sə rənəsi.
Şövq ilə bizlə– məndən, ey sən canı qurtaran,
Ey ruhların incisi, qadın– kişidə olan.
Kişi– qadın bir olsa, o bir sən olacaqsan,
Çünkü birlər birləşib, indi sən qalacaqsan.
Bu mən ilə bizi də, onçun belə qurdun sən,
Ki, qurduğun oyunun, uduzasan nərdin sən.
Ki, sən bizimlə yenə, bir tək cövhər olasan,
Aqibətdə məhz belə, yaxşı dilbər olasan.
Ki, mənlə sənlər yenə, hamı bir cana dolsun,
Aqibətdə yenə də, canlar içrə qərq olsun.
Bütün bunlar var yenə, sən gəl əmrini eylə,
Ey sözündə günahsız, sən gəl səbrini eylə.
Cismani gözlər yenə, görə bilməzlər səni,
Xəyalalı gətirərlər, qəminlə– gülməyini.
O ürək ki, qəmlərə, sevinməyə bağlıdır,
Sən demə ki, o ürək, görməyə maraqlıdır.
Qəmlərə bağlı ürək, sevinci də dadacaq,

¹ Dilrəncanıma– Könül incidənimə.

² Barigah– 1) Saray, 2) sahil.

İki müvəqqətidən, axırəti udacaq.
İntəhası olmayan, o bağ onun qisməti,
Meyvələr əbədidir, qəm– sevinc müvəqqəti.
O aşiq ki, bu iki, halətə¹ qalib gəlmış,
Onun düşdürü məkan, xəzansız– bahar olmuş.
Ey ay üzlü zəkatla,² sən üzü yaraşıqlı,
Canın şərhini ver sən, qəlbin olsun işıqlı.
Qanmazların səsindən, onların qəmzəsindən,
Qəlbimə dağ vurulmuş, göz– qaş işaretindən.
O qanımı töksə də, mən ona halal etdim,
O qaçırdı mən isə, halal yoluyla getdim.
Dünyanın naləsindən, qaçmaq istəyəndənsən,
Ürəyi qəmlilərə, bəs qəm niyə verdin sən?
Ey ki, hər gün səhər, məşriqdən parıldayan,
Şərqiñ bulağı kimi, coşub– daşib, qaynayan.
Nə bəhanə edirsən, sevgi vurğunluğunu,
Ey bəhanə edən sən, şəkər ləb olduğunu.
Ey bu köhnə cahana, sən yenidən can verən,
Eşit fəğanları sən, cansız tənlə– ürəkdən.
Gülün şərhini saxla, açmasın verib xuda,³
Bülbülün şərhin söylə, olmuşdur güldən cüda.⁴
Qəmdən şadlıqdan olmaz, heç vaxt cuşumuz⁵ bizim,
Xəyal şübhəylə dolmaz, heç vaxt huşumuz bizim.
Başqa bir halət⁶ də var, baş verməsi çox nadir,
İnkar eyləmə onu, Haqq hər bir işə qadir.
Sən insan halətiylə, müqayisə eyləmə,
Cövrün mənzillərində, ehsandan söz söyləmə.
Cövrlə– ehsan, əziyyət, bir də şadlıq, hadisə,
Hadisələr deyərlər, haqqımız var varisə.⁷

¹ Halətə– Halda, surətdə, keyfiyyətdə.

² Zəkat– İslam dininə görə pul və ya malın onda birinə bərabər olub kasıblara verilən vergi növü, kasıblara verilən pay.

³ Xuda– Allah.

⁴ Cüda– Ayrı.

⁵ Cuşumuz– Coşmamız, coşub– daşmamız.

⁶ Halət– Hal, surət, keyfiyyət.

⁷ «Cövrlə– ehsan, əziyyət, bir də şadlıq, hadisə,

Sübəh oldu yenə bizdə, ey sübhə arxa olan,
Hüsaməddini istə, ey üzrə ağa olan.
Küllərin və canların, üzür cananı Sənsən,
Canların canı sənsən, parlaq mərcanı Sənsən.
Parladı səhər nuru, sənin qalib nurundan,
Səhər nəsimi əsdi, mübərək Mənsurundan.¹
Sənin öz verdiklərin, etmişdir təsir mənə,
Badə özü də belə, təsir eyləməz yenə.
Badə qaynamağıyla, cuşumuzun kəsiri,
Dünya fırınmağıyla, huşumuzun əsiri.
Badə bizdən oldu məst, biz məst badədən olduq,
Qəlib bizlə var oldu, biz həst³ qəlibdən olduq.
Biz arılar kimiyik, qəliblərsə mumları,
Xana– xana etmişdir, qəliblə, mumu, arı.
Bu hədis çox uzundur, söylə Xacə nə oldu,
O yaxşı mərd kişinin, nağlı harda qaldı.

Tacir Xacənin hekayətinə qayıdış

Xacə yanıb– yaxılır, naləvü– zar edirdi,
Günahların yuyaraq, belə izhar edirdi.
Gah nöqsan, gah da nazdan, gah da ki, ehtiyacdən,
Gah həqiqi sevdadan, gah da bəzən məcəzdən.
Qərq olan adamlar tək, hər şeyə əl qatırdı,
Boğulan adam kimi, çöpa də əl atırdı.
Ki, birisi tapılsın, pis gündə əlin tutsun,
Su altına enməsin, kəmərin, belin tutsun.
Dost– dosta lazım olar, pərişanlıq halında,
Əğər məqam ötərsə, xeyri olmaz onun da.
O, şahdirləşə şübhəsiz, heç vaxt o bekar deyil,
Onun nalə– etməsi, adəti– bimar² deyil.

Hadisələr deyərlər, haqqımız var varisə».

Bu misra Qurani Kərimdə «Hicr» surəsində 23– cü ayəyə işarədir. Həmin ayənin mənəsi belədir: «Həqiqətən, dirildəndə, öldürürendə bizik, (hər şeyə) varis olan da Biz!

¹ Mənsurundan– Qələbə çalmasından, üstünlüyündən.

² Adəti– bimar– xəstəlik adəti.

Bəndələrə ey oğul, onunçun Rəhman demiş:
– «Kulli youmin houfi, şən», «Quran»ında söyləmiş.¹
Sən bu yolda qal yenə, cırmaqla təsir elə,
Son nəfəsinə qədər, bir anda qalma belə.
Son nəfəsinə qədər, nəfəs gedənə qədər,
Qayğıkeşlik səninlə, ora birlikdə gedər.
Qadın olsa, ya kişi, hər kim sevilsə əgər,
Tanrıının göz– qulağı, ona yollar göstərər.

Tacirin tutini qəfəsdən çıxarması və onun uçub ağacda oturması

Sonra tacir tutini, qəfəsindən çıxartdı,
Tutisi tez uçaraq, ağacda qərar tutdu.
Ölüyə bənzər tuti, qanad çalaraq uçdu,
Sanki günəş üfüqdən, şəfəq ətrafa saçdı.
Tacir heyrətə gəldi, bu quşun əməlindən,
Çünki xəbərsiz idi, tutisinin felindən.
Başını qaldıraraq, söylədi ey bülbülüm,
Vəziyyətini söylə, mənim xoş dilli gülüm.
O quş nə etdi orda, ondan bu fəndi aldın,
Sən öz hiylənlə mənim, gözümə pərdə saldın.
Elə bir hiylə qurdun, məni yandırdın– yaxdin,
Məni nalan eyləyib, özün ağaca qalxdın.
Dedi:– Quş əməliylə, öyrətdi kurnazını,²
Ki, boşla danışmağı, nitqini, avazını.

³ Həst – var, varlıq.

¹ Bəndələrə ey oğul, onunçun Rəhman demiş:

– Kulli youmin houfi, şən, Quranında söyləmiş.- Bu misra Qurani Kərimdə «Ərrəhman» surəsindəki 29- cu ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:– «Göylərdə və yerdə kim varsa (hamısı). Ondan (ruzi, mərhəmət və mədəd) diləyir. O hər gün (hər an) bir işdədir. (birini öldürər, birini dirildər; acızə kömək edər, zalimə zülm edər; birinin duasını qəbul edər; birinə mərhəmət etə edib, digərinə cəza verər; Bir işlə məşğul olmaq Onu digərindən yayındırmaz.

² Kurnazını– Hiyləsini, məkrini.

Çünki avazın sənin, dustaq eyləmiş səni,
Özü– öz ölümüylə, ayıq eylədi məni.
Yəni ey mütrib¹ olan, hamının qəlbin alan,
Mənim kimi keçin⁴ ki, həbsdən xilas olasan.
Əgər dən olmuş olsan, bala quş səni dənlər,
Əgər sən qönçə olsan, kiçik uşaqlar dərər.
Dənlərini gizlət sən, özünü tələ eylə,
Qönçələrini gizlət, bir az hövsələ eylə.
Kim ki, varını verdi, hörmətini artırdı,
Lakin yüz «qəza» onun, hiddətini artırdı.
Gözlər, hırsılar, hiddətlər, qısqanlıq yağış kimi,
Başına yağar onun, bir leysan yağımış kimi.
Düşmənləri həsəddən, didib parçalar onu,
Dostları da həyatda, əldən salarlar onu.
Xəbəri olmayan kəs, əkinindən baharın,
Hardan bilər o nakəs, qədrini ruzigarın.
Qaçmaq lazımdır Haqqın, lütfündən, pənahından,
Ki, ruhlara pay versin, Özü– öz dərgahından.
Tapsan Tanrı pənahı, sənə nə lazım pənah,
Su da, Od da səninçin, olacaq sanki sipah.²
Nuhla Musanın dostu, dənizlər olmamışmı?
Düşmənləri qəhr ilə, Qəhharı boğmamışmı?
İbrahimə atəşlər, bir qala olmamışmı?
Nəmrudun qəlbini yanıb, tüstüylə dolmamışmı?
Dağ Yəhyani özünə, tərəf çağırmamışmı?
Qasidlər daşdan yara, alıb bağırmamışmı?
Yəhyaya belə demiş:— Sən gəl qaç Mənə tərəf,
Mən də pənahın olum, qılınc olsun bərtərəf.³

Tutinin Tacirlə vidalaşması və uçub getməsi

¹ Mütrib– 1) Çalğıçı, sazanda; 2) xanəndə, müğənni, rəqs edə– edə mahnı oxuyan, keçmişdə qız paltarında toyılarda oynayan oğlan

² Sipah–Ordu, qoşun.

³ Bərtərəf– Kənar, uzaq.

⁴ Keçin– Özündən get, öl.

O şirin dilli tuti, bir neçə öyünd verdi,
Ondan sonra ayrılıq, müjdəsnə yetirdi:
– Əlvida ey tacirim, mənə mərhəmət etdin,
Etdin azad qəfəsdən, dərd– qəmimi əritdin.
Əlvida ağam mənim, getdim vətənə sarı,
Sən də bir gün ol belə, mənim tək azad, barı.
Tacir Tutiyə dedi:– Get Allah amanında,
Mənimçin də yol açdın, ayıldın zamanında.
Üz tutdu Hindistana, Tuti uçaraq getdi,
Sevinclə qanad çaldı, üzeyini şad etdi.
Tacir özü– özünə, dedi:– Mənə öyüddür,
Bu yol işıqlı yoldur, mənimcün də labüddür.
Mənim canım Tuti tək, düz yolu getməlidir,
Can belə olmalıdır, yaxşını seçməlidir.

Xalqın ziyanlı təzimi və el içində barmaqla göstərilmə

Tən qəfəs şəklindədir, onda var can tikanı,
Həm daxili aldadır, həm də xaric olanı.
Bu ona söyləyir ki, ölüm həmrəzin sənin,
O, ona söyləyir ki, çəkmirəm nazın sənin.
Bu ona söyləyir ki, sənin təkin vücud yox,
Ağıl– kamal fəzilət, vücudunda vardır, çox.
O, ona söyləyir ki, hər iki aləm sənin,
Cümə canlarımız da, sənin hazır yeyənin.
O, onu çağıraraq, eys– işrətlə əylənir,
Bu ona söyləyir ki, nuş– canın ey Munir.¹
Elə ki, xalqı görür, özünün vurğunu tək,
Təkəbbürdən dəyişir, sözünün vurğunu tək.
O, bilmir ki, minlərlə, onun kimilərini,
Div atmış girdabına, limdə tutmuş yerini.
Dünyada yalançının, yağılı tikə sağ– solu,

¹ Munir– İşıqlandıran, parıldıyan, işıldayan, bərq vuran, nur verən.

Onlardan az tikə ye, hər tikə odla dolu.
Atəşləri gizlidir, zövqlərisə aşikar,
İşin sonunda onun, əsil tüstüsü çıxar.
Sən demə, o məddaha, tərif istəmirəm mən,
Tamahından söyləyir, dam– dolu olmusan sən.
Məddahun əgər sənin, həcvin desə aşikar,
Günlərlə yanar qəlbin, tüstün beynindən çıxar.
Baxma indi Sənə o, imkansız qoca deyir,
Sənə tamahı varmış, tamahdan zərbə yeyir.
Daxilində o sənin bir təsir saxlayacaq,
Halını mədh etməklə, imkanın yoxlayacaq.
O təsirlər günbəgün, böyüyərək qalacaq,
Canların hiyləsinin, bir mayəsi olacaq.
Mədhi yaxşı söyləsə, tənə yağ tək yayilar,
Əgər əksin söyləsə, bir söyüş tək sayilar.
O, bir süfrədir sənə, yeyərsən həzz alarsan,
Əgər bir az geciksə, qovğa, səs– küy salarsən.
Yediyin halva olsa, əvvəl dad verər sənə,
Bu dad qalmaz əbədi, təsiri gedər yenə.
Mədh etmək təsirindən, Fironda nəfs çoxaldı,
Sən özünə zillət ver, savab üqbaya¹ qaldı.²
Bacardıqca bəndə ol, Sultanlıq can atma,
Başı aşağı ol sən, dikbaşlıq yolun tutma.
Əgər belə olmasa, gözəlliyyə yer qalmaz,
Hamiya kədər qalar, heç kimə xeyir gəlməz.
Xalq səndən görsə əgor, qurğu, kələk hiyləni,
Səni görcək söylərlər, qurma görək hiyləni.
Oğlan tək bütü yonub, adın Allah qoyurlar,
Belə hiyləgərliklə, tələləri qururlar.
Elə ki, bədnamlıqla, adını yad etdilər,
Onun fitvası ilə, divləri şad etdilər.
Divlər insana qarşı, yağıdırarsa yalnız şər,
O, sənə tərəf gəlməz, çünki sən divdən betər.

¹ Üqbaya– Axırətə.

² Mədh etmək təsirindən, Fironda nəfs çoxaldı,
Sən özünə zillət ver, savab üqbaya qaldı.
Bu misra Qurani Kərimdə «Furqan» surəsində 64-cü ayəyə işarədir.

Nə qədər sən adamdın, div səni izləyirdi,
Qaçırdı həm dadırı, meyini gözləyirdi.
Elə ki, oldun sən də, div xasiyyətli insan,
Divlər səndən qacacaq, ey bəd niyyətli insan.
Ətəyindən yapışib, özünü asdı səndən,
Sən dönüb belə oldun, o daha qaçdı səndən.

**«Maşallahu kanə və ma ləm yəşau ləm yəkun»—
«Tanrı nəyi istəsə onu edər, nəyi istəməsə onu etməz»
kəlamının təfsiri**

Bu qədər biz söz dedik, arzulardan danışdıq,
Tanrı qaygısı yoxsa, sanki yandıq— alışdıq.
Haqq qayğı göstərməsə, insan qaygısız qalsa,
Bil ki, işi fənadır, əgər məlik də olsa.
Ey qüdrətli Allahım, şəriksiz la məkanım,
Batin— xaric, hər nəyə, sənsən vaqif olanım.
Qadir olan Allahım, qayğına möhtacıq biz,
Əgər səninləyiksə, demək sakit qəlbimiz.
Belə böyüklüyünlə, özün bağışlayansan!
Səbrinlə, qayığın ilə, sirləri saxlayansan!
Əvvəldən bəxş etmişən, mənə bir damla bilik,
Birləşdir dənizinlə, biz dəniz aşiqiyik.
Damla bir elm kimi, girmiş mənim canımı,
Damlaları göylərdən, göndər hopsun tənimə.
Torpaqlar onu alıb, cana çəkməzdən əvvəl,
Küləklərsə soraraq, kama çəkməzdən əvvəl,
Əgər torpaq özünə, çəksə də Sən Qadırsən!
Onu torpaqdan geri, almağa da Qabiləsen.
Göylərdə qalsa damla, ya da ensə yollara,
Sənin güc xəzinəndən, qaça bilməz heç— hara.
Əgər yoxluq gələrsə, biri yox, yüzü gəlsə,
Onu çağırsan gələr, tez tələsə— tələsə.
Yüz minlərlə ziddi— zidd, məhv edərək öldürür,
Sənin hökmünlə onlar, yenidən ömür sürür.
İstiğamət həmişə, yoxdan vara sarıdır,
Yarəb karvanın üzü, karvanlara sarıdır.

Xüsusilə hər gecə, fikir– ağıl, xatırlər,¹
Dəniz dərinliyində, qərq olaraq batırlar.
Səhər Allah sevərlər, diqqət ilə baxırlar,
Dənizdən baş vuraraq, balıqlar tək çıxırlar.
Xəzanlar arasında, yüz min budaq, yarpaq var,
Məğlubiyyətdən qaçmış, ölüm bəhrində² onlar.
Nouhə deyənlər təkin, qarğalar qara geyib,
Bağda yaşılıqlara, çoxlu oxşama deyib.
Yenə fərمانlar gələr, bizim rəhbəri-dindən,
Udduğun yoxluqları, qaytar bizə yenidən.
Qaytar nəyi yemisən, qaytar ey qara ölüm,
Bitgini, otu, dərdi, qaytar yarpağı görüm.
Ey qardaş sən bir anlıq, öz– özünə qərq ol,
Özünə gəl yenə də, nur dənizinə qərq ol.
Ey qardaş sən bir anlıq, ağlını qaytar geri,
Dəmbədən səndə xəzan, olsun bahar gülləri.
Ürək bağçasını sən, yam– yaşıl, təzə– tər gör,
Qönçəylə yasəməni, sərvi, səhər– səhər gör.
Ondan daha yaxşıdır, budaqda gizli yarpaq,
Ondan yaxşıdır daha, səhradakı gül– budaq.
Bu ağlin gülü olan, bu kəlmələr, bu sözlər,
O gülzərin ətridir, sərvələ– sünbüllü gözlər.
Sən gül olmayan yerdə, gülün ətriylə durdu,
Şərab olmayan yerdə, şərabı qaynar gördün.
Sənə yol göstərəndir, Şah tək əmr verəndir,
Behiştə kövsər suyu, hamiya içirəndir.
İy gözün dərmanıdır, nur bəxş edəndir gözə,
Necə Yaqub sevindi, gözləri güldü üzə.
Əgər ətir pis olsa, göz nurunu azaldar,
Yusifin ətri isə, göz korluğun düzəldər.
Sən ki, Yusif deyilsən, heç olmasa Yaqub ol,
Onun kimi sən aqla, göz yaşaların olsun bol.
Sən ki, Şirin deyilsən, heç olmasa Fərhad ol,
Əgər Leyli deyilsən, Məcnun kimi azad ol.

¹ Xatırələr– 1) İnsanın düşünmə və ifa etmə qüvvəti, fikir, zehin, ağıl, hiss, duygù.

² Bəhrində– Dənizində.

Həkim Sənai Qəznəvi rəhmətlilikdən beytlər və onun təfsiri

«Nazı öyrənmək lazımlı, vird¹ edib söyləməklə,
Nazın yoxsa fırlanma, pisə yaxşı deməklə.
Üzü çirkin olanın, nazı da çirkin olar,
Kor göz çətin ağriyar, ağrını yada salar.
Bu nəsihəti eşit, Sənai Qəznəvidən,
Tapasən qoca təndə,² güc– qüvvəni yenidən.
Onun nəsihətini, canı– dillə eşit sən,
Yaddaşını can eylə, canını yaddaş et sən.
Yusifin qarşısında, çox gözələm, naz etmə,
Ehtiyac yoxsa əgər, Yaqubam avaz³ etmə.
Tutinin ölümünə, yaranmışdı ehtiyac,
Sən də özünü öldür, sənə məlumسا amac.⁴
Sonra İsa nəfəsi, sənə diriltsin yenə,
Əvvəl olduğun kimi, şad– xürrəm etsin yenə.
Qara daş bahar çağğı, gül tək açarmı laçək,
Sən özünü torpaq et, göyərsin rəng– rəng çıçək.
İllərlə daş olmusan, qəlbləri incitmisən,
Sınaqdan çıxmaq üçün, bir müddət torpaq ol sən.

Ömərin xəlifəliyi dövründə, Allah Taalanın sava- bı xatırınə qəbristanlıqda, əlsiz– ayaqsız və köməksiz vaxtında Çəngdə musiqi çalan qocanın hekayəti

Bu hekayət haqqında, eşit məndən bir dastan,
Düzlərin etiqadın, mən edim sənə bəyan.
Eşitmışəm Ömərin, xilafət zamanında,
Çəng çalan mütrib vardı, qəbirstanlıq yanında.

¹ Vird– Dua, təkrar etmə.

² Təndə– Bədəndə.

³ Avaz– Səs.

⁴ Amac– Hədəf, məqsəd.

Bülbül çəngin səsindən, sanki vəcdə gələrdi,
Sevincdən onun səsi, birə – yüz yüksələrdi.
Məclis – yığıncaqları, bəzəyərdi səsiylə,
İnsanlar sevinərdi, gülərdi nəfəsiylə.
İsrafil tək surunu, məharətlə çalardı,
Sanki ölülərin də, tənləri canlanardı.
Sanki həmdəm olmuşdu, o qocayla İsrafil,
Gözəl səsindən hətta, qol – qanad açardı fil.
Bir gün İsrafil, özü, naləli şur çalacaq,
Bütün qəbristanlarda, ölülər canlanacaq.
Övliyalar qəlbi də, nəğmələrlə doludur.
O növ həyat sevənlər, nəğmələr tək uludur.
O nəğmələri duymaz, hissi olmayan qulaq,
Duyğusu nəcisin olan, olar qulaqdan uzaq.
Cinlərin nəğməsini, Adəm oğlu eşitməz.
Çünki cinin sırları, qulaqla dərk edilməz.
Cinlərin nəğməsi də bu aləmin səsidir.
Ürəklər nəğməsisi, nəğmələr – nəğməsidir.
Cinlər ilə, insanlıq, yamanlıq zindanında,
Onların hər ikisi, nadanlıq zindanında.
Rəhman surəsindəki, «Məşərül Cinni» oxu,
«Təstətiu tənfuzu», dərk et qəlbini oxu.¹
Rəhman surəsin oxu, oxumağa başlayan,
Dərk et Cinlər sırrını, sən də yuxudan oyan.
Onların əməlləri, axırətdə bilinər,
Oxu surəni sən də, təsəvvürünə gələr.
Övliyalarımızın, daxildəki nəğməsi,
«La» ilə başlanır bil, əvvəlinci kəlməsi.
«La»nı inkar edəndən, üzünüüzü döndərin,
Bu qorxulu xəyalı, uzaqlara göndərin.

¹ Rəhman surəsindəki, «Məşərül Cinni» oxu,
«Təstətiu tənfuzu», dərk et qəlbini oxu.- Bu misra Qurani Kərimin «Ərrəhman» surəsindəki 33- cü ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: «Ey cin və insan tayfası! Əgər göylərin və yerin ətrafindan (çevrəsindən) kənara çıxa bilərsinizsə çıxin. Siz oradanancaq (qudrət və) qüvvətlə (Allahın sizə bəxş etdiyi elmin qudrətiylə) çıxa bilərsiniz! (Yaxud siz oradan qudrət və qüvvət vasitəsiylə çıxa bilərsiniz ki, bu ad sizdə yoxdur!)

Ey sən fəsad kövnündə,¹ çürüyüb heçə dönən,
Qalan canlarımızla, bitmədən puça dönən.
Əgər o nəğmələrdən bir parçanı söyləsəm.
Canlar öz daxmasından, baş qaldırar dəmbədəm,
Qulaqlarını şəklə, O, sənə uzaq deyil.
Lakin onu danışmaq sənə olmuş yasaq, bil.
Surunu İsrafil tək, indi çalar övliya,
Ölüləri dirildər, çağırar doğru yola.
Canlar ölmüşdür indi, gorunda bədənlərin,
Səsləri gələcəkdir, içindən kəfənlərin.
Deyirlər bu avazlar, o səs— kүүün nazıdır,
Diriltmək, canlandırmaq, Tanrıının avazıdır.
Biz ölərək qurtardıq, tamamilə azaldıq,
Tanrıının səsi gəldi, canları geri aldıq.
Haqqın səsi hicabda, görünməz eşidilməz,
Məryəmə verdiyi tək, verər amma bilinməz.
Ey pis əməllərini, dəridə gizlədənlər,
Dost çağrışıyla pisdən, boşaldılsın bədənlər.
Mütləq avazın özü, O Şahdan gəlmış bizə,
Baxma ki, Hülqumuyla, Abdullah demiş bizə.
Onun dilindən demiş, onun gözüylə görmüş,
Onun duygusu ilə, razılığıyla vermiş.

«Kim ki, Allahıyladır, Allahı da onunladır» kəlamının təfsiri

Get ki, sən eşitməyən, görməyən bir bəşərsən,
Sırr sahibi deyilsən, sən özündə bir sirsən.
Əgər sən olarsansa, «Mən Kanəllahuləhu»,²
Haqqın da sənçin olar, «Kanə Allahaləhu»³.
Gah səndən deyim sənə, gah deyim məhvəşəm⁴ mən,

¹ Kövnində— 1) Olmağında, əmələ gəlməyində, var olmağında, 2) varlığında, mövcudiyyətində.

² Mən Kanəllahi ləhi— kim ki, Allahıyladır.

³ Kanə Allahi ləhi— Alahı da onunladır.

⁴ Məhvəş— ay kimi, aya bənzər.

Hər nə söyləsəndə bil, İşıqlı günəşəm mən.
 Hara şüəmi salsam, bir anlıq öz tənimdən¹,
 Orada həll olacaq, müşkül işlər şənimdən.²
 Harada qaranlıqlar, xoşa gəlməsə belə,
 Bizim işğımızla, döner Günəşli elə.
 Heç Günəşi olmayan, zülmətli bir qaranlıq,
 Bizim nəfəsimizdən, edər atəşfəşanlıq.
 Bir şəxsi Öz adıyla, O özü adlandırdı,
 Qeyrilərini isə, o adla şadlandırdı.
 Su, istər arxdan götür, istərsə də səbuden,³
 Fərq yox Səbu özü də, kömək alır o sudan.
 Nuru Aydan tələb et, istərsə də Günəşdən,
 Ay da öz nurun oğlum, alır Dədə Günəşdən.
 Əgər tapsan sən nücum,⁴ tez istifadə eylə,
 Nücum sahiblərinə, söyləmiş Rəsul böylə.
 Onun nurunu de Sən, ya insandan, ya Ondan,
 Meyi ya sən xümdən al, ya da ki, bir kədudan.
 Bu «Kədu», o «Xüm»⁵ ilə, bağlanmış bir- birinə,
 O xoşbəxt «kədu»⁶ isə, həsrət çəkir yerinə.
 Mustafa demiş:– Kim ki, Behişt Tubasin görmüş,
 Sanki bəsiratiyle, Tanrı liqasın⁷ görmüş.
 Çıraq şam işığını, daxilə çəkdiyindən,
 Sanki şamı görürdü, həmin çıraqı görən.
 Həmçinin yüz çıraq da, gətirilsəydi əgər,
 Əsil «çıraqı» görmək, Ona idi müyəssər.
 Onu almaq mümkündür, zəif olan nurdan da,
 Heç bir fərq yox bunu bil, çıraq ilə şamdanda.

¹ Tənimdən– bədənimdən, canımdan.

² Şənimdən– gücumdən, şöhrətimdən, hörmətimdən.

³ Səbuden– Səhəngdən.

⁴ Nücum– 1)Ulduzlar; 2) Ulduzların vəziyyəti və hərəkətindən bəhs edən elm; astronomiya. 3) Ulduzların bürclərinə və hərəkətinə görə insanların taleyi haqqında hükm çıxarmaqla məşğul olan elm; astrologiya.

⁵ Xüm– Küp.

⁶ Kədu– Qabaq, balqabaq.

⁷ Tanrı liqası– Tanrı üzü, çohrəsi, siması.

Zəif olan çiraqda, O nuru görmək mümkün,
Ölənlər şamında da, zühuru görmək mümkün.

**«İnni lirəbbəkum fi əyyəmi dəhrikum
nəfəhatül Əftər zəvalha»- “Tanrıının
nəfəsləri hər əyyamda bizlərə “ dərslər “
vermiş “- hədisinin təfsiri**

Peyğəmbər söyləmiş ki, Tanrıının nəfəsləri,
Bu əyyamda hamiya, vermiş bir çox dərsləri.
Qulaq yaddaşınız var, bu əyyamda sizlərin,
Bacardıqca yığın siz, O nəfəsin sırların.
Bir nəfəs gəlib gördü, sizlərdən əl götürdü,
Kimi istəyirdisə, onu cana gətirdi.
Başqa bir nəfəs gəlmış, agah ol axşam— səhər,
Buna da gecikmə sən, ey mənimlə həmsəfər.
Canlar atəşin tapdı, o atəş məkanından,
Ölü canlar da aldı, hərəkət imkanından.
Odlanmış canlar tapdı, ondan öz sönməyini,
Ölülər geydi onun, axırət köynəyini.
Yenilik— dirçəlişdə, Tuba¹ ağacıdır O!
Bu dirçəlişlə oğlum, varislər tacıdır O!
Əger göylər qarışsa, həddən aşsa qarışmaq,
Ödləri dönər suya, qorxudar həddən aşmaq.
Hökmünүn qorxusundan, yalvararlar Allaha!
«Qurandan oxu kəlam, «Fəbəynə yəhməlnəha»!²
Bəs insan, neçin nədən, yükləndin bu yükə sən?

¹ Tuba (Tubi)-1) Əfsanəyə görə—cənətdə gözəl, hündür bir ağaçdır; 2) Hündür boylu.

² Hökmünүn qorxusundan, yalvararlar Allaha!

«Qurandan oxu kəlam, «Fəbəynə yəhməl nahə»!- Bu misra Qu-rani Kərimdə «Əhzaib» surəsindəki 72-ci ayəyə işaret olunmuşdur.

Bu ağır əmanətlə,— cahilliyyin üzündən?¹
Dünən başqa formada, insan yükləndirirdi,
Loğmalar göndərirdi, birdən onu kəsirdi.
Loğmanın xatırınə, bir Loğmana dönürdü,
Loğman olandan sonra, loğmaya get deyirdi.
Tikanlı loğmaların, təsirindən, gücündən,
Tikanları çıxardın, Loğmanların ovçundan.
Ovucunda tikandır, kölgəsi də görünmür,
Lakin acgözlüyündən, şikayəti bilinmir.
Xurma tək gördüyüünü, bir tikan tək bilirsən,
Çünki sən çox nankorsan, loğma qədrin bilmirsən.
Loğmanların canları, Tanrıının vurğunudur,
Can ayağı neçin bəs, tikanlar yorğunudur?
Dəvə gəldi vücuda, tikanlara oldu yar,
Mustafa da gələrək, dəvəyə oldu süvar.
Ey dəvə, bir gil səhəng, arxanda, belindədir,
Ki, Onun nəsimindən, gülzər daxilindədir.
Meylin səhraya tərəf, bəhrələn mügilandan,²
Nə qədər gül dərərsən, cansız qumdan— tikandan?
Ey öz tələbləriylə, bu dağ, o dağı gəzən?!
O gülüstan bəs hanı, nə qədər deyəcəksən?!
Tikandan ayağını, ayırmamışdan əvvəl,
Gözün qaranlıq görür, belə cövlən etmə gəl.
Dünyaya siğmayan kəs, ona siğinmayan kəs,
Bir tikan üzərində, necə nihan³ olur bəs.
Mustafa yorulanda, söyləyirdi ilk əzəl,
Söhbət eylə mənimlə, ey al sıfətli gözəl!
Əhmər⁴ sıfətli odda, deyilsən bir parlaq nəl,
Sənin nəlindən olsun, başdan— ayağa dağ ləl.
Şirin dilli gözəldir, bu qırmızı sıfətli,
Ərəblər qoymuş adın, xoş üzlü ünsiyyətli.

¹ Bəs insan neçin nədən, yükləndin bu yüklə sən?

Bu ağır əmanətlə,— cahilliyyin üzündən?- Bu misra da Qurani Kərimdə «Əhzab» surəsindəki 72–73— cü ayılərə işarədir.

² Mügilan— Bu bitki səhralarda bitən tikanlı bitkidir. Dəvalər onu yeməyi xoşlayır.

³ Nihan— Gizli, gizlənmək.

⁴ Əhmər— Qırmızı.

Lakin ünsiyətindən, qorxusu yoxdur canın,
Ruhunda şirk¹ yoxdur, kişi ilə qadının.
Müənnəs²– müzəkkərdən³, daha üstündür onlar,
Elə canlardan deyil, gah yaş– quru olsunlar.
Elə candan deyillər, barmaqla göstərsinlər,
Gah belə otursunlar, gah da elə dursunlar.
Sevindirəndir xoşdur, gözü xoşa gələndir,
Sevinməmək heç olmaz, özü xoşa gələndir.
Sən şəkərdən daha çox, daha artıq şirinsən,
Hətta şəkər özü də, bəzən gizlənir səndən.
Sanki şəkərə dönmüş, vəfanın təsirindən,
Şəkər ola bilərmi, ayrı öz şəkərindən.
Söyüş danlaq labüddür, yar olarsa bivəfa,
Bağışla onları ey, «Rəbbəna nemül– vəfa»⁴
Aşıq əger taparsa, içməyə xalis şərab.
Ağlı başdan itər, dost, ona qalar boş əzab,
Bir qisim ağlı olan, eşqi inkar edəndir.
Baxma ki, onlar özü, sirri aşkar edəndir,
Zirəkdir, bilicidir, lakin imanı kələk.
Bir əhrimən kimidir, «La»⁵ demirsə o mələk,
O, sözüylə, işiyə, həqiqi yarımızdır.
Əger o «La» deməzsə, bizim əğyarımızdır,
Varlıqdan– yox olmadı, «La» həmişə var oldu.
Könüllü «La» deməyən, yoxluğa düçər oldu,
Can kamaldır⁶ həmişə, nidası da kamaldır.
Mustafa belə demiş;– Gözətçimiz Bilaldır,⁷
Ey Bilal sən səsini, çoxalt saf sular təkin.

¹ Şirk– Şəriklik, kafirlilik.

² Müənnəs– Qadın cinsi.

³ Müzəkkər– Kişi cinsi.

⁴ Rəbbəna nemül vəfa– Ey vəfanın kamı olan Rəbb.

⁵ La–Ərəb dilində «yoxdur» mənasında işlənir. Burada «La», «Allahdan başqa Allah yoxdur!» kəlamının qisaldılmış formasıdır. Yəni: La ilahə illəllah!

⁶ Kamal– 1) Bitkinlik, yetkinlik. 2) Nöqsansızlıq, mükəmməllik, tamlıq. 3) İnsan ömrünün bitkin dövrü. (30–50 yaşlar arasında).

⁷ Bilal– Həzrəti Peybəmbərin Sədaqətli qulu olmuş. Çox gözəl səs malik olmuşdur. İslam tarixində ilk əzan verənlərdən olmuş.

O nəfəslə, o səslə, ki, qəlbində yar təkin,
Sən ey vəfali Bilal, can ver gül kənarında.
Bülbüllər kimi sən də, ver can gül bazarında,
Bihuş eylə insanı o şirin səsinlə sən.
Göydə mələkləri et, bihuş nəfəsinlə sən,
Məlahətli səsindən, Müstafa bihuş olmuş.
Ağır yuxuya getmiş, namaz qəzaya qalmış,¹
O, mübarək yuxudan, oyanmaq istəmədi,
Sübh namaz oldu qəza, inanmaq istəmədi.
O, zifaf gecəsində, gəlinin otağında,
Tapdı saf– təmiz bir can, gəlinlik yatağında.
Eşqlə can hər ikisi, gizli sirdə pünhandır,
Ona gəlin demişəm, eyib sayma amandır.
Yar kədərli olanda, onu sakit edərdim,
Əgər möhlət versəydi, ona qurban gedərdim.
Lakin o deyir söylə:– Bu sənçin eyib deyil?
Qeybin hadisəsiyin, tələblər qayib deyil?
Eyibli olsa görməz, eybin iyrənc zatını,
Eyib görə bilərmi, qeybin pak həyatını.
Eyib özü məxsusdur, cahil olan məxluqa,
Allahiyla olanlar, bac verməzlər yoxluğa.
Küfr Xəllaqa qarşı, əcaib bir hikmətdir,²
Məxsus etsən bizlərə, o biz üçün afətdir
Birinin eybi olsa, yüz formalı sıfatda¹

¹ Məlahətli səsindən, Mustafa bihuş olmuş,
Ağır yuxuya getmiş, namaz qəzaya qalmış.
Bu misra Peyğəmbər hədislərindən birinə işarədir. Peyğəmbər Xeybər davasında qalib çıxıb qayıdanndən sonra həzrət yuxuya getmiş və qulluqçusu Bilala demiş bizi gözlə biz yataq sübh namazı vaxtı oyadarsan. Bilal səhərə qədər namaz rılmış. Səhərə yaxın onu da yuxu aparmışdır.
Peyğəmbəri sübnamazına oyatmamışdır. Həzrəti Peyğəmbər oyanmış Bilaldan soruşmuş:– Neçin bizi sübh namazına oyatmadın, Bilal ərz etmiş:– Sizi yuxuya aparan, Məni də yuxuya aparmış. Həzrəti Peyğəmbər namaz qılmadan yola düşmüş Qaza namazını başqa yerdə qılımışdır.

² Hikmətdir– 1) Fəlsəfə. 2) gizli sırr, səbəbi anlaşılmaz hey.
3) qəribə şey, əcaib.

Sanki bir çöp kimidir, şəffaf, şirin – nabatda.
Tərəzidə hər biri, eyni cür çəkiləcək,
Çünkü hər ikisidə, cismi, can tək biləcək.
Bəs böyükələr bu haqda, nahaq yerə deməmiş,
Cismi pak olan insan, canı da pak eyləmiş.
Sözləri, əməlləri, zikrləri, dilləri,
Hər şey mütləq Candandır, naməlum könülləri.
Düşmənli canlıları da, sərfəli bir cisimdir,
Gəldikləri yer adı, sərfəli bir isimdir.
O, torpağa gömüldü, torpaq ilə xak oldu,
Bu duza qarışaraq, bütövlükə pak oldu.
Elə duz ki, Məhəmməd, ondan məlahət aldı,
O hədisdə, o duzla, daha mənali oldu.
Bu duz yadigar qalmış, onun miraslarından,
Varislər səninlədir, axtar varislərindən.
Qarşında eyləşmişdir, Sənin qarşın hardadır?
Uzaqgörənlək harda? – Can əzəldən vardadır.
Sən özünü həm öndə, həm dalda etsən güman,
Bağlanmış bir cisimsən, candan məhrumsan haman.
Alt – üst, ön, həm də arxa, bütöv vəsfimdər mənim,
Cəhətlərsiz can vəsfி, açıq – aşkar gülşənim.
Aç gözünü, geniş aç, pak nura nəzər eylə,
Nə qədər ki, birgəsən, uzaqgörənlər ilə.
Qəmli – şad olduğun vaxt, sən ey dəyişməz qalan,
Sən ey bir ədəm² olan, ətraf ədəmlə dolan.
Vücudundan, ədəmdən, əger sən belə keçsən,
Əbədi bir həyatdan, tez bəhrələnəcəksən.
Bu gün yağış günüdür, səhərdən axşamadək,
O adı yağış deyil, ona Rəbb edir kömək.
Elə yağışlar da var, olmuş pislər yağışı,
Fəqət can gözü görür, çün xəbislər yağışı.
Canın gözünü pak et, qulluq eylə ona sən,
Ki həmin yağışlardan, göyərdəsən göy cəmən.

¹ Sifat – Sifətin cəmi, yəni sıfətlər deməkdir.

² Ədəm- 1) yoxluq, ölüm; 2) olmama.

Həkim Sənai Qəznəvinin beytlərinin təfsi-ri

*Canın vilayətləri, göydə, asimandadır,
Cahan hökm verəni, hər vaxtda, zamandalıdır.
Ruhların yollarında, təpə, düzənlər vardır.
Hündür dağlar, səhralar, onda gəzənlər vardır.*
Həkim Sənai Qəznəvi

Eşit Sənaidən sən, bu öyüdlü rəmzləri,
Vaqif ol mənasına, idrak eylə kənzləri,¹
Əgər bəsirət gözün, qəlbində aça bilsən,
Seçilmiş o rəmzləri, asan görə bilərsən.
Bilikli, nurlu qoca, söyləmişdir sözləri
Sanki dürrlər yonmuşdur, aćmışdır gündüzləri.
Qeybin buludu ayrı, suları da ayridır,
Asimanı, Günsəsi, nurları da ayridır.
Əgər olmasa idi, «İlla»² xaslarçın pədid,³

Bəndələr olardı, «fi ləbsin min xəlqin cədid»⁴
Yağış vardır ki, onun arzusu güldürməkdir,
Yağış da vardır onun, amalı soldurmaqdır,
Yaz yağışı xeyirli, möcüzələr yaranan,
Rayız yağışı bağda, meyvələri saraldan.
Bahar yağışı hər vaxt, Bağı nazla böyüdər.

¹ Kənzləri- xəzinələri, dəfinələri

² «İlla» Bu sözün mənası ... dən başqa savyı, yalnız,ancaq, mənalarda işlənir. Geniş mənası isə «Allahdan başqa allah yoxdur»dur.

³ Pədid- aşikar, əyan, zhir

⁴ Əgər olmasa idi, «illa» xaslarçın pədid

Bəndələr olardı, «fi ləbsin min xəlqin cədid»

Bu misal Qurani kərimdə ki, QAF surəsində 15-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:- «Məğər biz ilk yaradılışdan acizmi qaldıq. Xeyr, (Eləcədə qiyamət günü ölüleri diriltməyə də aciz qalmayacağıq. Onlar yeni yaradılış (təkrar dirilmə) barəsində şək- şübhə içindədirlər.

Xəzan yağışı isə, bağı sap— sarı edər.
Həmçinin soyuq, külək, istiliklər Afitab¹
Fərqlidir bir— birindən, sən onun yolunu tap.
Həmçinin qeyiblərdə, müxtəlif eyiblər var.
Əziyyət, aldanmalar, ziyanlar, xeyirlər var.
Bir gün xoş əxlaq yağar, o bahardan, o yazdan,
Ürəklər də, canlar da, həzz alalar o nazdan.
Baharın yağışının, təsiri var ağaca,
Nəfəslərindən gələr, xoş rüzigar ağaca.
Əgər ağaç quruyub, qocalarsa fələkdən,
Səbəbini bilmə sən, o can verən küləkdən.
Külək işini görmüş, işin sona yetirmiş,
Nə qədər canı varsa, ağaclarla ötürmiş.
Ağac donduğu vaxta, ondan xəbərsiz olmuş
Vay olsun o cana ki, arif olmadan solmuş.

Ayişənin Peyğəmbər səlləllahu əleyhi və alehdən:- «Ya Peyğəmbər yağış yağdı bəs sənin mübarək paltarların neçin islanmadı?!» soruşması və o Cənabın cavabının təfsiri

Mustafa² qəbr üstünə, bir gün getdi köməyə,
Dost olduğu kişini, dəfin— kəfin etməyə.
Torpağı o dostunun, qəbri üstünə çəkdi,
Qəbrin torpağı altda, O, bir toxum da əkdi.
Ağaclar da torpağa, sanki gömülümləşlərdir,
Torpaqdan üstə qalxan, gömülülmüş əlləridir.
Xəllaqları tərəfə, edirlər yüz işaretə,
Sanki barmaqlarıyla, söyləyirlər ibarə.³
Yaxşı eşidən kəslər, sırrları eşidərlər,
Qafillərsə o səsi, yarpaq səsi bilərlər.

¹ Afitab— Günəş.

² Mustafa— Həzrəti Peyğəmbər Məhəmmədəl Mustafa nəzərdə tutulur.

³ İbarə— 1) ifadə, cümlə; 2) bir neçə söz və ya cümlədən ibarət tərkib; söz.

Yaşıl dilleri ilə, uzun əlleri ilə,
Ürəkləri doludur, torpaq sırrları ilə.
Onlar ördəklər təkin, başlar suya salmışlar,
Tavuslara dönmüşlər, su tuluğu olmuşlar.
Qiş mövsümündə onlar, olsalar da məhbus tək,
Tanrı o tuluqları, bir Tavus¹ eyləyəcək.
Baxma qış mövsümündə, onları cansız edir,
Yaşıl yarpaq verərək, baharda da dirildir.
Kafırlər söyləyirlər, bu var dövrü— qədimdən?!
Axı neçin düşünmək, gəlmış Rəbbi Kərimdən?!
Hamı elə sanır ki, bu dövran əbədidir?!
Dünya dövrü— qədimdən, insanlar məbədidir?!
Dostlar, gavurdur onlar, daxilən kordur onlar!
Bağ— bostanı cürcərdən, Haqqa nankordur onlar!
Daxildə ətri olan, hər hansı bir gül— çiçək,
O gülün sırrlarından, bizlərə söyləyəcək.
Ətirləri kafərin, burnun qumla ovacaq,
Bütün aləm biləcək, kafərlər xar olacaq.
Kafırlər saxtakar tək, həmin gülün ətrindən,
Ya da ki, kövrələrək, bir nağara səsindən,
Özlərin qərq edərək, başlarını örtərlər,
Nurun parıltısından, gözlərini tutarlar.
Gözlər görməyən şeyə, gözlərini dikərlər,
O gözə göz deyərəm, görə, zərərsiz yerlər.
Nəbi qəbristanlıqdan, qayıdanda evinə,
Sədaqətli Həmrəzin, yollandı Xanəsinə.²
Siddiqənin³ gözləri, düşdü Onun üzünə,
İrəliyə gələrək, el çəkdi üz— gözünə.
Onun əmmaməsinə, saçına, sisfətinə,
Yaxasına, qoluna, bədəninin ətinə.
Peyğəmbər dedi ona:— Nə axtarırsan belə?!

¹ Qiş mövsümündə onlar, olsalar da məhbus tək,
Tanrı o tuluqları, bir Tavus eyləyəcək.

Bu misrada Rumi dünyanın dəyişkən olduğunu, həyatın qışı və
baharı olduğunu bildirmək istəyir. Olum və ölümün haqq ol-
duğunu insanlara bildirmək istəyir.

² Xanəsinə— evinə.

³ Siddiqə— Ayişə nəzərdə tutul.

Dedi:— Bu gün yağışdır, hər yer dönübdür selə?!
Paltarına baxıram, nəmliyi axtarıram!
Yaşlığı mən görmürəm, heyrətdən mat qalıram!
Dedi:— Nə örtmüsən sən, bədəninə, başına!
Dedi:— Deyərəm sənə bu yağışın sırrı nə!
Sən bil sırr Onun sırrı, ey pak qəlbli, surətli,
Sənin pak gözlərinçin, qeyb olmuş yağış— səli.
O yağış, gördüyüünüz, yağışlardan deyildir,
O, başqa buluddandır, o yaşlardan deyildir.
Belə yağışlar hər vaxt, başqa dumandan yağır,
Haqqın öz rəhmətindən, gizli gümandan yağır

Mötəbər hədislərin birində Peyğəmbər buyurmuş: — «Baharın soyuğundan və yağışından bədənlərinizi qorunmayın. Çünkü bahar küləyi və günəşi ağaclarla necə təsir cöstərirsə, bədənlərə də o təsiri göstərir. Lakin payızın soyuğundan və küləyindən qaçın, çünkü, bağları, ağacları xəzana döndərən bədənləri də xəzana döndərə bilər»

Nəbi gör nə söyləmiş, ey mənim canım— gözüm,
Qov sən, inkarla¹— zənni², budur sənə düz sözüm.
O, bir daha söyləmiş:— Baharın xeyri haqda,
Örtməyin siz bədəni, gözləməyin yataqda.
Bahar sizin canlara, xeyirlər gətirəndir,
Bahar ağacları da, ərsəyə yetirəndir.
Onun soyuq küləyi, sizə bir qənimətdir.
Dünyada arıflərə, baharlar bir nemətdir.
Baharlarda llibası, bədənlərdən çıxarıın,
Bədən açıq, baş açıq, gül— gülşənlər axtarıın,
Lakin qaçın payızın, o soyuq küləyindən,

¹ İnkarla— danmaqla, boynuna almamaqla, rədd etməklə, qəbul etməməklə.

² Zənn— zənn etmə, təsəvvürə gətirmə, tapma, şübhələnmə.

İnsanlara da edir, bağlara etdiyindən.
Rəvayət söyləyənlər, aşikar söylemişlər.
Həmçinin o Surətə, qənaət eyləmişlər.
O dəstənin sərrindən, Ondan¹ bixəbərdirlər.
Onlar dağı görmüşlər, kandan bixəbərdirlər.
Payız nəfs havasıdır, Tanrıının dərgahında,
Ağilla— can bahardır, təqvalar agahında.
Əgər sənin aqlindan, bir hissə gizlindəsə,
Kamil bir ağıl axtar, bu dünya əlindəsə
Sənin bir üzvün onun, küllündən kamil olar,
Küllün aqlı nəfs üçün, qırılmaz zəncir qalar.
Xülasə bu təfsirə, pakizə nəfslər gərək,
Bahar gül— çiçək sevər, ona çiçəklər gərək.
Hədisdir mövlamızdan, söz qısa məna böyük,
Dinin doğru yolundan, gizlənməz dana²— böyük.
İsti desə xoşla sən, soyuq desə xoşla sən,
Ki, sıçraya biləsən, isti— soyuq, atəşdən.
İstisi və soyuğu, həyat növbəharıdır,
Sədaqət mayəsidir, bəndəlik baharıdır.
O bostandan, o bağdan, canlar həyat almışdır.
O gövhərdən, dənizdən, qəlbər büsət almışdır.
Aqillərin qəlbində, min qəlb verər səs— səsə.
Əgər bağın qəlbinə, xirdaca xələl gəlsə.

¹ Ondan— Allah nəzərdə tutulur.

² Dana— alim, bilici.

Ayişənin:– «Ya Rəsulullah, bu gün yağan yağışın hikməti nə, sirri nə»?– soruşması

– Sual etdi Siddiqə¹, o, nurlu Siddiqindən².
Hörmətlə, izzət ilə, özünün ilk eşqindən.
Ki, Sən ey xalis vücud, olmusan sütun dinə,
De, bu gənki yağışın, hikməti nə sirri nə?!
Bu gün yağan yağışlar, zəhmətlər yağışımı?!
Ya da o Cəlallının, töhmətlər yağışımı?!
Bu yağış baharların, lütfündənmi gəlmışdır!
Ya da ki, payızların, afatından qalmışdır?!
– Nəbi cavab söylədi:– Bu qəm təskinliyidir!-
Adəm övladı üçün, müsibət mənbəyidir!
Bir zaman cahanımız, viranələr olacaq!
Tamahla, acgözlülük, həddindən çoxalacaq!
Bu dünyada gözəlim, çoxları qəflətdədir.
Huşyarlıq dünyamızda, həmişə afətdədir.
Huşyarlıq o cahançın, o dünyayçın qalacaq
Əgər o qalib gəlsə, bu dünya alçalacaq.
Huşyarlıq bir günəşdir, soyuq bir hərislikdir.
Huşyalıq bir su kimi, bu aləmsə bir çirkdir,
Bizə damlalar yağır, hərdən bir o cahandan.
Ki, aşmasın dünyada, həsəd həddin, o andan,
Əgər qeybdən damlalar, çox olsa bu cahanda,
Həm hünər, həm də eyib, olar hər vaxt ziyanda,
Başla o hekayəni, bu təfsirin həddi yox.
Çəng çalan qocanın da, xidmətinin xeyri çox.

Xəlifə Ömərin zamanında yaşayan, çəng çalan qoca musiqiçinin hekayəti

O, bir musiqiçidir, dünyalrı şad etmiş,
E'cazkar fikirləri, çalğıyla icad etmiş.
Nəvasından qəlb quşum, uçub dövran eyləmiş,

¹ Səddiqə– Həzrəti peyğəmbərin sonuncu arvadı.

² Siddiq– Həzrəti Məhəmmədin özü nəzərdə tutulur.

Sədəsindən da huşum, özün heyran eyləmiş.
O, dünyaya göz açmış, ömür sürüb qocalmış,
Canı zəifləyərək, milçəklərə yem qalmış.
Əgər o fil də olsa, qocalarsa şübhəsiz,
Milçəklər edəcəkdir, onu gücsüz– qüvvəsiz.
Onun beli əyilmiş, küpün beli tək olmuş,
Qaşları göz üstünə, enib pərdə tək qalmış.
O incə lətif səsi, canlar alan naləsi,
Dönüb olmuş ikrahlı, bir dördəyaqlı səsi.
İgidlik, cəsarətdən, yaranan gözəl nəğmə,
Tamamilə dəyişmiş, dönmüş ulaq səsinə.
Hansı xoş olan bir şey, sonda naxoş olmamış
Ya hansı ucalan şey, yerə naxış olmamış?!
Yalnız çox əzizlərin, səsindən avazından,
Çıxar surun sədası, daxili nəvasından.
O könüllər ki, ondan, bu könüllər məst olmuş,
Yoxluq varlığımızdan onunla cana dolmuş.
Hər sözün, hər avazın, kəhrabası Ondadır,
İlhamın ləzzətləri, vəhyi, razı¹ Ondadır.
Elə ki, musiqiçi, qocalıb əldən düşər,
Olar bekarçılıqdan, kiçik bir yumaq qədər.
Söylədi tanrısına, Sən həyat verdin mənə,
Lütf göstərdin Xudaya, çox büsət verdin mənə.
Baxmayaraq yetmiş il, günahlarım toplanmış,
Ruzimi almamışan, hələ yerində qalmış.
İndi qazancım yoxdur, olmuşam Sənə mehman,
Səninçin çəng çalıram, Səndən istərəm aman.
Çəngini götürərək, oldu Tanrı axtaran,
Yəsrib² qəbristanlığın, qəbul etdi o məkan.
Dedi:— Haqqdan istərəm, ipəyin dəyərini,
Çünki Haqq yaxşı bilir, hər şeyin dəyərini
Çoxlu çəng çaldı qoca, ağladı ağladıqca,
Çəngini balınc etdi, bir qəbra endi qoca.
Yuxu apardı onu, can quşu azad oldu,
Çəng öz çəng çalanından, uzaq oldu qurtuldu.
Azad oldu cahanın, dərdindən, əzabından.

¹ Razi—sirri.

² Yəsrib—Mədinə şəhərinin keçiş adı.

Sadə olan cahandan, canların əzasından.
Onun Canı orada, macəra çəmənində,
Əgər burda qalsayıdı, heç düşməzdi kəməndə.
Canıçın Xoş keçərdi, bu bağda dincəldi
Bu qeybin səhrasında, çəməndə məst olardı.
Özüm əlsiz– ayaqsız, səyahətlər edərdim.
Dodaq ilə dişlərsiz, sirin şərbət içərdim.
Dərddən qəmlərdən fariğ,¹ fikir ilə zikirsiz,
Sakinlərlə edərdim, sirin söhbət məkrsiz.
Gözüm bağlanmış halda, bir aləmi görərdim,
Gülü– Reyhan, Lalələr, əl– ayaqsız dərərdim.
Su quşu tək üzərdim, bal– əsəl dənizində,
Sanki bir Əyyub kimi, mügtəsəl² dənizində³.
Ki, Əyyub ayağını, yerə vurdur su axdı.
Su ilə qüsul etdi, xəstəlik candan çıxdı.
Bu dünya olduğundan, olsa on dəfə kəbir⁴
O dünyyanın yanında, yenə dardır, kiçikdir.
Məsnəvi həcmi ilə, olsa bu dünya qədər,
O dünyyanın bir künçün, inanma təsvir edər.
O yerin asimanla, fərqləri çox böyükdür,
Qəlbimdir parə– parə, mənə bir ağır yükdür.
Bu cahan ki, mən onu, yuxularda görürəm,
Özümü qol– qanadlı, səmalarda görürəm.
O dünyyanın yolunu, tapmaq olsaydı əgər,
Bizim bu dünyamızda, qalardı nadir şəxslər.
Fərman gələrdi yenə, sən olma heç tamahkar,
Çıxandan sonra, düz get, ayağından tikanlar.
Onun canı orada, qul tək əmr gözləyirdi,

¹ Fariğ–1) Boş asudə; 2) işini bitirib qurtarmış, daha işi qalma mis.

² Mügtəsəl– yerdən çıxan bulaq.

³ Su quşu tək üzərdim, bal– əsəl dənizində,
«Sanki bir Əyyub kimi, mügtəsəl dənizində». Bu misra «Quranı Kərimdə» «Sad» surəsindəki 42-ci ayəyə işarədir. Ayə belədir:– «Urkuza biricilikə həzə mügtəsəlün baridun və şrabun»– (Ona belə buyurduq:) «Ayağını (yerə) vur! Bu, (yerdən çıxan bulaq) yuyunacaq və içiləcək sərin sudur! (Əyyub su ilə quslu edib, ondan içən kimi bütün xəstəlikləri getdi.).

⁴ Kəbir– Böyük.

Can deyirdi rəğbətlə, can qurban dinləyirdi.

Qeybdən gələn səs yuxuda Ömərə:– «Beytül–maldan¹ bir neçə qızıl pul qəbristanhı- qda yatan qocaya ver» deməsi

Bir gün Naqqı Ömərə, bir yuxu vadar etdi,
O, qəribə yuxunu, düşünüb fikrə getdi:
Təccüb eylədi ki, bu adı yuxu deyil,
Bunu məqsədsiz bilmə, Qeybdən gələn yuxu bil.
Başını yatağına, qoydu, apardı yuxu,
Haqqdan bir səda gəldi, canına doldu qorxu.
O nida əsil nida, sanki bir nəva kimi,
Nidanın əsl odur, müqəddəs səda kimi.
Türklə, Kurd, Farsla, Ərəb, başa düşdülər əcəb.
Nidanı eşitmədi, nə qulaq, nə dəki, ləb²
Nə ki, Türk ilə, Tacik, qara rəngli zəncilər,
Nətta ağaclar, daşlar, bu nidanı bildilər.
Nər nəfəs ki, Tanrıdan, gəlir bizlərə tərəf,
Varlığa bir kövhərdir, bizə gətirir Şərəf.
Əgər O «hə» deməsə, verməsə icazələr,
Yoxluqdan xəbor gələr, verilər işarələr,
Daşlar ilə ağacın, bilgisindən danışdım,
Bunun bəyəni haqqda hekayədən söz açdım...

**Camaat izdiham edərək:– Sən onun üzə-
rində əyləşmişən, biz Sənin mübarək üzünü
görmürük, demələri və Minbər tikmələri;
həmin Hənanə Sütununun Rəsulullahın
fəraigindən nalə etməsi; Peyğəmbərin həmin
sütunun ah– naləsini açıq– aydın eşitməsi və**

¹ Beytül– mal– Dövlət pulu, büdcəsi.

² Ləb– dodaq

O Həzrətin həmin sütunla dialoqa qirməsi hekayəti

Hənanə¹ adlı sütun, Rəsulullah hicrindən,
Naləvü— zar edirdi, o böyük sahibindən.
Məclis ərəfəsində. Xütbələr oxunanda.
Agah oldu cavan— pir, ahü— zar olunanda.
Rəsulun əshabları çox heyrətdə qaldılar,
Ki, nədən nalə edir, deyə nalan oldular
Rəsulullah soruşdu:— Nə istəyirsən Sütun?!
Dedi:— Bil, fəraigindən, canım olmuşdur Zəbun!²
Sənin ayrılığından, canım yandı— qovruldu.
Necə nalə etməyim, fəraigdan can yoruldu.
Sənin taxtın mən idim, üstümdə otururdun!
Bəs nədən minbərdəsən, taxtını orda qurdun?!
Rəsul belə söylədi:— Ey ağacların Xası!
Ey, mənim sirlərimin, qoruyanı, arxası!
Əgər istəyirsənsə, Haqq səni Xurma etsin?!

Şərqli— qərbli, hər yerli, səndən xurmalar yesin?!

Ya da ki, o Aləmdə, Haqqın etsin bir çinar!
Əbədiyyətə qədər, etməyəsən ahü— zar?!
Dedi:— Mən o Dünyada, istəyirəm yaşamaq.
— Ey qafıl ayıb işdir, ağacdən əskik olmaq!
O Sütunu basdırıldı Nəbi, torpaq altına,
Ki, Həşrin³ adamı tək məqam verilsin ona?!

Ki, Sən başa düşəsən, Tanrı istəsə əgər,
Bütün dünya işindən, hər kəsi azad edər.
Hər kim Tanrı işində, olsa fəal, xoş rəftar,
Tapar məqamını⁴ O, əməldən kənar qalar.
Bu sirlərdən xəbəri, onun olmasa əgər,
Cəmadın¹ naləsini, O, necə təsdiq edər.

¹ Hənanə— Nalə edən mənasındadır. Bu bir quru ağaç, sütun olmuşdur. Peyğənbər Əleyhissalam ona söykənərək və yaxud üstündə oturaraq ilahi hökümləri təbliğ edərmiş.

² Zəbun— qüvvətsiz, zəif, taqətsiz, əl— ayaqdan düşmüş.

³ Həşr— Axırət günü, qiyamət günü.

⁴ Məqamını— yerini, rütləsini.

Dedi:— Bəli könüldən, Haqqınla həm rəy ol sən.
Ki, sənə deməsinlər, özün əhli nifaqsan².
Əgər belə deyilsən, vaqiflərə əmr eylə,
Çünkü rədd olunmusan, bu söz ilə, kəlməylə.
Yüz minlərlər daha çox, təqlid eyləyənlərdən,
Şübə edənlər oldu, güman düşdü dillərdən.
Zənnə³ təqlid etməkdə, möhkəmdir dəlləri,
Qol— qanad bağlanmışdır, azad olmuş dilləri.
Rəzil Şeytan indi də, tələ qurmuşdur yenə,
Bütün bu kor məxluqlar, düşürlər tələsinə.
Dəlil axtaranların, ayaqları ağacdan,
Ağacdan olan ayaq, dözümsüz olur yaman.
O qütbən qeyriləri, tədricən gözəl olar,
Onun mətanətindən, dağlar heyrətə gələr.
Korlar ayağı olan, əsa olarsa əsa,
Korun əlindən düşməz, o kor dönməz kabusa⁴.
O atlı ki, ordusu, orduya qalib gələr,
Din əhlinə köməkdir, Sultanlarasa zəfər.
Korlar əsalarıyla, yolu seçib görərlər,
Haqqı pənahlıq etsə, təmiz açılar gözlər.
Belə olmasa idi gözlülər od saçardı,
Bütün korlar hamısı, o dünyaya köçərdi.
Nə əkə bilər korlar, nə də ki, biçə bilər.
Nə tikə bilər onlar, nə alver seçə bilər.
Onlara rəhm etməsən, ehtiramın tutmasan,
Bil, sübut ağacını, sən sindirib atmışan.
Bu Əsa necə olar, səninçin qiyas⁵, dəlil⁶,
O Əsaya vermişdir, görməyə gözlər Cəlil⁷.
O, əsanızı verdi, gəlməkçin ön sıraya,

¹ Cəmad— Qeyri— üzvi madə; cansız maddə.

² Əhli— nifaq— araya ziddiyət salan.

³ Zənn— Zənn etmə təsəvvür etmə

⁴ Kabus— 1) pis, qorxulu (yuxu), 2) qarabasma, 3) Dəhşət

⁵ Qiyyas— 1) Tutuşdurma; müqayisə; 2) bənzətmə; 3) ölçü; 4) müqayisə nəticəsi.

⁶ Dəlil— 1) əsas; 2) Dəstavuz; arqument, sübut. 3) nişan əlamət.

⁷ Cəlil— Büyük, uca yüksək; hörmət sahibi, 2) Burada Tanrı nəzərdə tutular.

Əsəbdən vurdunuz siz, Əsanızı əsaya.
Elə ki, Əsa oldu, döyük nifrət aləti,
O əsanı sindir sən, saxlama ədavəti,
Korluq halqasını siz neçin gizlədirsiniz?
Ona nəzarətçini, araya gətiniz.
Onun ətəyini tut, sənə əsa o vermiş,
Bax gör ata—babalar, əsadən nələr görmüş¹
Əsa mar² olmasından, sütün dil açmasından,
Musa ilə, Əhməddən, möcüzədən söz aç sən.
Əsa ilana dönmüş, sütün ahu—zar etmiş,
Beş növbə din yolunda, özünü nisar³ etmiş.
Sənin ağlun kəsməsə, bizə qəribə gələr,
Bəs nəyə lazım idi, belə çox möcüzələr?!
Nə qədər ağlı kəsir, o ağlıyla dolanır,
Bəyansız möcüzələr, öz—özünə firlanır.
Bu yol inkar olunmuş, onu naməqul⁴ bil, sən,
Hər məqbəlin⁵ qəlbində, onu da məqbul bil, sən.
İnsanın qorxusundan, vəhşi heyvanlar, divlər.
Qaçaraq adalarda, qorxudan gizləniblər,
Həm də Nəbilərimiz, möcüzələr etmişlər.
Kafırlər qorxusundan başlarını örtmüsəllər.
Elə şəklə düşmüsəllər, müsəlman kimidirlər,
Hiyləgərlik edirlər bilinməsin kimidirlər.
Qızıl—gümüş yerinə, mis pul kəsənlər kimi,
Padşahların adına, hər vaxt yonurlar simi⁶
Zahiri sözlərində, Tahiddən danışırlar,
Batındə tamamilə, hədlərini aşırlar.
Filosoflarımızın, söhbətə cürəti yox,

¹ Onun ətəyini tut, sənə əsa o vermiş,
Bax gör ata—babalar, əsadən nələr görmüş
Bu misra Qurani Kərimdə bir ayəyə işarədir. Həmin ayə «Bəqərə» surəsindədir.

² Mar—ilan

³ Nisar— 1) Saçma, səpmə, dağıtma; 2)Qurban—burada qurban mənasında işlənmişdir.

⁴ Naməqul—ağla uymayan; ağıl qəbul etməyən.

⁵ Məqbəl—1) Xoşbəxt; 2) Bəxti olan.

⁶ Sim—Burada gümüş mənasında işlənmişdir.

Onlar söhbət etsələr, Haqq dini qarışar çox.
Onların əl- ayağı, qeyri- üzvi maddə tək,
Onun canı nə desə, əl- ayaq da edəcək.
Baxma ki, dilləriylə, günaha yox deyirlər,
Əlləri- ayaqları, şəhadətlər verirlər.

Peyğənbər Səlləllahu Əleyhi və alehin möcüzəsinin izhari; Əbu Cəhlin əlində yumru daşların dilə gəlməsi və o Həzrətin Rəsulluğuna şəhadət vermələri

Yup- yumru daşlarvardı, Əbu Cəhlin əlində,
Dedi:- Ey Əhməd söyle, ovcumdağı nədir, nə ?!
Əgər peyğənbərsənsə, ovcumda nə gizlənmiş?!
Çünki xəbərin vardır, göydə nələr düzənlənmiş!
Dedi:- İstəyirsənmi, söyleyim əlində nə ?!
Ki, sonra söyleyəsən, Haqqın Rəsulu, mənə?!
Əbu Cəhl söyledi:- Rəsullar çox nadirdir!
Dedi:- Haqqımız bizim, hər bir işə qadirdir!
Dedi:- Altı parça daş, gizlədilmiş əlində,
Onların hər birindən, eşit bir dua səndə.
Ovucunun içindən, o altı yup- yumru daş,
Şəhadət vermək üçün, hər biri sindirdi baş.
«La İlahə» söyledi, «İlləllahi» da dedi,
Əhmədə Rəsulullah, deyib təsdiq eylədi!
Əbu Cəhl daşlardan, şəhadətlər eşitcək,
Onları çırpıldı yera, çox- çox hırslandı, bişək!
Dedi:- «Sən tək dünyada, olmamışdır sehirkar!»
«Sehirkarlar şahisan, başında da tacın var!»
Bu möcüzəni görçək, Bu Cəhl yola düşdü,
Hırsdən dodaq çeynədi, evinə tərəf qaçıdı.
Peyğənbərin yanından yola düşərək getdi.
O cahil yolda birdən, quyuya düşüb batdı.
O, möcüzəni görçək, rəngi qətrana döndü,
Bir qatı kafir oldu, bəxt çırığı tam səndü.
Kül ələndi başına, ləin kor tək deyindi,

Sanki İblis Adəmə, palçıq deyib öyündü.
Bu sozlərin sonu yox, qulaq as ey əmican,
Söhbəti davam eylə,o qoca çəng çalandan,
Qayıt yenə geriyə, dirlə mütribin halın,
Necə zəifləmiş o, təsvir eylə əhvalın.

Cəng çalan qocanın hekayətinin ardı və ona qeybdən gələn sifarişin çatdırılması

Bir səs gəldi qeybdən, söylədi ki, ey Ömər!
Bizim o bəndəmizin, halətinə¹ sal nəzər!
Bizim bir bəndəmiz var, qəbr içində uyuyur!
Qəbristanlıq tərəfə, zəhmət çək təşrif buyur!
Ey Ömər ayağa dur, «Beytül– maldan»² pul götür,
Yeddi yüz dinar pulu, o qocaya sən yetir.
Onun yanına tələs, söhbətin bizimlə bəs!
Bu miqdar pulu götür, o məkana sən tələs!
Həmin o miqdar pulu, götür xərcə oraya,
Xərci qurtaran kimi, özün qayıt saraya.
O qorxulunidadan, Ömər qalxdı ayağa,
İşin icrası üçün, o baxdı sola– sağa.
Qəbristanlıq tərəf, üz tutub getdi Ömər,
Qoltuğunda həmin pul, ətrafa saldı nəzər,
Qəbristanlıq ətrafin, dolandı qaça– qaça,
Ətrafda heç kəs yoxdu, yalnız vardı o qoca.
Öz– özünə söylədi:– Daha qaçmaq nə lazım,
Yoruldum əldən düşdüm, bir qocadır, bir özüm.
Haqqım söyləmiş mənə, o bizim bəndəmizdir,
O çok ləyaqətlidir, imanlıdır, təmizdir.
Qoca cəngçi Tanrıya, ola bilərmi əziz!?

Əhsən! Ey sərr sahibi, sənə bir bəndəyik biz!
Yenidən dövr eylədi, qəbristanlıq baxdı,
Sanki bir şir ovunu, axtarırdı ov yoxdu.
Elə ki, inandı o, qocadan qeyrisi yox,
Dedi:– Qaranlıqlarda, qəlbi işıqlı da çox.
Ədəblə– ərkan ilə, həmin yerdə əyləşdi,
Səsləndi Ömər birdən, onun yuxusu qaçıdı.
Qoca Öməri görcək bu işə mətəl qaldı.
Cəhd etdi çıxıb getsin, canına qorxu doldu.
Dedi:– Ey Tanrıım mənim, Qeyibdə söylədiyin,
Mənə nişan verdiyin, qocadır, Sən dediyin!

¹ Halətinə– halına, vəziyyətinə.

² Beytül– mal– dövlət pulu, saray pulu.

– Qocanın surətinə, nəzər salanda Ömər,
Onu utanan gördü, rəngi sap-sarı cövhər.
Xülasə Ömər dedi:– Məndən qorxub qaçma Sən,
Haqqın şad xəbərini, mən sənə gətirmişəm!
Tanrı xasiyyətinin, mədhini vermiş Sənin,
Ömər də valəh olmuş, payın gətirmiş Sənin.
Mənim yanımda əyləş, məndən uzaq qaçma Sən,
Ki, Sənin qulağına, bəxt sərrini açım Mən.
Haqqın salam göndərdi sonra soruşdu səndən!
Necəsən bu əziyyət, bu hədsiz qəminlə Sən?!
İndi gətirmişəm Mən, sənə zəhmət haqqını!
Xərclə, qurtaran kimi, gəl al rəhmət haqqını.
Qoca bunu eşitcək, Bədəni əsdi yenə,
Əllərini çeynədi, əl qatdı bədəninə.
Səslənib qışqırı o, dedi:– Misilsiz Tanrım!
Əriyirəm şam kimi, yoxdur sabri-qərarım!
Göz yaşı tökdü qoca, ağladı– ağladıqca!
Cəngini vurdı yerə, onu sindirdi qoca!
Dedi:– Ey Tanrımızdan, məni uzaqlaşdırın?!
Ey məni düz yolumdan, qaytarıban çəşdirən?!
Ey yetmiş il qanımı, içən vermədən aman?!
Ey, Sənin əməlindən, üzüm qaradır yaman?!
Ey vəfali, Ətalı, rəhimli Xudam mənim!
Mən ömrü cəfaliya, rəhm eylə, rəhm edənəm!
Sən ömr verdin mənə, hər gün, o günə oxşar,
O günlərin qiymətin, bilməyən necə yaşar?!

Öz ömrümü xərclədim, günbəgün və dənbədəm,
Yaşadıım bütün ömrü, yaxşı-pis sabitqədəm!¹
Cəng çalanda gələrkən, Rahla², pərdeyi Əraq³.
Yox olurdu beynimdən, tezliklə acı fəraq⁴
Vay, elə ki, gəlirdi, «Əfkənd»⁵ pərdəsi dilə,
Ürək haldan gedirdi, ruhum qalxırdı zilə.
Elə ki, iyirmi dörd, pərdədən düşərdi söz,

¹ Sabitqədəm– dayanaqlı, fikrində ardıcıl, ardıcıl.

² Rah– musiqidə bir pərdə.

³ Əraq– müğamda bir pərdə.

⁴ Fəraq– ayrılıq.

⁵ Əfkənd– Şərq musiqisində bir pərdənin adı.

Karvanlar da keçərdi, gecə olardı gündüz.
Ey Tanrı! Fəryad, fəryad, bu fəryadı sevəndən!
Ədalət istəyirəm, bəndədən yox tək Səndən!
Bu dünyada heç kəsdə, ədalət görmədim mən,
Yetmiş il ömür sürdüm, təkcə haqqım verdin Sən!
Kömək heç kimdən almam, Sənə meyil salandan,
Yanlız kömək alaram, mənə yaxın olandan,
Ki, bu mənəm – mənəmlilik, Cəngdən gəlmışdır mənə,
Səni görəndən sonra, o, düdü gözdən yenə!
Sənin olduğun kimi, o da sayan olsa Zər,
Ona¹ tərəf diqqət et, özünə salma nəzər
Onun tək ağlamaqdan, Sən dəizar olardın.
Çox illik günahları, sayıb yada salardin.

Ömərin qocanı ağlamaq fikrindən daşın-dırması və ifrata varmamağı tövsiyə etməsi

Sonra Ömər söylədi:– Sənin ahu – zarlığın,
Həm də nəticəsidir, səndəki huşyarlığın.
– Bir az təsir edərək, dəyişdi onun halın,
Ayirdı dərdi – qəmdən, dağtdı pis əhvalın.
Huşyarlığımız olmuş, keçmiş, keçmişdə qalmış,
Sənin gələcəyinsə, Tanrıya meylin salmış.
Hər ikisinə odu, nə qədər vuracaqsan?!

Ney kimi dilim – dilim, sonda sən olacaqsan!
Bəndlər neylə olsa da, onunla həmrəz² deyil,
O dodaq, o avazla, neylə həmtəraz³ deyil.
Sən öz tüpürçeyini, yalasan bir dönüksən,
Evinə dönen kimi, özünə də, döñ bir sən.
Ey, sənin xəbərlərin, xəbərlərdən bixəbər,
Həmçinin sənin üzrün, günahdan olmuş betər.
Yol özü fani olmuş, başqa bir yola enmiş.
Huşyarlığın özü də, başqa qünaha dönmüş.

¹ Ona – Burada Tanrı nəzərdə tutulur.

² Həmrəz – sirdəş, bir sırr sahibi.

³ Həmtəraz – uyğun, müvafiq.

Tövbə yolu axtaran, ey sən keçmiş halindan,
Nə vaxt tövbə edərsən, o tövbədən söz sal sən.
Gah öz zəif səsinlə, qibləyə söz deyirsən,
Gah da ağlamağınla, ahu– zarlıq edirsən,
Çünkü ağıllı bir şəxs, sirlər aynası oldu,
Qoca olan bir insan,daxildən nurla doldu.
Ağlamayan gülməyən, bir insana çevrildi,
Əvvəlki canı getdi, başqa bir can dirildi.
İçdən heyrətə gəldi, bir anda o dirçəldi.
Torpaqdan çıxdı çölə, asimana yüksəldi,
Axtarış aparılır, axtarışlar içində,
Mən bunu dərk etmişəm, sözün, söz var içində.
Halla sözlər yaranmış, danışmaq, demək üçün,
Qərq olmuş Zülçəlalin¹ tərifin vermək üçün
Elə qərq olmusan sən, xilas olmağın çətin,
Ya da dənizdən qeyri, yerdə qalmağın çətin.
Küllə qovuşan ağılı, qəbul edən deyilsən,
Əgər xahiş eyləsən, xahişi üstün bil sən.
Əgər xahiş çatarsa, başqa xahiş üstünə,
O dəniz dalğasının, çatar bir ucu sənə
Çünkü qocanın hali, bizə də gəlib çatmış,
Onun qocalmış canı, dalğa üstündə yatmış.
Qoca sərr ətəyini, açıb sərdi ətrafa,
Yarısın dillə dedi,yarı verdi ah– ufa.
Bu eyş– işrət ardınca, qurğular da quruldu,
Yüz min canlar, bəlkə də, dəyişilib duruldu.
Canın milçək ovunda, canını qurban eylə,
Günəş kimi canını, cahana ver, can eylə.
O göylərdəki günəş,can səpir yer üzünə,
Bir yandan boşalsa da, bir yandan dolur yenə.
Ey Günəş canları səp ,qoy sevinsin Mənəvi,
Bu qoca dünyamızı, et yeni iman evi.
İnsanlar vicudunda, canlar rəvandır– rəvan,
Çünkü qeyibdən gəlir, təmiz su tək hər zaman.
Zaman– zaman qeyibdən, yeni– yenisə gəlir,
Və bu sırrı dünyadan, çıxıb qeyrisi gəlir.

¹ Zülçəlal– cəlal sahibi (Tanrı nəzərdə tutulur).

Hər gün bazar başında iki Mələyin car çəkməsinin təfsiri. Həmin Mələklər belə demiş:— Mücahid ömrünü Haqq yoluna sərf etməlidir. (yəni cihad etməlidir), boş və batıl yerə yox!

Nəsihət məqsədiylə, Peyğəmbər söyləmişdir:
— İki mələk bazarda, car çəkəcək demisdir,
Tanrı xərcleyənlərə, sən də var— dövlət gətir,
Bir dirhəm xərclemişsə, əvəz birə min yetir,
Ey tanrı xəsislərə, imkanını vermə Sən,
Ziyan— ziyan dalınca, gətir sevindirmə Sən.
Tanrı xərcleyənlərə, yaxşı xələf bağışla,
Amma xəsislərə Sən, başa kələf bağışla.
Xərcleyənlə xəsisin, arasında məqam var.
Əgər məqam olarsa, məkan təsirli olar.
Nə qədər xəsislər var, yaxşıdır xərcleyəndən.
Haqqın malını, haqqdan qeyri yerə vermə Sən.
Ki, əvəzin tapasan, gırəsən arasına,
Ki, sən də keçməyəsən, kafirlər sırasına.
Dəvələr qurban edib, edirdilər həmlələr,
Mustafa qılıncına, bəlkə qalib gələlər?!
Haqq gücünü yada sal, Rəsulundan xəbər al.
Haqqın işi bilinməz, bilənin yanında qal.
Bir şah tərs qulamina, ədalətlə yanaşdı.
O da şahın malını, dikbaşlarla paylaştı.
Qəribədir bu işi, o ədalət sayırdı,
Bu bol— bol paylamani, o, səxavət sayırdı.
Dikbaş ədalətiylə gəldi şah qarşısına,
Öz üzü qara oldu, xeyri dəymədi ona.
Nəbini qorxudanlar, bilin qəflətdədirlər!
Qurbanlar da kəssələr, xeyrə həsrətdədirlər!

Ərəb Sərkərdələrinin qəbul məqsədi ilə qurban kəsmələri

Məkkə sərkərdələri, döyüsdə Nəbi ilə,
Qurbanlar kəsirdilər, qəbul məqsədi ilə.
Bu mömin haqda hamı, qorxuya danışındı,
Siratül- müstəqimdən, namazzdan söz qoşurdu.
Qızıl dirhəm paylamaq, söz qoşmağa layiqdir.
Din yolunda can verən, Tanrısına aşiqdır.
Haqq üçün çörək versən, çörəyini verərlər!
Haqq üçün ürək versən, ürəyini verərlər!
Əgər töksə yarpağın, Haqq yolunda bir çinar.
Onun yarpaqsızlığını, yox edər Pərvərdigar.
Əgər saxlamazsansa, paylarsansa malını,
Xudan payimal etməz, qaldırar əhvalını.
Hər kim əkib- biçərsə, boşaldarsa anbarın,
Tanrı məhsulun verər, bol edər tarlaların.
Hər kim məhsulun yügar, anbarlarında qalar,
Həmin məhsul bit salar, siçanlara yem olar.
Bu cahanı inkar et, sübut qapısın axtar,
Surətin sənin heçdir, məna qapısına var.
Şor və acı canları, qılınc altından keçir,
Şirin dənizlər kimi, canları al öyünd ver.
Ola bilmirsən əgər, daxil bu asitana¹,
Sən bir qulaq as mənim, söylədiyim dastana.

Səxavətdə Hatəmi Taini keçən bir Xəlifənin dastanı (hekayəti)

Çox qədim zamanlarda, bir xəlifə var idi,
Hamı Hatəmdən üstün, onu tanıyar idi.
Kərəm etməkdə xalqa, ad- san çıxarmışdı o,
Kasıbılıq, ehtiyacın, yerdən qoparmışdı o.
Onun bəxşislərindən, anbarlar boşalmışdı,
Onun ədalətindən, hamı kamlar almışdı.
Dünyada hamı üçün, torpaq, bulud, ab² idi,

¹ Asitan-1) kandar, astana, eşik; 2) bargah, dərgah, saraya giriş qapısı.

² Ab- su.

Bağışlama məzhəri¹, bu işdə vəhhab² idi.
Ətasından məhsul, bar, təlatümə gəlmişdi,
O pak vücuda tərəf, qafilə düzəlmüşdi.
Ehtiyac qülləsiydi, dildə inkar yox idi,
Dünyada tanınırkı, şan– şöhrəti çox idi.
Həm Əcəmdə³, həm Rumda, Türküstanda, Ərəbdə,
Onun səxavətindən, tə'riflər idi, dəbdə.
O bir «Həyat suyu»ydu, Kərəmin dəryasıydi,
Ərəblərə, Əcəmə , dirilik aynasıydi.
Belə bir əyyamda Sən, o Sultanı yada sal
Qulaq as bu dastana, ətraflı məlumat al.

Bir ərəb dərvişiyə arvadının bir-biriylə kasıbılıq və çarəsizlik barəsində macərası

Bir ərəb dərvişinin, gecə arvadı dindi
Dava– dalaş eyləyib, həddən artıq deyindi.
Kasıbılıq əldən salıb, cəfalar çəkirkir biz,
Bütün aləm kef çəkir, dərdi– qəm əkirkir biz.
Çörəyimiz çörək yox, çüründən dərdi– qəmdir,
Su kuzəmzdə su yox, göz yaşıdır, ələmdir.
Libasımız günzlər, günəşin şüasıdır,
Gecələr yorğanımız, ayın parlamasıdır.
Ay haləsini çörək, kündəsi tək sanırıq,
Odur ki, əlimizi göylərə uzadırıq.
Dərvişin kasıblığı, doğur dərvişliyindən,
Ruzisizliyi onu, boğur dərvişliyindən.
Qohumlar yad kimidir, bizdən qaçırlar haman,
Sanki biz Samiriyik¹, xalqdan uzağıq yaman.

¹ Məzhər– 1) bir şeyin zahir olduğu yer; 2) təzahür; 3) yetişmə, nail olma.

² Vəhhab– bağışlayan, səxavətli.

³ Əcəm– İran nəzərdə tutulur.

Əgər bir qonşudan mən, istəsəm azca dari,
Onlar mənə deyərlər, götür apar azarı.
Ərəbə döyüsdə, cəng², əgər fəxarətdirsə,
Biz ərəblər üçünsə, xəta vermiş səs– səsə.
Nə döyüş, döyüssüzdə, əzasız olmuşuq biz,
Əldə qılincimizla, çəşibən qalmışiq biz.
Nə xəta, xətasızda, biz atəş içindəyik,
Nə nəva, nəvasızda, biz qan– yaş içindəyik.
Nə əta, etasız biz, gədaliqdan bezmişik,
Milçəkləri havada, əlimizlə əzmişik.
Bizə qonaq gələrsə, bizdə olarsa aram.³
Gecə yatarsa bizdə, kürkünü çıxardaram.
Bu üsul macəradan, söhbətlə, danışqdan,
Həddindən artıq sözər, söylədi yanşaqlıqdan.
Ki, bu inadkarlıqdan, olmuşuq kasib, zəlil,
Yandıq istirablardan, zərərdən olduq rəzil.
Nə vaxdacan beləcə, zəlliyyə dözək biz?!
Düşək atəş bəhrinə⁴, od içində üzək biz?!
Əgər bir gün qəfildən, qonaq gələrsə bizə,
Xəcalətlər büryür, dərd çökür qəlbimizə.
Əgər qonaq gedəndə, çarığın versə bizə,
Onun çarığın xorək, bilərik özümüzə.
Bu barədə alımlər, çox kəlamlar söyləmiş,
Comərd evində qalmaq, məsləhətin eyləmiş.

Möhtac Müridlərin qürrələnməsi, yalandan özlərini «Vəhdəti Vücud» Şeyxlərinə oxşatmaları, qızıl– gümüşü axırət «qızılından»

¹ Samiriyik– İslam Əsatirinə görə Musa peyğənbər zamanında yaşayış məhşur bir Zərgər var imiş. O qızıldan qayırdığı dana ilə Musa ümmətini yolundan azdırarmış. Həmin zərgərin adı Samiri imiş.

² Cəng– müharibə

³ Aram– Sakit

⁴ Atəş bəhri– od– alov dənizi nəzərdə tutulur.

üstün tutmaqları və əsas «qızılı» tapa bilməmələri haqqında

Sən o şəxsin müridi, həm də ki, qonağısan,
Gel onun məhsulunu, ayırd et çör- çöpündən.
Onun cürəti yoxsa, sənə necə güc gələr,
O, sənə nur verməsə, səndə güc ola bilər?!
Əgər o nur almasa, Tanrıının Quranından?!
Qeyriləri necə bəs, nurlaralar ondan?!
Korluğunu necə bəs, aradan götürəcək?!
Nə edəcək ki, gözlər, yenidən tam görəcək?!
Bizim halımız belə, keçir çox əzab ilə,
Heç bir qonağımız yox, qonaqsızıq bax, belə.
On illik qəhətliyi, görməmisənsə əger,
Gözlərini geniş aç, üzümüzə sal nəzər.
Zahirimizə bizim, rəqibdir daxilimiz.
Qəlbimiz zil qaranlıq, parıldayırl dilimiz.
Yox tanrı məhəbbəti, ondan yox qəlbədə əsər,
İddiada ikinci, Şis ilə Əbü'l-Bəşər¹
Divlər salmamış onu, hələlik öz cildinə,
Hər yerdə söyləyir ki, bir dayağam mən dinə.
Çoxları dərviş sözün, uğurlayıb öyrənmiş,
Güman eyləsinlər ki, o da olmuşdur dərviş.
Bayazidin sözlərin, bir qədər əzbərləmiş,
Daxildə yezid kimi, Yezidə o dərs demiş.
Kim bərabər tutursa, onu Bəyazid ilə!
Məşhər günü, həsrədə, olacaq Yezid ilə!
Asiman süfrəsindən, bir az çörək alammaz,
Haq onun qabağına, bir sümük də tullamaz.
Karvansaray tikmişəm, qışqırıb etmiş nida,
Haqqın Naibiyəm mən, mənəm Xəlifəzada.
Buruq—buruq burulan, ey siz sadə qəlblilər!
Kaş, yeyə bilməyəsiz, can süfrəmdən heç nələr!
İllərcə vədə verən, şəxslər vədədən bolmuş,
Ətrafi dürrlə dolmuş, sabahsa bom—boş olmuş.

¹ Şis ilə Əbü'l-Bəşər—Bəşərin Atası Adəm Əleyhissalam və Şis peyğəmbər nəzərdə tutulur.

Müddətlər lazımlı bizə, açılsın insan sırrı,
Tam aşkar olaraq, bilinsin sırrın yeri.
Bədən divarı altda, vardırımı xəzinəsi?!
Ya qarışqa, ilanın, əjdahanın kündəsi?!
Yoxlanılan zamanda, tapılmasa xəzinə,
Ömür çox hədər getmiş, belə ömrün xeyri nə?!

Bir müridin yalançı, saxtakar Şeyxə sədaqətlə etiqad etməsi; Şeyxin qalxa bilmədiyi məqama yuxuda çatması; Suyun və odun ona zərər gətirməməsi; Onun Şeyxinə isə Zərər gətirməsi haqda çox nadir bir hadisənin bəyani

Lakin nadir hallarda, ziyalar şölə saçar,
Yalançıdan da fayda, gələr könlünü açar.
O, yaxşı əməlindən, məqamına yüksələr,
Baxma ki, can saylığı, Şeyxi ona fənd gələr.
Gecə qaranlığında, qüvvə axtarar tapmaz,
Qibləni tapmasa da, qəbul olacaq namaz.
Rəqibinin başında, canı ona qəhətdir,
Bizə sə cœurək qəhət, bu zahiri cəhətdir.
Biz neçin qərib kimi, özümüzü gizlədək?
Yalançı namaz üçün, canları nisar edək?
Həyatda hər kişinin, başına işlər gələr!
O, Şeyxin tanımadı, ötsədə aylar, illər!

Həmin Ərəbin arvadına səbr diləməsi

Ər arvada söylədi:— Nalədə nə görmüsən?!
Ömründən nə qalıb ki, çoxunu ötürmüşən?!
Ağlılı şəxs az—çoxa, nöqsan tək nəzər salmaz,
Çünki onun hər biri, sel kimi axar qalmaz.
İstər təmizlik, saflıq, istər qara üzlü sel,
Deyilsə daim, ona, çox da sən bağlama bel.
Bu aləmdə minlərlə, canlılar ömr edirlər,

Onlar sözsüz– söhbətsiz, eyşdə– işrətdədirlər.
Göyərçin Tanrısına, çox şükürler söyləyir,
Yarpaqlar arasında, axşam dua eyləyir.
O cəlallı Tanrıya, «Həmd» oxuyur bülbüllər,
Ruzi verənizim Sən, deyildir qızıl güllər.
Qızıl quş səhralarda, şahlığını rədd etmiş,
Leş yeməyin tərk etmiş, Tanrıya tərəf getmiş.
Fillər də milçək qovmur, tərk etmiş bu adətin,
Olmuşlar, Haqqaya yaxın, Haqq da verər niyyətin.
Sinəmizdə yer edən, bütün qəm ilə kədər,
Tufan küləkdən gələr, qubar tək qəlbə enər,
Nəslə kəsən bu qəmlər, bizçin oraq kimidir,
Belə– elə vəsvəsə, bizçin soraq kimidir.
Sən bil hər bir əziyyət, ölümün parasıdır,
Ölümün bir parası, özünün çarəsidir.
Ölüm parasından sən, qaça bilməsən əgər,
Bil ki, ölüm külünü, sənin başına səpər.
Ölüm parası əgər, səninçin olsa şirin,
Bil ki, edəcək şirin, Tanrı «külliñ»¹ hər birin.
Dərdlər ölümündən gəlir, daxil olur elçi tək,
Onun sən elçisindən, üz döndərmə, zəhmət çek.
Kim ki, şirin yaşayır, acı ölümlə ölürlər,
Kim ki, tənin bəsləyir, təni torpağa dönür.
Qoyunları səhrada, otlaqlara sürərlər,
Hansı kök olan kimi, başını tez üzərlər.
Gecələr ötüb keçdi, səhərlər gəldi Qəmər,
Nə vaxtadək beləcə, əfsanə davam edər.
Sən cavənlıq dövründə, hər şeyə qane dedin,
Oldun qızıl tələb sən, əvvəl zər özün idin.
Zər idin çox meyvəli, bir gün düşdün qiymətdən,
Meyvə yetirdiyin vaxt, çürüdüñ yetişmədən.
Meyvələrin çox şirin, dadlı, ləzzətli olsun,
Parlasın etir saçsin, ətraf ətirlə dolsun.
Bizim oxşarımızsan, olmalıçıq həmsifət,
Ki, işlər görə bilək, edək daim məsləhət,
Cütlər oxşar olmalı, alma cüt olan kimi.

¹ Küll– bütün, hamı, hamısı, Tanrıının yaratdığı yaratdığı hər şey nəzərdə tutulur.

Necə ayaqqabılar, ayağa qalan kimi.
Ayaqqabıdan biri, dar gəlsə ayağına,
Nər iki ayaqqabı, lazım deyildir sana.
Cütlərin biri xırda, digər böyük olarmı?
Heç şir canavar ilə, cüt meşədə qalarmı?!
Dəvənin belində yük, getməz çox uzaq yolu,
Biri boş çuval olsa, digərisə tam dolu.
Mən gedirəm cürətlə, düz qənaətə tərəf,
Sən sə neçin gedirsən, tam qəbahətə tərəf.
Kişi qane olmuşdu, «İxlasın»¹ sirlərindən,
Qadınla danışındı, kəramət dürrlərindən.

**Qadının kişisinə, öz qədr- qiymətindən,
məqamından danışma deməsi, özünü tərifləmə
deyərək nəsihət etməsi. «Baxmayaraq ki, bu
sözlər doğrudur, amma bu sənin məqamın dey-
il, öz məqamından yüksək söz demək ziyan gə-
tirər» deməsi**

Qadın qışqırıb dedi:— Ey namusdan dəm vuran,
Mən sənin sehirinlə, olmam qarşında duran.
Boş sözlərinlə dəvət, iddiasında olma,
Get, böyüklük, hiylədən, təkəbbürdən söz salma.
Nə qədər təmtəraqlı, sözlər söyleyəcəksən?
Öz işinə, halına, bax, gör xəcalət çək sən!
Təkəbbür, iddialar, lovğalıq səndə hardan?
Uzaqlaşdır qəlbindən, qurtul bu əzablardan.
Təkəbbür çirkinlidir, dilənmək ondan da pis,
Soyuqlar, qarlı qışlar, yaş libas pisdən də pis.
Nə qədər danışarsan, yaxşıdır «badi- burut»²
Ey kişi evin sənin, sanki «Beytül- ən kəbut»¹

¹ İxlas— Təmiz məhəbbət, sədaqət, ürəyi təmizlik, Səmimiyyət.

² Badi— burut— Burada big mənasında işlənmişdir.

Qənaətdən nə vaxt sən, canını qurtarmışan?!
 Qənaət işlərində, sən ad- san çıxarmışan.
 Reyğənbər belə demiş:- Qənaət etmək bir gənc²
 Sən ayıra bilmirsən, gənc hardadır, nədir rənc³?
 Xəzinən yoxsa, sənin, qənaət olar hardan?
 Nəçin sən dəm vurursan, rəncü- qəm, ahü- zardan?!
 Məni öz cütün sayma, qoltuğuma az ver sən!
 Mən insaflı cütünəm, dəğəl⁴ cüt deyiləm mən.
 Sən Şah ilə, bəy ilə, necə otur- durursan?
 Milçəyin göydə necə, sən damarın vurursan?
 İtlərlə sümük üçün, cəngi- cədəldəsən sən,
 Qarnın boş olduğuçın, ney tək nalədə sən- sən.
 Mənə tərəf baxma sən, zəlil- zəlil, belə- süst,
 Ki, məndə söyləməyim, damarında nə dürüst.
 Ağlıni məndən üstün, hesab edirsən nədən?!
 Sən ağlimin azlığıñ, harada hiss edirsən?!
 Çirkin canavar kimi, mənə hücum etmə, qan!
 Ağılışızlıq yaxşıdır, bədnam ağillılıqdan!
 Çünkü sənin bu ağlin, xalqa çox- çox ziyandır!
 Sən bil, o, ağıl deyil, əqrəb ilə ilandır!
 Sənin məkrin, zülmünü, Allahımız yox etsin,
 Sənin hiyləli əlin, qisalsın, qısa bitsin.
 Həm ilansan, həm də ki, ilanı ovsunlayan,
 Sən bir bədnam Ərəbsən, həm ilan, həm ovlayan.
 Qarğa çirkinliyini, başa düşərsə əgər,
 Dərdi- qəmdən, qar kimi, suya dönər əriyər.
 Ovsungər olan kişi, düşmən kimi sayılır,
 O, ilan ovsunlayır, ilan ondan bayılır.
 Əgər olmasa onun, tələsi ilan üçün,
 Necə bəs o, ilanın, azalda bilər gücün.
 Ovsun edən kişiyə, tamah, qazanc güc gəlsə,
 Tapa bilməsə ilan, dərddən başı gicəlsə,

¹ Beytul- ən kəbut- Bu sözün hərfi mənası «Hörümçək evidir». Lakin bu söz «Qurani Kərimdə» «Ənkəbut» surəsindəki 40- ci ayəyə işarədir.

² Gənc- Xəzinə.

³ Rənc- Əziyyət.

⁴ Dəğəl- 1) Hiylə, xəbislik; 2) Hiyləgər, xəbis.

İlan ona söyləyər, indi dinlə məni sən,
Bizim ovsunu gör sən, öz ovsunun görmüsən.
Tanrımızın adıyla, sən məni aldatmışan,
Məni rüsvay etmişən, şər işlərə qatmışan.
Fikirlər sənin fikrin, Haqqa aid edirsən,
Haqq adı sənə sipər, özün altdan gedirsən,
Tanrının adı alar, səndən intiqamını.
Tapşırıram Haqqıma, vücudunu, canını,
Mənim yaralarımı, bədənində yaratsın,
Ya səni də mənim tək, öz zindanına atsın.
Tikanlı sözlərilə, qadın kişini döydü,
Hökümləri oxudu, sözlərinə son qoydu.
Kişi bu tənləri, qadınından eşitcək,
Bildi vəziyyət necə, görək o nə deyəcək!

Kişinin qadınına:- Kasıblara zəlillər kimi baxma; Haqqın işinə ağılin gözüylə, bax; Ka- sılıqlıdan tənəylə Danışma; Kasıblığında şükr eylə- deməsi

Dedi:- Ey qadın söylə, qadınsan ya qəm sevən,
Kasıbam fəxr edirəm, mənə tənə etmə sən.
Var- dövlət ilə qızıl, başda papaq kimidir,
Papaq başda çox qalsa, o bir qapaq kimidir.
Başda zülf qıvrım- qıvrım, olsa əzəldən gözəl.
Papağı götüründə, olar, gözəldən- gözəl.
Haqqla bir olan kişi, sanki bir göz kimidir,
Göz qapağı açıqsə, gecə, gündüz kimidir.
Hər şey istənən zaman, satışa aparılar,
Satış zamanı çıxar, eybi örtən paltarlar.
Eybi olarsa, necə, libas çıxara bilər?
Bəlkədə libas özü, bir hiylə qura bilər?
Deyər xəcalətlidir, həm yaxşıdan, həm pisdən,
Soyunmaq qorxusundan, qaçar o alan kəsdən.
Xacəmiz qeybə özün, qulağadək qərq etmiş,
Xacənin malı vardır, malın eybini örtmüş.
Tamahdan eybi görməz, o acgöz gözü doymaz.

Hetta qəlbləri tutar, toplayar özü doymaz.
Əgər gəda sözünü, deyərsə üstü bəzək,
O, dükana yol tapıb, malala bilməyəcək.
Dərvişlərin əməli, ağlin rəyidir dürüst,
Dərvişlər tərəfə sən, baxma belə süst-süst.
Əməl dərvış əməli, ağlımdır mənim fikir,
Haqqım dəmbədəm mənə, Ətalar¹ göydən tökür.
Bəlkə bütün dərvişlər, fikrindən mülkü-malin,
Sanki oruc tutmuşlar, hökmüylə Zülçəlalın.
Haqqı - Talamız bizim, ədalətli, adildir,
Heç adil zülm edərmi, baxma ki, O qadirdir.
O, birinə bəxş edir, var-dövləti sərvəti,
Qeyrisinin başına, vurur odlu Zərbəti!
Atəşdə yana-yana, gümanı Tanrısına,
Dünyanın Xaliqinə, imanı Tanrısına.
Kasıbılıq şərafətdir, bu sözlər məcaz² deyil,
Kasıbığın içində, gözəllik də az deyil.
Qəzəbindən mənə sən, ləqəblər uydurmusan!
Mənə ilan, ilançı, damğasını vurmusan!
İlanı tuturamsa, dişlərini tökürəm,
Bu işimlə ilançın, ölümə sədd çəkirəm.
Çünki ilan dişləri, ona düşməndir, düşmən,
Düşməni deyişdirib, edirəm elmi sevən.
Ovsunu tamah üçün, oxumuram axı mən,
Əksinə bədbəxt edib, əzirəm tamahı mən
Allah eləməsin qoy, tamahım qəlbən deyil,
Qənaətdən qəlbimdə, səxavət bir aləm, bil.
Sən armud başındasan, kökü bu cür görərsən,
Armuddan düşsən yerə, gümanı dəyişərsən.
Elə ki, firlandın sən, çəşib heyran qalarsan,
Evi fırlanan görsən, vəziyyəti anarsan.

«Hər bir kəsin əməli Ondandır, Oradan-dır. Hər bir kəs həlqəsindən və yaxud dairəsin-

¹ Ətalar - bəxşişlər, paylar.

² Məcaz - burada kinayəli, eyhamlı deyil mənasını verir.

dən öz vicudunu görür; Mavinin parıltısı günəş-i mavi edər, qırmızının parıltısı qırmızı; Əgər parıltılar rənglərdən çıxsalar ağaracaqlar və bütün başqa parıltılardan O daha düzdanışan olar» in bəyani

Əbu Cəhl Əhmədi görüb, söylədi belə:
– Bəni Haşim nəslini, saldin sən dişə– dilə.
Məhəmməd ona dedi:– Sənin doğrudur sözün!
Lakin yolun əyridir, sən də seç yolun düzün.
Vəfali dostu gördü, dedi:– Sən ey günəşim,
Şərqdən qərbədən parlama, mənçin parla məhvəsim¹
Əhməd dedi:– Düz dedin, ey munisim əzizim,
Ey doqquz yaşılı olan, budur sənə düz sözüm,
Eşidənlər dedilər:– Bizə rəhbərlik edən?!
İki ziddə neçin bəs, düzdanışan dedin sən?!
Dedi : Mən bir güzgüyəm, silinib təmizlənmiş.
Türkdə, Hinddə görürlər, məndə nələr gizlənmiş.
Hər kim ayinə ilə, oturarsa üzbə üz.
Özünün yaxşı- pisin, görəcəkdir düpbədüz.
Ey qadın baxsan mənə, tamah məqsədi ilə.
Bu savab axtarmağın, faydası gəlməz dilə.
O tamah sənin üçün, ənamlı zəhmət, olmuş.
Hani belə tamah ki, faydası ismət olmuş.
Bir- iki gün dalbadal, bir kasibi yoxla sən,
Onun kasıblığında, qənimət görəcəksən.
Səbr et kasıbığınla, qoy sənin bu məlalin,²
Qədir - qiymətli olsun, yanında Zülçəlalin.
Başını itirmə , gör, canlar var yer üzündə,
Qənaətdən qərq olmuş, üzür bal dənizində.
Yüz minlərlə cana bax, həyatlar acı, zəhər.
Sanki bir palçıqdırlar, ətrafları gülşəkər.
Əfsus çox heyif ki, sən, canimdə yerləşmişdin,
Canimdə ola- ola, qəlbimi vurdun, deşdin.

¹ Məhvəş- ay kimi, aya bənzər.

² Məlal- hüzün, kədər, qəm.

Bu sözler bir süd kimi, canların döşlərində,
Sagmasan xoş nəgməylə, süd olmaz öz yerində.
Dinləyən təşnəlikdən, belə axtaran olmuş,
Vaiz ölü üstündə, belə rövzəxan olmuş.
Yeni dinləyən gəlsə, olsa kədərsiz– qəmsiz.
Yüz dilli danışmaqdan, olar kar– lal, zil– bəmsiz.
Qapımdan bir naməhrəm, daxil olsa otağa,
Arvad– uşaq gizlənər, heç kim çıxmaz qabağa.
Əgər bir məhrəm gəlsə, afət– bələdan uzaq
Ailə məhrəm bilib , üzlərini açacaq,
Bir şey yaradılsara, çox gözəl yaraşıqlı,
Gözləri oxşayar o, edər onu işıqlı.
Hər neyi sə çox yaxşı, çox gözəl yaradırlar.
Onu «görən gözlərin» baxmasıycın edirlər.
Hər bir şeyi çox yaxşı , etsələr yaraşıqlı ,
Görən gözlər üçündür , görən gözlər işıqlı.
Çəngin zəngin nəgməsi, zili, bəmi, xoş səsi.
Kar qulaga nə lazım, yoxduqsa eşitməsi.
Haqq müşki nahaq yerə, xoş ətirli etməmiş,
Duymayan üçün deyil, ətir duyançın etmiş.
Haqq neyi nahaq yerə, xoş səs yayan etməmiş,
Əhrimən üçün deyil, ney duyan üçün etmiş.
Haqq torpağı, səmanı, boş yerə yaratmamış,
Onların arasında, odla– nuru yaratmış.
Haqq torpağı yaratmış, torpaqdakılar üçün,
Asımanı sa göydə, əflakdakılar¹ üçün.
Etibarsız adamlar, zirvənin düşmənidir,
Hər məkanın özünü, müştərisi yenidir,
Ey kobudluq eyləyən, heç yerindən durmusan?
Özünə korluq üçün, heç bir bəzək vurmusan?
Əgər dünyani indi, doldursam mən dürr ilə,
Sənin ruzin yox isə, lazım deyil dürr belə.
Döyüş ilə danlaqdan, əlçək ey xanım, əlçək.
Əgər əl çəkmirsənsə, məndən sən canım əlçək!
Mənimlə cəngü– cədəl, etməyin nə mənası,
Mənim qəlbimin sülhlə, qurulmuşdur əsası,

¹ Əflakdakılar– göydəkilər, asimandakılar

Bu yaralar üstündən, yenə də sancma məni,
Mən özümdə deyiləm, ahlarım tutar səni.
Sən susmasan sa əgər, mən belə edəcəyəm,
Xanimanı tərk edib, bu evdən gedəcəyəm,
Ayaqyalılıq yaxşı, ayaqqabı ayaqqabı sıxarsa,
Qürbətin dərdi yaxşı, evində dərdin varsa.

Qadının ərinin dediklərinə inanması, ərinə dediklərinə və onu incitdiyinə görə tövbə edib, ərindən üzr istəməsi

Qadın elə ki, gördü, əri hirslandı tamam,
Başladı ağlamağa, dəyişdi fəndi tamam.
Dedi:— Mən nə vaxt səni, belə hesab etmişəm?!
Səndən mən çox ümüdlər, arzular eşitmışəm!
Tərk edib dərdi dedi:— Mən acıqla yağıyam,
Daha xanım deyiləm, ayağın torpağıyam,
Cismi canım, hər nəyim, sənindir gələcəyim,
Bütün höküm, fərمانlar, səndədir ey köməyim.
Sənin dərvişliyindən, aşib— daşıbsa səbrim.
Özümçün yox, səninçin, qarışmışdır əsəbim.
Sən mənim dəndlərimə, hər vaxt olmusan dəva,
İstəmirəm olasan, el içində binəva.
Bütün narazılıqlar, özümə görə deyil.
Sənə xatir etmişəm, bu hay— kūy səncindir, bil.
Mənim öz canım vallah, sənə qurbanı tamam,
Hər an istəsən canım, «ləbbeyk»¹ deyərəm haman.
Ey kaş sən də canını, mənə fəda edəydim.
Onda mənim canımın, başa düşərdin dərdin.
Çünkü mənə elə sən, əzizsən, giramisən,
Onunçun da mən belə, bizaram, canü— təndən.
Simuzərlər daş— qaşlar, bəzəyir yerin təkin,
Sən də mənim canımda, bu cür olmusan sakın.
Sən ki, mənim canımda, özünə yer qurmusun,
Necə bəs məndən, söylə, belə uzaq durmusan?!

¹ Ləbbeyk— «bəli», «hazırram», «əmr sizindir»

Sən çəkil ki, varındır, sənin belə dəsgahın,
Uzaqlaşmaq istəsən, canımdır üzürxahın.
O dövrü yadına sal, mən sənə yoldaş idim,
Onda mən gözəl sənəm, sən bütlə sirdaş idin.
Sənə oxşamaq üçün, qəlbə od ələmişəm,
Nəsə bişir demisən, oduma bələmişəm.
Mən sənə bir ispanaq, əgər məni bişirsən,
Ya şirin bişirərsən, ya çox turş bişərəm mən,
Küfr sözlər danışdım, indi imana gəldim.
Hikmətin qarşısında, ölmüşdüm cana gəldim.
Şahanə xislətini, başa düşmədim əvvəl,
Qabağında ciy qaldım, yaxşı bışmədim əvvəl.
Sənin əhf etməyini, özümə çıraq billəm.
Tövbəmi qəbul eylə, etməsən bil ki, ölləm
Qarşında qoyuram mən, bir qılınc, bir də kəfən,
İndi dur öldür məni, vur boynumu sən həmən,
Ayrılıqdan söz salib, mənə bəyan edirsən,
Nə edirsən eylə gəl, lakin onu etmə sən,
Üzürxahqlıq edirəm, səndən mən ey rəhbərim,
Tövbəmi qəbul eylə, şəfim¹ ol ey sərvərim
Üzürü qəbul etmək, Haqq xislətində vardır.
Ona etimadım var, günahlarım aşkardadır.
Rəhmini yaxınlaşdır, sən ey çıxan tez haldan,
Əxlaqı yaxşı olan, yüz batman şirin baldan,
Bu üsulla, tərtiblə, gəlmışdı ahu–zarə,
Ağlayırdı, birdən O, dəydi üzüstə yero.
Ağlamaq həddən aşdı, hay–küy oldu dərindən,
Qəmli səsdən kişidə, ürək qopdu yerindən,
Əsəbi sakitləşdi, səbri nura bələşdi,
Elə ki, ağlamadı, sıfəti gözəlləşdi.
Həmin yağış, tufandan, bir ildirimda çaxdı,
O kişinin qəlbini, vurub yandırıb–yaxdı.
Kişi o xoş sıfətin, bəndəsi olduğundan,
Bəndəliyə başladı, bəndəsi razi ondan.
Onun təkəbbüründən, ürəyi titrəyən Sən,

¹ Şəfim– günahların bağışlanması üçün vasitəcim, miyançım, aracım.

Necə olar yanında, onu ağlayan görsən?!
Onun naz— qəmzəsindən, ürəyi qana dönen,
Yanına ehtiyacdən, gələrsə neyləyərsən?!
Cövrü— cəfaya salan, olsa bizim tələmiz,
Üzür istə deyərsə, bəs necə istərik biz?!
Qan tökməkdən savayı, bir əməli olmayan,
Boyun qarşında əysə, xeyri olmaz heç zaman.
Dikbaşlıqdan savayı, olmayan heç amalı,¹
Sənlə xoş rəftar etsə, necə olar əhvalı.
«Zuyyinə Linnas» ilə, Haqq bəzəmiş insanı,²
Qəbr evinə gedəndə, o bəzəklər bəs hanı?!
«Yəskinə ileyha»nı, gücüylə yaratmış Haqq³
Adəm Həvvadan necə, üzər əlaqə nahaqq.
Baxma Rüstəmi Zal da, Həmzədən diri idi.
Özünün «Zallığının», o da əsiri idi.
Bütün aləm bir vaxtlar, «məst» adlandırdığı şəxs
«Kəlimni ya Həmira»⁴, necə söyləyirdi bəs?!
Su oda qalib gəlmış, ondan qorxduğu üçün,
Çünki oddan qaynayır, o bilir odun gücün.
Qazan ikisinə də, vuruşda bir sədd olmuş,
Suyun buxarlandırıb, asimana sovurmuş.
Zahirən sən su kimi, qadına qalib oldun,
Batinən talib⁵ kimi, sən ona məğlub oldun,
Bax belə xasiyyətlər, insanlarda mövcuddur.
Heyvanda məhəbbət az, o, ağlı kəm vücuddur.

¹ Amalı— arzusu, istəyi.

² «Zuyyinə Linnas» ilə Haqq bəzəmiş insanı,
Qəbr evinə gedəndə, o bəzəklər bəs hanı? Bu misra «Quranı Kərimdə» «Al- İmrən» surəsindəki 14- cü ayəyə işarədir.

³ «Yəskinə ileyhanı» yaratmış gücü ilə Haqq, Adəm Həvvadan necə, üzər əlaqə nahaqq. Bu misra «Quranı Kərimlə» «Əraf» surəsindəki 189- cu ayəyə işarədir.

⁴ Kəlimni ya Həmira— Həzərati Məhəmməd salavatullah narahat və əsəbi vaxtlarında gənc həyat yoldaşı Ayışayə belə müraciət edərdi. Yəni:— «Ey qırmızı yanaqlı məni əyləndir!»

⁵ Talib— Tələb edən, istəyən, arzulayan, həvəskar.

«Qadın anlayan və ağıllı insanlara qalib gələ bilməz, cahillərə qalib gələ bilər» Peyğənbər hədisinin bəyani

Nəbi demiş:— Olmaz heç qadın qalib onlara,
Anlayan adamlara, ağıllı insanlara.
Cahillərə hemişə, qalib gələr qadınlar.
Çünki hər vaxt, hemişə, çox tərs, kobuddur onlar,
Onlardan az miqdarı, ədalətə güc vermiş,
Çoxu heyvan kimidir, insan cildinə girmiş,
İncəlik, mehr— məhəbbət, insan gözəlliyidir,
Hiddət, acıqla şəhvət, heyvan özəlliyidir.
O, Haqqın öz nurudur, heç də məşuq deyil bil,
O, Xalıqdir sanki heç, Tanrıya məxluq deyil.

Kişinin öz qadınının etdiyi hərəkətləri qəbul etməsi, onun etirazını Haqqın işaretisi kimi başa düşməsi

Hər bir ağıllı şəxsin, ağılı da özündədir,
Sanki bir fırladanın, sükanı sözündədir.
O qoca qadının da, fırlatdığı o çarxi,
Oxşat fələk çarxına, qurutma axan arxi.
— Kişi dediklərindən, elə peşiman oldu,
Sanki ölümü üçün, özü köməkçi buldu.
Dedi:— Canım, canına necə qəsdə durmuşam?
Öz canımın başına, necə təpik vurmuşam?
Əgər qəza gələrsə, başda dərrakə olmaz,
Qəzanın Haqqdan qeyri, vaxtını heç kəs bilməz.
Əgər qəza gələrsə, göz qapağı örtülər,
Baş harda, ayaq harda, bilinməz ağıl ölü.
Bu xəbəri vermişdir, müttəqi¹ imamımız,
Demiş:— Qəza gələndə, kor olacaq hamımız.
Qəza keçəndən sonra, özümüzü didərik,
Pərdələr də yırtılar, hər bir şeyi görərik.

¹ Müttəqi— dindar, mömin.

Kişi dedi:— Ey qadın, peşiman olmuşam mən,
Əvvəl kafir idimsə, müsəlman olmuşam mən.
Qarşında günahkaram, mənə bir rəhm eylə sən,
Qırma kökümdən məni, mən də sənə həmdəməm.
Kafir qocalığında, birdəm peşiman olur,
Əgər tövbə edirsə, o dəm müsəlman olur!
Qarşımda günahım var, ey mənim canım— gözüm,
Tövbəmi qədul eylə, budur sənə düz sözüm,
Ağalar çox rəhimli, lütfü— kərəmli olar,
Aşıqi həm öldürə, həm də dirildə bilər.
Kafirin, inamlının, qəlbə eşqlə doludur,
Mis— gümüş ikisidə, kimianın quludur.

Musa və Firon hər ikisi bir— birlənə qələbə arzusundaydılardılar. Belə ki, zəhərlə padzəhər kimi, zülmətlə işiq kimi; Fironun Haqq Taalaya münacatının bəyani

Musa, Firon ikisi, bir arzu amaldadır,
Birində yol məlumdur, digərdə sərr haldadır.
Gündüz Musa özünün, Haqqına duadaydı,
Gecə yarı Firon da, həmin iddiadaydı.
Deyirdi Tanrıım nədir, boynumdakı bu zəncir,
Zəncir yox olandasa, eyləyirdi təkəbbür.
Musanı Tanrıım düçar, vara eyləmisən sən,
Mənim ay tək üzümü, qara eyləmisən sən.
Aydan da daha yaxşı, parlayan ulduzam mən,
Tutulmuşdur surətim, çarə edə bilmirəm!
Dəfələrlə məni Rəbb, Sultan adlandırıblar,
Ay tutulan zamanda, mənimçin tas vurublar!
O tasa vura— vura, səs— küy, hay— hay ediblər,
Sanki yaralı ayı, təkrar rüsvay ediblər.
Mən ki, Fironam Tanrıım, olmuş söhbət vay mənə,
O tasın yarası da, olmuş bir haray mənə.
Şan— şöhrət budaqlıyam, amma sənin külüngün.
Qırır o budaqları, meşəmdən hər gün, hər gün.

O budaqları yenə, özün sən vəsl¹ edirsən,
Başqa bir budağı sa, bir yerdə ləngidirsən.
Budağın o baltaya, gücü yox söz deməyə,
Balta budağı qoymaz, heç inkişaf etməyə.
Haqqım, cavan baltada, həmin o qüdrət ki, var,
Turun əməlləridir, kərəmini sən qaytar.
Yenə özü– özüne, Firon dedi:– Ey Əcəb?!
Mən Rəbb ola bilmirəm, dəniz, çaya cümlə şəb²!
Gizlində mən dünyaya, bir yaraşıq oluram,
Musaya çatanda sa, qəmlə, dərdlə doluram
Qəlb qızılın rəngi də, əsildən daha üstün,
Atəşin qarşısında, olur qara büsbütün.
Mənim qəlbim– qəlibim, Onun əməlindədir,
Bir anlığa beynimi, puç etmək əlindədir.
Bir anlığa O, məni, dəyişib qara edər,
Bunlara qadir Odur, yalnız O çarə edər.
Desə ol yaşıl mənə, olaram tez yaşıl mən,
Desə ol sarı mənə, olaram sarı həmən.
Çovqanlar qarşısında, hökm et hayana düşək!
Qaçaraq bir məkandan, biz «laməkana»³ düşək?
Rəngsizlik rəngliliyə, düşüb olubdur əsir.
Musa başqa, Musayla⁴, cəng etməyə tələsir.
Əgər sən rəngsizliyə, necə var belə çatsan,
Musa ilə Fironu, sən barışdıracaqsan.
Əgər sən bu barədə, sual edib, soruşsan!
Bəs rəng haçan boşalar, hay–küydən, qeylü–qaldan?!

Qəribədir ki, bu rəng, rəngsizlikdən, yaranmış!
Rəngsə rəngsizliklə bəs, necə oda qalanmış?!
Əsil yağlar həmişə, suyun üstündə qalır,
Aqibətdə necə bəs, bir–biriyə zidd olur?
Çünki yağı da suyun, köməyiylə yiğirlər.
Sular yağıla onunçun, belə cəngə çıxırlar.
Güllər tikandandırlar, bəs neçin güllə tikan,
Hər ikisi vuruşda, macərada hər zaman?!

¹ Vəsl– birləşmə, birləşdirilmə.

² Şəb– gecə.

³ Laməkana– məkanı olmayan, məkansız.

⁴ Başqa Musa– Firon nəzərdə tutulur.

Bəlkə də bu cəng deyil, hikmətdir, nəsihətdir,
Ulaq satanlar kimi, məqsədli bir sənətdir.
Bəlkə də nə bu, nə o, heçdə maraqlı deyil.
Çünki xəzinələr də, viranə də olur, bil.
Çünki xəzinədən sən, qorxub, çıxıb girərsən,
Bu vahimə, şübhədən, xəzinə itirərsən.
Əgər imarətində, səs – kuy vahimə olsa,
Xəzinə gizlətməyə, hər yer döner kabusa,
Əgər imarətində, varlıqla - cəng bir olsa,
Yoxluq varlıqdan qaçar, qorxu verər səs – səsə.
Ney ki, var o özü də, yoxluqdan fəryad edir,
Bəlkə yoxluq varlığı, öz səsiylə yad edir.
Sən demə, mən yoxluqdan, belə düşmüşəm qaçaq.
Bəlkə yoxluğun özü, səndən qaçaq olacaq.
Zahirdə çağıracaq, səni öz tərəfinə,
Daxildən ağaç ilə, qovacaqdır o yenə.
Bir tayfa od içində, yanır dərd ilə qəmdə,
Bir tayfa gülüstanda, əziyyətdə, ələmdə.
Çevrilmiş nallar kimi, bil onu sən ey Səlim
Firona nifrəti də, bil sən Kəlimdən¹ Kəlim²

Dünyada və axirətdə yəni hər iki dünyada həyatları ağır keçən məhrumlar haqqında

Bir alimciyəz bir gün, qəribə bir kəşf etmiş,
Göylərə bir yumurta, yerə sarısı demiş.
Bir diləncisə demiş:– Bu torpaq necə dolmuş?!
Mühitlə asimanın, arasında yurd salmış?!
Asılmış qəndil kimi, havada sabit durmuş?!
Nə aşağıya enmiş, nə göylərə baş vurmuş?!
Bir alimsə söyləmiş:– Cazibə var səmada ,
Altı cəhət gücüylə , yuva qurmuş havada.
Bir qübbə³ daxilində, olsa maqnit davada,

¹ Kəlimdən – Musadan mənasındadır.

² Kəlim – söz, danışiq.

³ Qübbə – yarımdairə forma, günbəd.

Onun tən ortasında, dəmir qalar havada.
Bir başqası söyləmiş:— Bu səfali asiman,
Zil qara yeri nə vaxt, çəkər özünə haman.
Bəlkə altı cəhətlə, dəf edəcək o sonda,
Ki, qalsın yer kürəsi, sərt külək arasında.
Çünki o dəf olunmur, kamillər xatırınə,
Fironun canı qalsın, zəlalətlərdə yenə.
Xülasə bu cahanın, o cahanla dəfindən,
Bu yolsuzlar olmuşlar, həm ondan, həm də bundan.
Özün uca tutursan, Zülçəlal bəndəsindən,
Onlarda təngə gəlmış, nəfəsindən səsindən.
Əgər kəhrəba daşın, gizlətsələr, bir yerdə,
Sənin həyat “saman”ın, onçun düşəcək dərdə,
Öz kəhrabalarını, onlar gizlədərlərsə,
Sənin təslim istəyin coşub gələr həvəsə.
Heyvanın güc ölçüsü, artıq olsa da, yenə
Axır ki, o əsirdir, insanın qüdrətinə.
İnsanın güc ölçüsü, övluyalar əlində,
Olar məzəlum heyvan tək, vəli¹ yoxsa belində,
Öz bəndəsi Əhmədə, verdi fərasət, rəşad.
O da öz növbəsində, dedi ki, «Qul ya ibad»².
Sənin ağlın dəvəçi, sən isə bir dəvəsən,
Hara çəkərsə səni, gərək ora dönəsən .
Ovliyalar ağlı sa, ağılların ağlıdır,
Ağıllar dəvə kimi, saribana bağlıdır.
Nəzər et onlara sən, rəhbərə bağlı hamı,
Qabaqda rəhbər, minlər ondan alır ilhamı,
Həm dəvələr rəhbəri, həm onların öndəri.
Günəşə¹ baxıb dedir, Günəşdir verən əmri,

¹ Vəli— 1) Hami; himayəçi; 2) Yaxın dost, 3) Qəyyum; 4) ağa

² Öz bəndəsi Əhmədə, verdi fərasət, rəşad,

O da öz növbəsində dedi ki: «Qul ya ibad».

Bu misra Qurani Kərimdə «Zümər» surəsindəki 53— cü ayəyə işarədir. Həmin ayə belədir:— (Ya peyğənbər! Mənim adımdan qullarına) de:— «Ey mənim (günah törətməkdə) özlərinə zülm etməkdə həddi aşmış bəndələrim! Allahın rəhmindən ümüdsiz olmayın. Allah (tövbə etdikdə) bütün günahları bağışlayır. Həqiqətən O, bağışlayandır, rəhm edəndir!»

İndi cahan qaranlıq, insanlar bir mix vuran,
Günəşin çıxmاسını, onlar gözləyib duran,
Sənin bu günəşinsə, zərrələrdə gizlənmiş,
Sanki şir bir quzunun, dərisinə bələnmiş.
Saman altda gizlənmiş, sənin bu dənizin də,
Səhv edib ayağını, qoyma saman üstündə,
Daxilimizdə olan, bu səhvələr, bu gümanlar,
Bizə yol göstərməkçin, Haqqın bəxşisi onlar.
Hər bir peygənbər Haqqdan, bir fərd tək gəlmış bizə,
O fərd zidd olmuş daim, gizlincə dünyamıza,
Bu böyük aləmə o, qüdrətlə sinə gərmiş,
Özünü döyüşlərdə, peygəmbər tək göstərmiş.
Əbləhlər onu fərd tək, adlandırdılar zəif,
O necə zəifdir ki, olmuş hamiya hərif².
Əbləhlər söylədilər:— O bir fərddir çox deyil.
Vay o şəxsin halına, aqibəti yoxdur, bil.
Aqibəti dərk etmək, uzaq görməkdən doğur.
Nəfsdən, hər cahillikdən, uzaq durmaqdan doğur.

Düşmənlərinin Salehin dəvəsini çirkin, zəlil bilmələri; Əgər Haqq Taala istəsə bir or- dunu da həlak edər; Düşmənləri Onlar qarşı- sında zəlil və rəzil edər

İndi eşit Salehin, həyat hekayəsini,
Surət tələb şəxslərin, dərk et sən mayəsini.
Kim ki, surət sevəndir, aqibətini görmür,
Aqibətini görəsən, sürərsən yaxşı ömür.
Salehin çox bəd heybət, çirkin dəvəsi vardı,
Cahil millət peyini, vurmaq üçün apardı.
Suya həsrət qaldılar, suyun düşmən oldular.
Su — çörəkdən ötəri, saralıban — soldular,
Haqqın o dəvəsi su, içdi bulaq suyundan¹,

¹ Günəşə — Burada Allah nəzərdə tutulur.

² Hərif — Burada: Rəqib, düşmən mənasında işlədilir.

Çünki Haqqın öz suyun, gizlədirdilər ondan.
Salehin öz dəvəsi, əməli salehlər tək,
Oldu gizlincə həlak, çox yaxşı talehlər tək.
O millətin dəvəyə, ölüm hökmü verməsi,
Nə edəcək dəvəyə, O, Haqqın yetirməsi.
Haqqın qəhər darğası, onlar üstünə qalxdı,
Bir dəvə qan bahası, bir şəhər yandı yaxdı.
Salehin ruhu isə, sanki dəvə kimidir.
Nəfsi azmışlar onun, pey vuran düşmənidir.
Ruh özü Saleh kimi, bədənsə bir dəvədir,
Ruh vüsala çatmaqçın, ehtiyacı evədir.
Salehin ruhu isə, afata layiq deyil,
Dəvəyə yara vurmaq, onun zatında yox, bil.
Salehin o pak ruhu, azara layiq deyil,
Tanrıımızın pak ruhu, heç vaxt məğlub olmaz, bil.
Haqqımız onçin gizli, birləşmiş cismi – canla,
Ki, onu incitsinlər, yoxlansın imtahanla.
Onu incitmək kimi, cismi – canı incitmək,
Çünki bu küpün suyu, arxından alır kömək.
Biz də aid edirik, cismimizi Allaha,
Olsun aləmə pənah, batmayaq biz günaha.
Onun qəlbiniə kimsə, bir zəfər çala bilməz,
Ziyən sədəfə dəyər, gövhərə zərər gəlməz.
Vəlinin cismi olan, dəvəyə sən bəndə ol,
Ki, tapasən Salehin, ruhu ilə doğru yol.
Dedi:– Saleh sən buna, göstərdin həsəd ucun,
Üç gündən sonra Haqqın, Sənə göstərər gücün.
Üç gündən sonra yenə, sənin can məkanına,
Gələr afət, Tanrı üç əlamət verər ona.
Hamının rəng – surəti, dəyişilər büsbütün,
Baxışlarda görünər, müxtəlif rənglər bütün.
Birinci gün sıfətlər, olacaq zəfəran tək,
İkinci gün sıfətlər, olacaq ərgəvan² tək.
Üçüncü gün hamının, sıfəti olar qara,

¹ Haqqın o dəvəsi su, içdi bulaq suyundan,
Çünki Haqqın öz suyun, gizlədirdilər ondan.- Bu misra «Qurani Kərimdə» «Şəms» surəsindəki 13 – 16 – ci ayələrə işarədir.

² Ərgəvan – qırmızı rəngli gül növüdür.

Onda Tanrıının qəhri, sizi gətirər zara.
Gər qorxu nişanəsi, hiss eyləsəniz məndən,
Dəvənin o balası, bilki qaçmış əlimdən.
Əgər tutmaq bacarsan, ona bir çarə vardır,
Yoxsa ümid quşu çox, tələsindən kənardır.
Eşitcək bütərpərəstlər, bu çağrışı qaçdilar,
Dəvənin dalışında, it tək ağız açdır,
Heç kəs bala dəvəyə, çata bilmədi həmən,
O dəvənin balası, dağ—daşda itdi gözdən.
Təmiz ruhlar da belə, bədənlərin arasında,
Qaçırlar Rəbbə tərəf, qorxurlar azarından.
Dedi:— Gördün bu qəza, mütləq idi quruldu,
Surətin¹ ümüdüնün, boynu daldan vuruldu.
Dəvənin balasının, necə düşdü yadına.
Yerinə yetiriniz, ehsanı dedi ona;
Əgər ehsan edilsə, dərddən qəlbini qurtular,
Belə olmasa əgər, ayaqları tutular.
Elə ki, eşitdilər o kədərli vədəni,
Göz dikib gözlədilər, dərk etdilər hədəni.
Birinci gün üzlərin, çox saralmış gördülər.
Naümidlikdən, ahlar çəkib boyun burdular.
İkinci gün hamının, üzü tamam qızardı,
Bu dəfə ümid, tövbə növbəsini apardı,
Üçüncü gün hamının, üzü tamam qaraldı,
Calehin hökmü dürüst, kafər cəzasın aldı.
Elə ki, onlar hamı, çox naümüd oldular,
Dəvələr çökən kimi, diz çöküb yoruldular.
Qurana gətirilmiş, Cəbrayıl tərəfindən,

¹ Surət—Surətpərəst nəzərdə tutulur (yəni bütlərə sitayış edən-kafir.)

Bu diz çökmənin şərhi, verilmiş şərəfindən.¹
Onda dizə çok ki, sən təlimini görmüsən,
Belə diz çökmək üçün, qorxular götürmüsən.
Onlar gözləyirdilər, qəhrin yaralarını,
Qəhər gəldi yox etdi, Şəhər qalalarını.
Salehdə gizlincədən, Şəhərə tərəf getdi,
Şəhər tüstü içində, görüb Haqqa şürə etdi.
O, nalə eşidirdi, şəhərin daxilindən!,
Ah- nalə eşidilir, yox olur onu deyən!
Elə ki, həddin aşdı, hay- küylər ağlaşmalar,
Ürəkləri oxşayan, ləzzət verən qoşmalar,
Sümüklərdən gəlirdi, nalə müsibət səsi,
Gözlərindən axırdı, qanlı damcı giləsi.
Saleh bunu eşitdi, naləylə gəldi dilə,
O ağlayanlar üçün, yaşı tökdü gilə- gilə.
Dedi:- Ey əyri yolda yaşayan, səhər- axşam,
Haqqımın qarşısında, siz üçün ağlamışam.
Haqqım mənə söyləmiş, səbr et əzablarına.
Onlara nəsihət ver, baxma xitablarına.
Mən onlara nəsihət verdim, ah- zarlarında,
Nəsihət südü dondu, mənim damarlarimdə.
Haqqım mənə söylədi:- «Sənə lütf göstərirəm»,
O yaralar üstüne, məlhəmlər də verirəm!
Haqq qəlbimi saf etmiş, bir parlaq səma kimi,
Xatirimdən süpürmiş, cövrü- cəfanı, simi,
Mənə nəsihət vermiş, yenidən qəlbə girmiş,
Şəkər tək sözərə demmiş, əzabları itirmiş.
Şəkərdən yeni bir süd, qarışaraq yarammış,
Südlə şəhd olan şəkər, o sözərə sarılmış.
Sizdə dönmüş zəhərə, həmin şəhd olan sözərə,
Cün zəhəristan görmüş, orada olmuş zəhər.
Neçin mən qəmgin olum, qəmlər tələf edilmiş,
Həmin qəm siz idiniz, sizlər dərdlə didilmiş,
İnsan qəm ölümünə, oxşama oxuyarmı?
Baş yaralı olmasa, heç saçlar qırxılarımı?

¹ «Qurana gətirilmiş, Cəbrayıl tərəfindən.- Bu diz çökmənin şərhi, verilmiş şərəfindən ». Bu misra «Quranda» Əraf surəsindəki 76- ci ayəyə işarədir.

Öz— özünə üz tutub, dedi:— Ey nalə edən?!
Nalənə od vurmuşdur, yolunu əyri gedən!
Onu kəs hesab etmə, ey haqqını tanıyan!
Kafirlər əzabdası, sən qəmlənmə bir dayan,
Yenə qəlbin gözüylə, göz yaşlarını daddı,
Səbəbsiz bir zəhməti, üstündə parıldatdı.
Damla— damla damirdı, ona heyran qalmışdı,
Həmin səbəbsiz damla, saxavətdən dolmuşdu.
Ağıl ona deyirdi, nədəndir bu ağlamaq?
Belə əfsusçulara, olarmı yas saxlamaq?
Nəyinə ağlayırsan, onun əməlinəmi?
Onun kin ordusunun, zəhərli halınamı.
Onun qara qəlbini, pas dolu könlünəmi?!
İlan kimi qıvrılmış, zəhərli dilinəmi?!
Onun itin dişi tək, qırcanmış ənginəmi?!
Ağzında əqrəb gözü, əqrəbli cənginəmi?!
İstehza, qovğa, dava, qəmli əfsusunamı?!
Şükr eylə Haqq olara, vermiş məhbus ənamı!
Əllər ayaqlar əyri, iki gözləri əyri!
Mehri— məhəbbət əyri, sülhün sözləri əyri!
Təqlidlərin ardından, rəvayət, söhbətindən,
Qoca ağıl bir daha, gözəldir fitrətindən.
Qoca ulaq tamamən, deyildir qoca ulaq,
Dilindən, gözlərindən, deyildir qoca qulaq.
Tanrı qovdu behiştən, qulları, əsirləri,
Dadsınlar cəhənnəmin, necə olur sirləri,
Cəhənnəm behişt əhli, qonşudur bir— birinə,
Arada maniə var, hərə qonmuş yerinə.¹

¹ Cəhənnəm, behişt əhli, qonşudur bir— birinə,
Arada maniə var, hərə qonmuş yerinə.- Bu misra Quranda «Ərrəhman» surəsindəki 19,20- ci ayələrə işaretdir. Ayələr belədir:
«Mərəcül bəhreyin yəltəgīyan»; Bəynəhima bərzəxin la yəbğīyan! Mənası:— 19) (Suları şirin— acı olan) iki dənizi, O qovuşdurdu (bir— birinə qovuşmaq üçün açıb buraxdı) 20) Amma onların arasında maniə vardır bir— birinə qovuşmazlar. (Özləri üçün müyyən edilmiş həddi aşmazlar).

Müqəddəs - «Mərəcul Bəhrəyni yəltəqiyani» (yəni suları Şirin və acı olan) iki dənizi, O qovuşdurdu (bir– birinə qovuşmaq üçün açıb buraxdı) ayəsinin təfsiri

Cənnət– cəhənnəm əhli, qonşudur bir– birinə,
Arada Qaf dağıdır, maniə hər birinə.
Cəhənnəm behişt əhli, yanında da bir düz var,
Aralarında dərin, sahilsiz bir dəniz var.
Mədəndə qızıl– torpaq, qaynayıb salmış haray,
Aralarında səhra, yüzlərlə karvansaray.
Həmçinin əqd edərək, şəffaf daşla, qara daş,
Qaynayıb qarışaraq, hərə ayrı bir qardaş.
Saleh ilə Talehdə, oxşardır bir– birinə,
Gözünü aç nəzər et, biri yad o birinə.
Bir dəniz var yarısı, şəhd kimi şirin, şəkər,
Dadi şirin rəngi al, parlayır sanki qəmər¹
Başqa bir yarısına, zəhrimər tək acidır,
Dad acı, rəngi zülmət, qaranlıqlar tacıdır.
Hər ikisi qarışır, həm göydən, həm də yerdən.
Dalğa– dalğalar aşır, sanki dənizdə birdən,
Surəti qarışdırmaq, gözü dar olmaqdandır.
Canların qarışması, sülh– cəng var olmaqdandır.
Sülhün dalğalarını, bir– birinə vururlar,
Kini küdurötłeri, sinədən sovururlar.
Mühəribə dalğası, tam ayrı yolla gedir,
Mehri– məhəbbətləri, həmişə alt- üst edir.
Sevgi acılıqları, şirinliyə cəzb edir,
Əsil sevgilər onçün, daim qabaqda gedir.
Qəzəb şirinlikləri, acılığa sövq edir,
Acılıq şirinliklə, hansı vaxt yola gedir?!
Bu acılıq, şirinlik, adı gözlə görünməz,
Axırət bacasından, görünər heç bürünməz.
Axırəti görən göz, doğru– düzgün görəcək.

¹ Bir dəniz var yarısı, şəhd kimi şirin– şəkər
Dadi şirin rəngi al, parlayır sanki qəmər.- Bu misra «Quran»da
«ƏrRəhman» surəsindəki 19, 20– ci ayələrə işarədir.

Axuru görən gözlər, hədər ömür sürecək.
Çoxlu şirinlər vardır, şəhdə– şəkərə dönmüş,
Lakin zəhər şəkərdə, parçalanıb bölünmüş.
Zirək olan insanlar, sürətlə məhşurlaşar,
Çünki uzaqgörəndir, keşməkeşi tez aşar.
Adam vardır tanıyar, uzaqdan iyliyərək,
Adam da var bilməkçin, dişlə çeynəyə gərək.
Adam vardır üzbəüz, iy duyub yz döndərər,
Adam da var əl vurər, uzaqlara göndərər.
Adam var dil– dodaqla, hülqumundan qaytarar,
Baxma şeytan dalbadal, udmaq üçün hay salar.
Birinin boğazında, taparaq haray edər,
Qeyrinin bədənində, görərək rüsvay edər.
Birinin qüsulunu, pozaraq yandıracaq,
Onun xaric olmasın, daxilə qandıracaq.
Birisini günlərlə, aylar sayandan sonra,
Qeyrisini ölümdən, gora qoyandan sonra,
Əgər verilsə ona, möhlət gorun ünündə,
Mütləq o peyda olur, qiyamətin önündə.
Dünyada şəkər, nabat bişirmək istəyənə,
Dövrü– qədimdən belə, zaman lazımdır yenə.
Çoxlu vaxt lazım olmuş, əzəmətli günəşə
Rəngi qızla dönsün, şüalar düşsün işə.
Beş– yeddi il lazımdır, ağac tutsun yerini,
Böyüyərək boy atsın, versin meyvələrini.
Göy çəmənə iki ay, vaxt lazımdır böyüsün,
Açsın al– əlvən güllər, iyətrafi bürüsün,
O, Cəllallı Haqqımız, buyurmuş bu barədə,
«Ənam» surəsindəki, düz ikinci ayədə¹.
Bu sözləri eşit sən, qulaq as yaxşı öyrən,
Çünki dirilik suyun, onlardır sənə verən.
Sən dirilik suyunu, sadə söz hesab etmə,
Canında yeni can bil, əyri yola sən getmə.
Başqa bir nöktəni də, eşit məndən ol mətin,

¹ O, Cəllallı Haqqımız, buyurmuş bu barədə,
«Ənam» surəsindəki, düz ikinci ayədə.- Bu misra «Quranda»
«Ənam» surəsindəki ikinci ayəyə işaretdir.

O can tək incə bir can, tapmaq çətindən– çətin.
Bir məqamda, dəyişir, sanki olur zəhrimər,
Başqa məqamda Haqq tək, dadlı bir məqamı var.
Bir məqamda zəhərdir, işlənir dərman kimi,
Başqa məqamda küfrə, layiq bir iman kimi,
Bir məqamda bir tikan, bitmişdir gül yerində.
Başqa məqamda sirkə, işlənmiş mül¹ yerində.
Bir məqamda qorxudur, o, ümüdün yerində,
Başqa məqamda həsəd, səxavətin yerində.
Bir məqamda kasıbılıq, qənimətin yerində,
Başqa məqamda qəhər, bol nemətin yerində.
Bir məqamda səfalar, vəfaların yerində,
Başqa məqam qadağan, ətaların yerində.
Bir məqamda dərdü– qəm, durur keyfin yerində,
Başqa məqamda torpaq, ot– ələfin yerində.
Bir məqamda ayıblar, olmuş hünər yerində,
Başqa məqamda bir daş, olmuş gövhər yerində.
Bir məqam acı xiyar, olmuş şəkər yerində,
Başqa məqam quruluq, yağışlıq, tər yerində.
Bir məqamda o zülüm, olmuş ədlin² yerində,
Başqa məqam cahillik olmuş əqlin yerində.
Əgər bir məqamda o, olsa da bir can kimi,
Başqa məqama çatsa, olur bir dərman kimi.
Qora suyu turş olar, lakin vaxtı gələndə,
Dönbüb üzüm olacaq, dadarsan şirin, səndə.
O bardaqda yenidən, olacaq acı, haram,
Başqa məqamda sirkə, olur dadlı bir təam.
Belədir bu ziddiyyət, hər bir sahədə vardır,
Kamil insanlar üçün, aydınlıq aşıkardır.

¹ Mül– Şərab, çaxır, spirtli içki.

² Ədlin– Ədalətin, haqqın

«Vəli müridini kamil etməli, arsız, sırtıq etməməlidir; Bu ona bənzəyir ki, halvanın təbi-bə ziyanı yoxdur, xəstəyə ziyanı vardır; Soy-uğun yetişmiş üzümə ziyanı yoxdur, kal qoraya, hələ yetişməmiş qoraya ziyanı var» kə-laminin bəyani

Vəli¹ acı da yesə, nuşı— canı olacaq,
Talib² qarani³ yesə, huşu— canı solacaq.
«Rəbbi həbli»⁴ ayəsin, bil Süleyman söyləmiş,
Ki, məndən qeyrisinə, belə mülk vermə demiş.
Məndən qeyrisi sənin, lütfünü yada salmaz,
Mülkə həsədlər qalar, ondan bir əsər qalmaz.
«La yənbəği» kəlməsin, oxu sən canı— dillə⁵,
Mənim sırrimi eyni, bilmə o həsəd ilə.
Əksinə mülkündə o, yüzlərlə xətər gördü,
Bir dünyalıq mülküñü, özünə qəhər gördü.
Sırr qorxusuya yaxud, baş ilə din qorxusu,
Bizə imtahan deyil, bu kimi kin qorxusu.
Sonra Süleyman özü, səy ilə cəhdி əksin,
Yüz minlər ilə rəngli, ətirlərdən əl çəksin.
Onda elə qüvvət, güc, təsir qüvvəsi vardi,
Dalğa onun mülkündə, quyruğunu qıvardı.
Oxu sən bir, «Əlqəyna, əla kursiyyihu»nu⁶,

¹ Vəli— 1) Hami, himayəçi; 2) yaxın dost; 3) Qəyyum; 4) Ağa.

² Talib— 1) Tələb edən, istəyən, arzulayan, həvəskar; Burada möhtad, öyrəşən mənasında işlənmişdir.

³ Qarani— burada tiryək nəzərdə tutulur.

⁴ «Rəbbi həbli» ayəsin, bil Süleyman söyləmiş,
Ki, məndən qeyrisinə, belə mülk vermə demiş»
Bu misra Quranda «Sad» surəsindəki 34— cü ayəyə işarədir.

⁵ «La yənbəği» kəlməsin, oxu sən canı— dillə,
Mənim sırrimi eyni, bilmə o həsəd ilə.- Bu misra Quranı— Kərimdə «Sad» surəsindəki 34— cü ayəyə işarədir.

⁶ Oxu sən bir, «Əlqəyna, əla kursiyyihunu»
Bu məqsədlə taxt— tacdan, məhrum etmiş Haqq onu.
Bu misra Quranda «Sad» surəsindəki 33— cü ayəyə işarədir.

Bu məqsədlə taxt— tacdan, məhrum etdi Haqq onu.
Elə ki, tövbə etdi, günahkar tək oturdu,
Haqqı ona rəhm etdi, Mülkü yenidən qurdu.
Oldu şəfisi onun, dedi:— Bu mülk bu cahan,
Ağilla şahlıq eylə, eyləmə haqqı pünhan.
Kimə edilərsə rəhm, göstərilərsə Kərəm,
Bil ki o, Süleymandır, həmin şəxs də ki, mənəm.
Əgər belə olmasa, onun sonu günahdır,
Günahın sonu nədir, əzablı yoldur, ahdir.
Bunun izahı fərzdir¹, deməyə ehtiyac nə?
Qayıdırəm kişiylə— qadın hekayəsinə?

Bir ərəb və onun arvadının kasıtlıqdan şikayət etmələrinin səmimi və saf macarasının bəyani

Kişi— qadın haqqında, saf bir hekayədir bu,
Daxilən saflığını göstərən mayədir bu.
Kişi ilə qadının, başlandı nağılinə,
Nəfs də öz meydanında, güc versin ağılinə,
Bu qadın ilə kişi, nəfs il ağıl kimi,
Möhkəm ayaq bağlamış, yaxşı pisə qul kimi.
İki ayağını da, bağlamış gil saray da,
Gecə— gündüz cəngdədir, həmişə hay— harayda.
Qadın daim axtarır, dadlı yemək mülki— mal,
Yəni axar su, çörək, bol süfrə cahi— cəlal.
Nəfs də o qadın kimi, çarə yolunda fəal,
Bəzən bəşər axtarır, gah sərvərlik, mülki— mal.
Ağlın bu fikirlərdən, dərdlərdən xəbəri yox,
Allah qəmindən qeyri, beynində qəm yeri yox.
Baxma bu hekayənin, sırrı «dənlə— tələdir».
Surətin hekayəsin eşit sən bir gör nədir?!

Sən mənəviyyatını, bəyan etsən kamilsən,
Yoxsa aləm içrə sən, çox tənbəlsən, kafirsən,

¹ Fərzdir- Dində vacib olan işlərdir mənasındadır.

Əgər mənayla fikrin, xəyalında olsan sən,
Onda oruc—namaza, qadir bir şəxs deyilsən.
Dostların bir—birinə, etdiyi hədiyyələr,
Dostluq içərə deyildir, surətlərə bir zəfər.
Əgər şəhadət versə, verilən hədiyyələr,
Gizli məhəbbətlərə, bir pünhanlıq gətirər.
Zahir olan ehsanlar, şahid kimi olacaq,
Sırlı məhəbətlər də, ona şahid qalacaq.
Şəhadət gah düz olar, gah da, yalandan olar,
Məstlik gah meydən olar, gah da aurandan olar.
Kumus çox nuş eyləyən, özünü məst edəcək,
Hayla—huyla danışib, başı gic tək gedəcək.
Namaz—oruc tutmaqdə, riyakarlıq eyləyir,
Ciddi—cəhdə çalışıb, hər işdə düzəm deyir.
Belə güman etsinlər, o, Tanrı vurğunudur?!
Dərindən baxsan əgər, riyanın yorğunudur.
Əməlinin hasili, ona bir rəhbər kimi,
Əməl pünhan olsa da, aşikar məhsər kimi.
Bələdçi gah haqq olar, gahda kı, nahaq olar.
Bəzən seçilmiş olar, bəzəndə çıxdaş qalar,
Ya Rəbb bizi fərqləndir, arzu istəyimizlə,
Ki, bizdə fərqləndirək, həmən əyrini düzə.
Hissləri fərqləndirmək, necə baş verə bilər,
Hiss özü «Nurullah», gələrsə uyğun əgər¹.
Əgər təsir olmasa, səbəb də zahir olar,
Sənin özün kimidir, sevgidən müxbir olar.
Olmaç onun kimi bil, Haqq nuru olan imam,
Təsirlə səbəblərə, heç vaxt olmaç o qulam.
Əgər «Nurullah» ətri, gəlsə onun beyninə,
Təsirlərə olmaç qul, günah gəlməz boynuna.
Ta məhəbbət gəlməsə, içdən şöllənməsə,
Təsirdən qurtularaq, canlanıb güclənməsə.
Heç bir lüzum da qalmaz, elan etməyə mehri,
Çünki, sevgi fəth edir, nuruyla göyü—yeri.

¹ Hissləri fərqləndirmək, necə baş verə bilər,
Hiss özü «Nurullah», gələrsə uyğun əgər.
Bu misra bir peyğənbər hədisinə işarədir.

Təfsilatıyla dedim, burda söz oldu tamam,
Bu işlərin sonunu, özün axtar vəssalam.
Əgər mənalar olsa, sürət də ağ görünər.
Surət mənaya yaxın, həm də uzaq görünər,
Dəlildə su— ağaca, oxşamış üzü ağdır,
Mahiyyətinə baxsan, uzaqdan da uzaqdır.
Sən bircə dənəyə bax, Günəş, torpaqla sudan,
Tələsərək boy atmış, dönüb olmuş bir fidan.
Əgər mahiyyətinə, dönüb salsañ nəzər sən,
Bunları bir— birindən, uzaq, uzaq görərsən.
Mahiyyəti birdə ki, xasiyyəti tərk eylə.
Ruzi axtaranların, əhvalını şərh eylə.

Ərəb kişinin öz qadınına yalvarması:- Məni bu işdə hiyləyə təslim olmağım kimi başa düşmə- deyərək özünü şışırtməsi

Kişi dedi:— Çəkildim, əks yoldan bax, bu andan,
Hökmün varsa ver hökmün, çək sən qılıncı qından.
Nəyi hökm edirsənə, o hökm icra olunar,
Əgər xoşun gələrsə, Ona göz tam yumular.
Sənin öz vücudunda, yox olum, məhv olum mən,
Mən sənin aşiqinəm, aşiqliyimi bil, sən.
Qadın dedi:— Mənimçin şirin dillər tökürsən,
Ya da hiylənlə məni, öz başından əkirən.
Dedi:— Vallah bu aləm, gizli sırlərlə dolu,
O, gildən yaradaraq, Adəmi etli ulu.
Elə ki, O, «Qəlibə»¹, üç kərə səda etdi,
«Əlvah»² ilə, «Ərvah»³ da, nə varsa ona ötdü.
«Lövhü— məhfuzu»⁴ ona, öyrətdi qüdrətiylə!

¹ «Qəlibə»— Bu söz bəşerin atası Adəm babamızın Tanrıımız tərəfindən yaradılmış gildən. Olan bədəninə işaretdir.

² Əlvah— Lövhün cəmi— lövhələr deməkdir.

³ Ərvah— «Ruh»un cəmi ruhlar deməkdir.

⁴ Lövhü— məhvuz— islam dinində Tanrıının bütün göstərişləri yazılmış möhtəşəm kitab.

«Ərvahda nə vardısa, bildi məhbətiyle!
 Əvvəldə həm axırda, əbədiyyətə qədər,
 «Elmü– Əsmani»¹ dedi: İşlər olmasın hədər²
 Nəhayyət mülki– cahan, dərsindən bihus oldu.
 Müqəddəs varlıq tapdı, müqəddəslik duruldu.
 O yaratdı Adəmi, şərəfləndirdi yeri,
 Açıdı yer qapısını, gördü uca göyləri.
 O müqəddəs vücuda, o gen– bol asimanlar,
 Həddən çox dar göründü, o möhtəşəm meydanlar.
 Peyğəmbər dedi:– Haqqım söyləmişdir bizlərə.
 Mən sığmazam heç nəyə, təpələrə düzərlərə.
 Həmçinin yerə göyə, o böyük ərşə belə,
 Yəqin bil sən əzizim, sığmazam cüssəm ilə!
 Lakin, mən yerləşərəm, mömin qəlbində bil, sən,
 Əgər məni axtarsan, o qəlblərdən taparsan.
 «Fədxuli fi ibadi»³, demiş Rəbbimiz mənə,
 Görüşərsən mənimlə, girərsən cənnətimə⁴.
 Ərş özünün nuruyla, möhtəşəm sahəsiylə,
 Onu, görçək yerindən, tərpəndi həvəs ilə.
 Ərşin öz böyüklüyü, sonradan görünəcək,
 Lakin məna çatarsa, surət heçə dönəcək.
 Sanki hər bir şah demiş, hələ dövrü qədimdən,
 Yer üzüylə ülfətdə, olmuşuq əzəl gündən.
 Biz xidmət toxumunu, torpaqlara əkirdik,
 Onun müqabilində, möcüzələr biçirdik.
 Bu nailiyyət nədən, hardan gəlir torpağa,
 Göydədir xılqətimiz, Odur bizlərə ağa.
 Bu nurların ülfəti, neçin zülümlə birgə?
 Necə nurlar yaşayar, zülümlər ilə birgə?
 Ey insan həmin ülfət, ətri– güldən törəmiş,

¹ Elmi əsma– Səmalar elmi.

² Əvvəldə və axırda əbədiyyətə qədər,

«Elmi– Əsma»ni dedi: işlər olmasın hədər.- Bu misra Qurani– Kərimdə «Bəqərə» surəsindəki 29– cu ayəyə işarədir.

³ Fədxuli fi ibadi– ibadət edən, ibadətdə olan.

⁴ «Fədxulifi ibadi» demiş Rəbbimiz mənə,

Görüşərsən mənimlə, girərsən cənnətimə.- Bu misra «Qurani– Kərimdə» «Fəcr» surəsindəki 30– 31– ci ayələrə işarədir.

Sənin əriş– arğacın, palçıq güldən törəmiş.
Sənin bu torpaq cismin, yer üzündən tapılmış,
O pak nurunda sənin, bu torpaqdan güc almış.
Bizim bu canımız da, Ruhundan peyda olmuş,
İlk– əvvəl o torpaqdan, ondan hüveyda¹ olmuş.
Torpaqda ola– ola, biz torpaqdan xəbərsiz,
Dəfinələr mənbəyi, xəzinədən xəbərsiz.
Elə ki, səfər etmək, buyrular o məqamdan,
Bizə çox çətin gələr, əl çəkmək belə kamdan.
Nə vaxta qədər bizlər, dəlilləri göstərək?
Bizim əvəzimizə, ey Tanrı kim gələcək?!
Bu zikri, bu duanı, bu təhlili, bu ani?!
Satırsan qeylü– qalə, yeri– göyü səmanı?!
Haqqın hökmü açmışdır, bizimçin bu büsati.
Ki, siz dua edəsiz, xoş edəsiz həyatı,
Nə gəlirsə dilizə, çəkinmədən qorxmadan,
Atalı uşaqlar tək, bilin onu Tanrıdan.
Bilirik biz özümüz, sizin sırlarınızı.
Lakin arzumuz bizim, eşitmək zikrinizi:
Əgər bu nəfəslərin işi nalayıq olsa,
Mənim rəhmətim dönər, qəzəbli bir kabusa.
Qəzəbin izharının, ardınca mən ey Mələk,
Səni səbəbkar billəm, yox olar arzu– dılək.
Etmə təkrar sanmayım, səni mən inkar edən,
Helmimi inkar etmək, çəkindirər nəfəsdən.
Yüzlərlə ata– ana, bizim helmin içində.
Nə qədər doğsa nəfəs, olar zülmün içində.
Onların helmi bütün, köpük, helmimiz üçün,
Köpük gəldi– gedərdi, dəniz yerində çin– çin.
Qarşısında necə mən, özüm deyim sədəfdə,
Yoxdur köpükdən, içdən, dibdən savayı kəf²də
O köpüyün Haqqıda, saf dənizin Haqqıdır.
Bu bir imtahan deyil, bu söz Haqqın haqqıdır
Mehri– vəfali başın, təvazökarlığından,
Ona döndüyüm şəxsin, mənə həmkarlığından,

¹ Hüveyda– görünmə, nümayan olma.

² Kəf– köpük, ovuc, dənizin dibi.

Əgər qarşında sənin, bu imtahan həvəssə,
İmtahani yoxla sən, imkan vermə nəfəsə,
Sən örtmə öz başını, başımı tam görəsən,
Sən mənə əmrini ver, mənə əmr verən Sən.
Sən örtmə öz qəlbini, mənim qəlbim görünüşün,
Mən, qəbul edə bilim, qabiliyim bilinsin.
Nə edim nə çarəm var, mənim bu boş əlimdə?
Bax gör mənim bu canım, necədir əməlində?!

Qadının öz ərinə ruzi tələb etməyin yolunu göstərməsi; Ərinin bu yolu qəbul etməsi

Qadın dedi:- İndicə sanki Günəş nur salmış,
Bütün dünya aləmi, ondan işıqlıq almış.
Rəhmanın naibisən, Xalıqın xəlifəsi:
Bağdad şəhəri almış, səndən bahar nəfəsi.
Sən o Şaha birləssən, şübhəsiz şah olarsan,
Nə vaxtadək idbarın, arxasında qalarsan?!
Xoşbəxtlərin dostluğu, kimiyadır çox kimidir,
Çünki nəzərlərində kimyalıq yox kimidir.
Əhməd Əbübekirə, diqqətlə nəzər saldı,
Baxışla başa düşdü, sədaqətli dost oldu.
Dedi:- Mən belə şahın, necə düşüm yanına,
Bəhanəsiz necə bəs, yaxınlaşım mən ona,
Bir fənd lazım düzəlsin, yaxın dostluq, şübhəsiz,
Lakin lazım olmadı, iş düzəldi hiyləsiz.
Məcnun eşitdi bir gün, yolçudan bu xəbəri,
Leyli xəstələnibdir, neçin yoxdur xəbəri?!
Dedi:- Bəhanəsiz mən, necə gedim yanına?!
Getməsəm görüşünə, dözərəmmi mən buna?!
Ey kaş bilikli təbib, olaydım mən əzəldən!
Heç əlim üzərmidim, Leyli kimi gözəldən¹?!
Tanımız söyləmişdir:- «Qul Təalu» bizlərə.²
Həmin ayə gücüylə, qoşulaq biz düzərlər.
Gecəquşular gözlü, həm olsayıdı pəşəsi;
Günləri xoş keçərdi, azalmazdı nəşəsi.
Dedi:- Kərəm sahibi, meydana getsə əgər,
Sənəti olmasa da, sənətkara çevirilər.
Baxma sənət davalı, lakin onda həyat var,
Sənətsiz bir əməldə, alçaqlıq, rəzalət var.
Dedi:- Sənətsizliyin, nə vaxt işin bitirim,

¹ Ey kaş bilikli təbib, olaydım mən əzəldən,
Heç əlim üzərmidim, Leyli kimi gözəldən.- Bu misra Məcnunun
şerlərinə işarədir.

² Tanımız söyləmişdir:- « Qul Təali » bizlərə,
Həmin ayə gücüylə, qoşulaq biz düzərlər.- Bu misra Quranı- Kə-
rimdə «Ənam» surəsindəki 152-ci ayəyə işarədir.

Ki, mən də, sənətsizlik, adətini itirim.
Mənə şəhadət lazım, müflisliyə düşəndə,
Rəhbər mənə rəhm etsin, müflislik yetişəndə.
Söz– söhbətlərdən, rəngdən, başqa özün şahidsən,
Yol ver rəhmi gətirsin, şaha eylə üməd sən.
Bu söhbət ilə rəngdən, olan o şahidliklər,
Qazılər– qazisinin, nəzərinə pis gələr.
Təsdiqlər, şahidliklər, daxildən lazım bize,
Zahiri şahidliklər, ziyandır özümüzə.
Şəhadətdə sədaqət, olmalı onun işi,
Onun nuru parlasın, nurlu olsun vərdişi.

Həmin o Ərəbin yağış suyu ilə dolu olan bir səhəngi-orada su olmadığını təsəvvür edərək, səhralardan keçib Bağdada xəlifənin yanına aparması

Qadın dedi:— Sədaqət elə olmalıdır ki,
Yerindən pak durasan, biləsən tükdən– tükü.
Bizim səhəngimizdə, yağış suyu varımız,
Yox mülkü sərmayəmiz, kasaddır bazarımız.
Səhəngdə olan suyu, götür özünlə apar.
Şahənşaha hədiyyə, ver etmə çox ahu– zar.
Söylə bundan savayı, heç bir şey yoxumuzdur.
Qorxulu səhralarda, susuzluq qorxumuzdur.
Əgər xəzinən ilə, zərinlə fəxr etsən də,
Belə suyun olmasa, var– dövlət çatmaz dada.
Nədir o kuzə sanki, bizim öz tənimizdir,
Onda olan saf susa, duyğu hislərimizdir.
Ey mənim ulu Tanrıım, mənim küpüm, kuzəmi,
Et qəbul kərəminlə, necə etdin tövbəmi¹
Kuzəndə beş lülə var, beş də duyğu üzvü var.
Rak saxla suyunu sən, qoyma nəcisin olalar.
Ki, Sənin kuzən etsin dənizə tərəf nüfuz,

¹ Ey mənim ulu Tanrıım, mənim, küpüm, kuzəmi,
Et qəbul kərəminlə, necə etdin tövbəmi,- Bu misra Qurani- Kərimdə «Tövbə» surəsindəki 112-ci ayəyə işarədir.

Ki, bizim kuzəmizdə, alsın dənizdən dad– duz.
Ki, Sən hədiyyə kimi, Sultana aparasan,
Sultan suyu pak görüb, onu bəyənsin asan.
Sonra kuzənin suyu, həddən artıq olacaq,
Bizim kuzəmiz ilə, yüz cahanlar dolacaq.
Hissiyatları bağla, dolu qalsın səndə Xüm,
Rəbbimiz demiş:– «Ğuzzu in huvə əbsarukum».¹
Onun saqqalı gülsün, desin bəxşış kimindir?!

Şah süfrəsinə layiq, belə biş– düş kimindir?!

Lakin o dərk etmirdi, həmin yerdən çay axır,
Suyu şəkər tək şirin, Dəclə hay– haray axır.
Şəhərin ortasından, dəniz tək axır rəvan,
Üstü gəmiylə dolu, altında balıq dəvan.²

Get sən Sultana tərəf, onun iş– gücünü gör,
Tərki– dynyalıqdakı, işığın ucunu gör.
Belədir idrakımız, belədir hissərimiz.
Orada hər damla da, səfa dənizlərimiz.
Yenə axtar, yenə bax, tapıbsansa, yenə tap,
Oxu məndən yenə də, «İndəhi ümmül Kitab»³.

Qadının su səhənginin ətrafına qəlib büküb tikməsi və çox böyük inamla onu möhürləməsi

Kişi dedi:– İndi sən, səhəngin ağzin bağla,
Madam ki, hədiyyənin, xeyri var yaxşı saxla.
Bu kuzəni götür sən, qəliblə tik ətrafin,

¹ Hissiyatları bağla, dolu qalsın Səndə Xüm,
Rəbbimiz demiş:– «Ğuzzu in huvə əbsaru kim».-Bu misra Quranı Kərimdə «Nur» surəsindəki, 30– cu ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:– (Ya Məhəmməd!) Mömin kişilər de ki, gözlərini haram edilmiş şeylərdən çevirsinlər (naməhrəmə baxmasınlar), ayıb yerlərini zinadan qorusunlar (və ya örtülü saxlasınlar. Bu onlar üçün (ədəb– ərkan) təmizlik baxımından daha yaxşıdır). Şübhəsiz ki, Allah onların nə etdiklərindən xəbərdardır!

² Dəvan– qaça– qaça, üz– üzə, qaçaraq.

³ İndəhi ümmül kitab– kitabların anası (Quranı Kərim nəzərdə tutulur).

Ki, şah öz orucunu, hədiyyə suyla açsın.
Ki, belə ola bilmək, bütün üfüqlərdə yox,
Qalmış şərabdan qeyri, başqa cür zövqlər də yox.
İllərlə içmiş onlar, daim acı- şor sular,
Odur ki, zəlalətdə, sanki yarım kordurlar.
Şor su məskəni olan, quşların nə zövqü var,
Nə bilsin saf su harda, onun necə şövqü var.
Ey şoran çeşmələrdə, hər vaxt ömür sürən sən.
Şəttül, Ceyhun, Fəratın, qədrin hardan bilərsən,
Sən əgər bilirsənsə, demək cəddin işidir.
Qarşında bu adlar da, sanki «Əbcəd»¹ kimidir.
«Əbcəd», «Həvvəz» aşikar, hamiya məlum kimi,
Bütün uşaqlara da, qədim bir təlim kimi.
... Sonra səhəng götürdü, Ərəb əsilli kişi,
Uzaq səfərə çıxdı, günlərlə çəkdi işi.
Səhəng üstə əsərək, bəlalardan çıxartdı,
Səhralardan keçərək, həmin şəhərə çatdı.
Qadın «Müsəlla»² açdı, ehtiyacdən danişdı,
«Rəbbi Səlləm» vird edib, namaza baş qarışdı.
Sən qoru suyumuzu, bədniyət adamlardan,
Həmin dənizə çatdır, dənizə, ey! Yaradan!
Baxma ki, mənim ərim, agah başa düşəndir,
Gövhərin ətrafısa, yüzminlərlə düşməndir,
Bu gövhərin özüsə, sanki abi- kövsərdir,
O suyun hər daması, sanki əsil gövhərdir.
Qadının duasından, onun ahu- zarından,
Kişinin qəm səsindən, onun ağır barından³.
Oğrulardan qurtulub, daşlardan uzaq durdu,
Xəlifə sarayına cəld səhəngi apardı.
Saraya baxıb gördü, ənamlarla doludur,
Ehtiyac ənamları, həm quru, həm suludur.
Dəmbədəm hər tərəfdə, ehtiyac şahidləri,

¹ Əbcəd-Müsəlman aləmində ilk öyrənilən sözlərdən biridir, müsəlman təqvimində «Əbcəq» rəqəmləri ilə hesablama da mövcuddur.

² Müsəlla- namaz qılmağa və dua oxumağa məxsus yer.

³ Barından- yükündən.

Xələt almışlar ondan, o əta rahibləri.
Atəşpərəst möminə, həm gözələ, çirkinə,
Günəş tək təravətlı, behişt bəxş etmiş yenə.
Gördü bir tayfa tamam, bəzənib düzənmişdir.
Başqa bir tayfa isə, intizar qazanmışdır.
Xüsusilə ümumi, Süleymandan murə¹ dək,
Sanki Surun səsindən, bu cahan diriləcək,
Hətta surət əhli² də, ondan gövhərlər tapmış,
Məna əhlisə ondan, nadir cövhərlər tapmış.
Himmətsiz olan şəxslər, hədsiz himmətli olmuş,
Himməti olan şəxslər, hədsiz nemətli olmuş.

**«Kasib səxavətliyə aşiqdir, Səxavətli də kasiba;
Əgər kasibda səbr çox olsa, səxavətli onun qapısına
gələr; Və əgər səxavətlidə səbir çox olsa, kasib onun
qapısına gələr. Amma səbir kasibin kamalı, səxavətlinin nöqsanıdır» - kəlaminin bəyani**

Gəl qabağa həvəskar, səs gəlir sədə kimi,
Comərdlik kasıblara, möhtac, bir fədə kimi.
Səxavətli möhtacdır, həm də ki, bir həvəskar,
Həmçinin tövbə istər, tövbə edən tövbəkar.
Səxavətli axtarar, kasib üzügüləri,
Necə ki, yaxşilar da, arar saf güzgüləri.
Yaxşıların sıfəti, güzgündə saf görünər,
İsmətli sıfətlər də, kasibliqda bilinər.
Kasiblar comərdliyin, güzgüsüdür, sən oyan,
Nəfəs versən, ah çəksən, güzgüyü gələr ziyan.
Bu səbəbdən söyləmiş, Haqqımız «Züha»sında³
Ey Məhəmməd az çıxmır, kasib üstünə səndə.
Birinin comərdliyin, kasib aşikar edər,

¹ Murə- qarışqaya.

² Surət əhli- Bütpərəst nəzərdə tutulur.

³ Bu səbəbdən söyləmiş, Haqqımız «Züha»sında. Ey Məhəmməd az çıxmır, kasib üstünə səndə.- Bu misra Quranı- Kərimdə «Züha» surəsindəki 10- cu ayəyə tşarədir.

Başqası çox bağışlar, varı əlindən gedər.
Xülasə kasib olan, Haqqın mərdlik güzgüsü,
Kim ki, Haqqıyla birdir, odur mərdlik ülgüsü.
Kim ki, hər ikisindən, məhrumdur sanki ölmüş,
O, bir insan tək deyil, kölgə şəklində olmuş.
Lakin hansı dərviş ki, Tanrıının təşnəsidir,
Haqqından qorxur daim, düz işlər peşəsidir.

**«Bir şəxs dərvışdır Tanrısına və Tanrı təşnəsidir.
Başqa bir şəxs dərvışdır, Tanrı tərəfindən, lakin, baş-
qasının təşnəsidir». Bunlar arasında olan fərq haqqında**

Lakin bir dərviş olsa, qeyrisinin təşnəsi,
O, bir əbləh kimidir, xeyirsizdir peşəsi.
O, dərvişlik adəti, deyil ey cana sahib,
İt adəti belədir, sümüklər ona sahib.
Kasıbda loğma varsa, o, Haqq kasibi deyil.
Surət yanında ölü, tabaq kasibi deyil.
Quruda balıq kimi, qarınçın dərviş olan,
Balıq şəklində olar, lakin dənizi yalan.
Balıq dərviş suyunu, heç vaxt əvəz eləməz,
Su sudan olsa uzaq, balıq tək tez iyələməz.
Biri evlər toyuğu, göylər sümurğu deyil,
Türülü yeməklər yeyər, Tanrı toyuğu deyil,
Biri Haqq aşığıdır, pay ehsan uman deyil.
O, hüsnə, gözəlliyyə, aşiq tək uyan deyil.
Əgər qorxursa yəqin, eşqi deyil zatından,
Zat heç bir zaman qorxmaz, özünün sıfatından.¹
Qorxu məxluqa aid, doğulmuşlarçın gəlmış,
Haqqımız nə doğmamış, doğulmadan yüksəlmış.
Surətin aşığıdır, qorxar özü– özündən,
Heç o ola bilərmi, Haqqın aşıqlarindən,
O qorxunun aşığı, sadıq olarsa əgər.
Onun məcaz keçidi, həqiqətədək gedər.
Bu sözün izahına, ayrı sözü lazımlı bil,

¹ Sıfatından– sıfətin cəmidir: Sıfətlərindən.

Lakin mən də qorxuram, qədim sirlərdən ey dil.
Köhnəmiş anlayışlar, yaxın görən baxışlar,
Yüzlərlə pis xəyallar, beyinlərə bağışlar.
Doğru—düzgün eşitmək, hər kəsə əcr¹ deyil,
Hər bir quşcuğazın da, ruzisi əncir deyil,
Ölmüş, iylnəmiş quş tək, xasiyyətin var, bil sən.
Uçmaq xəyalindasan, uzaq görən deyilsən,
Balığın şəkli üçün, dəniz, batlaq nə fərqi.
Hindlinin rəngi üçün, sabun, torpaq nə fərqi,
Qəmli çəksən şəkli sən, vərəqlərə həkk etsən,
Şəklin xəbəri olmaz, nə şadlıqdan, nə qəmdən.
Surəti qəmgin olan, özü azad o qəmdən,
Surəti xəndan olan, uzaq şənlik, ələmdən.
Ürəklərdə gizlənmiş, bu qəmlər, şənliklər, bil,
Həmin şənliklər üçün, şəkildən artıq deyil.
Xəndan şəkilli surət, səndən ötrü, biləsən,
Ki, sən həmin surətdən, düz mənayə gələsən.
Qəmgin şəkilli surət, bizlər üçün qoy qalsın,
Ki, bizim yadımıza doğru yolları salsın.
Elə şəkillər də var, hamamlarda çəkilmiş,
Çöldə libas çıxsada, şəkil libaslı qalmış.
Bayırda olan zaman, yalnız libas görürsən,
Libasını çıxart sən, gir gör nələr görərsən.
Çünki libaslar ilə, axırətə yol yoxdur,
Libas təndən, tən candan, xəbəri—oğul, yoxdur.
Yenə qayıdırəm mən Ərəb hekayətinə.
Onun sırrların açım, dönmə rəvayətinə.

Xəlifənin bələdçiləri və qapıçılarının bir Ərəbi hörmətlə qəbul etmək üçün çıxmaları, onun hədiyyəsini qəbul etmələri

Həmin Ərəb günlərlə, səhradan ötüb keçdi,
Xəlifə sarayının qapısına yetişdi.
Xülasə bələdçilər, qarşılıdı Ərəbi,

¹ Əcr—Mükafat, xeyir, bərəkət.

Çoxlu güləb çəkərək, göstərdilər ədəbi.
Onun ehtiyacını sözsüz dərk eylədilər,
İş sorğu— sualsız, ətalidir dedilər.
Sonra ona dedilər:— Ey, Ərəb sıfətli sən,
Haradansan, nəçisən, kimsən, neçin gəlmisən.
Dedi:— Mən dəyərliyəm, mənə qiymət veriniz,
Vəsaitim, pulum yox, ciyinimdəkin görünüz.
Ey siz sıfətinizdən, əzm duyulan kəslər,
Nurunuz, zərinizdən, qiymətli olan kəslər.
Ey siz hər baxışınız, baxışdan üstün olan,
Ey baxış nisarınız, hər işdən üstün olan.
Siz hamınız Tanrıının, nuruna möhtacsınız.
Haqqın bəxşişlərinə, zoruna möhtacsınız.
Həmin o kimyalara, salsanız siz bir nəzər.
Gör necə bəşərlərin, başına, məstlər çəkər.
Mən qəribəm gəlmışəm, səhralardan keçmişəm,
Sultan lütfünü görmək, arzusunu seçmişəm.
Onun lütfünün ətri, biyabanları tutmuş,
Qum zərrəciklərini, həm də canları tutmuş.
Bu məkana gəlmışəm, pul üçün, dinar üçün,
Elə ki, çatdım bura, məst oldum didar¹ üçün.
Bir şəxs qaçıdı çörəkçin, yanına çörəkçininin,
Çörəkçini görən tək, can verdi içün— içün.
Bir şəxs dincəlmək üçün, bir gülüstana girdi.
Bağbanın gözəlliyi, ona dünyani verdi,
Ərəb də onlar kimi, gör hardan su çıxartdı,
Həyat suyunu işə, Yusif üzündən daddı.
Musa yola düşdü ki, odu tapıb götürsün,
Elə bir od gördü ki, hər bir oddan o üstün,
İsa sıçradı yerdən, düşməndən qaçın deyə,
Sığramağı apardı, onu dördüncü göye.
Adəmçin tələ idi, bugdanın bir dənəsi,
Vücudu şaxələndi, xalq oldu hər danəsi.
Qızıl quş uçub gedər, ovçun tələ qurmağa,
Şahin qolunu tapar, ov üçün oturmağa.
Uşaq məktəbə gedər, sənət kəşb etmək üçün,

¹ Didar— görüş, görmə.

Ümüd quşun uçurar, ataya kömək üçün.
Biri məktəb qurtarar, sənət dalınca gedər,
Aylıq məvacibindən, ataya kömək edər.

Abbas¹ girdi döyüşə, acıq ilə, kin ilə.
Məhəmmədi məhv edə, İslamu yerdən silə.
Sonra gəldi İslama, ona arxa, bel oldu.
Özüylə övladları, xilafətdə gül oldu.
Ömər Mustafa ilə, hərb edərək döyüşdü,
Qılincını götürüb, dinə qarşı vuruşdu.
Sonra islama gəldi, oldu əmir– əl– mömin.
Dinin rəhbəri oldu, sayıldı xas, əhli din,
Ot biçən ot biçməyə, viranəyə yollandı.
Viranədə bilmədən, qızıl üstdən tullandı.
Təşnə gəldi su üçün, su axan arxa tərəf,
Çatanda öz arxına, ay şəklin gördü səf– səf.
Mən buraya gəlmışəm, pul– şey tələb etməyə.
Çatan kimi tələsdim, şah yanına getməyə.
Suyu töhfə gətirdim, çatmaq üçün mən nana²
Çörəyin ətri məni, çəkdi Şahi-cahana,
Qadın verdiyi suyla, bir məlikə döndüm mən,
Fələk tək borcsuz oldum, bu qapiya cöndüm mən.
Dünyani gərdiş edən, borcsuz olmaz heç zaman.
Qeyri cisim, qeyri can, həm ona aşiq olan.

Dünyaya aşiqlik, günəş düşən divara aşiqlik misalındadır. Sanki divara günəş şüası düşmüş, o isə onu görməyə cəhd etməmiş ki, bu şüalar divardan deyil, günəşdəndir. Dördüncü göydən nəhayyət Bir küll divara nəzər yetirdi, günəşin şüası günəşə birləşdi o şəxs hər şeydən məhrum oldu

Küllə³ aşiq olanlar, cüzbə⁴ aşiq tək deyil,
Kim ki, cüzbə aşiqdir, küllə məşuq tək deyil.

¹ Abbas–Həzrəti Məhəmmədin əmilərindən bir olmuşdur. Əvvəl islami qəbul etməmiş, sonra səhvini başa düşərək, islama gəlmışdır.

² Nana– çörəyə

³ Küllə– 1) bütünə, hamiya, hamısına. 2) Əsasa, başa.

⁴ Cüzbə– qismə, hissəyə, parçaya.

Çünki cüzvdən olanlar, cüzvə də aşiq olar.
Tez onun məşuqları, küllünə tərəf dolar.
Saqqal uzun ağıl kəm, başqasına bəndə həm.
Onun qapısın döydü, ağılı zəif tiryəkdən.
Hakim deyil baş əysin, ona qulluğa getsin,
Ağasının ya onun, işini icra etsin.
Çapmağı ar bilməsən, çap dürr dəniz dibindən,
Etsən zina, divlə yox, eylə gözəl güllə sən¹.
Bəndə baxdı bəndəyə, o ahu– zarə düşdü,
Gül ətri döndü gülə, o xar qaldı bürüşdü.
Həmin o əbləh kimi, günəşin şuasını.
Divar üzündə gördü, heyrət büründü onu.
Divara aşiq oldu ki, divar ziyalıdır.
Çünki xəbərsiz idi, günəşdən şualıdır.
Elə ki, həmin ziya, öz əslinə qovuşdu.
Gördü divar qaralmış, ağılı yerinə düşdü.
O özü qalmış yenə, mətləbələrindən uzaq,
Zay zəhmət, əziyyətdən, almiş yaralar, ayaq.
Kölgə tutmaq istəyən, axmaq olan ovçuya,
Kölgə ola bilərmi, ovçulara sərmayə.
Bir kişi quş kölgəsin, tutmuşdu möhkəm– möhkəm,
Ağac budağı gördü, qucağında ağılı kəm.
Ey əcəb rişgəndlə sən, belə kimə gülürsən,
Bu səbəbdən uduzdun, budur batıldə sənsən.
Əğər sən sanırsansa, cüzlər küllə bitişik,
Onda tikan iylə sən, tikan gülə bitişik.
Hissə bir üzlü deyil, küll də bitişik ona,
Yoxsa sən inanmazdın, Rəsul Rəsulluğuna.
Çünki Rəsullar hamı, bağlıdır bir– birinə,
Bir tən kimidir onlar, bağlamağın xeyri nə?
Bu söhbətin sonu yox, dinlə məni ey qulam,²
Çünki dərindir fikir, mənalıdır bu kəlam.

¹ Çapmağı ar bilməsən, çap dürr dəniz dibindən,
Etsən zina divlə yox, eylə gözəl güllə sən.- Bu misra bir Ərəb
zərbül– məsəlinə işarədir.

² Qulam– qul.

Ərəb kişinin öz hədiyyəsini xəlifənin xidmətçilərinə tapşırması

Şair, Ərəbin halın, təsvir et, şərhini ver,
Vaxt ötdü ömür qısa, qurtar hekayəni bir.
O Ərəb öz halını, söylədi nökerlərə,
Deyən tək gördü, onlar, hazırlıdır tələblərə.
Yanında saxladığı, su olan sənəngini,
Təklif etdi xidmət tək, dəyişdi ahəngini.
Dedi :— Bu hədiyyəni, o Sultana aparın,
Dilənci ehtiyacdən, Şaha göstərdi varın.
Şirin su, yaşıł səhəng, mirvari tək təzə— tər,
Yağış suyudur, yağımış, dolmuş bizdə xəndəklər.
Bütün o xidmətçilər, gülə— gülə bu işə,
Can tək qəbul etdilər, düşmədilər təşvişə.
Çünkü Şahın lütfündən, xəbərləri var idi.
Bütün əyanlar bundan, əvvəl xəbərdar idi.
Şahda olan xasiyyət, əyanlarda iz qoyar,
Mavi göy yaşılıqla, ormanlarlda iz qoyar.
Şahı sən bir hovuz bil, nökerləri lülələr,
Su axar lülələrdən, təmin olar kürələr.
Çünkü sular hamısı, hovuzundan pak gələr,
Hovuzun hər biri də, su, zövqə uyğun verər.
Əgər hovuzda sular, çirkənib olsa murdar,
Onun lülələri də, həmin suyu daşıyar.
Çünkü bütün lülələr, bağlıdır o hovuza,
Hovuzun eləsin qaz, yaraşın su, hovuza.
Şahın vətənsiz cana, etdiyi lütfi— kərəm,
Gör necə təsir etmiş, bütün tənə, çəkmə qəm.
Ağlın, lütfün, kərəmin, əslı nəsəbi yaxşı,
Çünkü bütün tənləri, edir ədəbi yaxşı.
Gözel ədalı eşqi, sönməz həm dönməz olar.
Əgər eşq baş verərsə, bütün tən sönməz olar.
Onun lütfi olarsa, dəniz suyu kövsərdir,
Bütün qumu, daşları, sanki dürri— gövhərdir.
Hər bir barmaq sənəti, vurmaqla məşhur olar,
Şagird olan canı da, qurmaqla məşhur olar.
Fəgih ustad yanına, fiqhı öyrənən gedər,

Oxuyub öyrənərək, bəyanını dərk edər.
Hüquqçunun yanına, hüquq öyrənən gedər,
Oxuyub öyrənərək, həqiqət hasil edər.
Dilçi olan alimin, yanına dilçi gedər,
O, əziz şagirdinə, dilçiliyi öyrədər.
Həqiqət yolun azan, varsa bir alım əgər,
Onun əziz şagirdi, olar ondan da betər.
Bütün bu biliklərin, növləri ölüm günü,
Acizdir uzatmağa, sahibinin ömrünü.

Bir dilçi kişinin gəmidə gəmiçiyə dilləşməsi və gəmiçinin ona cavabı

Dil elmini bilən şəxs, bir gəmiyə oturdu,
Gəmiçiyə üz tutub, təkəbbürə buyurdu.
– Dilçilik elmini sən, oxumusən?! Dedi:– Yox!
Yarı ömrün boş keçmiş, deyərək öyündü çox!
Bu sözdən gəmiçinin, gəlbi sindi, oldu pərt,
Lakin susdu, dinmədi, cavabı vermədi sərt.
Külək əmdi, gəmini saldı öz qirdabına,
O, dilçiyyə baxaraq, bir sual verdi ona.
Üzmək bilirsən dilçi, yaxud bəlkə bilmirsən?!
Dedi:– Yox, ey gəmiçi, bu işdə yox təcrübəm!
Dedi:– Bütün həyatın, ey dilçi gedir bada!
Çünki gəmimiz batır, qərq oluruq dəryada!
Burda ölmək lazımdır, dilçilik yox, bilesən!
Əgər sən ölmüsənsə, qorxusuz üzəcəksən!
Dəniz suyu ölüñü, qaldırır su üzünə,
Sən əgər diri olsan, batacaqsan dibinə.
Əgər ölersənsə sən, bir bəşər surətində,
Dəniz sənin sırların, anlar öz fitrətində.
Ey, sən bütün xalqları, bir ulaq tək sayan şəxs,
İndi bir ulaq kimi, burda qalmışan əbəs!
Baxma ki, bu cahanda, dövrün alimi sənsən,
İndi bu cahandasən, fəna aləmində sən!
Dil elmini biləni, bir misal tək gətirdik,
Sizlərə də ölümün, sırlarını yetirdik.

Xəlifənin su kuzəsini hədiyyə kimi qəbul edib, qızılla doldurması hekayəsi

Xəlifə bu işləri, görüb ayağa durdu,
Kuzəni ağzınacan, qızıl ilə doldurdu.
Xüsusi bəxşışləri, xələtləri bəxş etdi,
O Ərəb qurtularaq, yoxsulluğu tərk etdi.
Sonra xidmətçilərə, o şah belə söylədi,
O, bir dünya bəxşishi, verib davam eylədi.
Dedi:-Bu zərlə dolu kuzəni ona verin,
Onu dəclə yoluyla, vətəninə göndərin.
Quru yoluyla gəlmış, səfərini bitirmiş,
Dəclə yoluyla getsə, yaxın olacaq gediş.
Əgər gəmiylə getsə, çəkdiyi əziyyətlər,
Yadından tam çıxacaq, çin olacaq niyyətlər.
Əmri icra etdilər, kuzəsini verdilər,
Dolu kuzəylə birgə, Dəcləyə yetirdilər.
O, gəmiyə oturcaq, Dəclə suların görcək,
Həyadan səcdə edir, baş əyirdi bir qul tək.
Həmin şahın lütfünə, çox təəccüb edirdi,
Qəribədir, şah suyu, neçin belə sevirdi?!
Bəs neçin qəbul etdi, məndən, mərdlik dənizi?!

Yalandan gətirdiyim, kuzəni sözün düzü?!

Bütövlükdə aləmi, ey oğul sən kuzə bil.
Lətafətdən olacaq, içi dolu səlsəbil¹.
Yaxşılıq Dəcləsindən, bir qətrə dammış ona,
Onun mükafatları, siğmir dəri altına.
Pis gizlənən xəzinə, mükafatı çak etdi,
Torpağı göylərdən də, daha artıq pak etdi.
Pis gizlənən xəzinə, bəxşisdən cuşa gəldi,
Torpağı al boyadı, şah atlasi tək oldu.
Əgər görmüş olsaydın, damla Haqq Dəcləsindən,
O kuzəni, o suyu, pislərdin sən hirsindən,

¹ Səlsəbil- 1) Yüngül və lezzətli su; 2) Cənnətdə olan əfsanəvi bir suyun adı.

Kimlər onu görmüşlər, özlərində deyillər,
Özlərində yox ikən, kuzəni daşlayırlar.
Ey qeyrətdən kuzəni, götürüb daşa vuran,
O kuzə kamil olmuş, dolmuşdur göz yaşından.
Kuzə sınmışdır lakin, su ondan dağılmamış,
Bu sıhma təsirindən, yüz həqiqət açılmış.
Kuzənin hissələri, rəqsədədir indiyədək,
Ağıl bu hissələri, fənd ilə gizlədəcək.
Bu halətdə nə kuzə, nə də ki, su tapılır,
Yaxşı bax, elmi bilmək, düzgün üsul sayılır.
Məna qapısın döysən, üzünə tez açarlar,
Ağıl qanadı çalsan, şahbaz tək uçurarlar.
Çörək, gilin məhsulu, az ye ət ilə çörək,
Ki, sən də qalmayasan, yerdə gilə dönərək.
Elə ki, ac olursan, bir ac itə dönürsən,
Bədləşirsən hirs ilə, pis niyyətə dönürsən.
Elə ki, tox olursan, leş tək murdar olursan,
Bir özündə olmayan, cansız divar olursan.
Xülasə bir dəm murdar, bir dəm itə dönürsən,
Sırr uğrunda bəs necə, döyüşlərə dözürsən?
Sən öz qızıl quşunu, bəd itdən artıq bilmə,
İtinə az-az sümük, tulla sən hərif olma.
Elə ki, it tox oldu, qudurğan, dikbaş olar,
Təkəbbürlü it necə, ov dalınca tullanar?!

O, Ərəbi kasibliq etmişdi tərki-vətən.
Səhraları keçərək, çatmış o yerə, bil, sən.
Hekayədə demişik, şahdakı səxavəti,
Həmin kasib haqqında, olan o rəvayəti.
Aşıq nəyi söylərsa, ondan eşq ətri gələr,
Ağzından nə çıxarsa, eşq tərəfə yüksələr.
Əgər fəqih¹ danişsa, kasibliqlar ələnər,
Onun xoş sədasından, kasibliq iyi gələr.
Kafir tək danişsa da, ondan din ətri gələr,
Onun şəkli sözündən, yəqinliklər yüksələr,
Əgər yalan da desə, doğruya tərəf əyər,
Ey xoş ol əyriyə ki, doğruluğu bəzəyər

¹ Fəqih- Fiqh elmini bilən; Dindar şəxs.

Əyri tərəzi gözü, saflıq üçün düzəlmış,
Əsil saflıq həmişə, eyrilərə güc gəlmiş.
O tərəzi gözünü, onun həqiqəti bil,
Məşuq dodaqlarının, söyüslü diqqəti bil.
Onun mətləbsiz olan, söyüşü adət olmuş,
Ey xoş ol şəxsə ki, surəti eşqdən solmuş.
Şəkəri xəmir edib, çörək kimi bişirən,
Dadı qənd dadı verər, çörək yox, ey dost, bil, sən.
Qızıldan olan bütü, mömin taparsa əgər,
Tapdığı o bütə heç, mömin səcdəmi edər!?
Əksinə qızıl bütü, odun üstüne qoyar.
Müvəqqəti surəti, bütün başından soyar.
Ki, qızılıñ üstündə, qalmasın büt surəti
Çünkü surət həmişə, dəyişdirir niyyəti.
Qızılıñ zatını Rəbb vermiş, onun işidir.
Bütün şəkli nağd bir iş, qazlsa qırışdır.
Birə ölməsi üçün, sən, kilimi yandırma,
Hər bir milçək səsindən, əhvalını soldurma.
Bütpərəst olsan əgər, qalsan bütpərəst kimi,
Surəti tərk eylə sən, tap bir mənali elmi.
Haca layiq olanla, Hachlığı edən tələb,
İstər Hindu, istər Türk, və yaxud da bir Ərəb.
Baxma onun şəklinə, həmçinin də rənginə,
Sən bax onun əzminə, səsinin ahənginə,
Əgər qara olsa da, sənlə birsə ürəyi,
Onu sən ağ təkin bil, eynidir fikri, rəyi,
Xülasə hekayədə, alt-üst söylənildi çox,
Aşıqlerin fikri tək, həm ayağı, başı yox.
Başı yoxsa da onun, əzəldən öndə olmuş,
Ayaqları yoxsa da, hər vaxt özündə olmuş.
Bəlkə hər bir qətrəsi onun su damlaşdır!?
Həm baş onda, həm ayaq, həm də ki, qaçmasıdır!?
Yox, Tanrı bu hekayə, indi hekayə deyil,
Öz nağdı halımızdır, özümüzə sən də gül.
Şanı-şöhrəti olan, hər bir sufi yanında,
Nə qədər qədim olsa, zikri qalmaz yadında.
Onun fikri olarsa, həmişə halla məşğul,
Daha zehninə gəlməz, heç zaman başqa bir yol.

Həm Ərəbik, həm kuza, həm də ki, həmin Məlik,
Hamılıqla «yöfəku, olduq ənəhu mən ufil»¹
Ağıl bükülü olsa, onda tamah nəfs ilə.
Bu iki zülm eyləyən, ağlı gətirər dilə.
Bil indi əsil «inkar», nədən qalib, üçərmış.
Çünki «Küllün» özü də, cüzvlərdən becərilmiş.
Külldə olan hissələr, küllə heç aid deyil,
Çünki gülün ətri də, gülə heç aid deyil.
Yaşılılıq lətfəti, gülün lütfü tək olar,
Qumru səsi bülbülin, bir səs üzvü tək olar.
Əgər mən məşgul olsam, müşküllüyə cavabla,
Təşnələri bəs necə, tox edərəm mən abla?²
Küll ilə, təqsir üçün, olsan bir maniə tək,
Səbr et, səbri-sevinçə, hamı açar biləcək.
Fikirlərdən uzaq qaç, ondan hər vaxt qorun sən,
O, şir kimidir, şirdən, qorunmaq deyil asan.
Pəhrizlik davalara, sevinclər gətirəndir,
Qaşınanı qaşımaq, zərərlər yetirəndir.
Pəhriz müalicənin, həqiqi dərmanıdır,
Pəhrizkarlıq eyləsən, o qüvvənin canıdır.
Bu sözlərə qabil ol, diqqət ilə qulaq as.
Mən zərdən sırga yonum, sənsə qulağından as.
Sırga nədir?! Sən onun, qızılı olsan əgər?!
Yüksələrsən tezliklə, Aya, ulduza qədər.
Əvvələn eşit bunu xalqlar müxtəlifdirler,
Canları da müxtəlif, «ye» dən, «əlifə» qədər.
Müxtəlif həriflərdə, «sevgi», «şəklər» də vardır,
Baxma ki, bir gün onlar, başdan ayağa birdir.
Bir üzdən ziddir onlar, bir üzdən də müttəfiq.

¹ Həm ərəbik, həm kuza, həm də ki, həmin Məlik,
Hamılıqla «Yofəki, olduq «ənəhu mən ufil».- Bu misra Quranda
«Əlzariyat» surəsindəki 9-cu ayəyə işarədir. Ayənin mənası be-
lədir:
«Ondan (Qurandan, yaxud Məhəmməd Əleyhisamdan)
Zatında dönüklük olan kimə dönər! (Allahın əzəli evində
İmandan kim dönmüşdürse, Qurandan və Peyğəmbərdən də elə
o dönər!).

² Abla-«su ilə» mənasında işlənmişdir.

Bir üzdən zarafatcil, bir üzdən ziddi rəfiq.¹
Amma qiyamət günü, böyük qiymət günündür,
O, şəxsin qiyməti var, savab onun gülüdür.
Kim ki, Hindular kimi, pis əməl sahibidir,
Qiyamətin gününün, rüsvayçı rahibidir.
O şəxsin ki, özündə, yoxdur günəş tək nuru,
O, qaranlıqlar sevər, qaranlıqdır uğuru,
Bir gülün yarpağının tikanları olmasa,
Baharlar batıracaq, gülün sirlərin yasa.
Başdan ayağa qədər, qüllə,süsən olanlar
Bahar üçün, gözləri, nurla dolu olarlar.
Mənasız tikanlılar, xəzan olacaq, xəzan,
Ki, qonşu ola bilsin, onunla bir gülüstən.
O, gülün gözəlliyi, örtüsün onun eybini,
Sən, görə bilməyəsən, eybin eyibliyini.
Xülasə xəzan ona, bir bahardır, həyatdır,
Daşları yaqtıları, bir eyləyən zəkatdır.
Bağban da xəbərdardır, xəzanda olmasından,
Təkin görməsi yaxşı, cahanın bilməsindən.
Bu cahanın özü də, o bir kəsdir, o Aydır,
Kəhkəşanda hər ulduz, həmin aydan bir paydır.
Cahanın özü isə, o Təkdir, Yeganədir,
Qalanlar ona tabe, o yalnız bir danədir.
O, bir kamil cahandır, fərddir,təkdir,vahiddir,
O, küllün vücududur, bir nusxə, bir vahiddir.
Xülasə hər bir şəkil, həm hər bir surət deyir,
Müjdə, müjdə veririk, tezliklə bahar gelir.
Əgər çiçəklər açsa, parıldasa zireh tək?!
Meyvələrə bəs necə, «düyüñ» düşə biləcək?!
Elə ki, güller düşür, meyvə guldən baş vurur.
Çünkü tən yarınlada, can da təndən baş vurur,
Meyvələr məna kimi, güller onun surəti,
Həmin güller, çiçəklər, müjdə verir neməti,
Elə ki, gül töküldü meyvələr oldu peyda,
Çünkü özün kiçildi, böyüklük düşdü yada.
Buğda üyüdülməsə, ondan xəmir olarmı?!

¹ Rəfiq-dost, yoldaş.

Üyündülmüş buğda heç, bitib sünbüł olarmı?!
Həlilə¹ ədviyyəylə, döyülbəzilməsə
Xeyir verə bilərmi, o ciyərə, nəfəsə.

Pirin sıfəti və ona tabe olmaq haqda

Ey Hüsaməddin Ziya, tut Haqq yolunda öz yerin,
Bir - iki vərəq də yaz, vəsfin eylə Pirlərin.
Cismin əgər zəifəsə, çox ahu - zar eyləmə,
Bu dünyanın işləri mənsiz keçməz, söyləmə.
Əgər zəif cismində, sənin gücün olmasa,
Sən bil, Günəşsiz bizim, nurumuz da olmaz ha!
Əgər zəifləyərək, bir çırığa dönsən də,
Yenə sərkərdəmizsən, əsas elmimiz səndə.
Sərkərdəmiz sənsən sən, əlindədir arzu - kam.
Bağlı olan qəlbləri, açmağa səndə ilham.
Pirlərin əhvalını, yazımağa üsul öyrən,
Özünə Piri - Kamil seç, ondan düz yol öyrən,
Piri - Kamil yay fəsl, mürüdləri xəzandır,
Mürüdlər gecə kimi, Pirlər mahi-tabandır.
Etmişəm gənc bəxtimi, «pirlik» adına qurban.
Çünkü o Haqq piridir, pirlilik verməmiş dövran.
O, belə bir pirdir ki, haçan başlandığı yox.
Belə yetim dürr ilə, onun ortaqlığı yox.
Özü çox güclü olar, çox illik şərablar tək,
Xüsusən o şərab ki, Təsəvvüfdən gələcək.
Pirini seç ayırd et ki, pirsiz bu səfərin,
Çox qorxulu, afətli, olar səyahətlərin.
Baxma ki, dəfələrlə, o. yoldan sən getmişən,
Başçısız bələdçisiz, çəşmişən, səhf etmişən.
Bir yolu ki, ömründə, getməmişən heç zaman,
İndi tək tənha getmə, rəhbərindən keçmə yan.
Kim ki, mürşid olmadan, yola üz tutub gedər,
Qulyabanılar görər, azar qəriblik edər.
Əgər pirin sayəsi, baş üstündə olmasa,

¹ Həlilə- müalicəvi bitki növü.

Sənin azmiş başında, cılın verər səs - səsə.
Şeytan yoldan azdırar, səni salar bəlaya,
Çox zırəklər, bu yolda, özün salmış fənaya.
Eşit Nəbimizdən sən, yolcuların əzabın,
Ki, şeytan necə etdi, onları yoldan azğın.
Yüz min illər onları, Haqq yolundan uzağa,
Azdıraraq aparıb, batırılmışdır batlağa.
Ağaran sümüklərin, çürümüş tüklərin gör,
İbrət götür onlardan, ulağı uzağa sür.
Tut ulağın yedəyin, onu doğru yola çək.
Düz yolu tanıyana, bilənlərə ver yedək.
İndi sən ulağının, nuxtasını boş tutma,
Çünkü o həvəslidir, göy otlağa, unutma.
Əgər sən bir anlığa, gözdən onu qaçırsan,
O, gedəcək uzağa, qanqanlıqda taparsan.
Ulaq yolun düşməni, sərəxos edibsa ələf¹.
Çoxlu insanları o, bu yolda etmiş tələf.
Əgər yol bilməsəndə, ulaq hər nə istəsə,
Yolun təğlidin çıxart, həqiqi yol necəsə.
Qadınla məsləhət et, dediyinin əksin et.
Əgər dediyin etsən, bil ki, tələfsən, igid.
İstək ilə, arzuyla, dostluğunu azalt sən,
Yoxsa, «Fəyuzilləkə, səbilillah» olarsan²
Dünyada bu həvəsi, sindirə bilməz heç nə,
Həmsəfər kölgəsi tək, sinnəmamış, sinmaz yenə.

¹ Ələf - ot

² İstək ilə, arzuyla, dostluğunu azalt sən,
Yoxsa, «Fəyuzilləkə, səbilillah» olarsan.- Bu misra Qurani Kərimdəki «Sad» surasındaki 26-ci ayəyə işaretdir. Ayətin mənası belədir: - «Ya David! Biz səni yer üzündə xəlifə (və ya əvvəlki peyğənborlərə xəlef) etdik. Buna görə də insanlar arasında ədalətlə, hökm et, nəfsdən gələn istəklərə uyma, yoxsa, onlar səni allah yolundan sapdırar. Şübhəsiz ki, Allah yolundan sapanları haqq-hesab gününü unutduqları üçün şiddetli bir əzab gözləyir!»

**Allahın rəsulu Həzrəti Məhəmməd səlləllahu
əleyh, Əli əleyhüssalama vəsiyyət edərək demiş:- «Hər
kəs Tanrıya yaxınlaşmaqdan ötrü bir ibadət növü axta-
rir. Sən ağıllı və yaxşı bəndə ol ki, bütün bəndələrdən
üstün olasan»!**

Peyğənbər demiş: - Əli, eşit məndən kəlam sən,
Sənsən Haqqın Aslanı, cürətli pəhləvansan.
Lakin Aslanlığına, çox da etimad etmə,
En, ümüd xurmasının, kölgəsini unutma.
Nər kim fikrə düşərsə, etməlidir itaət,
O, edər öz Haqqına, sədaqətlə ibadət.
Ağlın gücüylə axtar, yaxınlaşmaq yolunu,
Başqası tək düşünmə, ətrafinın rolunu.
Dostun kölgəsi altda, özün aqil də olsan,
Ağlısızlıq yolundan, onu çəkə bilməzsən.
Xülasə Haqqqa tərəf, yaxınlıq yolu axtar,
İtaətə ərinmə, etmə heç vaxt ahu-zar!
Çünki O, tikanlığı, gülşənlilikə döndərir.
Hər bir korun gözüñə görmək üçün nur verir,
Üerdə onun zülməti, sanki Qaf dağı kimi,
Onun ruhu simurğdur, təvaf¹, təvafi kimi.
Tanrının xoş bəndəsi, qolu bağlı quludur,
Öyrənmək sevənlərin, yolu Tanrı yoludur.
Əgər qiyamətədək, söyləsək də şəninə,
Onun tərifi bitməz, qurtarmaz mədhi yenə.
Ruhunun günəşti də, bu asimandan deyil.
Onun nuru yaratmış, insanı, mələyi, bil.
Bəşərə örtük olmuş, göydə yanın Afitab,²
Dərk eylə sən Allahı, Onu dərk etmək savab.
Ey Əli, bütövlükdə, itaət yollarından,
Seç Allahın ən əsas, olan kölgəsin, oyan!

¹ Təvaf – 1) Bir şeyin ətrafında dolanma; 2) Kəbənin ətrafında
dolanıb ibadət etmə.

² Afitab- Günəş hərfi mənada; burada isə Allah nəzərdə tutulur.

Hər kim ki, itaətə, tərəf qaçmış, oyanmış.
 Özünü saflasdırılmış, saf cərgədə dayanmış,
 Sən də get aqillərin, kölgəsini seç dayan,
 Düşmən yolundan qaçıb, düz yollara keç dayan.
 Bütün ibadətlərdən, layiqli səninkidir,
 Davam et sən işinə, sadıqli səninkidir.
 Ətəyini tutdunsa, təslim et özünü sən!
 Musa kimi, Xızırın, qəbul et sözünü sən!
 Xızırın sözünə sən, səbr eylə ey, bi nifaq,¹
 Xızır sənə deməsin, uzaqlaş! – «hazə firaq»²
 Əgər gəmi də sınsa, sən onunçın qəm etmə,
 Əgər uşaq öldürse, sən tükünü tərpətmə.
 Onun əllərin Haqqı, öz əli kimi bilmış.³
 Ona Haqq «Yədullahu foiğə əydihim» demiş.
 Haqq onu öz əliylə, qovmuş ki, diri etsin,
 Dirilik nədir, Canın canlardan biri etsin.
 Sənə yoldaş lazımdır, bu yolu tənha getmə!
 Bu səhrada tək-tənha, gedib özün incitmə.
 Hər kim tənha getməsə, yolunu qısa edər,
 Xalqın köməyi dəysə, bu yolu asan gedər.
 Qeybi bilən əlindən, deyil «Pir» əli qısa,
 Allahın qəbzəsi tək, Deyil «nur» əli qısa.
 Qeybiyə Haqq tərəfdən, belə bəxşış verilmiş,
 Qulaq asanlar ona, şəksiz inana bilmış.
 Qeybi bilənə onçun, bəxşışlər verilir ki,
 Qonaq qarşısında o, göstərsin nemət yükü.

¹ Bi nifaq – Ziddiyyət olmadan, nifaqsız.

² Xızırın sözünə sən, səbr eylə ey, bi nifaq,
Xızır sənə deməsin, uzaqlaş!-«hazə firaq». - Bu misra Quranı Kərimdəki «Kəhf» surəsindəki 77-ci ayəyə işaretədir.

³ Onun əllərin haqqı, öz Əli kimi bilmış.
Ona haqq «Yədullahu fouğə əydihim» demiş.- Bu misra Quranı Kərimdə «Fəth» surəsindəki 10-cu ayəyə işaretədir. Ayənin mənası: - «(Ya Peyğənbər! Hüdeybiyyə səfəri zamanı bir ağacın altında beyəti – Rizvanla) sənə beyət edənlər, şübhəsiz ki, Allaha beyyət etmiş olurlar. Allahın (qüdrət) əli onların əllərinin üstündədir. Kim beyyəti pozsa, ancaq öz əleyhinə, pozmuş olsalar (bu-nun zərəri yalnız özünə gələr) Kim allahla etdiyi əhdi yerinə yetsirsə, Allah ona böyük mükafat verər!

Bir şəxs ki, Şah yanında, kəmərini bağlasa.
Bil ki, bayırdañ gəlir, qeyri «basa-basa»
Hesaba gəlməz qədər, çoxlu fərd var bu gündə,
O kəşfin əhli ilə, hicab əhli beynində.
Cəhd eylə ki, indi də, daxilə yol tapasan,
Yoxsa Manı¹ həlqəsi, tapar səni çox asan.
Əgər pirini seçsən, ürəyi nazik olma,
Süstlüklə axıb gələn, su tək palçıqla dolma.
Sən əgər yaralanmış qəzəbli pələng olsan?!
Necə cilalanmadan, nurlu ayna olarsan?!

Bir Qəzvinlinin ciyinini mavi rənglə yazdırılıb, iy-nəylə döydürməsi, ağrının təsirindən peşmançılıq çəkməsi hekayəti

Hekayə söyləyəndən, bir hekayə eşit sən,
Bədən döydürmək kimi, Qəzvinli adətindən.
Bədəninə, əlinə, ciyinə, küreynə,
Çəkərək şiri-pələng, döydürürdülər iynə.
Xata-bala görmədən, müxtəlif surətləri,
Göy rənglə çəkdirərək, döydürürdülər dəri.
Bir Qəzvinli gedərək, dəlləyinin üstünə,
Dedi: - Göy rənglə yaz, döy, şirinlik verim sənə.
O, dedi: - Ey pəhlavan, şəklini çəkim nəyin?!
Dedi: - Şəklini çək sən, meşələr şahı şirin.
Taleyim Şir bürcündür, şirin nəqşini vur sən.
Çalış rəngi tünd olsun, göy rəngi sevirəm mən.
Dedi: - Hansı üzvünə, şirin şəklini çəkim?!
Dedi: - Ciynamə nəqs et, bilsinlər mən kiməm, kim!
Olsun qolum qüvvətli, məclislərdə, güləşdə,
Belə qorxulu şirlə, ollam qalib hər işdə.
Elə ki, dəllək vurdub, onun ciyinə iynə,
O, əbləhi incitdi, ağrı vurdub beyninə.

¹ Mani- Qədim İranda Sasanilər dövründə Zərdüştiliyə qarşı mübarizə aparan dini- fəlsəfi cərəyanın başçısı.

«Pəhləvan» nalə edib, söylədi ey sən axmaq?!
Nə çəkirsən qoluma, yəqin əlində toxmaq?
Dedi: - Sən buyurdun ki, şir şəklini çəkim mən,
Dedi: - Sən əvvəl şirin, harasını çəkirsən?!
Dedi: - Quyruq yerini, başlamışam, mən özüm.
Dedi: - Saxla quyruğu, ey mənim iki gözüm.
Şirin quyruğun, çəkməyək kəsmişdir nəfəsimi,
Quyruğu istəmirəm, öldürmişəm nəfsimi.
Dedi: - Şiri quyruqsuz, nəqs et, ey şiri çəkən.
Ürəyim süstlüşibdir, ağrının təsirindən.
Dəllək başqa bir yeri, iynəylə yaraladı,
İnsafsız, mürivvətsiz, rəhimsiz qaraladı.
Dedi: - Hansı əzasın, çəkirsən dəllək kişi?!

Dedi: - Onun qulağın, çəkirəm kələk kişi.
Dedi: - Qulağın çəkmə, sən ey böyük xoşkəlam,
Saxla qulağını sən, işi qısalt vəssalam.
Dəllək başqa tərəfi, döyüd, yazdı iynəylə,
Qəzvinli bu dəfə də, fəğanə gəldi böylə.
Üçüncü dəfə dedi:- Hansı üzvü çəkirsən?!

Dedi: - Şirin qarnını, əzizim, çəkirəm mən!
Dedi:- Elə çək şiri, qarin olmasın onda!
Qarin nəyə lazımdır, Şirin özü olanda?!

Od çıxır gözlərimdən, az yarala canımı!
Şirə qarin nə lazım, qaraltma sən qanımı!
Mat-mat baxaraq dəllək, bu işə heyran qaldı,
Barmağın dişləyərək, bir müddət fikrə daldı.
Sonra öz iynəsini, çırpdı yerə o dəllək,

Dedi: - Dünyada varmı, sən tək oyunbaz, kələk,
Quyruq, başsız, qarınsız, şir haralarda yatmış?!

Belə bədənli şiri, Tanrı nə vaxt yaratmış?!

Əgər yoxdurusa sənin, iynələnməyə gücün?!

Bəs sən yırtıcı şirdən, dəm vurursan nə üçün?!

Ey qardaşım səbr eylə, ağırdarsa da iynə,
Sən güc gələ biləsen, atəşpərəstliyinə.
O dəstə ki, qurtular, özünün vücudundan,

Kainat Günəşlə –Ay, dəm vurar sücudundan¹
Hər kim öldürə bilsə, atəşpərəst nəfsini,
O, Günəşə, buluda, çatdırar nəfəsinı.
Ürəyi öyrəşərsə, səbr etməyə, dözməyə,
Günəş onu yandırmaz, rahat çıxar gəzməyə.
Nəhayət Haqq Günəşə, hökm edib belə demiş:
- Zikr edib, «Təzavəru, ən Kəhfuhum» söyləmiş.²
Onların yatmağı da, Tanrıdan olduğunuçün,
Gün düşdü mağaraya, yandırmadı onunçün
Lütfünүn çoxluğuyla, tikan da gülə dönər,
Cüzv³ də məhəbbətindən, sonucda «küllə» dönər.
Nədir Tanrıya təzim, ey mənim canım-gözüm?!
Özün aşağı tutmaq, zəlillik, birdə dözüm.
Nədir Tanrı Tohidin, öyrənibən dərk etmək.
Özün Haqq qarşısında, yandırıb, qurban getmək.
Əgər istəyirsənsə, gündüz tək nurlanasan?
Gərək gecə şamı tək, odlanasan, yanasan.

Canavarın, Tülkünün ovda Şirə kömək etmələri hekayəsi

Ov etmək məqsədiylə, qurd, tülkü bir də ki, Şir,
Qalxmışdilar daqlara, gəzirdilər birbəbir.
Üç vəhşi istəyirdi, dərin meşə səhrada,
Ov etsinlər ziyadə, tox olsunlar dünyada.
Bir – birinin ardınca, ovlar axtarırdılar.
Bütün bəndi – bərəni, kəsib ovlayırdılar.
Güclü Şir ar edirdi, onlarla bir ovundan,
Şirin kərəmin görüb, əl çəkmirdilər ondan,
Şah zəhmət ordusunun, sanki bir sırrı idi.
Lakin oldu yol-yoldaş, onlara rəhm eylədi.

¹ Sütudundan – səcdəsindən, səcdə etməkdən.

² Nəhayət Haqq Günəşə, hökm edib belə demiş,
Zikr edib «Təzavəru, ən kəhfuhum» söyləmiş.- Bu misra Qurani
Kərimdə «Kəhf» surəsindəki 16-ci ayəsinə işarədir.

³ Cüzv- hissələr, parçalar, üzvlər.

Həmçinin Ay səmada, ulduzlardan ar edir.
Ulduzlar arasında, səxavəti var edir.
Peyğəmbərə də çatdı, Tanrıının ağıl nuru,
Baxma ki, ağılı qədər, ağıl yox, sözüm doğru.¹
Tərəzi də arpa da, qızılı yoldaş olmuş,
Onçun deyil ki, arpa, qızıl tək daş-qas olmuş.
Ruh öz qəlibi ilə, bir libası geyinmiş.
Bir müddət quduz it də, qapıcı tək öyünmiş,
Elə ki, birgə onlar, dağa tərəfləndilər,
Şirin üzəngisindən, tutub fərəhləndilər.
Öküz, keçi, dovşanı görüb hücum etdilər.
Ovladılar onları, bir yerə cəm etdilər.
Kim ki, döyükən şirin, ardına düşüb getsə,
Kabablığı azalmaz, gecə-gündüz də ötsə.
Hər növ heyvanı onçun meşədən gətirdilər,
Yaralayıb, öldürüb, tez ona yetirdilər.
Canavar, tülükü ova, çox tamah eyləyirdi
Ovlar bölünsün gərək, ədalətlə deyirdi.
Canavarla dovşanın, Şir tamahın hiss etdi.
Vəziyyəti dərk edib, fikri zehnə yeritdi
Kim ki, sirrlər Şiridir, sərr içində əmirdir.
O hər şeyi biləcək, daxildə nə fikirdir.
Ey dil indi sən qoru, yaxşı zikri-fikiri,
Pis fikirli ürəklər, onun olsun əsiri,
O, ulağı taniyar, onu sakitcə sürər,
Özünə baxıb, gülər, üzdəki sırrı örtər.
Elə ki, Şir dərk etdi, onların vəsvəsəsin,
Susdu sırrı açmadı, çıxartmadı heç səsin.

¹ Peyğəmbərə də çatdı, Tanrıının ağıl nuru,
Baxma ki, ağılı qədər, ağıl yox, sözüm doğru.- Bu misra Quranı Kərimdə «Ali-İmran» surəsindəki 159-cu ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: -(Ya Məhəmməd!)

Allahın mərhəməti səbbinə sən onlarla (döyüsdən qaçıb sonra yanına qayıdanlarla) yumşaq rəftar etdin. Əgər qaba, sərt ürəkli olsaydin, əlbəttə, onlar sənin ətrafından dağılıb gedərdilər. Ar-tıq sən onları əhv et, onlar üçün (Allahdan) bağışlamaq dilə, iş-də onlarla məsləhətləş, qəti qərara göldikdə isə Allaha təvəkkül et! Həqiqətən Allah (Ona) təvəkkül edənləri sevər!»

Lakin fikirləşdi o, özünə sərər açdı o,
Cəzanızı verərəm, deyə sakitləşdi o.
Mənim fikrim, düşüncəm, xoşunuza gəlmədi,
Zənniniz belə oldu, ağlınız düzəlmədi.
Ey bütün vücudunuz, ağlım ilə dolanlar,
Dünyaları bəzəyən, bəxşışlərlə qalanlar.
Şəkil nəqqasa qarşı, pis düşünə bilərmi?
Fikri o bağışlamış, fikir döñə bilərmi?
Mənə qarşı xəsislik, fikrinizi görəndə,
Sizə qarşı bədnamlıq fikri oyanır məndə,
«Zanninbillahi Zənnə, ssəvi»nin əgərsə mən,¹
Cəzasını verməsəm, olar çox xəta edən.
Sizin bədgümanlığı, yayaram dünyaya mən.
Bu dünyada alınsın, ibrət bu hekayədən.
Şir bu düşüncə ilə, gülürdü, sevinirdi,
Şirin təbəssümündə, mənalar görünürdü.
Dünyanın malı olmuş, Haqqın təbəssümləri,
Məst edib vermiş bize, məğrur təkəbbürələri.²
Kasıbılıq, əzabkeşlik, yaxşıdır, bil ey məğrur,
O, qorxunc təbəssümədən, həmişə uzaqda dur.

Şirin canavarı yoxlamaq üçün

¹ «Zanninbillahi zanna, ssəvi»nin əgər se mən,
Cəzasını verməsəm, olar çox xəta, hökmən.- Bu misra Qurani Kərimdə «Fəth» surəsində 6-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: «(Cihad əmri həm də ona görədir ki) Allah (Məhəmmədin Rəbbi nə Məhəmmədin özünə, nə də möminlərə kömək edəcəkdir-deyə) onun barəsində bədgüman (bədnəyyət)» olan müvafiq kişi və qadınları, müşrik kişi və qadınları əzaba düçər etsin. Onların bədnəyyətliyi öz başlarında çatlaşın! Allahın onlara qəzəbi tutmuş və (Allah) onlara lənət etmişdir. (Allah) Cəhənnəmi onlar üçün hazırlanmışdır. Ora necə də pis məskəndir.

² Dünyanın malı olmuş Haqqın təbəssümləri
Məst edib vermiş bize, məğrur təkəbbürələri. - Bu misra Qurani Kərimdə «Ali-İmran» surəsinin 186-ci ayəsinə işarədir. Məna belədir:- «Əlbəttə, siz malınız və canınızla imtahan ediləcəkiniz»...

ovları böl - təklif etməsi

Şir dedi: -Ağılı qurd, ovu böl, etmə ah-zar.
Ədaləti nəzərdə, tut sən, qoca canavar.
Bölgüdə nayibim ol, bu işdə qalma kənar,
Göstər məharətini, adil olmayı bacar.
Canavar dedi:-Ey şah, dağ kəli payın sənin,
O, böyükdür, sən böyük, cəddlikdə tayın sənin.
Ortabab olan keçi, mənim olsa yaxşıdır.
Türkiyə də bu dovşan, paytək qalsa, yaxşıdır.
Şir dedi:-Ey canavar, necə dedin, de birdə?!
Mən də sənlə oluram, hüquq üzrə bir yerdə?!
Canavar nə itdi ki, özünü payçı görür?!
Mən tək şiri bölgüdə özüylə bir götürür?!
Dedi:-Sən ölümünü özün alan ulaqsan!
Çağırı qarşısına, parçaladı çox asan.
Rəhbər fikrin duymadı, barmaq arası baxdı,
Siyasət meydanında, dəri böğazdan çıxdı.
Dedi:-Məni özündən, güclü görmədiyiçin,
Parçalandı zar-zar, ağladı iç-in-için.
Qarşında olmadın sən, sədaqətli bir bəndə,
Vacib oldu mənimçin, boynun salmaq kəməndə.
Baxma ki, xərcləməkdə, ağılı hünərim var.
Bəzən də ədalətdən, kamillik dəyərim var.
«Külli şeyin haliku», addan, şöhrətdən qeyri.¹
İmtiyazda bərabər, deməyin deyil yeri.
Kim bizim imtiyazda, fəna yolunu seçsə,
«Külli şeyin haliku», olmaz müddət də keçsə.²
Kim ki, Allahıyladır, o özü «La»³dan keçmiş.
Kim ki, Allahıyladır, faniliyi seçməmiş.

¹ Kulli şeyin haliku», addan şöhrətdən qeyri.

İmtiyazda bərabər, deməyin deyil yeri.- Bu misra «Qurani Kərimdə» Qəsəs surəsindəki, 88-ci ayəyə işarədir.

² Külli şeyin haliku-yəni Allahdan başqa hər şey məhvə məhkumdur.

³ «La»- yoxdur; inkarı bildirir. Geniş mənası belədir:- «Allahdan başqa Allah yoxdur!».

Kim Haqqın qapısında, Onu inkar edərsə?
Qapısından qovular, canın alar vəsvəsə!

**Biri dostunun qapısını döyüdü. Dostu dedi:-
Kimdir?! Dedi:- Mənəm! Dedi:- Mən olduğun-
çun qapını açmıram! Çünkü dostlarımdan
«mən» olanını tanımiram**

-Bir şəxs gəlib dostunun, döyüdü azad qapısın,
Dostu dedi:- Kimsən sən döyürsən yad qapısın?!
Dedi: - Mən! – Dedi: - Get-Cet, açmağın vaxtı deyil!
Sən nəzərdə tutduğun, qonağın vaxtı deyil!
Xam üçün səyahətdən, hicrandan yaxşı şey yox.
Püxtələssin, nifaqdan qaça bilsin uzaq, çox.
Çünkü «Sənsən» sən hələ, Səndən kənar deyilsən.
Sən hələ yanmalısan, odda, alovda bil, sən
O yaziq dost bir illik, çıxdı uzaq səfərə.
Dostunun fəraqından, səfər döndü zəhərə.
Puxtələşdi o yanmış, döndü yenə yarına
Yenə gəldi dostunun, evinin kandarına.
Qapı həlqəsin vurdu, qorxa-qorxa ədəblə,
Ki, dostunun evindən, qovulmasın əsəblə.
Dostu səs verib dedi:- Qapını kimdir vuran?!
Dedi: - Qapında «Sənsən», ey sən qəsdimə duran?!
Dedi:- Necə «Mənsən» sən, ey Məni – mənə qatan?!
Bir sarayda iki «Mən», necə yerləşər asan?!
Çünkü hamı bir olsa, ikinci olan olmaz.
Ordan həm «mən» çıxacaq, həm də ki, sən oyunbaz.
İynə başında olmaz, heç vaxt iki başlı sap,
Çünkü iynə düzəlmış, bir sapçın ey bihesab.
Sap özü iynə ilə, hər vaxt saxlar irtibat.
Bu heç də mane olmur, «Cəməlu Səmmul Xiyat».¹

¹ Sap özü iynə ilə hər vaxt saxlar irtibat,
Bu heç də mane olmur «Səməlu səmmul xiyat». - Bu misra Qu-
rani Kərimdə «Əraf» surəsində 40-cı ayəyə işarədir. Ayənin mə-
nası belədir: «Ayələrimizi yalan hesab edənlərə və onlara tə-

Dəvə necə incələr, gendən incə deyilsə?!
 Yalnız incələ bilər, qayçılanıb kəsilsə!
 Ona Haqq Əli lazım, ey filani, ey filan.
 Yalnız O, edə bilər, çətin işləri asan!
 Tanrıının köməyilə, hər çətin iş tam olar,
 Hər harin da Tanrıının qorxusundan ram olar.
 Haqq əlində nədir ki, koru, bursu¹ sağaltmaq?!
 Hətta ölü dirildər, əzizim bu nə yatmaq?!
 O, ölüm, ölümdən də, ölümlü olsa əgər,
 Onun əli altında, məcbur olub dirilər.
 «Kulli youmin huvəfi, Şəni» oxu, öyrən sən,
 Onun iş, əməlini, sonra başa düşərsən.
 Onun az gördüyü iş, hər gün üçün bu olar.
 O, üç ləşkəri hər gün, cahana yola salar.
 Bir ordunu göndərər, analara köməkçin,
 Tikib yaratmaq için, binalara köməkçin.
 Bir ordunu göndərər, rəhəmcin² yerə tərəf,
 Erkək dişiyə dolsun, yer üzündə hər tərəf.
 Bir ordunu göndərər, yerdən əcələ tərəf,
 Ki, görsün hər bir adam, əməldən xeyir, şərəf.
 Şəksiz-şübəhsiz yenə, onlardan tez çatacaq,
 Haqdan nələr gəlirsə, canlara düz çatacaq.
 Canlardan gələn şeylər, tam qəlblərə yatacaq.
 Qəlblərdən çatan şeylər, dillərdə yer tutacaq.
 Budur Haqq orduları, hədsiz-hüdudsuz işlər.
 Bunun aradı demiş, Tanrı «Zekra lil Bəşər».³

kəbbürlə yanaşanlara göyün qapıları açılmaz (əməlləri duaları qəbul olunmaz, ruhları göyə qalxmaz) və «Dəvə iynənin gözündən keçməyənə qədər» onlar da Cənnatə daxil ola bilməzlər. Biz günahkarlara (müsriklərə) belə cəza veririk!

¹ Burs-xəstəlik növüdür, Alalıq xəstəliyi,

² Rəhəm- qadının uşaqlığı mənasındadır, balalıq.

³ Budur haqq orduları hədsiz-hüdudsuz işlər, bunun aradı demiş, Tanrı «Zekralil Bəşər»- Bu misra Qurani Kərimdə Müdəssir surəsindəki 31-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: -«Biz Cəhonnəm gözətlilərini yalnız mələklərdən etdik. Biz onların sayınıancaq kafirlərin imtahana çəkiləsi, kitab verənlərin yəqinlik hasil etməsi (çünki onların kitablarında bu mələklərin sayı 19-dur). İman gətirənlərin imanının daha da artması, kitab

Bu sözlərin sonu yox, çap atını irəli,
İki pak dosta tərəf, gör necədir işləri.

Gedib gəzib, püxtələşərək, həmin dostun dostunu «Dost» adlandırması

Dostu ona söylədi: -Ey «Mən» olan bir dayan,
Müxalif olma belə, gülə-tikan tək, oyan
Saplar təkləşər indi, şübhə yox olar, bil, sən,
Əgər iki hərfləri, «kaf» ilə «Nunu» görsən.
«Kafi-Nun» kəmənd kimi, yenə gəlmış cəzzabə.
Yoxluğu çəkə bilsin, böyük işə xitabə.
Xülasə surətlərə, iki kəmənd lazımdır.
O iki Tək olacaq, yalnız bir bənd lazımdır.
Əgərsə iki ayaq, dörd parçanı aparsa.
Qayçı kimi tək olar, onu biri sixarsa.
O iki ortaq olan, paltar yuyanı görsən,
Zahirdə olmuş onlar, ona-buna ziddləşən.
Onlardan biri bezi, arxda yumaqçın gedir,
Digər ortaqsə onu, qurutmağa yer edir.
Yenidən həmin şərik, qurunu yaş eyləyir.
Sanki, mübahisəni döyüşə sürükləyir.
Lakin iki ziddləşən, döyüş fikrinə düşən.
Yekdil, bir əməl olur, ey cavan eyləmə şən.
Hər Nəbinin, Vəlinin, müəyyən məsləki var.
Lakin Haqqın yanında, onlar Ona yar olar.
Çünki eşidənlərin, hamı yuxuya varar,
Dəyirman daşlarını həmin vaxt su aparar.

Eşidənlərin hüzn kədərindən söz açmaq

linin və möminlərin şübhəyə düşməsi: Həmçinin ürəklərində mərəz onların və kafirlərin» Allah bu məsələ istədiyi kimsəni belə azdırır və istədiyini də doğru yola salır. Rəbbin ordularını özündən başqası bilməz. Bu (vəsf olunan Səqər) insanlar üçün ancəq bir öyünd nəsihətdir.

Bu suyun axması da, dəyirmanın fövqündə,
Dəyirmana axması, sizə xatir hər gündə,
Dəyirmana ehtiyac, sizçin qalmadı yenə,
Yenidən həmin suyu, qaytardı öz əslinə,
Axır səssiz-səmirsiz, yeri etmədən təkrar
Gecə vaxtı yeraltı, harda var Gülüstanlar,
Ey Tanrı! Sən canı da, o məqama yetir bir,
O məqam ki, orada, sözsüz danişq gedir.
Ki, canı pak edərək, yola düşsün gedərək,
Qiyamət meydanına, ölü çatsın o, bişək.
Bəlağətli danişq, düzgün təlimdən doğur,
Çünki o suyun özü, pak bir mənbədən yağır.
O, elə meydandır ki, çox geniş fəzası var,
Bu xəyal ilə varlıq, onla tapır nəvalar.¹
Xəyyallar, düşüncələr, axıratə az çatsa,
Bu səbəbdən o xəyal, batacaq qəmə yasa.
Yenə varlıq dar olsa, geniş olarsa xəyal,
Ondan yaranacaqdır, Ay üstündə bir hilal.
Yenə varlıq dünyası, hissələr, rənglər, bir candır.
Darlıq dara düşərsə, qisməti dar zindandır.
Ədalətlə tərkiblər, darlığın səbəbidir,
Hissələrin tərkibinə tərəf, onları çəkir.
Hissin o tərəfini Tohid aləmi bil, sən.
Kimi istəyirsənsə, o tərəfə qov bir sən.
Əmr et o əmələ ki, sonu olsun «Nunü-Kaf»²
O hərflər birləşərsə, məna olar daha saf.
Bu sözlərin sonu yox, qayıt öz hekayənə,
Gör qoca canavarın, əhvalı nə, halı nə!

¹ Nəvalar-lazımı şeylər, vacib şeylər.

² «Əmr et o əmələ ki, sonu olsun Nunü-Kaf», O hərflər birləşərsə, məna olar daha saf. Bu misra Qurani Kərimdə «Yasin» surəsindəki 82-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir. «Bir şeyi (yaratmaq) istədiyi zaman (Allah) buyuruğu ona ancaq: «Ol! Deməkdir. O da dərhal olar».

Şirin canavarı ədəbzisliyinə görə cəzalandırması

O, dikbaş canavarın, başını üzdü haman,
Ki, qalmasın sonraya, «iki başla bir qazan»!
Sən ey qoca canavar, «Fəntəqəmnə minhum»dur,¹
Əmirin qarşısında, ölü olmaq mühümdür,
Sonra Şir öz-üzünü, tutub tülkiyə tərəf,
Dedi:-Ovları böl, sən, aramızda, etmə səhf!
Səcdə edərək dedi:- Gümüşü rəngli öküz,
Günortan olsun sənin, ey şahımız, bircə döz!
Bu keçi də qoy qalsın, axşam çağı vaxtına,
Ey daim qalib şahım, ehtiyatın eybi nə?!
O, dovşan da ey şirim, qoy şamin üçün qalsın.
Lütfümüzü qəbul et, ye canına nuş olsun.
Dedi:- Ey tülkü sənin ədalətli bölgün var?!

Belə bölgünü hardan, öyrəndin ey mənə yar?
Bunu **ey ağılı dərin**, haradan öyrənmisən?
Dedi- Şah ,qarşındaki qurddan öyrənmişəm mən!
Dedi:-Dostluqda mənim, rəğbətimi qazandın.
Götür hər üç ovu da, **hörmətimi** qazandın.
Ey tülki bütövlükdə, bir olduğunçun bizlə,
Neçin incidim səni,sən birsən qəlbimizlə.
Biz səninik həmçinin, ovarda qonaqlığın,
Lakin yeddinci göydən, asılıdır varlığın.
Sən ki, ibrət götürdün, o rəzil canavardan,
Demək tülki yox, şırsən, deyilsən əgyarlardan.
Ağilli o şəxsdir ki, ibrətini götürsün,
Dostların ölümündən ehtiyatını görsün.
Tülkü o dəm diliylə, yüzlərlə şükür etdi!

¹ Sən ey qoca canavar, «Fəntəqəmnə minhum»dur,
Əmirin qarşısında, ölü olmaq mühümdür,- Bu misra Qurani Kərimdə ki, «Əraf» surəsində 136-ci ayəyə işaretdir. Ayənin mənası belədir:-Biz də ayələrimizi yalan hesab edib onlardan qafıl olduqları (onlara etinasız yanaşdıqları) üçün (Firon əhlindən) intiqam alaraq onları dənizdə batırdıq.

Ki, mənə canavardan, sonra xitab, Şir etdi!
Əgər mənə əvvəl o, əmr etsəydi:-Buyur sən,
Ovladıqlarımızı aramızda bölginən?!
Onda qurdun taleyi mənə qismət olardı,
Mənim cəsədim qurd tək quru yerdə qalardı.
Şükürələr olsun ona, Bizləri bu cahanda!
Gördü əvvəlkilərin, ardında həmin anda.
Haqqın siyasetlərin, biz sonra dərk eylədik,
Keçmiş qərinələrdə, olmuşları söylədik.
Bizlərdə çox qədimdə, olan canavarlardan,
Tülki tək özümüzü, olaq qoruyanlardan.
Rəhmətlik ümmətlərdən, oxumuşuq biz bunu,
O, Haqqın Rəsulundan, bilmışık olduğunu.
Canavar sümükləri, dəri, tükləri əyan,
Ey insanlar baxınız, olun öyüdlər alan.
Ağıl özü əl çekər, məst-dikbaş əhvalindən,
Əgər xəbərdardırısa, Firon, Adın halından.
Yoxsa başqa adamlar, onun halını anlar.
Onun rəzilliyindən, özləri ibrət alar.

**Nuh əleyhissalamın, mənə üz çevirməyin deyərək
öz qövmünü hədələməsi. Mən Allahın sərr saxlayanı-
am. Xuləsə siz Allaha tərəf üzünüüzü tutun, mənə tərəf
yox**

Nuh dedi:-Ey dikbaşlar, mən indi, mən deyiləm,
Mən bu xalqın canından, canlara xəbərçiyəm.
Xalq canı olduğumdan, canlar üçün diriyəm,
Mənim ölməyim yoxdur, dirilərdən biriyəm.
Bəşəri duyğularla dünyada öldüyümcün,
Haqqım gördü, eşitdi, dərk etdi iç-in-için.
Çünkü mən, Mən deyiləm, Ondan gələn dəmlədir.¹
Bu dəmin qarşısında, nəfəs çəkən kafərdir.
Tülkü də öz işində Şirə layiq, bunu bil,

¹ Dəmlədir- Nəfəslədir (Tanrı nəfəsləri nəzərdə tutulur).

Lakin heç də Şir kimi, şərəfə layiq deyil.
Əgər onun üzünə cüssəsinə baxsan sən,
Şir tək nərə çəkməni, eşitməzsən tülükdən.
Haqqından köməyini Nuh da almasa əgər,
Bəs dünyani necə O, tufanlara qərq edər.
Yüz minlər ilə şirlər, onun tənində vardır,
Hər iki aləm onçün, həm ucuz, həm də dardır.
«Bizlik» ilə «mənlikdən», çıxmışdı zaman - zaman,
O, bir atəş kimiydi, bütün aləm bir xırman.
Xırmanı gözləyənlər, qövmü olmadığından,
Xırmana atəş vurdu, heç nə qalmadı ondan.
Hər kim bu gizli Şirin, qarşısında, olarsa,
Ədəbsiz canavar tək, bölgünü pis bələrsə,
O şir onu bir qurd tək, ani parçalayacaq.
«Fəntəqəmnə minhum»¹, onunçün oxuyacaq.²
O yaralar alacaq, Şirin əlindən qurd tək,
O, cəngavər olsada, Şir yanında bir milçək.
Kaş ki, həmin yaralar, canımı vurulayıdı,
Olaydım imanlı mən, canım sağlam qalayıdı.
Elə ki, bura çatdım, qüvvətim tam azaldı,
Necə qaldırıım başım, bu baş tamam pozuldu.
Lakin sizlərə mən bir rəmz də açım-söyləyim,
Rəmzləri biləsiniz, mən iftixar eyləyim.
Həmin o tülüki kimi, nəfs dalınca getməyin.
Onun qarşısında da hiyləgərlik etməyin.
Bütün «biz»lə «mən» ləri, açın ona göstərin.
Mülkün maliki Odur, mülklərin Ona verin.
Kasib olsanız belə, düz yol olsa yolunuz,
Həm Şir, həm Şirin ovu, olacaqdır malınız.
Özü pak olduğundan, Sübhan məşğul vəsfinə,

¹ O şir onu bir qurd tək, ani parçalayaçaq,
«Fəntəqəmnə minhum»¹, onunçün oxyacaq,- Bu misra Qurani Kərimdə «Əraf» surəsindəki 136-ci ayəyə işarədir mənası belədir:-«Biz də ayələrimizi yalan hesab edib onlardan qafil oldulları (onlara etinasız uanaşdıqları) üçün (Firon əhlindən) intiqam alaraq onları dənizdə batırdıq!»

² Fəntəqəmnə minhum – onlardan intiqam alaraq.

Onun ehtiyacı yox, dərisinə, beyninə.
Hər bir şikar ilə ov, olan hər kəramətlər,
O Şah üçün, bir də ki, bəndələrinə qalar.
Dedi: - «Ələysəllahi, bikafin əbdəhu» nu¹
Ki, axtaran olmasın, bəndə, hiylə yolunu.
Şahın tamahı yoxdur, müxtəlif xalq yaratsın,
Belə bir cəlb etməyən, dövləti necə tutsun.
Elə dövlət yaratmış, o, iki saraylıdır,
Onun nəyinə lazım, dövlət, şah haralıdır.
Subhanın qarşısında, qəlbinizi qoruyun,
Ki, siz də olmayasız, bədgümana bir oyun.
O, sırrlər ilə fikri, həm axtarışı görsün,
Xalis Şirdə olan tək, arğac-ərişi görsün.
Hər kim hiyləgər deyil, qəlbə sadə təmizdir
Qeybin yaddaşlarında, güzgü tək tərtəmizdir.
Bizim sırrlər şübhəsiz, etibar xası olar,
Çünki mömin-möminin, hər vaxt aynası olar.
Sən bir mömin olmusan, o da mömin, şübhəsiz,
İkiniz arasında, fərq sərhədsiz, ey əziz.
Çünki o sikkələri, məhəkləyib yoxlayır,
Şübhəsizi taparaq, şübhəlini oxlayır.
Sikkələrin canına, məhək oturan zaman,
Saf sikkəylə, qəlb silkkə, ayırd edilir haman.

Padşahların «gözlerinin işıqlı olması üçün» Sufiləri göz qarşısında oturtmaları haqda

Padşahlarda qədimdə, varmış qəribə adət,
Eşitmiş olarsan sən, yaddaşındadır əlbət.
Onların sol yanında, pəhləvanlar durarmış,

¹ Dedi:-«Ələysəllahu, bikafin əbdəhu»nu,
Ki axtaran olmasın, bəndə hiylə yolunu.- Bu misra Qurani Kərimdə «Zümər» surəsindəki 36-ci ayəyə işaretdir. Ayənin mənası belədir: -«(Ya Peğəmbər!) Məgər Allah öz bəndəsinə kifayət deyilmə»?! Onlar (Müşriklər) isə sənin ondan qeyriləri (öz bütləri, tanrıları) ilə qorxudurlar.

Allahın yoldan sixardığı kimsəyə heç kəs yol göstərə bilməz»!

Çünkü ürək özü də, sol tərəfdə yurd salmış.
Əyan- əşrəf, vəzirlər, qələm əhli sağında,
Çünkü yazmaq, qeyd etmək, sağ əlin barmağında.
Sufilərə üzbüüz, oturmaqçın yer vermiş,
Onlar can aynasıdır, daim pak həyat sürmüş.
Hacilar sufilərdir, dirlə məni ey, oğul,
Sadə, azadə, təmiz, başı aşağı olur.
Qəlbləri cilalanmış, zikr ilə, fikirlərlə,
Ki, qəlb aynası dolsun, pakizə şəkillərlə.
Kim ki, fitrət sülbündən, təmiz, yaxşı doğulsa,
Ayna onun önündə, qoyulmalıdır tasa.
Çox yaxşı nurlu üzlər, aynaya aşiq olub,
Canlara sığal verir, həmişə «Təqvəl Qulub»¹
Kim yaxşı sıfətlisə, varsa başında kəlam,
Ayinə tələb edər, sözüm budur vəssəlam.

Uzaq bir ölkədən uşaqlıq dostunun Həzrəti Yusifin görüşünə gəlməsi

Eşit indi məndən sən, mənali bir hekayə,
Ki, sonra almayasan, surət kəlamin saya.
Çox uzaq üfüqlərdən, bir mehriban dost gəldi,
Sədaqətli Yusifə, özünü mehman bildi.
Uşaqlıq vaxtlarından, onlar tanış idilər,
Dostluq mütəkkəsinə, çox təkyə etmişdilər,
Onun yadına saldı, qardaşlığın kövrünü,
Dedi:- Biz Aslan idik, vurmuşdu zəncirini!
Aslanlar, ar eyləməz, boynundasa silsilə²

¹ Çox yaxşı nurlu üzlər, aynaya aşiq olub,
Canlara sığal verir, həmişə «Təqvəl Qulub».-Bu misra Quranı Kərimdə «Həcc» surəsindəki 32-ci ayədə işarədir. Mənası belədir:
- (Ey insanlar! Sizə əmr etdiyim budur, və hər kəs allahın mərasimində (Həcc əməllərinə yaxud qurbanlıq, heyvanlara) hörmət etsə; bu (hörmət) şübhəsiz ki, qəlblərin təqvasıdır.
(Allahdan qorxmasındandır.)

² Silsilə- zəncir mənasındadır.

Haqq qəzasından gəlməz, giley –güzarlar dilə.
Şir boynuna vurulsa, əger zəncir-silsilə,
Bütün zəncir çəkənlər, döñecəklər əmirə,
Dedi: -Sən necə düşdün, quyuda olan kana?
Dedi: -Necə ay düşür, məhaqdağı¹ zindana.
Məhaqda yeni ayla, köhnə ay arasında,
Ay görünmür qısa vaxt, bədirlənir o, sonda.
Əger dəni xırmando, döyüb, ayırib yiğsaq,
Ürəyin, gözün nuru, afət-bəladan uzaq.
Buğdalar səpilərək, torpaq altda qalsalar,
Sonra torpaqdan qalxıb, çoxlu sünbül olsalar.
Yenidən dəyirmanda, buğda döyülsə tək-tək,
Sonra qiyməti artar, olar ətirli çörək.
Yenidən həmin çörək, dişlər altda ceynənər,
O da qoruyar canı, yaddaş, ağıl bəslənər.
Yenidən həmin o can, eşq icrə məhvə dönər,
Əkin üçün yararlı, bir torpağa çevrilər.
Yenidən həmin o can, Haqqına tərəf dönər,
Məstlikdən geri qalar, ağlına tərəf dönər.
Bir alim tək yetişər, ağıldan bəhrələnər,
Başqa millətlərə də, ağılla qalib gələr.
Bu sözlərin sonu yox, qayıt öz hekayənə,
O yaxşı dost, Yusifə nələr söyləyir yəna.

Görüşdən sonra Yusifin həmin uşaqlıq yoldaşından ərmağan istəməsi

O hekayədən sonra, Yusif dedi: - Ey filan!
İndi bizim üçün nə, gətirmisən ərmağan.
Dostların qapısına, tamam əli boş gəlmək,
Elə bil dəyirmana, buğdasız, dənsiz getmək.
Haqqımız öz həşrində,² söyləyər bəndəsinə,
Hani ərmağanınız, qiyamətin gününə.

¹ Məhaq—Ayın büsbütün gözünməz olan son gecəsi; yeni və köhnə ay arasında qısa aysız müddət. Həmin vaxt gecə çox qaranlıq olur.

² Həşrində- Burada: qiyamət günü, qiyamət. Mənasında işlənmiş.

«Cetumunə furada»¹ olmusunuz binəva²
 Həmçinin gəlmisiniz, «Xələqnakim»³ Hakəza⁴
 İndi bir səbəb kimi, nəyi götirmisiniz?
 Dirçəlişə ərmağan, nəyi yetirmisiniz?
 Ya sizin qayıtmağa, olmamış ümidiiniz.
 İndiki vədənizlə, batillikdir gününüz.
 Onun qonaqlığına, baxsan bir ulaq kimi,
 Sən onun «mətbəxindən» yeyərsən iyli yemi!
 Yoxsa ey inkar edən, əli boş halətdə sən,?
 O «Dostun» qapısına, ayaq necə basarsan?
 Yatıb –yuxulamağından, bir az, öskür-oyan sən,
 Ki, onunla görüşə, ərmağan aparasan.
 Ol! «Qəlilül num.⁵ sonra, bir də «Mimma yəhcəun»⁶
 Ol! Səhərlər sehrində, əməli «Yəstəğfirun»⁷
 Bir qədər hərəkətlən, kənar et uyğuları,
 Sənə bağışlaşınlar, nur görən duyğuları.
 Dünyadan, gözlerini, yumub çıxarsan onda.
 Yer üzündən «Ərsəyə»⁸sən də vararsan onda.

¹ Cetumunə furada-Yaratdığımız kimi tək-tənha;

² «Cetumunə furada» olmusunuz binava, Həmçinin gəlmisiniz, «Xələqnakum», hakəza. Bu misra Qurani Kərimdə «ənam» su-rəsindəki 94-cü ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: - Siz bizim həzurumuza ilk dəfə sizi yaratdığımız kimi tək-tənha, özüdə sizə verdiyimizi (var dövləti, əqli əyalı) arxanızda (dünyada) qoyub gəlmisiniz. Artıq, sizin (vaxtıllə) öz aranızda Allahın şərikləri iddia etdiyiniz şəfaətçilərinizi görmürük. Artıq aranızdakı (rabitə) qırılmış və (allaha şərik) iddia etdikləriniz (bütlər də sizdən (uzaqlaşış) qeyb olmuşdur.

³ Xələqnakim – Yaratdığımız.

⁴ Hakəza 1) Veləcə, bu surətdə; 2) Bunun kimi.

⁵ Qəlilül num – az yatırıldılar.

⁶ Mimma yəxcəun – ibadətlə məşğul olurdular.

⁷ Yəstəğfirun- Bağışlanma diləyənlər.

Ol! «Qəlilul num» sonra,bir də «Mimma yəhcəun,»

Ol! səhərlər sehrində, əməli «Yəstəğfirun»,- Bu misra Qurani Kərimdə «Əl – zariyat» surəsindəki 17-18- ci ayələrə işarədir. Ayələrin mənası: - Onlar gecələr (ibadətlə məşğul olub) az yatırıldılar. Səhərlər isə (Allahdan) bağışlanmalarını diləyirdilər.

⁸ Ərsəyə – boş yerə, meydana, geniş düzənə.

«Ərzullahi» beləcə, geniş məkan demişlər.
 Sən bil, həmin Ərsəyə, çox Nəbilər dönmüşlər
 O fərəhli Ərsədə, ürək heç vaxt darıxmaz,
 Yaş xurma oralarda, quru olmaz, şax olmaz,
 Sən indi yüksəlmisən, qəribə duyğularla,
 Ondan yorulacaqsan, enəcəksən ah-zarla.
 Əgər sən məhmul¹ olsan, yatan hamil² olmasan.
 Yorğunluğun gedəcək, heç pərişan olmazsan,
 Nümunə tək başa düş, sən röya halətini,
 Bir məhmul qarşısında, övliya halətini.
 Əshabi – Kəhfdəkilər, övliya, ey davakar,
 Həm qiyam, həm kələkdə, həm də yatmaqda onlar.
 Onu zəhmətsiz çəkər, işə əmələ fəal,
 Xəbərsiz «Zatül-yəmin»³ bixəbər «Zatül – şəmal»⁴
 Nədir o «Zatül-yəmin, şübhəsiz gözəl iş – hal,
 Nədir o, «Zatül-şəmal», bədəni eylər işgal.
 Əgər sən çətinliklə, daxilin görsən onun,
 Onların qorxusu yox, heç «Vəlahum Yəhzinun»⁵
 Bunların hər ikisi, bəndələrdəndir zahir,
 İkisindən xəbərsiz, onlar artmışdır bir-bir.
 Bu hər iki iş gəlmış, Ənbəbiyalarımızdan,
 Hər ikisi xəbərsiz, bizim səs sədamızdan.
 Əgər sənin sədani, eşidərsə xeyir-şər,
 Onun zatı olacaq, ikisindən bixəbər.

Qonağın Yusif əlehissalama:- «Sənin üçün güzgü gətirmişəm. Ona baxanda məni yada sa- larsan»- deməsi

¹ Məhmul – Yüklənmiş.

² Hamil – 1) Yüklü, yüklenmiş: 2) Daşıyan, götürən 3) Sahib, yiye.

³ Zatül-yəmin – həqiqi sağ.

⁴ Zatül-şimal – həqiqi sol.

⁵ Əgər sən çətinliklə daxilin görsən onun,
 Onların qorxusu yox, heç «Vəlahum Yəhzinun».

Yusif dedi: - İndi sən, gətir ərmağanını,
Qonaq xəcalətindən, eylədi fəğanını.
Dedi: - Mən sənin üçün, çox ərmağan axtardım,
Sənə layiq tapmadım, hər yeri mən aradım.
Danəni kanə tərəf, necə dən-dən aparım?!
Damlanı da ümməna, necə bəs mən aparım?!
Əgər qəlblə canımı, sənə gətirmiş olsam,
Sanki Kirmana¹ zirə, mən gətirmiş olaram.
Heç anbarı olmayan, dünyada dari yoxdur.
Sənin hüsnündən başqa, onun bir yarı yoxdur.
Onu layiq gördüm ki, özümdəki aynanı,
Yanına gətirim mən, qəlbimdə nuru tanı.
Həm də gözəl üzünü, onda görə biləsən,
Cün Sən asimandakı, günəş nuru kimisən.
Sənə ayna gətirdim, ey üzü nurlu olan,
Öz üzünü görəsən, mən olum yadda qalan.
Sənə ayna gətirdim, üzündən nur alasən,
Sifətini görəsən, məni yada salasan.
Qoltuğundan aynanı, çıxartdı aqil qonaq,
Yaxşı aynanı xoşlar, görmək istər al yanaq.
Varlığın ayinəsi, yoxluq kimidir bil, sən,
Yoxluğu daha çox seç, əgər əbləh deyilsən.
Varlığı da ey oğul, yoxluqla tapmaq olar,
Varlılar kasıblara, köməklə comərd qalar.
Saf bir ayna tək olan, çörəksiz ac qalandır.
Yanmış da bir güzgündür, atəşləri alındır.
Yoxluq, çatışmamazlıq, harda ayağa qalxsa,
Yaxşı bir ayna kimi, varlıqlara da baxsa.
Yoxluq bir şirinlidir, halva tək yeyiləndir,
Onun əksi varlıqsa, çirkinlik gatirəndir.
Çünki paltar təmiz sə, tikilibsə çox gözəl,
Ona dərzi nə lazım, onu tikmiş yaxşı əl.
Xurmanın budaqları, vurulmamışsa əgər,
Onu bağban düzəldər, budağın kəsib tökər.
Sınıqçılar başçısı, həmin yerə gedər ki,
Orada ayaq sınmış, sınmasa nə edər ki?!
Xəstəliklə zəiflik, olmasa hardan olar?!
O gözəl tibb sənəti, edər mərəz aşikar?!

Misin əgər olmasa, pası, paxırı əyan,
Qalaylamaq nə lazım, kimyani kimdir sayan?

1 . Kirman – bu vilayət İranda Qərbi Azərbaycana yaxın vilayətdir . .Burada Zirə çox

olur.

Kamalın vəsflərinin, aynasını sindırmaq,
Sanki o Cəlallının, aynasın vurub qırmaq!
Ziddlər ziddləşən zaman, həqiqət üzə çıxar,
Sirkə bala qatışmaz, qatsan bal ayrı axar.
Hər kim öz nöqsanını, görüb səbəbin tapar,
O öz kamalı ilə, qoşa atlı tək çapar.
Əgər gümün edərsə o, dostudur kamalın.
Ondan heç bir şey uçmaz, yanına Zülçəlalin,
Kamal təsəvvüründə, pis səbəbdür, yox qurur,
Canında yoxdur sənin, ey yolun azmiş məğrur.
Qəlbindən, gözlərindən, axar qanlı göz yaşı,
Ki, daxildən məğrurluq, çıxsın olasan yaxşı.
İblisin bəhanəsi, oddan yaranmaq olmuş,
Bu mərəz hər bir kəsin, nəfsində əbəd olmuş.¹
Gərçi o şəxs özünü, çox məğlub kimi bilir,
Sən bil o, təzək altdan, axan saf su kimidir.
Əgər yoxlamaq üçün, onu çalxalasan sən,
Vaxt keçər təzək rəngin, o saf suda görərsən.
Suyun təkində vardır, o təzəkdən ey cavan,
Əgər su saf da olsa, murdar eyləyir haman.
Qoca varlığa yol tap, ey zəkası çox olan,
Bütün nəfs bağlarına, arxin olsun qoy dolan.
Öz arxını nə vaxt sən, təmiz, pak edəcəksən.
Öyrən Tanrı elmini, xeyrini görəcəksən.
Arx suyunu təzəkdən, heç təmizləyə bilməz
Alım axmaq nəfsini, heç tam gözləyə bilməz.
Qılinc öz dəstəyini, özü heç yona bilməz.
Sən yarani cərraha, tapşırsan ziyan gəlməz.

¹ Bu misra İblisin təkəbbür edərək:-«Mən oddan yaranmışam,
Adəm isə palçıqdan» deməsinə işarədir.

Hər bir yara üstünə, çoxlu milçək toplanar,
Onçun da heç kim görməz, öz yarasında nə var.
O milçəklər olmuşlar, sənin fikri-amalın,
Sənin yaransa olmuş, zülmətli bir əhvalin.
Əgər Pirin qoyarsa, yarana məlhəm sənin,
O zaman sakit olar, olmaz heç dərdi-qəmin,
Ta ki, hiss eyləməsən, yaran yaxşı olmuşdur?!
Qanadın həmin yerdən, məlhəmini almışdır.
Məlhəmindən əl çəkmə, sən ey kürəyi yara,
Onu əslindən bilmə, ətrafdan axtar, ara.

Vəhyin nuru ona toxundu, Ayəni Həzrəti Peyğəmbərdən əvvəl oxuyub - «Mən vəhyin mə- kaniyam»!-deyən şəxsin kafir və mürtəd olması

Osmandan daha əvvəl, bir köçürən var idi,
Vəhyləri köçürməkdə, fəallıq göstərirdi,
Elə ki, Nəbi vəhyi, deməyə başlayardı,
Vərəqlərə köçürüb, həmin vəhyi yazdı.
Ona müqəddəs vəhyin, nuru toxundu bir gün,
Özünün daxilinə, hikmət oxundu bir gün.
Başladı Rəsul kimi, eyni hikmət oxudu,
O ağılsız azaraq, özündən vəhy toxudu.
Rəsul nə söyləyirsə, nurlu, bir həqiqətdir,
Mənim daxilimda var, o həqiqət birbəbir.
Fikri-zehninin nuru, ötdü Rəsula doldu.
Haqqın qəhri gələrək, canında nazil oldu.
Nagahan onun nuru, qəlbindən çapdı getdi,
Onun öz daxilindən, sözlər hamısı, itdi.
Katiblikdən, həmi də, özü dinindən döndü,
Müstafaya düşmən tək, olub kindən öyündü.
Mustafa ona dedi: -Ey atəşpərəst olan?!

Əgər nurun vardısa, neçin qaraldın, oğlan?!

Sən əgər İlahinin, nur çeşməsi olsaydın,
Belə qara üz ilə, əli boşda olmazdın.
Bir də ki, o daxilən, bir səbəbdən yanındı,
Hətta o, qəribədir, tövbəni də danındı.

Nə qədər ki, namusu, bunun onun yanında,
Tövbəyə də ağızını, bağladı həmin anda,
Ah çəkirdi ahının, ona xeyri yox idi,
Qılinc başa çəkirdi, başda yeri yox idi.
Haqq onun namusunu, etdi yüz batman dəmir.
Çoxlu bağlanışları, görür sonra yox edir.
İnsanın küfrü-kibri, o yolu bağladı tam.
Ahi çəkmədən belə, ahlar məlumdur tamam
Dedi:- “Əğlalən fəhum, sonra” bihi muqməhun»¹
Həlqəmizdən heç kimsə çıxarda bilməz boynun!
«Səddən vəmin xəlfihim, səddən fəəşşəynahum!»²
Görməzlər arxa-öndə, səddi, mənim pənahim.
O qalxan səddin rəngi, səhra rəngi kimidir,
O heç bilməz həmin sədd, qəza səddi kimidir.
Sənin o şahidlərin, şahid üzünün səddi,
Sənin o mürşidlərin, mürşid sözünün səddi.

¹ Dedi: “Əğlalən fəhum, sonra” bihi muqməhun», Həlqəmizdən heç kimsə çıxarda bilməz boynun,-Bu misra qurani Kərimdə «Yasin» surəsindəki 7-8-ci ayələri işarədir. Ayələrin mənaları belədir: 7. And olsun ki, onların əksəriyyəti barəsində o söz (əzəldən buyurdugumuz əzab hökmü) gerçek olmuşdur, çünkü onlar (Allaha və Peyğəmbərinə) iman götirməzlər. (Biz onların iman götirməyəcəklərini öz əzəli elmimizlə bilib lövhüməhfuzda təsbit etmişik). 8. Biz onların boyunlarına dəmir həlqələr (zəncir) keçirmişik. (o həlqələr) onların lap çənələrinə dirənmişdir. (Kafirləin əlləri zəncirlə boyunlarına bağlandığı üçün başlarını yuxarı qaldırmağa, gözlərini də aşağı dikməyə məcbur olmuşlar. Onlar boyunlarını bir tərəfə döndərmək, əllərini sağ-sola tərpətmək, ətrafa nəzər salmaq, hətta ayaqlarının altını görmək iqtidarında belə deyillər. Beləliklə kafirlər nə haqqı gör-rər. Nə də ona boyun əyərlər)!

² «Səddən vəmin xəlfihim, səddən fəəşşəynahum!» Görməzlər arxa-öndə, səddi, mənim pənahim.- Bu misra Qurani Kərim də «Yasin» surəsindəki 8-9-cu ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:- Biz onların özlərinə və arxalarına sədd çəkib (göz-lərini) bağlamışiq. Buna görə də (Allahın qüdrətinə dəlalat edən əlamətləri) görmürlər. (Kafirlərin qəlb gözü kor edilmiş, bütün iman yolları üzlərinə bağlanmışdır. Onlar zahirən görsələr də, mənən görmürlər.)

Çoxlu kafırlar vardır, dinin sevdasındadır,
Namusagir olmuşdur, həlqə tək boynundadır.
Həlqə gizlin, görünmür, lakin dəmirdən betər,
Dəmir həlqəni qırar, dəmirdən olan təbər¹
Dəmirin həlqəsini ayırmaq da mümkünündür.
Qeybi bilən həlqəsin, qurmaqsa namümkündür.
Bir kişini xəbərsiz, arı sancarsa əgər,
Müqavimət o anda, müdafiyyəyə keçər.
Sancmaq yarası səndə, varlıdan olduğuyçün,
Qəmin çox güclü olar, ağrıyar için-için.
Bunun şərhi sinədən, kənara sıçrayar, bil,
Lakin qorxuram ki , mən, ümüdsüzlük gətirər.
Yox sən naümid olma, özünü şad eylə gəl,
Dada çatan önünə, fəryadları söylə gəl.
Söylə ey bize Həbib, əhf et günahımızı?!
Ey əziyyət Təbibi, qoruyan hamımızı?!
Hikmət şəkli yenə də, bəd etdi o düşməni,
Özün görmə, sən onu, tozlu etməsin səni,
Ey qardaşım səninçin, hikmətlər cariyədir.²
O da dərvişlikdəndir, sənə bir ariyədir.
Baxma o öz evində, özünə nur tapmışdır,
Özü də qonşusuyçün, müəvvər³ yaratmışdır.
Şükr eylə qürrələnmə, özünü yüksək tutma,
Qulaq as heç özünü təkəbbürlü tək tutma,
Qulaq as ağrısı var, həmin ariyətlərin⁴,
Dikbaşları qovmuş o, içindən ümmətlərin.
Mən o şəxsin quluyam,o hər karvansaraya,
Getməz yemək dalınca, süfrəni almaz saya.
Çoxlu karvan saraylar, tərk edilməlidir ki,
Çata bilsin məskənə, həmin o yolcu kişi.
Baxma dəmir qızarmış, özü qırmızı deyil,
Müvəqqəti nurdur ki, ona verilmişdir bil.
Əger kiçik deşikdən, düşərsə çoxlu işiq?!

¹ Təbər- balta.

² Cariyədir- kənizdir.

³ Müəvvər-tam işıqlı, nurlu.

⁴ Ariyədir-müvəqqətidir, burovuzdur.

Sən Günəşi işiq bil, onu bil bir yaraşıq.
Əgər bir qara divar, desə ki, mən işıgam?!
Kənardan köməkçim yox, özümdən yaraşıgam?!
Ona Günəş deyər ki, dirlə ey yaraşıqsız?!
Əgər yox olaramsa, sən olarsan işıqsız!
Yaşılıqlar deyər ki, biz özümüz yaşılıq,
Şadıq, gülər üzük biz, hamiya yaraşıq.
Yay fəsl də söyləyər, ey mənim ümmətlərim,
Gördüyüñüz xoşluqlar, mənim xasiyyətlərim.
Bədən özü nazlanar, yaxşı gözəlliyyilə,
Ruh pünhan şöhrətiyə, bütün özəlliyyilə.
Ona deyəcək kimsən, ey zibillik yığnağı?!
Bir iki gün nurumdan, bəhrələndin sən axı?!
Sənin nazın, sevincin, bu cahana sığışmaz,
Gözlə ki, mən də, olum sənlə, ona sığışmaz.
Əgər sevənlərin də, dəfnə məhkim etsələr,
Çəkə-çəkə əndamın, gör dibinə getsələr.
Səni zorla dost edib, onunla bir görsələr,
Qarışqalar, ilanlar, yeminə çevirsələr,
Görərsən tən qoxundan, onlar burun tuturlar.
Səndən evvəl ölenlər, sən kimilər çoxdurlar.
Ruhun işığındadır, nitq də qulaq-göz ilə,
Odda o nurdan yanar, su qaynadır köz ilə
Nə qədər canın nuru, mənim öz tənimdədir?!
Dərvişliyin nuru da, mənim bədənimdədir!
Canın canı çəkərsə, ayağın candan əgər,
Can özünü dəyişər, cansız şəklinə düşər.
Mən qoyuram başımı, torpağa ona görə,
Bir şəhadətlik olsun, bu günü dinə görə.
O din ki, bu gün olmuş, «Zilziləti-Zilzalha»¹,
Bu torpaq da olacaq, hallara şahid daha
O olmuş «Təhəddüsü, çöhrətül əxbərəha»²

¹ O din ki bu gün olmuş, ««Zilziləti-Zilzalha»»

Bu torpaq da olacaq, hallara şahid daha- Bu misra Qurani Kərimdə «Zilzal»surasındaki 1-ci ayəyə işaretdir. Ayənin mənası belədir:-Yer özünə məxsus bir şiddətlə, lərzəyə gəlib titrəyəcəyi zaman.

² O olmuş «Təhəddüsü, çöhrətül əxbərəha»

Sözlərlə vəsf edilmiş, çox şey torpaqda var ha!
Filosoflar söyləyər, ağılin kəsdiyindən,
Ağıl kənardə qalar, fikrin dərinliyindən
Filosof inkar edər, zənniylə düşər dara,
Sən ona söylə belə:-Get başın vur divara.
Suyun, torpağın, nitqin, birdə ki, gilin nitqin,
Hal əhli başa düşər, onun duyğusu bitkin
İnkar etsə filosof, nə möcüzə Hənanə¹?!
Nəbilər duyğusuna, biganədir-biganə.
O, Haqqın sevdasının, nurundan sözlər deyər.
Çox xəyallara düşər, Haqqı təsvir eyləyər.
Bəlkə onun küfrünün, fəsadının əksinə,
Bu inkarlıq xəyalın, vurmış onun köksünə,
Filosoflar divləri, inkar edərsə əgər,
O dəmdə o divlərin, gülüşünə tuş gələr.
Divi görməmişənə, bir nəzər sal özünə,
Dəliliksiz alına, heç döyülməri iynə?!
Kimin ki, ürəyində, ruha qarşı şübhə var,
Cahanda tanınmamış, filosof kimi qalar.
Özün gah etiqadlı, gah etiqadsız edər,
Belə filosofluğu, onu qara üz edər.
Əlhəzər ey möminlər, sizdə o alımlər var
Sizlərdə intəhasız, qəribə aləmlər var.
Tam yetmiş iki millət, üstündə yaşayan var.
Vay olsun o günə ki, səndən əlcəkə onlar.
Kimin yarpaq qədər var, iman qəlbində əgər,
Özü də yarpaq kimi, qorxudan titrər, əsər
İblisə, divə onçün, sən belə çox gülmüsən,
Özünü xalqlar içrə, yaxşı insan bilmisən
Əgər ruh çevirərsə, öz kürkünü tərsinə,
Neçə vaveyla çıxar, din əhlindən bax yenə
Hər bir qızılı dükən, sevinib xəndan olmuş,
Cünki daş-qas yoxlayan, yenə də pünhan olmuş,

Sözlərlə vəsf edilmiş, çox şey torpaqda var ha! - Bu misra Qurani Kərimdə «Zilzal» surasındaki 4-cü ayəyə işاردır. Ayənin mənası belədir - «Məhz o gün (yer) öz hekayətini söyləyəcəkdir.

¹ Hənanə - İslamin ilk vaxtlarında Həzrəti peyğəmberin ona sökənib xitbələr oxuduğu ecəzkar dirəyin adı.

Eybi örtən pərdəni bizdən geri alma sən,
Ol! İmtahanımızda, paydan geri qalma sən.
Qızilla bir olmaqçın, qəlb döyüñür gecələr.
Qızıl gündüzü gözlər, gör başına nə gələr.
Qızıl dilə gələrək, deyər: -«Qal hələ gözlə»,
Ey, hələ güc eyləmə, gündüzü belə gözlə,
Yüz minlər ilə illər, o ləin İblis qalmış,
Möminlər əmirinin, dərvişlərindən olmuş.
Adəmlə pəncələşmiş, naz etmiş bəyənməmiş,
Olmuş rusvay günorta, bir təzək tək iyənmiş.
Xalqla pəncələşmə sən, ey zövqlə həyat sürən!
Sultandan, qıvrıq necə, gedərsən ey at sürən?!

**Bəni israil alımlarındən Bələm Baur adlı birisi
Musa əlehissalam və onun tayfasına hasara saldıqları
şəhərdən xeyir vermə deyərək, Tanrıya dua etməsi**

Bələm Baur¹ adlı şəxs, bütün xalqlar yanında,
İsa tək məğlub oldu, Musanın zamanında.
Heç kim səcdə etmədi, o rəzil qarışısında,
Onun ovsungərliyi, əzab oldu hamında.
Pəncələşdi Musayla ağılıyla lovğalandı,
Nəticəsi o oldu, bilərsən onu indi.
Cahanda yüz minlərlə, iblis Bələmlər olmuş,
Dövrü qədimdən bəri, yox olmuş, yenə dolmuş.
Allah hər ikisini, xalq içrə rüsvay etdi,
Ki, onlar hər ikisi, sübut qalsın əbədi.
Quldurları səhrada, necə bəs öldürərlər,
Bir-ikisin onlardan, kəndə tərəf sürərlər.
Ki, kənd əhli görərək, dərs alsınlar onlardan,
Nəzər salıb görsünlər, bilsinlər onlar hardan.
Hündür dar ağacından, iki oğru asılmış,
Lakin şəhərdə çoxlu, belə oğrular qalmış.
Bu ikisi bayraqı, şəhərə dək aparmış,
Qəhrin öldürdüklərin, saymaq çətin olarmış.
Nazəninsən sən özün, lakin öz həddindəsən,
Allah! Allah! Qoyma o, kənar çıxşın həddindən,
Əgər bir qadın görsə, özündən daha gözəl,

Yerin yeddinci qatın, gəzib onu gətirər.
Adla-Səmud qıssəsi, onçun yaranmış belə,
Biləsən ənbiyalar, nazla qorunmuş belə.
Yerəbatma atılma, bu ildirim, bu tufan,
Natiqənin² nəfsinin, izzətin etdi bəyan.

1. Bələm baur – Bəni israil alimlərindən idi .Nəfsinin ucbatından Müsaya pis dualar edirdi

2. Natiqə - Fəsahət və bəlağətlə danışan.

Bütün heyvan cinsini, insan, dalınca çəkər,
Bütün insanları da, şüur, yolunca çəkər.
Şüurun məğzi nədir?-Tam ağıl, ey diqqətli,
Ağıl-şüurun olmuş, bir qismi fərasətli.
Bütün heyvanlar, hər vaxt insandan vəhşi olmuş,
Heyvanlardan insanlar, hər vaxt azlıqdə qalmış.
Onların qanı rəva, görülmüş insanlara,
Onlar insana layiq, deyil, insan onlara.
Vəhşilərin izzəti etibardan, düşmüşdür,
Çün insan əməlinə onlar xilaf çıxmışdır.
Səndə izzət hardandır, az tapılan nadirə¹
Çünki daha olmusan, «Humurun müstənfirə»²
Ulaqlar yaramırsa, sülhlə asayışlərə,
Vəhşilik edərlərsə, qanı halal bizlərə.
Ulağa elm almağa, maniə olmağın çox,
O bir səbəb sayılmaz, çünki məhəbbəti yox.
Xülasə vəhşi olsa, bir dəm o adəm nəсли,
Üzürü hardan olar, ey mənlə adaş, əсли.
Əlbəttə kafirin də, qanı olmuşdur halal,
Necə, oxla, mizraqla, vəhşini vurmaq halal.
Qoşa balalarının, hamı ehsana səbil³,

¹ Nadirə- 1) az tapılan, az ələ düşən, 2) qəribə.

² Səndə izzət hardandır, az tapılan nadirə,
Çünki daha olmusan «Humurun mustənfirə: bu misra Qurani
Kərimdə «Müdəssir» surəsindəki 50-ci ayəyə işarədir. Ayənin
mənası belədir:-«Vəhşi eşşəklər kimi!»

³ Səbil –1) Yol; 2) Yol üzərində savab üçün su saxlanan bina.

Ağılsızlıqlarından, qalmışlar zarü-zəlil.
Yenə ağıllı hara, ağılı ağılla qovur?!
Ağıldan heyvanlara, nağıl deyibən durur?!

Harutla Marutun hər bir fitnə - fəsada öz ismətləri ilə inanmaları

Məşhur Harut¹ bir də ki, öz Mələk dostu Marut,²
Nəfsinə aldanaraq, ox aldilar zəhralud.³
Müqəddəsliklərinə, etiqadları vardı,
Camiş şirə etdiyi, etiqada oxşardı.
Etsədə buynuzuyla yüzlərlə işə çarə,
Buynuzlar buynuzunu, edər Şir parə-parə,
Kirpi tikanları tək, buynuzu olsa əgər,
Yenə də şir camışı tutub öldürüb ilər.
Ağacları yixaraq şiddətlə əsən külək.
Alçaq boylu otlara, bir ehsan eyləyəcək.
Otun zəifliyinə, əsən tufanlı külək,
Rəhm eyləmiş, ey ürək, gücdən dəm vurma görək?!
Balta ağaçda olan, budağın çoxluğundan,
Neçin qorxmalıdır ki, kəsər istəsə hardan!
Lakin o heç yarpağa, özünü toxundurmaz.
Kökdən başqa heç nəyə, öz neştərini vurmaz.
Şölənin nə qorxusu, odunun bolluğundan!
Qəssablar qaçarmı heç, qoyunun bolluğundan!
Zəif taqətsiz surət⁴, mənanın⁵ yanında nə,
Çərxin firlanmasıdır, verən məna özünə.
Sən dolabin çarxından, özünə misal götür,
Kimdəndir firlanması, güc ağılnı nuru verir.
Sipər tək olan qəlib¹, nədən hərəkətdədir?!

¹ Harut –Dini əsatirdə Marut adlı mələyin yoldaşı

² Marut- Dini əsatirdə Harut adlı mələyin yoldaşı: dünyavi bir qadına bəslədikləri bir sevgi üçün cənnətdən qovulmuş Marut ilə Marut adlı iki məlaikədən birinin adı.

³ Zəhralud- Zəhərli ; zəhərləmiş üsluqlu ox.

⁴ Surət-1 zahiri görünüş, şəkil; 2) İslamda bütə verilən ad.

⁵ Məna – 1) məzmun; 2) mövzu, məsələ; 3) Səbəb.

Ona ruhun varlığı oğul, hərəkət verir.
Bu küləyin əsməsi, onun mənasındandır.
Çarxın dolabı kimi, fırlanması sudandır.
Nəfsin qalxıb enməsi, onun qazancı, xərci?!
Candan başqa kimdəndir, kimdən ola bilər ki,
Gah onu «cim» eyləyir, gah «he», «dal»a çevirir,
Gah sülhə dəvət edir, gah cədələ² çevirir.
Həmçinin bu sularla, bizim pak Allahımız!
Fironun qanlı qəlbin, etdi çak³ Allahımız!
Bir də ki, küləyi də, o Pak-Mayə, Tanımız!
Ad⁴ üçün çevirmişdi, əjdahaya Tanımız!
Yenidən o küləyi, bizim möminlik üçün:
Eyləmiş sülh yaradan, Haqqə əminlik üçün.
«Əlməni Hüvəllahu»⁵ dedi;- Bil ey, Şeyxi din,
Mənalar dənizidir, Uca Rəbbil Aləmin,
Bütün göy qübbələri, yerin- göyün özü də,
Sanki, çör-çöp kimidir, o möhtəşəm dənizdə.
Çör-çöplərin həmləsi, sulardaki rəqsi də,
Sudan irəli gəlmış, iztirabın əсли də,
Suyu sakit edəcək, qovğalardan, tufandan,
Sahilə tullayacaq, çör-çöpləri o andan,
Dalğalar məkanından, sahillərə çəkəcək,
Atəşin ot- əlfə, etdiyindən edəcək!
Bu hədisin sonu yox, sür irəli bir oyan,
Harut- Maruta tərəf, çap atını ey cavan.

Harutla Marutun hekayəsinin davamı və onların aqibəti

Dünyanın xalqlarının, nə qədər günahı var,
O zamanlar onunla edilirdi aşikar.
Hirsindən əllərini tutub çeynəyirdilər,

¹ Qəlib- burada insanın bədəni nəzərdə tutulur.

² Gədəl-döyüş, savaş, vuruş.

³ Çak-cırılmış, yırtılmış, parçalanmış.

⁴ Ad- Tanrılarının cəzalandırıldığı bir əfsanəvi şah.

⁵ Əlməni Hüvəllahi- mənalarla doludur.

Lakin eyiblərini gözlə görməyirdilər !
Özün güzgüdə gördü, o rəzil çirkin kişi,
Üz döndərib hirsləndi, sıfəti çin- çin kişi.
Yalnız özün düşünən birindən əzab gördü,
Cəhənnəmdən bir atəş dəydi canına durdu.
Dinə xeyirli bildi o. kibri¹ hiyəsini,
Özündəki hiyləni, heç görmədin nəfsini,
Din xeyirliliyinin, başqa əlaməti var.
Onlar haqqında demiş:- Uzaqqörən olsanız?!
Nadan kütbeinlərin, sözünə baxmazsınız.
Şükr eyləyin həmişə, ey qul olan insanlar,
Şəhvətdən cücərənlər, bətindən² doğulanlar.
Əgər Siz o mənədan, kənara ayrılsanız?!
Səma öz yaxınına, buraxmaz, Siz qanınız!
Sizin bədəninizdə, bəslənilən o ismət,
İsmətimlə- hifzimin, əksinədir yox himmət³
Onu məndən biliniz, özünüzdən bilməyin,
Qoy şirə toxunmasın, o böyük «divi-ləyin»
Həmin Rəsul vəhyinin, katibi də özündə,
Hiss etdi Haqq nurunu, daxil olduğu gündə.
Özünü Haqq vəhyinin oxuyan quşu bildi.
Oxuduğu cir səsin, vəhyin yaddaşı bildi,
Quşların sədasını, dərk etmək istəsən sən?!
Daxili mənasını necə görə bilərsən?
Əgər bülbül səsini, öyrənib deyə bilsən?!
Gülə dediyin necə, başa düşə bilərsən?!
Nə təsəvvür etsəndə, O da gumanandan gələr,
Çünki dodaq tərpənsə, karlar gumanlar eylər.

Karın xəstə qonşusuna baş çəkməsi və xəstəni incitməsi

Bir kara söylədilər:- Günahın çıxdı sənin,

¹ Kibri-hiyləni qururlanma, lovğalanma.

² Bətindən- Ana bətni nəzərdə tutulur.

³ Himmət- Burada comərdlik mənasındadır.

Xəstə qonşun incimiş, insafın yoxdur sənin.
Kar öz-özynə dedi: – Ağır qulağımla mən,
Nə başa düşəcəyəm, xəstənin sözlərindən?!
Xəstədir sə sübhəsiz, səsi zəif-süst çıxar,
Lakin ona dəyməyə getməsəm də pis çıxar .
Əger görsəm o xəstə, dodağını tərpədir,
Ağlımla bənzədərəm, bilərəm sözü nədir
Əger desəm necəsən? – Ey, möhnətin çəkim mən?!
O, şübhəsiz deyəcək:- Yaxşıyam, pis deyiləm.
Şükür deyib soraram:- Xəstə nə içmisən sən?
O, ya söyləyər şərbət, ya da aş içmişəm mən.
Desəm kimdir ey xəstə, sənə dərmanlar yazan?
Yanındakı təbib, göstərib deyər filan.
Mən də sonra deyərəm, onun ayağı yüngül,
O, gəlibəsə deməli, sağalmaq deyil müşkül.
Onun ayağını mən, yoxlamışam, bilmışəm,
Hara getmişsə arzu, çin olduğun görmüşəm.
Bənzədib cavabları, o, öyrəndi onları,
Onun əksi baş verdi, əzizim dirlə, barı.
Guya incikli idi, xəstə həmin o kardan,
Bir qədər incimişdi, o, bütün qonşularдан.
Kar girdi inciklinin, yatağında oturdu,
Başına əl çəkərək, yanında bardaş qurdu.
Dedi:- Necəsən xəstə?- Ölürəm! Dedi:- Şükür!
Xəstə cavabdan oldu çox qəmlı, mütəəssir.
Düşündü nə cavabdır?!-Qonşu yəqin düşməndir!
Bənzətmələr tərs düşdü, etdi xəstəyə təsir!
Dedi: Nə yemisən sən?! Dedi:- Yemişəm zəhər!
Dedi: Nuş-can olsun!-Xəstəni boğdu qəhər!
Dedi:-Təbibin kimdir?!-Onun adı bəs nədir?!
Sənə çarə qılmağa, hansı həkim gəlmışdır?!
Dedi:-Əzrayıl gəlmış, get işin dalınca sən!
Dedi:-Qədəm xoş olsun!-Gəl qəmlənmə, bunca sən!
İndi onun yanından, gəlmışəm mən, ey şəkər.
Ona dedim:-Xəstəmiz, nə vaxtacan dərd çəkər?!
Kar bayıra çıxaraq, şadü-xürrəm söylədi!
Şükür baş çəkdim ona, qəlbimi şad eylədi!
Karlıqdan gümanıda, tamamilə əks idi,

O, verdiyi ziyanı, xeyir başa düşürdü.
Xəstə dedi:-Bu kişi, canımın düşmənidir.
Əzəldən bilmirdim o, kövrü-cəfa kanıdır.
Xəstə öz yaddaşında, axtarırı yüz nöqsan,
Xəbərdar ola bilsin, hər dəstədən, qurupdan;
Pis bisirilmiş şorba, bir şəxs içmiş olarsa,
Hey ögütüb qusacaq, mədəsi yuyulmasa.
Hirsi boğ ki, şorbanı, yeyərək qusmayasan,
Cəza günü¹ şirin söz, xoş məkanı tapasan.
Əgər səbri olmasa, qovrulacaq hirsindən.
Ki, it kimi süləngəc, bəs neçin qaçırməndən?!
Nə demişsə qaytarım, özünə dediklərin,
Bilsin cəvabım olmuş, sözünə dediklərim.
Xəstələrə baş çəkmək, qəlbi sakitləşdirir,
Lakin belə baş çəkmək, düşmən kamı kimidir.
Əgər düşmən görməsə, özünü zəlülü-zar,
Öz çirkin xislətində, daim tutacaq qərar.
Bəs ibadət eyləyən, o şəxslər, o adamlar,
Behiştin, savabların, arzusunda olanlar.
Özləri günahlarının, içində boğulanlar,
Pis əməllə savabın arzusunda olanlar,

¹ Cəza günü-Qiyamət günü nəzərdə tutulur.

Həmin kar kimi dirlər, necə o, düşünürdü.
Ki, yaxşılıq etmişdir, pisliyini görmürdü,
O, sevinib deyirdi:- Mən xidmət göstərmışəm.
Qonşuluğun haqqını, yerinə yetirmişəm.
Bu, əməllə özünü, O, odlara atmışdır,
Özündən inciklinin qanını qaraltmışdır.
«Fəttəqunnarəlləti»¹ dən, çalışın həzər edin,
Kafırların odundan, qaçın əlhəzər edin²
Peyğənbər belə demiş, bir riya sahibinə,
Namaz qıl sən ey cavan, qılmaq xeyirdir sənə!
Qorxulara, xoflara, namazlar çarə qılmış,
Hər namazda onunçun, «Ehdina»³ sözü gəlmış!
-Ey Tanrim namazımı, qarışqı salma belə!
Riyakar, azığınların, qıldıqlı namaz ilə!
O kar ki, bənzətməni, seçib, düzüb, söylədi,
On illik söz- söhbəti, belə batıl eylədi.
Xacə hissin bənzətdi, rəzilin duyğusuna,
Rəzil həddini aşdı, vəhylər tərk dedi, ona.
Xacə elə bildi ki, o da itaət edir,
Günahlardan xəbərsiz, canlara xidmət edir.
Bənzətmələri tərk et, faydasızdır o qayda,
Tərk etmədən, qoy gəlsin, köhnə yarana fayda.
Qulaqda olan duyğun, eşidibsə pis sözü,
Qeybi bilən qulağıñ, bil ki, kar olmuş özü!

¹ Təttəqunnarəlləti- kafırlar üçün hazırlanmış yanacaq

² Təttəqunnarəlləti dən, çalışın həzər edin,
Kafırların odundan, qaçın əlhəzər edin.- Bu misra Qurani Kərimdə «Bəqərə» susəsində 24- cü ayəyə işarədir: Ayənin mənası belədir:- Madam ki, belə bir işi bacarmırsınız, heç bacara da bilməzsiniz.O halda kafırlar üçün hazırlanmış, yanacağı (gunahkar) insanlardan və kibrıt daşlarından ibarət olan oddan (Cəhənnəmdən) həzər edin.

³ Ehdina- Qurani Kərimdəki «Fatihə surəsində» 6-cı ayəyə işarədir Ayənin mənası belədir:-Bizi doğru (düz) yola yönəlt!

Tanrı karşısında ilk dəfə özünü əsas mənayla müqayisə edərək, üstün tutub, dikbaşlıq edən İblis əleyhilənlə olmuşdur

Haqq nuru karşısında, ilk əvvəl o pis oldu.
Bənzətməni eyləyən, lənətlik İblis oldu.
Dedi:-Atəş, torpaqdan, üstün olmuş ilk gündən,
Mən oddan yaranmışam, O, torpaq hibridindən,
Xülasə, fəriləri¹ biz qaytarsaq əslinə,
Onu zülmətimizdən, nurlandırıraq yenə,
Dedi:-Tanrı nə doğmuş nə də ki, o doğulmuş!
Zahidliyə, inama, ləyaqət mehrab olmuş.
Fani olan dunyanın, mirası bu deyildir,
Ki, əslİ nəsəbində, tapasan canı bir-bir²
Əksinə Nəbilərin, müqəddəs mirasıdır,
Bu mütəqqi³ canların, canının mayasıdır.
Əbi Cəhil nəslindən, mömini doğurandır!
Azmişların nəslindən, Nuh-Nəbi yoğurandır!
Torpaqdan doğulanlar, ay kimi nurla dolmuş!
Oddan doğulan sənsən, ey üzü qara olmuş!
Bənzətmə, araşdırma, müqəddəs olan gündə,
Qibləni təyin etmiş, öz müqəddəs evində.
Lakin get günəş ilə, Kəbəyə irəlilə.
Qiyasla⁴ Təhərrini⁵ axtarma bilə – bilə.
Kəbəni bir nur tək bil, özünü nurlu bilmə.
Qiyas Allaha məxsus, Ona şübhəylə güləmə!
Haqq quşundan eşitsən, oxumağı cəh-cəhi,

¹ Fəriləri- ikinci dərəcəliləri, budaqları.

² Fani olan dunyanın mirası bu deyildir,

Ki, əslİ-nəsəbində, tapasan canı bir-bir.- Bu misra Quranı Kərimdəki, «Möminun» surəsindəki 101 -ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası: - Sur çalınacağı gün artıq aralarında nə qohumluq əlaqəsi olar, nə də onlar bir-birindən soruşub hal-əhval tutarlar. Qiyamət günü heç bir qohumluq fayda verməz, qohumlar, bir-birini tanımadı, hərə öz hayında olar!

³ Mütəqqi- Allahdan qorxan, mömin, dindar.

⁴ Qiyas- Tutuşdurma, müqayisə 2) bənzətmə.

⁵ Təhərrri- araşdırma, axtarılma, şübhələnib araştırma.

Zahir olanı öyrən, ilk dərs alanlar kimi!
Sonra əgər özündən, bənzətmələr eyləsən?!
Xalis xeyallar ilə zatə cövhər söyləsən?!
-Dərvişlər arasında, belə bir məsəldə var!
Qıflıçı qıflı satar, özü qıflısız qalar!
Quşların söhbətini, cəh-cəhimi öyrən sən?
Yüz bənzətmə edərsən, yüz həvəsə düşərsən.
O inciklilər kimi, qəlblər səndən incimiş,
Sən də hesab edəsən, savab məndən incimiş.
O vəhyin katibi də, O, «Quşun» səslerini,
Eşidərək zənn etmiş; - Oldum o quşla eyni.
O, «Quş» bir qanad çaldı, onu kor etdi tamam,
Sonra onu batırdı, ölümün dibinə tam!
Bilin zənn etmək ilə, ya onun əksi ilə,
Səmalar məqamından, enərsiz bilə-bilə!
Əgər Harut, Marutdan, daha üstün olsanız?!
Hamıdan daha üstün, bizdən saflıq alsanız?
Pislərin, pisliyinə yaxşılıqlar eyləyin!
Mənəmlilik, təkəbbürü, qəlbdən kənar eyləyin.
Əgər gələrsə qeyrət, sıçrarsa birdən yenə,
Bədbəxt olub düşərsiz, tamam yerin dibinə.
Hər ikisi deyirdi:- Tanrı fərmanlar sənin,
Sənin amanın yoxsa, yox bizə aman yəqin.
Belə söyləyirdilər, qəlblər öyüñürdülər,
Pislik haradan gələr, bizik yaxşı abidlər.
Sübħə, vəsvəsə ilə, iki mələk düşündü,
Təkəbbür toxumunu, əkmədən yoldan döndü,
Sonra onlar dedilər:- Siz ey böyük olanlar,
Dindarlar paklığından, ey xəbərsiz qalanlar,
Bizlər bu kainatda, xiymələr toxuyuruq,
Yer üzünə enirik, şadlanıb oxuyuruq,
Ədaləti qoruyur, ibadətlər edirik,
Yenidən gecə ikən, asimana gedirik.
Ki, bu dövrü-zamanın, ecazkarı olaq biz!
Yer üzünü qoruyaq, əminlikdə qalaq biz!
-Kainatla torpağın, belə bənzətmələri,
Düz gəlməz fərqi olar, gizli dərk etmələri.

«Öz halini və məstliyini gizlin saxlamaq lazımdır» - kəlamının bəyani

-Bərdəli bir alimin, sözlərini dirlə sən,
Badə içdiyiñ yerdə, baş qoyub yatmalısan!
Mey içən meyxanadan, məst-məst bayira çıxar.
Uşaqlar oyuncağı, rişxəndə olar duçar.
Düşər həyətbəhəyat, hər yol ciğırı gəzər,
Onu görənlər gülər, əbləhlərsə söz düzər.
Uşaqlar qabağında,o, geridə addımlar,
Məstlikdən xəbərsiz o, zövqdən bixəbər onlar.
-Xalqlar sanki uşaqlar, Haqq məstlərindən başqa,
Hələ baliğ¹ deyillər, sərməstlərindən başqa.
Dedi:-Dunya həyatı, sanki oyun-oyuncaq
Sizdə bir uşaq kimi, Tanrı buyurmuş, qoçaq.²
Uşaqlar oyuncaqdan, heç vaxt qaçmaz uzağa,
Zəkatsız ruhun sənin, zəki³ olmaz ey ağa,
-Belə olan şəhvəti, uşaq ciması⁴ tək bil,
Cavan, bu müvəqqəti, yalandan evlənmədir.
Uşaq ciması nədir, elə bil bir oyuncaq!
Nə vaxt o, cihad edən, mərd cihadı olacaq?!
Xalqların etdiyi cəng, sanki uşaqlar cəngi?!

Böyük ağılsızlığı, mənasızlıq ahəngi!
Hamı taxta qılıncla, bir-biriylə vuruşur,
Ahənglər yaraşıqsız, hamı sözə-söz qoşur.
Hamı ney ata minmiş, fəxarətlə söyləyir,

¹ Baliğ-həddi buluğa çatma, burada dərk etmirlər mənasında iş-lənmişdir.

² Dedi:-dünya həyatı sanki oyun-oyuncaq.

Sizdə bir uşaqkimi, Tanrı buyurmuş qoçaq,- Bu misra Quranı kərimdəki «Ənkəbut» surəsindəki 64-cü ayəyə işarədir. Ayənin mənası:- Bu dünya həyatı oyun-oyuncaqdan, əyləncədən başqa bir şey deyildir. Axırət günü isə şübhəsiz ki, əbədi həyatdır. Kaş biləyilər! (Əgər bilsəyilər Axırəti dünyaya dəyişməzdilər).

³ Zəki-Zəkəli, saf, xalis, təmiz, yaxşı.

⁴ Uşaq ciması –Ananizm.

Bu bizim «Buraqımız»¹ ya da «Düldül»² düz deyir.
Onlar hamil olmuşlar, cəhldən ucalmışlar,
Rakib³lə məhmulluğu,⁴ yaxşı bir yol sanmışlar.
Qal gözlə həmin günü, Tanrıının məhmulları,
At çaparaq keçsinlər, doqquz gölü yolları.
Ruh da məlekələr kimi, haqqə tərəf ucalar
Ruhun yüksəlməsindən, Fələk özü həzz alar.
Ətək ata minənsiz, hamınız uşaq kimi,
At bilib, tutmusunuz, ətəyin bir küncünü,
«İnna zənni la yuğni»⁵ Haqq söyləmiş sizlərə,
Zənnin mərkəbi:⁶ bir gör, qalxarmı heç göylərə.
Hədsiz zənnlər, edənlər, özün üstün tuturlar,
Günəşin hərəkətin, fərqli izah edirlər.
Müstəvi şəklə düşsə, Haqqın günəsi əgər,
Qiyamətdə igid tək, qüvvətli şəklə düşər.
O vaxt görə bilərsiz, çapdığınız atlari.
Öz ayaqlarınızdan, yaratdığınızarı.
Şübəhə, xəyal, fikirlər, bizim anlayışları,
Uşaq at çapması bil, minmiş at qamışları.
Əhli dilin qəmləri, onların hanbalları.
Əhli tənin qəmləri, onların ehmalları⁷
Elm qəlblərə hoparsa, sahibə yarlıq edər.
Elm tənlərə hoparsa, tənə ağırlıq edər.
Tanrı belə buyurmuş:- «Yəhəmilu əsfarəha»⁸
Bir ağır yük onlar, İnam yoxsa Allaha.⁹

¹ Buraqımız- Həzrəti pevənberin meraca getdiyi atın adına işarədir.

² Düldül -Peyvənberin atının adı.

³ Rakib- minən, minici, minik, sərnişin.

⁴ Məhmulluğ- yüklenmə.

⁵ İnna zənni la yuğni-zənn həqiqət ola bilməz.

⁶ Mərkəb – tam hazır at.

⁷ Ehmallar-əhəmiyyət verməmələr, başı soyuqluqlar, səhlənkarlıqlar.

⁸ Yəhəmilu əsfarəha – çıxlu kitab yüklenən; Tanrı belə buyurmuş «yəhəmilu əsfarəha».

⁹ Bir ağır yük onlara, inam yoxsa allaha: Bu misra Qurani Kərimdə «Cumuə» surəsindəki 5-ci ayəyə işaretdir, ayənin mənası

Elm əgər almamışsa, Tanrıımızdan vəsadət,
Həmin elim yaşamaz tezə yox olar əlbət.
Lakin bu ağır yükü, çəksən ağıllıla sən,
Həmin götürdüyüñ yük, bağışlar sənə əhsən!
Bu elmin yükünü sən, daşı Haqq xatırınə.
Ki, sən sahib olasan,o elmin sırlarınə.
Elminlə rahat gedən, ata olasan suvar,
Belindəki ağır yük, versin sənə arzular.
Haqq camı yoxsa necə, xəyaldan qurtularsan?
Ey haqqdan qane olan, haqqsız necə olarsan?!
Surətdən, bir də addan, nə doğar?-Arzu-Xəyal!
Ondakı o xəyalda, olar vüsala dəllal.
Dəllalin gözləri heç, dəlil ola bilərmi?!
Əgər yollar olmasa, xəndək dola bilərmi?!
Həqiqətsiz bir adı, heç görə bilmisənmi?!
Ya da «ğaf» ilə, «lam» dan, gül dərə bilmisənmi?!
Ad çəkdinsə get sən də, səkdiyin adı axtar,
Ayı suda axtarma, asimandadı, axtar.
Əgər addan, sözündən, keçmək- səndə istəsən,
Pak eylə özünü sən, birdəfəlik özündən.
Dəmir kimi, özündən- özünü rəngsiz eylə,
Zahidlik et, əzab çək, güzgüni rəngsiz eylə.
Özünü saflasdır sən, özün məddahlılığından,
Görəsən pak zatını, özün-öz saflığından.
Görəsən qəlbindəki,ənbiyalar elmini;
Kitabsız və təkrarsız, övliyalar elmini.
Peyğənbər belə demiş :- Ümmətlərimdən vardır.
Həm mənə gövhər kimi, həm mənə kömək, yardım,
Məni həmin o Nurdan, bilərək dərk edirlər,
Ki, mən də deyim onlar, mənimlə eynidirlər.
«Səhih»¹ lərsiz və bir də, hədis, rəvayətlərsiz,
Bəlkə «behişt» suyudur, şərbətlidir, şəkərsiz.

belədir:-Tövrətə əməl etməyə mükəlləf olduqdan sonra ona əməl etməyənlər, belində çoxlu kitab daşıyan ulağa bənzərlər.Allahın ayələrini sayanlar barədə çəkilən məsal necə də pisdir! Allah zalim (kafir) qövmü doğru yola yönəltməz!

¹ Səhihlər- bu söz «səhihi Müslüm» və səhihi Buxari kitablarına işarədir. Hər iki əsər dini əsərlərdir

Kürdün gecə sırrını, eşit, öyrən, dərk eylə?!
Ərəbin gündüz sırrın, bir öyrən idrak eylə?!
Gecənin və gündüzün, sırrı yönəldər səni;
Çatdırırar düzgün yola, Haqqla bir edər səni:
Əgər misal istəsən, gizli elmlərə aid,
Bir hekayə nəğl eylə, Rumla Çinlərə aid.

«Rumlular və Çinlilərin nəqqaşlıq sahəsində yarışma» hekayəsi

Çinlilər söylədilər:- Nəqqaşlıqda biz ayıq,
Rumlularsa dedilər: Həmişə hücumdayıq.
Sultan söylədi:-Bu gün yarışmaqçın düz gündür,
Bilək ki, hansınızın, iddiası düzgündür.
Çinlilər söylədilər:- Sizə xidmətlər edək,
Rumlularsa dedilər:-Hikmət dalınca gedək.
Çinlilərlə Rumlular, çox höcət eylədilər,
Rumlular biz bilikdə, üstünük söylədilər.
Çinlilər buyurdular:- Bir evi bizə verin,
Bir evi Rumlulara, verin və şərtləndirin.
İki eyni ev olsun, tam üzbeüz qapılar,
Birini biz bəzəyək, digərini Rumlular.
Çinlilər istədilər, yüz əlvən rəng Sultandan,
Xəzinəsini açdı, aqil şah həmin andan.
Hər sübh çağrı xəzəndən, rəngləri çıxardaraq,
Çinlilərin payını, onlara etdi yaraq.
Rumlular nə şəkildən, nə rəngdən söz saldılar,
Toz-torpağı tökməyi, tez qərara aldılar.
Qapını bağladılar, divarları sürdülər.
Göy qübbəsi tək sadə, təmiz, parlaq etdilər.
İki yüz rəngdən artıq, rəngə «sürtmək» tay olar,
Rənglər bulud kimidir, sürtmək sanki ay olar.
Bulud da nə qədər sən, parıltı işıq görsən,
Onu ulduzlar ilə, Aydan günəşdən bil sən.
Çinlilər işlərini, tam sona yetirdilər,
Şadýanalıq edərək, təbillər döydürdülər.
Şah gəlib baxıb, gördü, nəqşlə üz-üzə durdu,

Ağıl başdan çıxırdı, şəkillər bərq vururdu.
Sonra Rumlara tərəf, döndü onu gördülər,
Pərdələri çəkərək, aradan götürdülər.
O şəkillər, naxışlar, divarda olan rənglər,
Təmiz, saf divarlırlara, düşərək vurdubərqlər.
O divarda nə varsa, bu divara axırdı!
Gözlər heyrət içində, hədəqədən çıxırdı!
-Rumlular sufilərdir, saflığı sevənlərdir!
Nə təkrar, nə kitab var, onlardakı hünərdir!
Onlar öz qəlblərini, silərək saf etmişlər
Alçaqlıq, paxillliği, kinləri dəf etmişlər.
Ayinənin səfəsi ürəklərin vəsfidir.
Surət minnətsizliyi, qabilliyi nisbidir.
Surətsiz olan surət, hədsiz qeybdən dirildi,
Ürək ayinəsindən, Musaya nur verildi,
Əgər surət sığmasa, göylərə yerləşməsə?!
Ərşə, fərşə, dəryaya, bürclərə yerləşməsə?!
Məhdud olduğu üçün, mədud¹ daha az olar,
Ürək ayinəsində, hüdud daha az olar.
-Ağıl sakit olandır, ya da azan dünyada,
Ürək ya onunladır, özü ürəkdir ya da.
Hər bir nəqşin öz əksi, parıldamaz ta əbəd,²
Ürəkdən qəlbdən başqa, həm ədədsiz ba ədəd.³
Əbədiyyətə qədər, surlar, surlar⁴ çalınar,
Hicabsızlıq olanda, o iş icra olunar.
Sığal⁵ əhli ucalmış, ətirlərdən, rənglərdən,
Hər bir anda görərlər, yaxşılıqlar onlardan.
Nəqşlə, üst qat elmiylə, özlərini yordular,
Həqiqi elm bayraqın, göylərə qaldırdılar.
Gedib fikirləşdilər, aydınlıqlar tapdilar,
Ətrafdakı çöllərdə, ormanlıqlar tapdilar.
Hani qorxan o ölüm, onlara etmir təsir,
O tayfa ölümə də, qorxmadan rişxənd edir.

¹ Mədud-1) sayılmış; 2) məhdud, miqdarı olan.

² Ta əbəd – əbədiyyətə qədər.

³ Ba ədəd – ədədlə.

⁴ Surlar- İsrafıl Suru nəzərdə tutulur.

⁵ Sığal – saflaşmış olanlar, saflaşanlar.

Onların qəlblərinə, çalanmaz heç kim zəfər,
Çünki onlar sədəfdə, olmuşlar dolu gövhər.
Baxmayaraq ki, onlar, nəhvə¹, fiqh ucaltdılar.
Sonra kasıbılıq ilə, məhv olmayı daddılar.
Hətta naxışlar ilə, yeddi cənnət qurdular,
Özləri qəlblərində, cənnət deyib durdular.
Ərşdən, göy qübbəsindən, daha üstün olanlar,
Haqqın, «məqədi sidqin»², nəzərində qalanlar³,
Mütləq məhv olacaqlar, yüz nişan qoşalar da!
Nə nişan, hətta Haqqı, görüb danışalar da!

Peyğənbər Əleyhissalamın Zeydə «bu cün necəsən, necə durdun» deyərək soruşması. Onun da «həqiqi bir mömün olaraq sabahı açdım Ya Rəsulləllah» cavabını verməsi

- Bir sabah Nəbi sordu: - Zeydin keyfin- əhvalin,
Dostum sabahı necə açdın, necədir halın?!
Dedi:- Mömin şəxs kimi! Nəbi sordu yenidən:
- «Hanı, açmışsa göstər, inam bağında gül sən?!
- Söylədi: - Günlərlə mən, ac qaldım, susuz qaldım,
Gecələr «Eşq» əlindən, oyaq, uyğusuz qaldım,
Gündüzdən, gecələrdən, elə ayrıldım ki, mən,
Sanki iti ox keçdi, qalxanın bədənindən,
O aləmdə millətlər, hamısı eynidirlər,
Yüz min illər boyunca, bir yerdə əylənilər,
Əzəllə əbədiyyət, ittifəqə girmişlər,
Ağlın ora yolu yox, sanki bir deyilmişlər.
Dedi: - Bu çətin yoldan, nə gətirdin, göstər sən?!

¹ Nəhv- qrammatika elmi, sintaksis.

² Məqədi sidqin- Haqq məclisi.

³ Ərşdən göy qübbəsindən, daha üstün olanlar, Haqqın «məqədi sidqin» nəzərində qalanlar.- Bu misra Quranı Kərimdə, «Qəmər» sürəsindəki 55-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:

- (Heç bir yersiz söhbətə və günaha təhrik olunmayan) Haqq məclisində, qadir hökmdarın (Allahın) hüzurunda olacaqdır!

Ağla, Zəkaya layiq, varmı xalqa hədiyyən?!
Dedi: - Xalqlar nə sayaq, görürsə kainatı,
Mən də elə görürəm, ərşdə olan həyatı.
Səkkiz cənnət yanında, yeddi cəhənnəm yanda,
Göründü bir-bir sanki, rahib, bütlər yanında,
Birər-birər tanıdım, Haqq yanındakları,
Dəyirman tək ayırdım, arpadan buğdaları
Cənnətlik kim olmuşdur, cəhənnəmlik olan kim,
Qarşımıda peyda olmuş, san, balıq kim, ilan kim.
Bu zaman peyda olmuş növləri hər qrupun,
«Youmə təbyəzzu vucuh və təsvəddun vucuhun»,¹
Kim ki, doğulmamışdan, ruhu ayıblı olmuş,
Hələ bətində ikən, xalqdan o gizli qalmış.
Ananın bətdində də, xəbis-xəbisliyində,
Lakin xəbislik olur, aydın sonrakı gündə.
Tənlər də ana kimi can tiflinə hamilə²
Ölüm, doğmaq ağrısı sanki odur zəlzələ.
Axırətdəki ruhlar, cümlə edərlər maraq,
Görəsən gələn o ruh, bəs necə doğulacaq?!
Zəncilər deyəcəklər, bizdəndir, biz tək qara!
Rumlu deyər gözəldir, o hara, qara hara?!
Elə ki, ruh doğular, bu dünyaya göz açar,
Qaralarla ağları un, ixtilafları keçər.
Əgər ruh qara olsa, onu alar qaralar,
Əgər ruh ağ olarsa, onu alarlar ağlar.
Əgər doğulmaq yoxsa, tanımaq müsküldür, çox,

¹ Bu zaman peyda olmuş, növləri hər qrupun, «Youmə təbyəzzu Vucuh və təsvəddun vucuhun» Bu misra Qurani Kərimdə «Al-İmrən» surəsindəki 106-cı ayəyə işarədir: Ayənin mənası belədir:- Bəzi üzvlərin ağ, bəzi üzvlərin isə qara olacağı cündə (qiymət cünündə), üzü qara olanlara: İnam gətirəndən sonra kafirmi oldunuz? İndi kafir olduğunuzə görə dadın əzabıl!» deyi-ləcəkdir.

² Tənlər də ana kimi, can tiflinə hamilə, Ölüm, doğmaq ağrısı, sanki odur zəlzələ. Bu misranın mənası belədir:- Bədbəxtçilik və xoşbəxtçilik yaranışdan vardır. Ruha aid olmamışdan xəyallarda sabitdir. Ruh cismə aid olduğundan sonra həmin cisimdə xoşbəxtlik və bədbəxtliyin yaranması da xoşbəxt yaranmış və yaxud bədbəxt yaranmışdır.

Əgər doğulmamışsa, tanınmağa ümüd yox.
Hər kim əgər olarsa, Nurullahla doğulan,
Onun öz daxilində, baxmağa yol var, inan!

Əsil nütfə mənisi¹, təmiz pak, parlaq olar!
Ondan yaranan canlar, ya qara, ya ağ olar!
Haqqı cana bəxş edir, «Əhsənüttdəqvimini²
Ən alçaq yerə qədər, aparar bir nimini³
Türklə, hindu rəngləri, orada paylanacaq.
Olacaq faş ağmidir, ya da qara ey qoçaq,
Bətində bəlli olmaz, Hindlə Türkün rəngləri,
Gələn kimi dünyaya, bəllidir ahəngləri.
Bu sözlərin sonu yox, ataq ayaq dala biz,
Yol eyləyən karvandan, qoy qalmayaq dala biz.

Zeydin Haqqın Rəsulu Şəlləllahu Əleyhissalama «Xalqın əhvalı mənə gizli deyildir, Mən hamını tanıyıram» deyərək cavab verməsi

Qiyamətin gündündə, hər kim necə olarsa
Göz önumdə görürəm, kişi-qadın, kim varsa,
İstəsən söyləyərəm, ey nəfsimi küt edən,
Mustafa dodaqaltı söylədi:- Bəs eylə sən!
Ey Rəsul söyləyimmi, sənə həşrin sırrını?!
Dünyaya bəyan edim, qiyamətin yerini?!
Ver icazə, qoy açım, o gizli sırları mən!
Günəş kimi parladım, dini gövhərləri mən!
Söyüd kimdir, xurma kim, hamiya göstərim mən!
Qiyamətin sırrını, açıb bəyan edim mən!
Təmiz qəlblə, saxta qəlb, ayrılsın bir -birindən.
Kəsilmiş əlliləri, gətirim mən haraya ?!
Bilinsin kafir rəngi, al rəng gəlsin araya?!
Açım ziddiyyətlərin, yeddi pəncərəsini,
Göstərim Ayın batıb, çıxma fasıləsini.

¹ Məni-Nəsil hüceyrəsi.

² Haqqı cana bəxş etmiş «Əhsənüttdəqvimini, Ən alçaq yerə qədər, aparar bir nimini. Bu misra «Quranda» Fil sürəsindəki 4-cü ayəyə işarədir:- Sənin ad-sanını ucaltmadımmi?!

³ Nimini- yarısını.

Açım palazlarını, bədbəxt əşqiyalıların¹
Eştidirim təbliini, xoşbəxt ənbiyaların!
Cəhənnəmi, cənnəti, Bərzəx² nədir bilsinlər!
Kafirlərin gözləri, qarşısında görsünlər!
Açım «Kövsər» suyunu, görsünlər qaynamasın,
Qulaqları eştsin, onun xoş çağlamasın.
Görsünlər təşnəlikdən qaçıb su gəzənləri,
Birbəbir buraxım mən, bilinsin içənləri.
Onların ciyinləri, ciyinimə toxunur,
Nərələri, səsləri, qulağıma toxunur,
Cənnətlik olanları, gözümün qarşısında,
Bir-bir qucaqlaşırlar, əylənmək arzusunda.
Bir-birinin əllərin, ziyanət eyləyirlər,
Dodaqların öpərək, mübarək söyləyirlər
Qulaqlarım kar olmuş, ahü-vay səslərindən
Cəhənnəm əhlinin çox, nərəli naləsindən.
Bu işarətləri mən, deyirəm öz qəlbimdən.
Lakin qorxuram Nəbim, Səni incitməyimdən.
Deyib davam edirdi, sərməst idi sözündən,
Rəsul səbirsizləşdi: -Kəs sözünü kökündən!
Dedi :-Özünə gəl sən, atını çapma belə!
«Haqımız doğru söylər»! Sən vermə gücü dilə?!³
Sənin aynan sıçradı, kənara qılafından,

¹ Əşqiyalalar- Kafirlər, bədbəxtlər.

² Bərzəx- Cəhənnəm.

³ Dedi: -Özünə gəlsən, atını çapma belə,
«Haqqımız doğru söylər»! Sən vermə gücü dilə! Bu misra Qu-randa «Əhzab» surəsindəki, 53-cü ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:-Ey iman gətirənlər! Peyğəmbərin evlərinə sizə icazə verilmədən girib onun bişməsini gözləməyin. Lakin dəvət olunduqda gedin və (yeməyinizi) yedikdən sonra söhbətə qapılmayıb dağılın. Bu, (sizin çox oturmağınız), Reyğəmbərə əziyyət verir, amma o sizdən utanırı. Lakin Allah doğru sözdən çəkinməz. Onlardan (peyğəmbərin zövcələrindən) bir şey soruşduqda pərdə arxasından soruşun(evlerinə daxil olmayıñ). Bu həm sizin, həm də onların ürkəklərinə daha çox təmizlik bəxş edər. Sizə Allahın Peyğəmbərini incitmək, özündən sonra onun zövcələri ilə evlənmək əsla yaraşmaz. Həqiqətən bu, Allah yanında böyük günahdır!

Ayna ilə tərəzi, heç söyləyərmi yalan?!
Ayna ilə, tərəzi, əyri göstərərmi heç ?!
Özgəsini incidib, qəlbini qırarmı heç?!
Ayna ilə tərəzi, məhək daşıdır qardaş,
Əgər iki yüz il də, xidmət etsən, qəlbi daş
Desən ki, mənə xatır, işin düzün göstərmə,
Mənə artığın göstər, düşün azın göstərmə,
Onlar söyləyəcək ki, saqqalına güldürmə!
Ayinəylə,tərəzi, hiylə bilməz üz vurma!
Onçun bizi Tanrıımız,bura çağırmış belə,
Bizimlə tapa bilsin, həqiqəti sidq ilə.
Əgər belə olmasa, bizim nə qiymətimiz
Yaxşı-pisin özünü, tapa bilərikmi biz.
Lakin ayinəni gəl, çək qoynunda saxla sən.
Girsə qəlbina Sina, təcəllasın görərsən.
Dedi:- Qoltuq altına, heç gör siğarmı, billah?!
Haqqımızın Günəşi, Nəbim, Ya Rəsuləllah?!
Yırtar yalan pərdəsi,həm qoltuq çərçivəsin
Dəlilər,ağıllılar,susar çıxarmaz səsin.
Dedi:-Gözün üstünə, qoysan barmağını sən,
Bütün dünya aləmin, Günəssiz boş görərsən.
Bircə barmağın başı, Aya bir pərdə olar,
Allahın sırr örtması,belə hər yerdə olar.
Bircə nöqtə cahani, göz öündən gizlədər,
Bir parça bulud, tutub, günü görünməz edər,
Ağzin bağla, dənizin, sonsuz dibinə bir bax,
Bəşəri dənizlərə, məhkum etmiş, Uca Haqq.
«Zəncəbil»¹lə «Səlsəbil»², çeşmələri həmçinin,
Cənnətədə huri-qılman, hökmünə tabe, bilin!
Cənnətin dörd növ çayı, bizim hökmümüzədir!
Bu guc bizdən deyildir, Allah hökmü bizdədir!
Haraya istəriksə, onu axıda billik,
Sehirçilər təkin biz, ona hökm edə billik.
Bu iki çeşmə bizə, axar göz tək baxacaq,
Qəlbimiz, canımızın, arzusuyla axacaq.

¹ Zəncəbil-Ətirli bitki növü.

² Səlsəbil-Yüngül və ləzzətli su, əfsanəvi cənnət keşməsinin adı.

Qəlb istərsə axacaq, ilan zəhrinə tərəf,
İstəyərsə axacaq, ibrət şəhrinə tərəf.
Əgər istərsə axar, heysiyatlara tərəf,
İstəyərsə axacaq, hissiyyatlara tərəf
Əgər istərsə sürər, külliyyatlara tərəf,
Əgər istərsə qalar, cüzviyyatlarda¹ səf-səf.
Beş olan duyğular da, həmçinin boru kimi,
Qəlbin muradı üçün, olmuş bir yarı kimi,
Könül hansı tərəfə, işarələr eyləsə,
Qaçar o səs tərəfə, beş duyğu əsə-əsə.
Əl-ayaq düçər olmuş, daim qəlbin əmrinə,
Musadakı əsa tək, baxırlar əmrə yenə.
Qəlb istəsə ayaqlar, sövq ilə rəqsə başlar,
Ya surətlə oynayar, ya da yavaşca başlar.
Qəlb istərsə əllər də, hesab etməyi xoşlar,
Ya da barmaqlarıyla, kitab yazmağı başlar.
Əl gizlincə bir əlin, hökmü içində qalar,
O, onun daxilini, çıxardaraq aşkarlar.
Əgər qəlb istəsə əl, düşmənə ilan olar,
Həmçinin istərsə, əl dostada hayan olar.
Əgər qəlb istəyərsə, əl yeməyə vasitə,
İstərsə çevriləcək, on batmanlıq bir gürzə².
Qəlb nə deyər duyğuya, ey əcəb nə söyləyər?!

Çoxlu vüsal dəmləri, çoxlu gizli səbəblər.
Məgər qəlb Süleymanın, möhürünnü tapmışmı?!
Bu beş hissin, duyğunun, cilovunu dərtmişmi?
Xaricdəki beş duyğu, onun olmuş məhkumu,
Daxildəki beş duyğu, onun olmuş məmuru.
On duyğudur cəmisi, əlavə yeddi əndam,
Onların əməlləri, saya gəlməz, ey avam!
Sən Süleyman kimisən, böyüksən qüdrətinle!
Pəri³, Cinə qalibsən, üzüklə, cürətinle!
Əgər məmləkətində, hiylənlə üstün olsan?!

¹ Cüzviyyatlarda-Qismlər, parçalar, hissələr.

² Gürzə-Döyük silahi.

³ Pəri-Cinlərin növü

Sediv¹ də üzüyünü, ala bilməz heç asan².
Ondan sonra aləmə, məşhur adın yayılar,
İki aləm cismən tək, sanki sənlə bir olar.
Əgər əlindən sənin, div üzük oğurlasa,
Padşahlığın öləcək, baxtın batacaq yasa.
Ondan sonra qalarsan, həsrətlə çox uzaqda,
Qiyamət gününə dək, gün keçər ağlamaqda.
Əgər sən öz divini, daxilindən qovmasan,
Tərəziylə aynadan, çətin can qurtararsan.

Xidmətçilərin Loğmanı ittiham edərək «Meyvələri sən yemisən» demələri

Loğman ağası gildə, qonaq tək oturmuşdu.
Çox yeyən qulluqcular, ətrafında durmuşdu,
O, qulları göndərdi, bağa meyvə dərməyə!
Asübə vaxtlar üçün, süfrəyə gətirməyə!
Evin qulunun biri, usağa bənzəyirdi!
Üzü sırlı, rəngisə, qaranlıq gecə idi.
O qullar, toplanılan çox dadlı meyvələri,
Yedilər-qalib gəldi, onlara öz nəfsləri,
Ağaya söylədilər: -Meyvə çatmış Loğmana,
Ağa baxıb Loğmana, qəzəbləndi çox ona!
-Loğman araşdıraraq, bildi işin səbəbin,
Ağasının danlağın, eşidib açdı qəlbin.
-O, söylədi: -Ey ağa, Tanrıımızın yanında,
Xain insan olammaz, bəyənilmiş bir bəndə.
Sən yoxla imtahan et, ey bizə böyük, tanı,

¹ Sediv-Süleyman Peyğəmbərin Sehrli üzüyünü oğurlayan divin adı

² Əgər məmləkətində, hiylənlə üstün olsan, Sediv də üzüyünü ala bilməz heç asan. Bu misra Quranda «Sad» surəsindəki 34-cü ayəyə işarədir. Mənasi belədir:-And olsun ki, Biz Süleymani (etdiyi bir xəta üzündən) imtahana çəkdik. Taxtın üstündə (ruhsuz) bir cəsəd atdıq (və ya taxtın üstündə bir cin oturduq) Sonra o, (peşman olub tövbə etdi və yenidən öz mülkünə, öz taxtına) qayıtdı.

Şirnikləndir onları, öyrən oğru olanı.
 Bizim hamımızı sən, imtahan et bir, ara,
 Sirab et bizi bu gün, qərq et şirin sulara.
 Sonra bizi burax sən, çox böyük bir səhraya,
 Sən atlı biz piyada, qaçırt ora-buraya.
 Onda sən biləcəksən, bəd-kirdar olanları!
 Sirləri kəşf edərək, qəlbə dar olanları!
 Xacə «saqılık» etdi, su içirdi hamiya.
 Qullar hamı qorxudan, bəs demədilər suya.
 Sonra onları qovdu, susuz səhralar ilə,
 Qullarda qaçırdılar, o düz səhralar ilə
 Məşəqqət-əziyyətdən, onlar hey qusurdular,
 Sulu mədələrindən, meyvələr uçurdular.
 Elə ki, Loğmana da, qalib gəldi hicqırıq,
 Mədəsindən saf sular, sıçradı qırıq-qırıq.
 Loğman öz hikmətiylə, günahkarları tapdı,
 Sən gör Rəbb hikmətiylə, necə sırrları tapdı.
 «Youmə Tübə-ssərair»,¹ demiş Haqq «Quranında»,²
 Sizdən güdmək istəməz, tapar sırrı anında.
 Elə ki, «Suqumaən, cəmiən fəqəttəət»³.
 Bütün gizli pərdələr, sənçin açılar əlbət⁴.

¹ Youmə Tübə-ssərair- bütün sirlərin aşkar olunduğu gün.

² Youmə Tübə-ssərair-demiş, Haqq «Quranında». Sizdən güdmək istəməz, tapar sırrı anında. Bu misra Quranda «Tariq» surəsindəki doqquzuncu ayəyə işaretdir. Ayənin mənası belədir: Bütün sirlərin aşkar olacağı o qiymət günü.

³ Elə ki, «Suqumaən», cəmiən fəqəttəət», Bütün gizli pərdələr, sənçin açılar əlbət. Bu misra «Quran»da «Məhəmməd» surəsindəki 15-ci ayəyə işaretdir. Ayənin mənası-Müttəqilərə vəd olunan Cənnətin vəfsi belədir. Orada dadı dəyişməyən (qoxumayan) suдан irmaqlar, təmi çönməyən süddən çaylar, içənlərə ləzzət və rən şərabdan nəhrlər və təmiz baldan irmaqlar vardır. Orada onları hər-cür meyvə və Rəbbi tərəfindən (günahlardan) bağışlanma gözləyir. (Məgər bu Cənnətdə olanlar) Cəhənnəm adında əbədi qalıb bağırsaqları parça-parça edən su içirdiləcək kəslər kimi ola bilərlərmi?!

⁴ Suqumaən, cəmiən fəqəttəət-(Məgər bu cənnətdə olanlar) cəhənnəm adında əbədi qalıb bağırsaqları parça-parça edən qaynar su içirdiləcək kəslər kimi ola bilərlərmi?!

Cəhənnəm odu onçun, gəlmış kafirlər üçün.
Daş, odla yoxlanılsın, günahlilar bilinsin.
Bu daşa oxşar qəlbə, çoxlu öyüdlər verdik,
Biz öyüdü versək də, faydasını görmədik.
Pis yaranı pis məlhəm, tapdı saldı çənginə,
Ulağın ulaq başı, layiq itin dişinə.
Xəbis-xəbis arayar, bu bir hikmətdir bizdə
Çirkin-çirkin axtarar, eldə adətdir bizdə
Xülasə hansı cütü, istəyirsən qəbul et,
Özünü qurban eylə, nə deyirsən qəbul et.
Əgər nur istəyirsən, nurun vurğunu ol sən,
Uzaqlıq istəyirsən, uzaq yorğunu ol sən.
Əgər çıxmaq istəsən, bu xaraba zindandan,
Dostundan qaçma uzaq, «Vəscud vəqtərib»¹ ol sən.
Dikbaş olanları biz, əzablarda görmüşük.
Allahla, elm yolçusun, savablarda görmüşük.

Peyğəmbərlə Zeydin hekayəsinin ardı, Həzrəti Peyğəmbərin ona cavabı

Bu söhbətin sonu yox, ey Zeyd, sən dur ayağa,
Bəlağət «Burağ» ini, sal bir bağlı otağa.
Sırr deyən, çox sırr desə xəcalətin çəkəcək,
Sırrın pərdələrini, yırtıb aşkar edəcək.
Haqqı sırrı açmamağı, əmr etdi neçə dəfə,
Dedi:- Bu səs salanı susdur, qoyma hədəfə.
Atını bərk sürmə sən, çək yiyni saxla bir,
Hər kəs öz zənni ilə, tapsın, bilsin nədir sırr,
Haqqı həmişə, hər zaman, istər naümüdlərin,
İbadətdən üzməsin, onlar öz ümüdlərin.
Həm müşərrəf olsunlar, onun ibadətinə.

¹ Əgər çıxmaq istəsən, bu xaraba zindandan,
Dostundan qaçma uzaq, «Vəscud vəqtərib» ol sən.- Bu misra
«Quran»da «Ələq» surəsindəki 19-cu ayəyə işarədir. Mənası be-
lədir: Yox-yox! Sən (ey Peyğəmbər) ona uyma! Sən ancaq (Rəb-
binə) səcdə et, ona yaxınlaş!

Həm də məşgul olsunlar, onun itaətinə,
Həm istər ki, ümüdə müşərrəf olsun onlar,
Bir müddət Haqq yolunda, ümüdlə qalsın onlar.
Haqq istər mərhəməti, hamı üçün parlasın,
Yaxşılıq qalib gəlsin, pisliklər azarlasın.
Haqq istər hər bir əmir, əsirlərlə kölələr,
Onun iltimasında, qorxusunda olalar.
Bu ümud ilə pərdə, qalmalıdır pərdədə,
Pərdənin arxasında, ümud dözsün, hər dərdə.
Ümüdlə qorxuların, yırtılsa pərdəsi,
Qeybə daxil olacaq, qulların iman səsi.

Balıqçını Süleyman güman edən cavan oğlanın hekayəti

-Bir gənc çay kənarında, balıq ovlayan gördü,
Yəqin ki, Süleymandır deyə, düşündü, durdu.
Həqiqi Süleymansa, nədən o yalqız gəzir?!

Deyilsə Süleyman tək nədən kəlamlar düzür?!

Belə tərəddüb etdi, şübhə beyninə doldu.
Nəhayət bir gün gəldi, Süleyman padşah oldu.
Onun təxti-mülkündən, Şeytan da çıxıb getdi,
Süleyman qılinc çaldı, Şeytanın işi bitdi.
Barmağına üzüyün, təkrarən keçirdərək,
Fikirləşib düşündü, sirli güman edərək.
Bu iş Haqqın İşıdır, Haqq onu gizli etmiş,
Özünün gümanıdır, görünməz yolla getmiş.
Bu xəyal gizlədilmiş, bir qaranlıq sinədə,
Elə ki, zahir olar, xəyal itər yenə də.
Nurun səması heç vaxt, yaqmursuz olmayıacaq,
Onda nəmli torpaq da, bəhrəsiz qalmayacaq,
Xəyal izhar etməkdə, kamal tələb edəndir,
Canları xəyallardan, qurtararaq gedəndir.
Mənə «Yauminun bilgəyb»¹, lazımdır Haqq söylə-

mis!

¹ Mənə «Yauminun bilgəyb», lazımdır Haqq söylemiş

Fani dünya bacasın, onda bağlaram demiş!
Lakin «qeybə» inanan, yəqin bir faiz olar,
Başa düş tərəddüddən, keçsən daha düz olar.
Əgər deşsəm göyləri, etsəm hər şeyi zühur,
Desəm kainata mən: -«Həl təra fiha fütür»¹
Nə qədər bu zülməti, gəzib axtarsalar da,
Hamı yolundan çıxıb, kənarə varsalar da,
Bir müddət əyri olar, bütün əməllər işlər,
Oğrular dargaları, dara tərəf sürüklər.
Çoxlu böyük sultanlar, ali mənsəblər belə,
Qullarına bir müddət, olacaqdırlar kölə.
Qullar ağalarından, uzaq olsa yaxşıdır,
Qeyb də uzaqda olsa, gizli qalsa yaxşıdır.
Kimdir şah hüzurunda, onun mədhini edən?!
Şahdan uzaqda olan, heç olarmı çəkinən?!
Qalası varsa əgər, ölkəsi kənarında?
Sultandan uzaqlarda, kölgəsi kənarında?
Yenə də qoruyacaq, qalanı düşmənlərdən,
Hədsiz mal verilsə də verməz qalanı əldən.
Şahdan uzaq olarsa, qalarsa uzaqlarda,
Yenə də vəfa ilə, qoruyar olsa harda.
Qeyrilərindən daha, şah yanında yaxşıdır!
Canfəşanlıq olarsa, xidmət onda yaxşıdır!
Edilən hər kiçik iş, olsa, gizlincə əgər,
Yüz min açıq işdən də, daha yaxşı görünər.

Fani dünya bacasın, onda bağlaram demiş.- Bu misra Qurani Kərimdə «Bəqərə» surəsindəki 3-cü ayəyə işaretdir. Mənası belədir-O kəslər ki, qeybə (Allaha, mələklərə qiymətə, qəzavə qədərə) inanır, (lazımınca) namaz qılır və onlara verdiyimiz ruzidən (ailələrinə, qohum-qonşularına və digər haqq sahiblərinə sərf edirlər).

¹ Əgər deşsəm göyləri, etsəm hər şeyi Zühur,
Desəm kainata mən:- «Həl təra fiha fütür». Bu misra Quranda «Əl-Mulk» surəsindəki 3-cü ayəyə işaretdir: Ayənin mənası belədir:- Yeddi göyü (bir-birinin üstündə) qat-qat yaradan da odur. (Ey insan!) Sən Rəhmanın yaratlığında heç bir uyğun suzluq görməzsən. Bir gözünü qaldırıb (səmaya) bax, heç orada bir yarlıq (çatdaq, nöqsan) görə bilərsənmi?!

İmana xidmət etmək, yaşayanda yaxşıdır,
 Ölüm dən sonra zahir, olmayanda yaxşıdır.
 Çünkü «qeyblər» qayıbdə, gizli qalsa yaxşıdır.
 Ağızlar bağlanaraq, sözlü qalsa yaxşıdır.
 Ey qardaş danışqdan, sözlərdən əlini çək,
 Gizli, örtülü elmİ, Tanrı özü verəcək.
 Bəsdir Günsəf tərəfə, üzünüüzü çevirmək,
 Əzəmətli Tək Şahid, Tanrı özüdür demək.
 Quran tək deyə bilməm, ordan edilmiş bəyan,
 Həm Tanrı, həm mələklər, həm də alımlar deyən.
 Mələklərlə alımlar, «Şəhidəllahu»¹ demiş²
 «Tanrıdan başqa Tanrı, yoxdur» bəyan edilmiş.
 Tanrı şəhadət vermiş, özünün birliyinə.
 Mələk edə bilərmi, özün şərik Rəbbinə?!
 Günəşin şuasına, onun parlamasına,
 Gözlə qəlb dözə bilməz, onun nurlanmasına.
 Yarasa kimidirlər, bu növdə olan gözlər,
 Baxa bilməz günəşə, gözlərdən yaş süzülər.
 Xülasə mələklər də, yerdə insan kimidir
 Günəşə səcdə edən, göydə bir can kimidir.
 Bu ziyanı, bu nuru, Günəşdən onlar almış,
 Zəiflərin üstünə, Günəşdən nurlar salmış
 Yeni ay tək, üçgünlük, ya da ki, bədrənmiş,
 Mələk mərtəbəsinə, «Qədr»dən nur ələnmiş.
 Üç qanad, dörd qanadlı, Mələk mənzillərinə
 Odur nurunu verən, özünün qullarına³

¹ Şəhidəllahu-Allahın varlığına şəhadət vermək

² Mələklərlə alımlar, «Şəhidəllahu» demiş. - Bu misra «Quranda» «Al-İmrən» surəsindəki 18-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:-Allah özündən başqa heç bir Tanrı olmadığını şahiddir. Mələklər və elm sahibləri də haqqqa-ədalətə boyun qoyaraq (Haqqə tanınaraq). O, qüvvət, hikmət sahibindən başqa ibadətə layiq heç bir varlıq olmadığını şəhadət verdilər.

³ Üç qanad, dörd qanadlı, mələk mənzillərinə.
 Odur nurunu verən, özünün qullarına. - Bu misra Quranda Fatır surəsindəki 1-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:-Göyləri və yeri yoxdan yaradan, iki qanadlı, üç qanadlı və dörd qanadlı mələklər (peyğəmbərlərə) elçi edən Allaha həmd olsun (Allah).

Mələyin qanadları, insan ağlı kimidir,
Onlardakı qanadlar, bir-birindən fərqlidir.
İnsanlar arasında, olsa da yaxşıyla pis,
Özlərinə oxşayan, mələklər vardır təmiz.
Zəif gözlər Günəşə, baxa bilmədiyiçin,
Ulduzlar şam olaraq, yol açır onlar üçün.

Peyğəmbərin Zeydə - «Sirrları bundan daha artıq faş etmə» deyərək tövsiyə etməsi

Nəbi demiş:- Səhabəm, parlaq ulduza bənzər,
Möminlərə nur verər, Şeytanın gözün dələr¹
Gözündə həmin qüdrət, hər kəsin ola biləsə?!
Göydə olan Günəşdən, nurunu ala biləsə?!
Onda heç ulduzlara, ehtiyac da qalmazdı,
Ulduzlar da Günəşə, dəlil kimi olmazdı!
Torpağa, kölgələrə, buluda da Ay deyər.
-Mən də bir bəşər idim, olmasa idi vəhylər²
Sizin tək nərsəz idim, əzəldən yaranışdan,
Günəşin vəhiyi mənə, belə nur verdi hecdən.
Günəşlərə nisbətən, bir zülmətim var mənim,

Məxluqatda istədiyini artırır. Həqiqətən, Allah hər şeyə qadirdir.

¹ Nəbi demiş: -Səhabəm, parlaq ulduza bənzər,
Möminlərə nur verər, şeytanın gözün dələr. Bu misrada Quranda «Hicr» surəsindəki 18-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası: -Lakin (şeytanlardan) kim (mələklərin səhbətinə) xidməti qulaq as-sa, onu odlu bir axan ulduz (məşəl) təqib edər (və üstünə düşüb yandırar).

² Torpağa kölgələrə «buluda da Ay deyər,
- Mən də bir bəşər idim, olmasayı vəhylər.- Bu misra Quranda «Kəhf» surəsindəki 110-cu ayəyə işarədir: Ayənin mənası belədir. «De: -Məndə sizin kimi ancaq bir insanam. Mənə vəhy olunur ki, sizin Tanrıınız yalnız bir olan Allahdır. Kim Rəbbi ilə qarşılışacağına (qiymət günü dirilib haqq-hesab üçün Allahın hüzurunda duracağına) üməd bəsləyirsə (yaxud qiymətdən qorxursa) yaxşı iş görsün və Rəbbinə etdiyi ibadətə heç kəsə şərik qosmasın!

Yalnız insanlar üçün, nur hikmətim var mənim.
Onçün zəifəm ki, mən tab gətirə biləsən,
Ki, Günəşin nuruyla, ömrə sürə biləsən.
Şirin bal-sirkə kimi, qaynayıb qarışmışam.
Ciyərlər sağaltmağa, doğru yolu tutmuşam.
İllətin sağaldısa, qurtuldunsa bələdan,
Əl çək sirkə içməkdən, daha bəhrələn baldan.
Könlümün taxtı yenə, həvəsdən özün paklar,
Haqqın qüdrəti ilə, Ərşdə Rəhmanı haqlar.
Ona hökümlər gələr, heç vasitə olmadan,
Haqq qəlbə yol tapdisa, əmr edər heç qalmadan.
Bu sözlərin sonu yox, Zeyd harada qalmışan?!
Sənə nəsihət verim, sirri yayan olmusan?!
Tapa bilməzsən indi, Zeyd buradan qaçmışdır?!
Qaçmış ayaqqabısız, sanki bir quş uçmuşdur?!
Zeyd sanki ulduz olmuş, Günəş ona nur salmış,
Ulduz kimi Günəşdə, yanmış tamam kül olmuş.
Ondan bir iz qalmamış, nişanə də qalmamış,
Kəhkəşən yollarında, saman-çöp də olmamış.
Sonsuz duygularımız, bizim sonsuz nitqimiz,
Bizim Sultanımızın, nurun məhv etmişik biz.
Daxildədir hissələri, ağilları onların,
Dalğalanıb coşarlar, san, Lədəyna möhzərun»¹
Elə ki, gecə gəlir, qaranlıq vaxtı olur,
Düzlənmiş ulduzlar da, asimanlara dolur.
Bütün dünya xalqları, birdən yatmış olurlar,
Üzə pərdə çəkərək, yuxu tutmuş olurlar.
Elə ki, sübh açılır, Günəş göyə baş vurur,
Hər bədən yatağından, başını tez qaldırır.
Bihş olanlara Haqq, huşlar, şüurlar verir,
Həlqə-həlqə həlqələr, qulaqlarına girir.
Ayaq döyüb, əl çırpıb, Haqqə səna deyirlər,
«Ya Rəbb bizə yenidən, can verdin!» söyləyirlər.

¹ Daxildədir hissələri, dəlilləri onların
Dalğalanıb coşarlar, san «Lədəynə Möhzərun. Bu misra Qurani
Kərimdə Yasin surəsindəki 32-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası:-
Hamı, Hamı qiyamət, günü bizim hüzurumuza gətiriləcəkdir!

O çürümüş dərilər, o tökülmüş sümüklər.
Suvarılərə dönüb, toz-dumanla sürürlər
Məhşərdə şükr edənlər, həmçinin etməyənlər,
Həmlə edir yoxluqdan, varlığa-yox deyənlər.
Baş çevirib nədən sən, görməməzlik edirsən?!
İlk yoxluğunda bəs sən, heç baş çevirməmisən?
Yoxluqda ayağını, dirəyərək demisən,
Kim məni bu yerimdən tərpədər söyləmişən?!
Haqqın bacarığını, sən başa düşmürsənmi?!
Səni dünyaya çəkmiş, ağlınlı görmüsənmi?!
Səni çəkmiş müxtəlif, növbənöv əhvallara!
Heç güman etmədiyin qəribə xəyallara!
O yoxluq aləmi də, daim Haqqə bəndədir.
Ey div sən xidmət eylə, Süleyman önungədir.
Divlər də yaradıllar, geniş «Cəfan Kəlcəvab»¹.
Əmrinə ya «yox» cavab, ya da ki, «bəli» cavab.
Özün gör sən qorxudan, necə tir-tir əsirsən,
«Yoxluğu» da Tanrıdan, eyniyələ əsən bil sən,
Əldə etmək istəsən, məqamla sərvət əgər,
Düşünərkəqorxarsan, sərvətin birdən itər.
Haqqın eşqindən olan, hər şey bəyənilmişdir,
Çox şirin olsa belə, son ölümə dönmüşdür.
Nədir canını vermək, ölümə tərəf getmək?!
Həyat suyun içməmək, ondan imtina etmək?!
Xalqın iki gözüylə ölüm xakına getmək?!
Yüz gimani düşünüb, o «suya» şübhə etmək.
Cəhd et doğsana endir, yüz gümanı ey insan?!
Gecə gündüz yol eylə, yoxsa yatıb-qalarsan!
Qaranlıq bir gecədə həmin o günü axtar,

¹ Divlər də yaradıllar geniş «cəfan kəl cavab», Əmrinə ya «yox» cavab, ya da «bəli» cavab. Bu misra Quranı Kərimdə «Səba» surəsindəki, 13-cü ayədən iqtibasdır. Ayənin mənası:-Onun (Süleyman üçün nə istəsə məbədlər (uca qosrlər), heykəllər (min nəfərdən ibarət qonağın və qonşunun birlikdə oturub yeyə biləcəyi) böyük hovuzlara bənzər çanaqlar və yərindən tərpənməyən iri qazanlar düzəldirdilər. Siz ey Davud ailəsi! Allaha şükranlıqla itaət edin! (bu nemətə şükr edin!) Bəndələrimdən (nemətlərimə) şükr edəni azdır.

Zülmətləri yandıran, ağlin özünü axtar.
Pis rəngli gecələrin, çox yaxşılıqları var,
Dirilik suları da, qaranlıqlardan qaynar.
Yatmaqdən başını bir, qaldırmasan əgər sən.
Bu yolla da yüz qəflət, toxumunu əkərsən.
Ölü yuxu olmuşdur, ölü loğmayla yoldaş,
Ağa yatmış, oğrusa, olmuş gecəylə qardaş.
Sən bilməzsən dostlar kim, düşmənlər getmiş hara,
Oddan yaranan düşmən, gildən yarananlara.
Od, Su övladlarının və Onun düşmənidir!
Həmçinin su da odun, canının düşmənidir!
Su atəsi özünə, düşmən bilib söndürür,
Çünkü övladlarının, çoxun atəş öldürür.
Ondan sonra bu atəş, şəhvətlər atəsidir,
Daxilində olanlar, zillətlər atəsidir.
Xarici atəş suyla, tökülib söndürülür,
Şəhvətlərin atəsi, Bərzəxə¹ ötürülür.
Su sakit edə bilməz, cəhənnəmin odunu,
Şəhvət odu götürmüş, cəhənnəmin dadını,
Şəhvət oduna çarə, yalnız dinin nurudur.
Kafər odun söndürən, bil möminin nurudur.
Bu odun atəşini, Tanrı yaxşı söndürmüş.
İbrahimsə, o odun başında rəhbər durmuş
Nəfsin atəsi bənzər, namərd tək olanlara,
Nəfsdən qoru cismini, qurtuluş yolu ara.
Atəş pak olanlara, heç bir ziyan göturməz.
Üstündəki çör-çöplə, dəniz üzü örtülməz.
Hər kim, Haqqın meyini, canına nuş edərsə,
O ölümə bac verməz, hətta zəhər içərsə.
O, özü inciklini, daha incikli edər,
Kimə iş buyurarsa, işin dalınca gedər.
Əgər təbiət desə, ey inciyən incikli,
Baldan pəhrizdə ol sən, ayıq ol kəsmə dili.
Cahil kimi ey xəstə, əgər cavabın versən?!
Ki, sən qorxub-hürkmədən, neçin belə yeyirsən?!
Sənə deyər həkimin, qəlbini bir nöqtə bil,

¹ Bərzəxə-Cəhənnəm aləminə.

Öyri bənzətmisən sən, əbləh kimi tökmə dil.
Xəstəlik alovlanar, atəşlər kimi yanar.
Sən etmə atəş ilə, odunu bir yerdə yar.
Belə iki atəşdən, evin də viran olar,
Canlı bədən təsirdən, ölrək cansız qalar.
Məndəki od olsa da, o həm də nur kimidir,
Sağlam atəş bədəndə, şadlıq, surur¹ kimidir.
Sağlam atəş elə ki, vucuda işiq saçar,
Ziyansız təndə birdən, yüz növ fayda dil açar.
Atəşli səhvətləri, qovmaqla azalmadı,
O qalmaqla azalar, azaldı heç qalmadı.
Nə qədər atəş üstdə, qoyularsa odunlar,
O atəş sönərmə heç, gər yanarsa odunlar.
Əgər odun yiğilsa, şübhəsiz atəş çökər.
Təqvalı şəxs həmişə, suyu od üstə tökər.
Atəşin təsirindən, nə vaxt xoş üz qaralıb?
O, al-yanaq olacaq, odur «Təqviyul-qülub»².

Ömərin Zamanında bir şəhərə yanğın düşməsi

Ömərin zamanında, öd düşdü bir şəhərə,
Daşlar quru odun tək, yanıb çəkirdi nərə.
Od-alov içindəydi, evlər də, binalar da.
Quşlar qanadsız idi, yanmışdı yuvalar da.
Şəhərin bir yarısı, atəş şöləriydi.
Su qorxurdu alovdan, göz yaşı ciləyirdi.
Suyla-sirkə, qablarla, dalbadal səpilirdi.
Başına od-alovun, sönməkçin töküldü.
Qalmaqaldan atəş də, alovun artırırı.

¹ Surur -şadlıq, sevinc.

² Atəşin təsirindən nə vaxt xoş üz qaralıb,
O, al-yanaq olacaq, odur «Təqviyul-qulub». Bu misra Qurani Kərimd «Həcc» surəsindəki 32-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası: -(Ey insanlar! Siza əmr etdiyim) budur! Və hər kəs Allahın mərasiminə (Həcc əməllərinə, yaxud qurbanlıq heyvanlara) hörmət etsə, bu (hörmət) şübhəsiz ki, qəlblərin təqvasındandır (Allah-dan qorxmasındandır).

Rəbbimiz güc verirdi, alov şölələnirdi.
Xalq tələsik yüyürdü, Ömərin qəbuluna,
Yangını su söndürmür, dedilər hamı ona.
Dedi:- Bu atəş bilin, Tanrıının əməlidir,
Oddan olan şölələr, həsədin təməlidir.
Su qoyun, cörək bölün, həsəddən qaçın uzaq,
Paxillığı tərk edin, o işə qoyun yasaq,
Xalq Ömərə söylədi:-Qapılarımız açıq,
Biz səxavət əhliyik, comərdlikdə bir tacıq.
Dedi:- Çörəyinizi, adətlə bölmüsünüz?
Haqqınız üçün neçin, qapılar örtmüsünüz?!
Fəxr üçün, hörmət üçün, naz üçün etmisiniz,
Qorxudan, təqvalıqdan, uzağa getmisiniz.
-Mal əgər toxumdursa, şorlamaqçın saxlama,
Qılınçı həramiylə, yolkəsənlə yoxlama.
Din əhlini fərqləndir, ayırd et kin əhlindən,
Haqqla həmnişin ol sən, haqq söz çıxsin dilindən
Hər bir şəxs öz qövminə, bəxş edərsə bəxşışlər,
Axmaqlar düşünərlər, onlarındır bu işlər.

Düşmənin əmirəlmöminin Əli Əleyhissalamın üzünə tüpürcək atması və o həzrətin qılınçı yerə qoy- ması əhvalatı

Əlidən öyrənin siz, sədaqətin dilini,
Haqqın Şiri batırmaz, hiylə, məkrə əlini,
Cihad zamanı Əli, bir pəhləvanı yıxdı,
Qılincını çəkərək, sinəsi üstə çıxdı.
Düşmən tüpürcək atdı, Əlinin surətinə,
Nəbilər iftixarı, Vəlinin surətinə.
O tüpürcək atmışdı, elə bir surətə ki,
Ay da səcdə edərdi, ona baxsın O, təki.
O zaman atdı Əli, qılincını kənara,
Cihadını saxladı, qəzaya verdi ara.
Onun əhv etməyindən, belə rəhm etməyindən,
Düşməni heyrət etdi, güzəştə getməyindən!
Dedi:-Qaldırmışdır sən, iti qılınçı mənə?!

Bəs neçin vurmayırsan, yaşayıram mən yenə?!
Hansi əməlimə sən, yaxşı qiymət vermisən?!
Məni öldürməyərək, dayanmışan, durmusan?!
Nəyi sən gördün belə, əsəbi verdin yelə?!!
İldirüm tək çaxmışdır, əsəb dönmüşdü selə?!!
Neyi sən gördün belə, məni sən dostun bildin?!!
Qəlbin ilə beynində, olan şöləni sildin?!!
Nələri gördün belə, bu məkanda sən yaxşı?!!
Mənə candan daha çox vətənim-vətən yaxşı?!!
Şücaətdə olmusan, Haqqın Rəbbənə Şiri!
Mürvətdə kim bilir, tutmusan hansı yeri?!!
Lətafətdə Musanın, Səmasısan üfüqsüz!
Haqqın kəramətindən, süfrə enmiş misilsiz.
Buludlar buğdalara, kömək edər cücərsin,
Camaat bişmişləri, edər bal kimi şirin.
Musanın buludusa, rəhmət qanadı çaldı,
Bişmişdən, şirinlərdən, zəhmətsiz süfrə saldı.
Bişmiş yeyənlərə, isti istəyənlərə,
Onun rəhməti artdı, alıməm deyənlərə,
Tamam qırx ilə qədər, o işlər, o ətalar.
Bir gün də azalmadı, olmadı heç xətalar.
Nəhayət xəsislikdən, gör nələr istədilər,
Göyərtılər, səbzilər, tərələr istədilər.
Rəzillikdən, Musaya, gileyər eylədilər,
Göy, xiyar, mərci, soğan, sarımsaq istədilər.
O rəzillik, hərislik, gəda sıfatlılıkdən,
Asimandan kəsildi, bəxşis bədbəxtlilikdən.
Allahın kərəmindən Məhəmmədin ümməti,
Məşhər gününə qədər, təamdan var qisməti.
Əhli-Beyt Haqq yanında, əziz olduğu üçün,
Təamları bəxş etmiş, yeməkçin, qayğı üçün
Bunu qəbul eylə sən, heç bir təfsir etmədən,
Şəhdi-şəkər, süd kimi, boğaza dək nuş et sən.
Kim təfsir istəyəndir, ona ətalar vermiş.
Kim ki, o həqiqəti, yalnız xətalar bilmış.
Onu xəta tək görmək, ağlın zəifliyidir.
Ağıl beynin küllidür, həm cüzvün birliyidir.
Özünü təfsir eylə, xəbərlər yayma belə,

Beyninə pis söz yiğma , yiğ-doldur gülzar ilə.
Ey Əli ağillısan, vardır dünya görüşün,
Gördüklerindən bəhs et, mənə deməyi düşün.
Sənin helmin qılınıcı, canımı çak eylədi.
Sənin elmin saf suyu, xakımı pak eylədi
Təkrar söylə bilim mən, Onun dürr sirlərini,
Qılincsız öldürməyin, Haqq bilir sirlərini.
Alətsiz həm yaraqsız, düzəltməyi, qurmağı.
Hədiyyələr, bəxşışlər, bəxş edərək durmağı.
Yüz minlərlə ruhları, yaddaşda saxlamağı,
Qulaqla iki gözün, xəbəri olmamağı,
Təkrar söylə mənimçin, ey ərşin sən qartalı,
Haqqdan nə görmüsənsə, söylə saxlama dalı.
Gözlərin öyrəşmişdir, qeybi idrak etməyə,
Düşmənlərin gözünü, qeyzinlə çak etməyə.
... Biri-bir ayı görür, dərk edir asimanı,
Biri qaranlıq görür, asimanı cahanı,
Biri üç ayı görür, üçü haqda düşünür,
Bu üç şəxs oturaraq, birməqsədli görünür.
Hər üçü gözü açıq, hər üçü gözü iti!
Qaynayıb qarışmışlar, məndən qaç, sözü iti!
Gözün sehridir belə, qəribə lütfə malik,
Mən sənə canavar tək, sən sə Yusif hələlik.
On səkkiz mindir aləm, bəlkə də daha artıq,
Hər baxışa deyildir, bu on səkkiz yaraşıq.
Sirrləri aşkar eyle, ey Əliyyül Mürtəza,
Əvvəl qəzzəb göstərən, sonra rəğbətli qəza.
Ya sən bəyanın eyle, ağlınlı tapdığını,
Ya da mən bəyan edim, qəlbə hopan duyğunu,
Gizlində saxladığın, nur mənə daxil oldu!
Ay kimi nuru yaydın , sözsüz qəlbimə doldu!
Bədirlənmiş o Ay da, danışa bilsə əgər,
O uzun gecələri, tezçə yola gətirər.
Qəflətdən, qafillikdən, tezçə qurtuluş olar.
Ay səsi, cin səsinə, şübhəsiz qalib gələr
Ay danışmazsa necə, yolu göstərən olar,
Necə deyər ziyanın, içində Ziyalar var.
Necə sən qapısısın, o elmin Şəhərinin?!

Necə bəs şüasisan, o helmin bəhərinin?!
Yaşa ey sən, qapılar, axtaranlar qapısı,
Çatsınlar üçün ilə, qapılara hamısı.
Yaşa əbədi var ol, ey rəhmətlər qapısı,
«Ləhu Kufuvən Əhəd», onun gövhər qapısı¹.
Onun hər bir zərrəsi, özünün məhzəridir,
Açmasan kim biləcək, qapı üzü bəridir.
Nəzarətçi açmasa, qapıları birbəbir.
Heç vaxt daxil görünməz, bilməzsən harda nədir.
Qapı əgər açılsa, o özü heyran olar,
Üməd quşu sevinər, parlayıb uçan olar.
Dərvişlikdən gövhərlər, tapmamışsənə əgər.
Necə bəs axtararsan, başqa dərvişdə gövhər.
İllərlə zənn qaçarsa, öz ayaqları ilə,
Etməz təsir buruna, özü-öz zoru ilə.
Əgər qeybdən gəlməsə, öz burnuna ətir, iy,
Burnundan başqa üzvlər, hiss edəcəkmi bir iy?!

O yeni müsəlman olanın - mənə qalib gəldin, neçin məni öldürməkdən boyun qaçırdın deyərək Həzrəti Əli Əleyhissalama sual verməsi hekayəti

Sonra belə söylədi, yeni müsəlman olan,
Əlinin əməlindən, məst olub ləzzət alan.
-Buyur işini qurtar, ya Əmirəl möminin,
Can çıxşın təndən, uşaq bətindən çıxan kimin.
Yeddi ulduz bir müddət, ayrıca hər cisimə,
Edərlər canım mənim, xidmətlər növbə ilə.
Elə ki, vaxtı çatar, can cisimlə bir olar,
Günəş o zaman ona, kömək olub nur salar.
Elə ki, həmin cisim, digər tədbiri gələr,

¹ Yaşa əbədi var ol ey rəhmətlər qapısı,
«Ləhu Kufivən Əhəd», onun gövhər qapısı.- Bu misra Qurani
Kərimdə «İxləs» surəsindəki 4-cü ayəyə işarədir. Ayənin mənası:-Onun heç bir tayı-bərabəri yoxdur!

Özünü o ulduzdan, tez Günəşə yetirər.
Bu cisim zövqə gələr, Günəşin təsirindən,
Günəş də tezcə ona, can bağışlar yenidən.
Başqa ulduzlardan o, tapmadı özgə nəqşı,
Onçun da parlamadı, ona tərəf günəşi.
Hansı yolla o belə, gəldi yeni büsata ,
Bətində Günəş ilə, qovuşdu xoş həyata.
Bizim duyğudan uzaq, olan həmin gizli yol,
Kainat Günəşinə, çox uzaqdır qane ol.
O yol elə bir yoldur, qızıl ondan güc alır,
O yol elə bir yoldur, daş onda yaqt olur,
O yol elə bir yoldur, ləli qızılı edir,
O yol elə bir yoldur, nali işıqlı edir
O yol elə bir yoldur, meyvələri yetirir,
O yol elə bir yoldur, nadana ağıl verir.
Danış sən, təkrar danış, qartal tək qanad açan
Şahlar qolunda durub, ovlara tərəf uçan.
Danış sən, təkrar danış, şahın Simurğ vurani,
Ey Sən ordusuya yox, tək-tək ordu qırani.
Birdən yüz minə qədər, çoxlu ummətlərin var.
De sözün bu bəndənə, eylə qartalı şikar¹.
Qəhr etdiyin məkanda, nədəndir bu rəhmətin?!
Əjdahanı əlindən, buraxarmı heç mətin?!

Əli Əleyhissəlamın Həmin məqamda qılıncı çal-saydım, nəticəsi necə olardı-deyərək cavab verməsi

Dedi:- Mən cihadımı, Haqqdan ötrü edirəm!
Mən Haqq cihadçısıyam,tənçin cihad etmirəm.
Mən Haqqımın Şiriyəm, özümə şir deyiləm,
Mənim fəaliyyətim,dinimə olmuş ələm.
Mən bir qılınc kimiyəm,onu vuran Günəşim,
Döyüsdən qaçmaram mən, cihad etməkdir işim.

¹ Birdən yüz minə qədər, çoxlu ummətlərin var.

De sözün bu bəndənə, eylə qartalı şikar.- Bu misra Qurani Kərimdə bir ayəyə işarədir.

Mənim yatağım zireh, zirehdə mən yataram,
Haqqdan qeyrisinə mən, yoxluq kimi baxaram.
Vüsal gövhərlərinə, mən bir ülgüt kimi yəm,
Qətl edib, öldürən yox, dirildən güc kimi yəm.
Günəşin kəndxudası, onun gölgəsiyəm mən,
Ona örtük kimi yox, qapıcısı kimi yəm.
Qan heç vaxt tuta bilməz, qılincimin gözünü,
Külək apara bilməz, buludumun özünü.
Səbrin helmin, insafın, olmuşam uca dağı,
Heç apara bilərmi, bərk külək qoca dağı.
Külək apara bilən, çör-çöplər çəkisizdir,
Bir-birinə zidd olan, küləklərdə hədsizdir.
Hiddət, şəhvət küləyi və alçaqlıq küləyi,
O şəxsi aparar ki, yox ehtiyacı, səyi
Yüngüllük, hiylə bir də, möcüzələr küləyi,
Elm əqli olmayanı, silər qalmaz heç nəyi.
Mən bir dağam varlığım, Onun öz təməlidir.
Əgər olsam saman tek, küləyim, küləyidir.
Mənim meylim tərpənməz, Haqqdan əsməsə külək,
Haqqın eşqindən başqa, mənə başçı yox, bişək.
Qəzəb şahənşah kimi, xidmətdə qul durmuşam,
Qəzəbin ağızına mən, bir yüyen də vurmüşam,
Helmin qılinci ilə, hirsin boynun üzmişəm,
Haqqın qəzəbini mən, rəhmətlə bir düzmişəm.
Tavanım xarabsa da, nura qərg olmuşam mən,
Əbu Turab¹ olsam da, Behşitlə dolmuşam mən.
Cihada mane olan, səbəb çıxdı ortaya,
Gördüm qılinc gizlətmək, xeyirlidir qəzaya.
Haqq sevgisi adıma, nə qədər nur verirəsə,
Haqq kini istəyimə, nə qədər kövr verirəsə.
Haqq ətası qəlbimə, comərdlik götürirəsə.
Haqqın-dözümlülüyü, həyata yetirirəsə,
Haqqdan həsəd yerinə, çox ətalar gəlirəsə,
Bütövlükdə Haqq ollam, oxşamaram heç kəsə.
Nə etsəm Haqq yolunda, heç vaxt o təğlid deyil.
Nə təxəyyül, nə güman, nə baxış, ümud deyil.

¹ Əbu Turab- Torpaq atası.

Cihad, araşdırmadan, cücerib boy atmışam.
Əlimlə Haqqımızın, ətəyindən tutmuşam.
Əgər ucsam görərəm, bütün kainatı mən,
Dövr edərək gəzərəm, görərəm həyatı mən.
Çekərəm öz yükümü, bilərəm haraya mən,
Ayla-Günəş qarşısında, girərəm araya mən.
Bundan artıq Tanrıdan, danışmağa üz yoxdur.
Sığmaz dəniz bir çaya, çayda belə güc yoxdur.
Azca tərif verdim mən, ağılin ölçüsündə,
Qalan tərifi vermək, Rəsulumun gücündə.
Qərəz haqda Hərəmdən, azadə sübut eşit,
Bəndələr şahidliyi, cücerib bitməz igid.
Şəraitdə qulların, etdiyi şahidliyin,
Cihad vaxtı olammaz, xeyiri siz də bilin.
Əgər minlərlə bəndə, sənin şahidin olsa,
Şərait qəbul etməz, qullar şahiddə qalsa.
Şəhvətin qulu olan, Haqqqa yaxın olammaz,
Qullarla, qul bəndələr, padşah kimi qalammaz.
Bu da bir söz olacaq, azadə hürr qalacaq,
Həmin şirin Zeyd üçün, ölüm ağır olacaq.
Heç vaxt qurtula bilməz, şəhvətin qulu, ondan,
Yalnız Haqq mərhəməti, tuta bilər qolundan.
Elə quyuya düşmüş, o quyunun dibi yox,
Özünün günahıdır, əhv almağa dili yox.
Elə quyuya atmış, özünü əməliylə,
Qurtulub çıxa bilməz, kəndir də atsam belə.
Çünki günah özünün, canım nə icad edim?
Onu quyu dibindən çıxardıb azad edim?!
Qurtarım mən söhbəti, desəm ardı yenə var.
Ciyər qana dönərsə, onda gör necə olar?
Bu ciyərlər dönəməzsə, qana əziyyət olar,
Qəflətlə, məşəqqətlə, bədbəxtliklərlə dolar.
O vaxt qana dönər ki, dönəməyin faydası yox,
Onda qana döndər ki, dönəməyin faydası çox.
Qulların şahidliyi, şərin məqbulu deyil.
Adil o şəxs olar ki, şeytanın qulu deyil.
Söylədi:-«Ərsəlnakə şahidən nəzirən»dir.

Varlığından olmuşdur, o yenə Hürr İbni Hürr.¹
Çünkü hırsın hərəmi, məni saxlayan zaman.
Haqq sıfətindən qeyri, sıfət görmürəm, inan.
Xoşbəxt edəcək səni, Haqqın lütfi-Kərəmi,
Əgər hırsın gəlibəsə, eyləmisənsə rəhmi.
İndi ki, sən xətərdən, rəhmi lə həyat aldın,
Daş idin çəvrilərək, kamyayla gövhər oldun.
Küfrdən cürcəmisən, tikanlıqdır vətənin
Haqqın gül bostanında, gül təkin qonçələndin.
Sən mənsən, mən də sənəm, səninlə olmuşam şad.
Əlisən necə səni, öldürə billəm azad?!
Günah etməyin yaxşı, hər bir itaətindən,
Göyləri fəth etmişən, bir saatda yenidən.
Xoşbəxt günahlar etdi, o kişi əməliylə,
Sanki tikandan endi, dua vərəqləriylə
Ömər də istəməmiş, incitsin Rəsulunu,
Nəticədə İslama, qaytarmış Haqqı onu.
Firon sehrçilərin, sehrinin köməyiylə,
Qorudu dövlətini, sehrçilər əliylə.
Olmasayı onların, sehirli caduları,
Firon necə saxlardı, zülüm də o xalqları.
Olmasayı Əsanın, möcüzə əməlləri.
Günahkar millət necə, dəyişərdi dirləri.
Tanrı ümüdüzlüyü, boynu vurulmuş sanmış,
Çünkü günah özü də, itaətdən yaranmış.
Elə ki, dəyişdirir, Tanımız günahları,
Eyni ilə yaradır, savablı tamahları.
Onçun da daşlanmışdır, daşla dəlinmiş şeytan,
Həsəddən çatlayaraq, iki bölünmüş şeytan.
Həmişə çalışacaq, bizləri naçar etsin,
Günaha batıraraq, bəlaya düçər etsin.
Görəndə ki, günahkar, itaətə başlamış,

¹ Söylədi:- «Ərsəlnakə şahidən nəzirən»dir,
Varlığından olmuşdur, o yenə Hürr ibni Hür.- Bu mirsa Qurani
Kərimdə Fəth surasındaki 8-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası be-
ləidir: -(Ya Məhəmməd!) Həqiqətən, Biz səni (bəşər övladına)
bir şahid, bir müjdəci və (allahın əzabı ilə qorxudan bir
peyğəmbər olaraq göndərdik.

Onun halı dəyişmiş, şər adətə başlamış.
Sən öz qəlbində olan, sırları açdın mənə,
Mənə tüpürçək atdın, mən töhfə verdim sənə
Mənə cəfa edənə, belə vəfa edirəm,
Mən cihad əməlimi, belə ifa edirəm.
Belə vəfa edənə, nədən cəfa edirsən?!
Xəzinəyə, mülklərə tamah edib gedirsən!
Əbədi padşahlığı, mən sənə bağışlaram,
Xəyalına gəlməyən, ad yenə bağışlaram.
Mən elə kişiyəm ki, düşmənimə qanlıma,
Qəhr etmək əvəzinə, lütfələr gəlir ağlıma.

**Peyğəmbərin Əli Əleyhisəlamin rükabdarına:-
«Hər halda Əlinin ölümü sənin əlində olacaq»!- deməsi**

- Peyğəmdər nökərimin, qulağına dedi:-Sən!
Bir gün öz ağanın da, qatılı olacaqsan!
Agah eylədi Rəsul, öz səmimi vəhiyilə,
Sonda mənim həlakım, olar onun əliylə.
Nökər mənə söylədi:- Öldür məni əvvəldən,
Baş verməsin bu xəta, qurtulum pis əməldən.
Mənsə söylədim ona, əlindəsə ölümüm,
Qəzanı bəs mən necə, aldadım, hiylə gəlim.
O da hey ayağıma, düşüb dedi:- Ey Kərim?!

Vur ikiyə böл məni, olsun o dünya yerim!
Mənə qismət olmasın, həmin məşum pis əməl!
Yanmasın xəcalətdən, canım məni öldür, gəl!
Mən ona dedim belə, get-get qələm yazılmış.
Bu qələmlə canıma, qəmlə, ələm yazılmış!
Qəlbimdə sənə qarşı, kin küdürüt görmürəm,
Çünki bu əməli mən, səndən hesab etmirəm.
Əlin Haqqə tabedir, Haqqın alətişən sən,
Necə Haqq alətinə, tənəli söz deyim mən.
Dedi:-Bəs bu qisası, kim almalıdır məndən?
Dedi:- O Haqq sirridir, onu sorma məndən sən.
Əger öz əməlinə, edərsə o etiraz,

Özü etirazından, cücordəcək bir riyaz¹.
Onun öz etirazı, çatacaq əməlinə,
Özünün öz qəhrindən, lütfər gələr dilinə.
Dünyada hadisələr, O Əmirə məxsusdur!
Ölkələrdə məliklər, tədbiriylə oturur!
O vurub sindirarsa, öz alətini əgər!
Həmin sindirdigina, yaxşı ad verə bilər!
«Nənsəxə» rəmzini o, edər, «Ayət nun səha»!
Yaradar «Nəti xeyrən», yenidən o, bir daha²
Ləğv edərsə Haqqımız, bir şəriəti əgər?!
Tezliklə əvəzinə, başqa şəriət verər!
Gecələr ləğv edərsə, gündüzlərin işini,
Bil ki, cansız təbiət, düzəldər gərdişini.
Yenə gecə ləğv olar, gündüzün təsirindən,
Təbiət qızıb yanar, od-közün təsirindən.
Əgər zülmət gələrsə, o yuxu, o uyğular,
Daxil zülmətli deyil, «Dirilik suyu» olar.
Nə qaranlıq zülmətdə, ağıllar yenilənməz,
Sərmayələr sakini, səs verərək səslənməz.
Çünki zidləşənlərdən, ziddlər yaranar yenə,
Dürr özü qaranlıqdan, parlaqlıq alar yenə.
Nəbi müharibəsi, sülhün təməli olmuş,
Axır zamanın sülhü, o cəngdən bəli almış.
Yüz minlərlə baş kəsmiş, bizim o sevdiyimiz.
Ki, aman tapa bilsin, cahanda hər birimiz.
Bağban onun gücüylə, bəsləyir yaşıl budaq.
Xurmaları böyüür, atır daim qol budaq.
Çox aqil olan şəxslər, o bağdan bihuş olur.
O bağın meyvəsindən, ulaq, qoyun huş alır.
O Təbib pis dişlərin, edir müalicəsin,

¹ Riyaz,-Bağ, bağça, gül-gülşən.

² «Nənsəxə» rəmzini o, edər «Ayət nunsəha»!

Yaradart «Nəti xeyrən», yenidən o bir daha!- Bu misra Quran-da «Bəqərə surəsindəki 106 ayəyə işaretdir. Ayənin mənası: Biz (zaman, məkan və şəraitin tələbinə görə) hər hansı bir ayəni (ayənin hökmünü) ləğv edir və ya onu unutdururuqsa, ondan daha yaxşısını, yaxud ona bənzərini götiririk, Allahın hər şeyə qadir olduğunu bilmirsənmi?!

Ki, Həbib diş ağrının, ağrıların tərk etsin.
Hədsiz-hüdudsuz sayda, daxildə nöqsanlar var,
Şəhid olanlar üçün, həyatda pis anlar var.
Elə ki, tam kəsildi, ruzi yeyən hülqumu,
«Yərziqunə Fərəhin» baş verdi tam hücumu¹.
Heyvan hülqumu birdən, tamam kəsilsə əgər?
Ona bərabər canlı, nədən doğula bilər?
Üçüncü hülqum birdən, doğulmuş olsa əgər?
Haqqın şərbətin içər, Haqqdan nurlar götürər.
Bir hülqumu kəsilən, şərbəti içdi lakin,
Hülqum heç böyümədən, ölmüşdü için-için.
Bəs et ey rəzil olan, fikri çox qısa, qalan,
Bu qısa həyatında, nədir beyninə dolan?
Söyüd ağacı kimi, yoxdursa meyvə-barın?
Neçin abru tökürsən, çörəkçin, yoxmu arın?
Çörəyin, canın, duyğun, yoxdursa cəbrin əgər,
Komyagərlik eylə sən, misi qızılı döndər,
Paltar yumaqla məşğul, olarsansa ey filan.
Üz çevirmə heç vaxt sən, paltar ağardıcıdan.
Əgər orucunu sən, çörəklə açmış olsan,
Qolun-qıçın süst olar, orucluq olmaz asan.
Sınımış, kimi bağlanar, onun əli-ayağı,
Sonradan tam birləşər, şəksiz onun siniği.
Əgər onu sindırsan, deyəcək gal irəli.
Sən bircə çalış düzəlt, tezcə ayağı, əli.
Sındırmaq Onun işi, çünkü yalnız O bilir,
Sınımışları sağaltmaq, Onun əlindən gəlir.
Kim əgər tikə bilsə, yalnız O sökə bilir.

¹ Elə ki, tam kəsildi ruzi yeyən hülqumu.

«Yərziqunə Fərəhin» baş verdi tam hücumu. Bu misra Quranda «Ali-İmrən» surəsindəki 169-170-ci ayələrə işaretdir. Mənası: Allah yolunda öldürülənləri (şəhid olanları) heç də ölü zənn etmə! Xeyr onlar öz Rəbbinin yanında diri olub ruzi (cənnət ruzisi) yeyirlər. Onlar Allahın öz mərhəmətindən onlara bəxş etdiyi nemətə (şəhidlik rütbəsinə) sevinir, arxalarınca gəlib hələ özlərinə çatmamış (şəhidlik səadətinə hələ nail olmamış) kəslərin (axırətə) heç bir qorxusu olmayacağına və onların qəm-qüssə görməyəcəklərinə görə şadlıq edirlər.

Satıb yaxşısın almaq, onun əlindən gəlir.
Evi yixib dağıtdı, cənnətə döndərdi, O!
Alçaldıb, endirərək, Fələkə göndərdi, O!
Ev yixib, viran edib, üstün-alta çevirdi,
Sonra bircə saatda, imarətə çevirdi.
Əgər birinin başın, ayırasa bədəndən.
Yüz minlərlə baş verər, həmin anda yenidən.
Əgər O buyurmazsa, cinayətə qisası?!
Ya da O söyləməzsə, «Fil qəsəsun» həyatı¹?!
Özündə nə cəsarət, çünki O özü etmiş,
Hökmünün əsirisən, qılınçı O, ititmiş.
Kimin ki, gözlərini, açıb, acıq edərsə,
Hər şeyə qalib gələr, əgər O bəyənərsə.
Hər bir şəxsin beyninə, Hökmü gələrsə əgər.
Övladının başına, qılinc endirə bilər!
Sən çəkin, az tənə vur, demə hamiya pissən,
Tələsinin yonunda, acizliyini bil, sən.
Haqqın hökmü yanında, boyun əy keç canından,
İstehza, tənə ilə, keçmə azğın yanından.

Adəm Əleyhisəlamin İblisin əməlinə təəccüb etməsi və üzr istəyib tövbə etməsi hekayəti

Adəm iblisə daim düşmən kimi baxırdı.
Həqarət² rəzalətdən³ könlündən qan axırdı.
Təkəbbürlük edərək, özün fərqləndirirdi.
İblisin işlərinə gülüb, tənə edirdi.
Səsləndi Haqq özünün, izzətiylə, ey Səfi⁴,
Gizli olan sırləri, sən bilməzsən ey Nəbi.

¹ Əgər o buyurmazsa, cinayətə qisası?!

Ya da O söyləməzsə, «Fil qəsəsun» həyatı.- Bu misra Quranda «Bəqərə» surəsindəki 179-cu ayəyə işarədir:-Ey ağıl Şahibiləri, bu qisas (qisas hökmü) sizin üçün həyat deməkdir. Ola bilsin ki, bununla pis əməldən (qətləndən) çəkinəsiniz!

² Həqarət-təhqir, həqir sayma.

³ Rəzalət-Alçaqlıq, yaramaz hərəkət; Eyib, biadırçılıq.

⁴ Səfi- Adəm Peygəmbərin ləqəblərindən biri.

Yapıncamı tərsinə, birdən çevirsəm əgər.
Dağı köklü-dibindən, qazaram dəyişilər.
Yüz Adəm pərdəsini yırtıb-dağıdaram mən,
Yüz İblisi bir anda, müsəlman edərəm mən.
Adəm söylədi ki, mən, onunçun tövbə etdim.
Belə küstax¹ sözlərdən, qaçdım uzağa getdim.
Ya Rəbb əhf eylə məni, belə cürətə görə,
Tövbə etdim etdiyim, işə, niyyətə görə.
«Ya Qiyasül müstəgyis», bizi «Ehdina» eylə.
Şərəfə çatdır daha, biliklə ərina² eylə.³
«La Tuziğ qulubənə, hədiyyətnə bil kərəm»!
Azğınlıq, əyriliyə, salmağa vurma qələm⁴.
Ötür sən canımızdan, pisniyyət qəzaları.
Ayırma qardaşlardan, ver bize səfaları,
Ey Tanrı kərəminlə, ver arzularımızı,
Sən bizi yad etməsən, olmariq rahat, düzü.
Fəraqından çox acı, acılıq yox dünyada,
Pənahsızlığından da, əyrilik çox dünyada.
Yataq yatağımızın, yolunu tikən olmuş,
Cismimiz, canımızın, libasın sökən olmuş.
Bizim əlimiz necə, ayağımızı udar,
Amanın yoxsa, canlar necə qurtuluş dadar?
Bu böyük xatalardan, əgər can qurtularsa,
Qorxu, xətər mayasın, o aparmış olar sa,
Əsil cananın canı, can tək olmadığından.
Ədəbiyyətə qədər, kordur tək olduğundan.

¹ Küstax-Arsız, sırtlıq, üzlü, utanmaz.

² Ərina-varlılıq, zənginlik.

³ «Ya əgiyasül müstəgyis» bizi, «Ehdina» eylə,
Şərəfə çatdır daha, biliklə ərina eylə!- Bu misra Quranda Ali-İmrən surəsindəki 8-ci ayəyə işaretdir:-Ey Rəbbimiz! Bizi doğru yola yönəldikdən sonra ürəklərimizə şək-şübə (ağzınlıq, əyrilik) salma! Bizə öz tərəfindən bir mərhəmət bəxş et, çünkü sən həqiqətən, (bəndələrinə mərhəmət, nemət) bəxş edənsən.

⁴ «La Tuziğ qulubənə, hədiyyətnə bil kərəm».

Azğınlıq, əyriliyə, salmağa vurma qələm.- Bu misra Qurani Kərimdə «Ali-İmrən» surəsindəki 8-ci ayəyə işaretdir. Ayənin mənası 6-ci misranın izahında verilmişdir.

Sən yol vermediyinçin, canını kölə tək bil.
Sənsiz olan can əgər, dirisə ölü tək bil.
Əgər bəndələrə sən, tənə, danlaq da vursan,
Sənin buna haqqın var, çünki güclü bir Nursan.
Əgər Aya, Günəşə gizli, sırları desən?!
Əgər çinar qəddini, iki qamətli bilsən?
Əgər kürş ilə ərşə, həqarətlə baxsan sən?
Əgər mədənlə, bəhrə¹, kasib deyib dursan sən?
Sənin ağlına nisbət, rəvadır təsdiq etmək,
Mülki-mal, bəxtlə tale, qənimətdən çox demək.
Ki, sən xətər, yoxluqdan daha paksan, təmizsən.
Yoxluqları, fənanı, yaradansan, həm düzsən?
Kim ki, cüçərdə bilir, yandırmağı da bilir,
Kim ki, dağında bilir, yamamağı da bilir.
Yandırıb xəzan edir, hər bir bağlı, bağçanı,
Yenidən tez cüçərdir, güllük edir hər yanı,
Ki, sən ey yandırılmış, boy at, cüçər, təzələn,
Yenidən yaşa var ol, oxu xoş avazilən.
Kor olmuş nərgiz gözün, yenidən abad edir.
Neyin boğazın kəsir, ondan səs icad edir.
Biz yaradılmışlarıq, yaradan deyilik bil,
Əsirik, acizik biz, buna qane ol, ey dil.
Biz hamımız birlikdə, nəfs-nəfs deyib durmuşuk.
İstəməsək də belə, şər içrə oturmuşuq,
Onda qurtula billik, əhriməndən çox asan,
Canımızı korluqdan, alaraq qurtararsan.
Əsakeşlik hər kimə, olarsa həyat kimi,
Əsasız-əsakeşlik, kora bir məmat² kimi.
Sənsiz xoş olan şeylər, bizə naxoş kimidir
İnsanı yandırındır, eynən atəş kimidir.
Kim ki, odu özünə, bilərsə arxa-kömək,
Həm Atəşpərəst olar, həm olar zərdüsti tək.
Allahdan başqa hər şey batıldı, yox kimidir,
Haqqın fəzl³ bir bulud, yağışı çox kimidir.

¹ Bəhr –dəniz, çay.

² Məmat-ölüm.

³ Fəzl-Dəyər, məziyyət; ləyaqət, Fəzilət

Yenə qayıt Əliylə, qatili söhbətinə,
Qatilinə etdiyi, kərəmlə, hörmətinə.

Əmirəlmöminin Əleyhissalamın hekayətinin ardı, qatili olan rükabdarını əhv etməsi

Dedi:-Düşmənimi mən, öz gözümlə görürəm,
Gecə-gündüz yanımda, düşmənliyin bilişəm.
Ölümüm canım kimi, mənə xoş gəldiyiyçin,
Ölüm-ölümsüzlük'lə, cəngdə qaldığı üçün,
Ölümsüzlük-ölümü, bizə halal olmuşdur,
Yarpaqsızlıq yarpağı, bizə nəval¹ olmuşdur.
Yarpaqsızlıq yarpağı, sənə yarpaq tək olmuş,
Əbədi can tapmağa, ölüm yataq tək olmuş.
Zahirən ölümdürşə, batınən o həyatdır.
Zahirən faydasızsa, gizlin əbədiyyətdir.
Balalıqdan doğulma, balanın çıxmasıdır,
Dünyada çiçək təkin, onun açılmasıdır.
Canının qarşısında, ölüm təhlükə olan,
«Vəla Tulqu»² hökmünü, heç əlinə almayan.³
Əgər şirin dənədən, olunarsa imtina.
Acının özü şəxsin, qalmaz ehtiyacına,
Bir dənin içi, üstü, olsa acıdan – acı ,
Acılıq, ikrəhliyi, özü onun əlaci.
Ölüm dənəsi, mənə çox-çox şirin olmuşdur.
Bəlkə də yeni vücud, öz dalimca gəlmışdır.
Öldür mən günahkarı, sən ey həqiqi insan,
Qətlim haqda düşün sən, həmişəlik ey cavan.
Ölüm də bir həyatdır, ey mənə məlik olan.
Vətəndən ayrı düşmək, ölümdən olur yaman,

¹ Nəval-Bəxşış, ehsan, pay, hissə.

² Vəla Tulqu-təhlükəyə atmayan.

³ Canının qarşısında, ölüm təhlükə olan, «Vəla Tulqu hökmünü, heç əlinə almayan. Bu misra Quranda «Bəqərə» surəsindəki 191-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:-(malınızı) Allah yolunda xərcləyin, öz əlinizlə özünüüz təhlükəyə atmayın, yaxşılıq edin! Allah yaxşılıq (ehsan) edənləri sevir.

Onlardan fəraqda da, yaşasa da azaddır.
Sözsuz yenə hamımız, oraya qayıdacaqdır.
Qayıtmaq belə olar, yenidən şəhrə gələr,
Dəhrin fəraqlarından, vəhdətli yerə gələr.
Bu şöhrətin sonu yox, qulaq as ey nökərim.
Seyyid haqda eşitdim, aşağı endi sərim¹.

¹ Sərim-Başım.

Rükabdaların Əmirəlmöminin Əli Əleyhissalamın ayağına düşüb, ey Əmir, məni öldür və bu bələdan qur- tar-deməsi hekayəti

O, yenə gəlib dedi:-Ey Əli öldür məni,
Ki, görməyim o zaman, həmin qorxulu dəmi,
Mən halalın edirəm, tök sən mənim qanımı,
Ki, görməsin gözlərim, rəzillik zamanımı.
Dedim:-Əgər hər zərrən, qan edib, qan salarsa,
Xəncər ovcumda ikən, o qəsdə yan alarsa,
Başından bir tükü də, buraraq çəkmək olmaz.
Qələm belə yazılmış, qanını tökmək olmaz,
Lakin qəm çəkmə belə, ollam şəfi mən sənə,
Ruhumun ağasıyam, deyiləm sahib tənə.
Bu bədənim dəyməz heç, yanımda bir qiymətə,
Bədənsiz özüm ollam, Mən, «Fətə ibnəl Fətə¹.
Xəncər qlinc olmuşdur, mənə ətirli reyhan,
Ölümümsə olmuşdur, mənə «Bəzmi Gülüstan!»
Canını bu qaydada, izləyən həmin insan,
Hərisliyindən necə, qaça bilər çox asan,
Zahirdə o, çalışar, cahu cəlal yolunda.
Əmirləri hökmünə, tabe edər bir anda.
Deyər gətirin tənçin, ona yaraşan libas.
O da yaza bilsin ki, məktubda kimdir əsas.
Bir başqa olan canı, əmirə verə bilsin.
Xilafət xurmaları, tamam bəhərə gəlsin,
O cahanda əmirlilik, görəcək o şübhəsiz
Sənin pünhan sirlərin, tapacaq o şübhəsiz.
İndi bəd güman olma, sən ey cüt - qoşa bablı²,
Özün sən Allahı gör, edər səni savablı

¹ Fətə ibnəl Fətə-Cavan oğlu cavan.

² Bablı – qapılı.

Peyğəmbər, Səlləllahu Əleyhi və alehin Məkkə-nin fəth etmək tələbi və bu fəthin dünya mülkünü sevməkdən ötrü deyildir - deməsi! Çünkü o buyurmuş:- «Dünya bir cifədir onu tələb edən və sevən itlərdir»!

Məkkənin fəthi üçün, Nəbinin cəhd etməsi?!
Dünyada heç olarmı, müttəqilik mənbəsi?!
O yeddi asimandan, xəznədən ilham almış.
Qiyamətdə imtahan, ona lazımsız olmuş.
Ona huri qılmanın, hədsiz baxışlarından,
Yeddi göy üfüqləri, dolmuşdur həmin andan.
Qüdslilər qarşısında, yixılaraq demişlər,
Yüz Yüsifə oxşarlar, hikmətə Haqq demişlər.
Özlərini bəzəyib, ona xoş gəlmək üçün,
Osa başqa dostunu, axtarmış görmək üçün.
O elə qayıtmışdır, Tanrıının cəlalından,
Xəbər tuta bilməmiş, Ali-Haqqın halından,
Əger səyi olması, Rəsul olan Nəbinin,
Mülklə, ruhla, ağılla, tapa bilməz öz yerin.
Dedi:-Biz də görürük, o görən tək deylik
Biz rəngsazlar məstiyik, bağa məst tək deylik.¹
Çünkü göylərdən birdən, xəzinələr göründü,
Rəsulun gözlərinə, sanki çöplər göründü.
Bəs nə olar Məkkəylə, bir də ki, Şamla, Əraq?
Kim onlarla cəng edər, kimdədir belə maraq?
O güman onlara da, bir əvəzlik olacaq.
Cahillikdən həsəddən, yenə qisas alacaq.
Sarı rəngli güzgündən, niqab yaransa əgər.
Bütün günəş nurunu, baxan sap-sarı görər.
Sındır göy-sarı olan, birləbir şüşələri,
Ki, görəsən tozları, qəlbi toz kişiləri.

¹ Dedi:-Biz də görürük, o görən tək deylik

Biz rəngsazlar məstiyik, bağa məst tək deylik. Bu misra Qu-randa «Nəcm» surəsindəki 17-ci ayəyə işaretdir. Mənası belədir: -Göz nə (sağa-sola) yayındı, nə də uzağa getdi (hər şeyi olduğu kimi gördü).

Fars pəhləvanı bir gün başını çox dik tudu
Cavanlığın gücündən, Haqqı daha unutdu.
Cavan iblis gördü, dedi:-Nifrat olunan!
Necə məni bürüyər, alovlu atəş bu an.
Nə qədər görürsənsə, bəşərin əzizlərin.
Bil iblis mirasıdır, varınsa da nəzərin.
Yoxsa inadçı olan, ey iblisin övladı,
Bəs sənə o köpəyin, mirası necə qaldı.¹
Mən bir köpək deyiləm, Haqq şiriyəm, Haqq pərəst,
Haqqın şiri odur ki, Haqqdan alır güclü dəst.
Dünya “şiri” axtarır, açıq- aşkar bilimi,
Mövla “Şiri” axtarır, azadlığı, ölümü,
Cünki ölümündə görər, açıq-aşkar yüz vücud,
Pərvanə tək yandırar, atəşdə o naz vücud.
Ölüm havası olmuş, sadiqlərə bir həlqə,
Cühudlara haman vaxt, imtahan tək dəbilqə.
Nəbi onlara demiş, sizlər ey cühud nəslι².
Sadiq olanınıza, ölüm olmuş xeyirli.
Həmçinin arzularda, xeyirli məqamlar var.
Ölümü arzu etmək, ondan xeyirli olar.
Ey cuhudlar əzməyin, özgələr namusunu,
Etəməyin təmənnanı, dillə söyləyin onu.
Təkcə cühudluğun da, belə zümrəsi yoxdur.

¹ Yoxsa inadçı olan, ey İblisin övladı,
Bəs sənə o köpəyin, mirası necə qaldı?!- Bu misra Qurani Kərimdə «Əl-İsra» surəsindəki 66-cı ayəyə işaretdir. Ayənin mənası belədir:-Onlardan kimi bacarırsansa, səsinlə (vəsvəsənlə) yerindən oynat, atlı və piyadəni onlara qarşı səfərbər et. (onları harrama, zinaya sövq etməklə) mallarına və övladlarına ortaq ol, onlara cürbəcür (yalan) vədlər ver. Şeytan (ona uyanlara) yalnız yalan vəd verə!

² Ölüm havası olmuş Şahidlərə bir həlqə,
Cuhudlara haman vaxt, imtahan tək dəbilqə.- Bu misra Quran'da «Cümə» surəsindəki 6-cı ayəyə işaretdir. Ayənin mənası belədir:-(Ya Peyğəmbər!) De:- Ey yəhudi! Əgər bütün insanlardan fərqli olaraq özünüüzü Allahın dostları olduğunu iddia edirsinzə (və bu iddianızda) doğrusunuzsa, onda (Allahdan) ölüm diləyin! Cünki Allah dərgahındakı nemətlər, əbədi həyat övlüyələrə ancaq öləndən sonra qismət olar).

Çünki Nəbinin elmi, ərşilə, fərşdə çoxdur.
Dedi:- Əgər qovsanız, söz ağızdan bu anda,
Bircə yəhudi belə, qalmayacaq cahanda.
Yəhudilər çoxluca, qənimət apardılar,
Bizi rusvay eyləmə, deyibən yalvardılar.
Cizyəni qəbul edib, sevinib-şad oldular,
Həmçinin qadir Allah, deyib həyat sürdülər.
Bu söhbətin sonu yox, desək yenə ardi var,
Əlini dost tək mənə, uzatsan yaxşı olar,
Odur zibililikləri, Gülüstana döndərir,
Çünki zülməti birdən, işıqlı cahan edir
Dayanmadan-durmadan, addımla sən irəli,
Bu özülsüz məkandan, İrəm bağına yeri,
Allah yolunda olan, cihadından söylə de,
Bunların şərhini ver, qəbul edim bir də de.

Əmirəl möminin Əli Əleyhissalamın öz yaxınlarına pəhləvani öldürməməsinin səbəbini, onun müsəlman olması olmuşdur deməsi

Əmirəlmömin dedi:- Eşit məndən ey cavan!
Mənə rəzillik etdin, döyüsdə ey pəhləvan.
Sən bir tüpürçək atdın, mənim pak surətimə,
Nəfs yerindən sıçradı, hirs vurdu qeyrətimə.
Yarısı Haqqdan oldu, yarısı da həvəsdən,
Haqq uğrunda cihada, yaramadı bu əslən.
Sən şərəbin ovcunda, böyüküb boy atmışan,
Səni belə o etmiş, Haqq ağılı tutmamışan.
Sən Haqqın bəndəsisən, Haqq hökmünü qıransan,
Sən dostun şüşəsinə, dost daşını vuransan.
Gəbri¹ bunu eşitdi, ondan nur peyda oldu,
Qəlbində o andaca atəş huveyda² oldu,
Dedi:- Cəfa toxmuńu, bundan sonra əkmişəm,
Mən səni başqa növdə, bəndə hesab etmişəm.
Sən Əhəd tərəzisi, lap özü qismindəsən!
Bəlkə hər tərəzinin, bir gözü qismindəsən!
Sən mənim öz əslimin, soy əsası olmusan!
Sən mənim din şamımin, nur ziyasi olmusan!
Mən o şam çırağının, olmuşam bir qırığı,
Sənin çırağın almış, onda olan işığı.
Mən o nur dəryasının, dalgasının quluyam!
O belə gövhər bəslər, o gövhər zühuruyam!
Şəhadət ərzəsini, mənə yazıb göstərdin,
Mən səni başı uca, özümdən uca gördüm.
Şəxsin pəncəsi ona, əqrabasından yaxın,
Dinə tərəf çevirsə, üzün, hamidan yaxın.
O helmiylə tutmuşdur, tiğini³ xalqa tərəf,
Qılınçıyla ötürmüş, dinini xalqa tərəf.
Helmin qılınçı iti, polad olan qılınçdan,
Bəlkə də yüz orduya, zəfər çalmış bir ucdan,

¹ Gəbri- atəşpərəst.

² Huveyda- görünmə, tapılma.

³ Tiğini- burada qülüncünü mənasında işlənmişdir.

Mənəviyyat məsnəvilərinin birinci dəftərinin sonu

Heyif ki, bir tikəmiz, qoşa yeyilən oldu,
Sənin fikrin qaynağı, ondan qəm ilə doldu.
Bir buğda bir Adəmin, Günəşini tutdurdu,
Onun şüalarını tutdu, Ay ilə vurdu,
Sənin bu lütfü qəlbin, yaranmış bir qönçədən,
Onun Ayı olarmı, Ülkəri qırıb tökən?!
Çörəyin nə mə'nası, yeyəninə xeyri var,
Elə ki, surət döner, qarışar xeyrə qalar.
Yaşıl tikanlar kimi, onu dəvələr yeyər,
O tikanı yeməklə, yuz cür xeyirlər görər.
Onun göylüyü əgər, gedib quru olarsa
Yenə dəvə yeyəcək, quruları da varsa.
Qəribədir kam alır, onlar tikan yeməkdən,
Elə öyrəşmiş onlar, tikan onlara bir dən.
Bunları sən adət bil, yaranmış lap əzəldən,
Ey sən nazənin vücud, öyrənmisən əvvəldən,
Həmin o xasiyyətlə, yemisən o qurunu,
Ondan sonra öyrənib, bilmisən yemin, onu.
Qarışdı torpaqlara, qurudu qaxa döndü,
O otlardan qaç dəvə, pəhriz eylə sən indi.
Sözlər çox bərk qarışmış, sanki, birdən alışmış,
Sular bulanıq olmuş, saravan bəndə düşmüş.
Nəhayət öz Tanrısı, onu saf təmiz edər;
Özu bulandırdığın, duruldub limsiz edər,
Səbr eylə gözlə bir az, tələsmə arzulara,
Səbr eylə Haqq biləndir, Ondan sən savab ara!

Son

Mündəricat

1. Cəlaləddin Rumi
2. Tərcüməcidən
3. Ayrılıq
4. Padşahın bir kənizə aşiq olması, Kənizin pulla alınması, sonra kənizin xəstələnməsi, xəstəliyin uzun çəkməsi
5. Kənizi müalicə etməkdə təbiblərin aciz qalması, Padşaha haqqın əyan olması, həqiqi Padşahın dərgahına üz tutması
6. Tanrıının insanları ədəbli olmağa dəvət etməsi, ədəbsizləri cəzələndirməsi haqda
7. Padşahın yuxusunda gördüyü, Tanrı tərəfindən gəndərilən, nam-nışanı verilmiş təbibə görəşməsi
8. Qeybdən gələn təbibin xəstənin üstüne aparılması
9. Kənizin xəstəliyini öyrənməkdən ötrü təbibin Padşahdan bir xəlvət yer tələb etməsi
10. İlahi təbibin kənizin xəstəliyini tə'yin etməsi və Saha bildirməsi
11. Padşahın Səmərəqəndlİ Zərgər kişini gətirmək üçün elçilər göndərməsi
12. Zərgər kişinin öldürülməsinin Tanrıımızın hökmüylə olmasının bəyani
13. Baqqal kişi və Tutuquşu hekayəti
14. Fanatikliyi və başqa dirlərə qarşı kin və ədavət bəslədiyi ucbatından Xristianları qırın, Yəhudü padşahının dastanı: «Usta və onun çəpgöz şagirdi» hekayəti
15. Padşahın vəzirinin hekayəti və tərsalar arasına təfriq salmaq üçün hiyləsi
16. Vəzirin tərsalar üçün hiylə qurması və məkr ilə məqsədinə nail olması
17. Nəsranilərin vəzirin başına toplanması və onlara sərr açması hekayəti
18. Arif adam haqqında təmsil «Tanrı ölüm anında nəfs-ləri bağışlar» agəsinin təfsiri
19. Xəlifənin leylidən sorğusu və leylinin ona cavabı
20. Nəfsə qalib ələnməkdə Vəliyi Mürşüd Əli Əleyhis Səlamın ardıcılı ol
21. Yəhudü Vəzirin həsədinin bəyani

22. Dərin düşüncəli İsəvilərin Vəzirin hiyləsini başa düşməsi
23. Şahin gizlince hiyləgər Vəzirə sıfariş Xəbər göndərməsi
24. Vəzirin İncilin hökümlərini qarışdıraraq, hökmün içində hökm, sözün içində söz deməsi və hiylələri
25. İxtilafların həqiqətdə deyil, hərəkət tərzində olmasının bəyani
26. Məkr və hiylə ilə vəzirin vurduğu ziyanın bəyani
27. Vəzirin Milləti xəlvəti evlərdə, hücrələrdə oturtması və aralarına qalmaqla salmaq üçün hiyləsi
28. Vəzirin öz müridlərinin və ona itaət edənlərinin xahişini rədd etməsi
29. Vəzirin müridlərinin ona xəlvətnisinliyi tərk etməyi dəfələrlə təkltif etmələri
30. Vəzirin xəlvətnisinliyinə müridlərinin yenidən etirazı
31. Vəzirin xəlvətə çəkilişinə, müridlərin təkrar etirazı
32. Vəzir xəlvətnisinlikdən cixmayaraq öz müridlərini naümüd etməsi
33. Vəzirin əmirlərin hərəsini bir üsul və vasitə ilə aldatması
34. Müridlərdən gizlicə vəzirin özünü öldürməsi
35. Bütün Peyğəmbərlərin Haqq olmasının bəyani. Yəni: «La nufərriqu bəynə Əhədin min Rusulihı.....
36. Peyğəmbərlər demişlər:– Kələminas əla qədri əqləhim– Onlar bilmədən inkar etsələr özlərinə ziyanı var. Qalə (əleyhimus– salat) Umurəna ənnə nunzilənnas manaziləhum iləx (Yəni Peyğəmbər(ə) demiş: – «Həqiqət də bizim əməllərimiz insanlar üçündür»
37. Əmirlərin bir– biri ilə mübahisəsi
38. İncildə həzrəti Məhəmməd əl– Mustafanın şəninə tərif deyilmişdir. Həmin tərifin bəyani
39. Tərsə millətin məhv etmək üçün cəhd edən başda cühud padşahının hekayəti
40. Padşahın, tonqal qalayıb onun yanında Büt qoyması: – Kim bu Bütə Səcdə etsə odda yanmaqdan canı qurtaracaq deməsi
41. Yəhudü padışahının bir uşaqlı qadını getirməsi, onu oda atması, odun ortasında uşagın dilə gəlib danışması
42. Xalqın öz iradəsi ilə, sevinclə, sövqlə özlərini oda atması
43. Peyğəmbərin adını istehzayla çəkən arsız və sırtıq şəxsin ağızının əyilməsi

44. Yəhudi şahin «Niyə yandırmırsan?!» deyərək odu məzəmmət etməsi
45. Hud (Əleyhissalamın) nəslini, küləyin həlak etməsi hekayəti
46. Yəhudi padşahın kinaya ilə ona nəsihət və öyüd vərənləri inkar etməsi
47. Nəxcirlərin hekayəti və «Təfəkkülün» bəyani, cəhdin tərk edilməsi
48. Şirin Nəxcirlərə cavabı, Cəhdin növlərinin bəyani
49. Nəxcirlərin yenidən Təvəkkülü cəhddən üstün tutmaları
50. Şirin yenidən Cəhdi Təvəkküldən üstün tutması
51. Nəxcirlərin yenidən təvəkkülü cəhddən üstün tutmaları və kəsb
52. Yenidən şirin cəhdi təvəkküldən üstün tutmağını bəyan etməsi
53. Nəxcirlərin yenidən təvəkkülü cəhddən üstün tütmaları
54. Əzrayıl əleyhissalamın bir kişiyə baxması, onun Süleyman sarayına qaçması, təvəkkülü cəhdə dəyişməni bəyan etməsi və buna səy edib, çalışması
55. Yenə də Şirin Cəhdi Təvəkküldən üstün tutması və Cəhdin faydalı olduğunu bəyan etməsi
56. Cəhdin Təvəkküldən üstün tutulmasının qərarlaşdırılması
57. Dovşanın Nəxcirlərə cavabı
58. Nəxcirlərin inkar etməsi və dovşanın onlara cavabı
59. Nəxcirlərin Dovşana etirazı və Dovşanın onlara cavabı
60. Dovşanın elminin faydası və gözəlliyinin bəyani
61. Nəxcirlərin yenidən Dovşanın fikri, ağlı ilə maraqlanması
62. Dovşanın sırrı Nəxcirlərin gizlətməsi
63. Dovşanın Şirə hiylə qurması və onu yerinə yetirməsi hekayəti
64. Cılız milçək əhvalatının təfsiri
65. Dovşanın gecikməsindən Şirin inciməsi
66. Dovşanın məkrinin bəyani və Şirin qəbuluna getməyini təxirə salması
67. Dovşanın şir yaşayan yerə çatması və şirin ona qəzəblənməsi

68. Dovşanın şirdən üzr istəməsi və gecikdiyinə görə yalvarması
69. Şirin Dovşana cavabı və həmin yərə yola düşmələri
70. Süleyman əleyhimissalamla Şanapipiy hekayəti «Qəza baş verəndə gözlər bağlanır» kələnin bəyani
71. Qarğanın şanapipiyə rişxənd etməsi
72. Şanapipiyin Qarğanın rişgəndinin cavabını verməsi və Süleyman şaha səbr etməyi diləməsi
73. Adəm əleyhissalamın hekayəti. Qəzanın onun bəsirət gözünü bağlaması, haram olunmuşu yaxşı– pisinə baxmadım inkar etməsi
74. Quyuya yaxınlaşanda Dovşanın Şiri qabağa buraxıb, özünün geri qalması
75. Şirin Dovşanla geri qalmasının səbəbini soruşması və onun cavabı
76. Dovşanın Şirin quyuya düşməsini Nəxciranlılarla şad xəbər kimi müjdə verməsi
77. Nəxcirlərin Dovşanın ətrafına toplaşaraq ona dua– səna və mədh etmələri
78. Dovşan Nəxcirlərə öyüd– nəsihət verməsi. «Düşmən öldü, şad olduq» deməsi
79. «Rəcənə minəl cihadil əsgəri, iləl cihadil əkbəri» (Yəni, kiçik cihaddan qayıtmışlıq, bizimçin böyük cihad qalıb) Peyğənbər hədisinin təfsiri
80. Rum qeysəri elçisinin Ömərin yanına elçiliyə gəlməsi
81. Rum qeysərinin elçisinin Öməri xurma ağacının altın-da yatdığı yerdə görməsi
82. Ömərin Rum qeysərinin elçisi ilə dialoqa girməsi
83. Rum qeysəri elçisinin Ömrələ sual cavab etməsi
84. Adəm Əleyhissalamın «Zülm etdik özümüzə» deyib tövbə etməsi: İblisin də «Adəmə səcdə etmədiyimə görə məni yolumdan döndərdin» deyərək Tanrıya tövbə etməməsi haqqında
85. Təmsil
86. «Və huvə məəkum innəma kuntum» (Yəni «Siz onuna olsanız, O da sizinlə olar» ayəsinin təfsiri)
87. «Mən əradə ən yəclisə məəllahi falyəclisi məə əhlit-təsəvvofi» (yəni «Kim istəsə Allahla olsun təsəvvüf əhliylə otursun– dursun» hədisinin bəyani)
88. Hindistana ticarətə gedən tacirin, qəfəsdə olan tutuquşunun Hindistan tutuquşularına xəbər göndərməsi hekayəti

89. «Sifətin ula əcnihəti tuyurin uqulun İlahiyyun» Yəni:
«Qanadlı quşların birincisi sifəti İlahi ağıldı»
90. Tacirin tutiləri səhrada görməsi, öz tutisinin sıfarişini
onlara bəyan etməsi
91. Şeyx Fəridəddin Əttarın aşağıdakı misrasının təfsiri.....
92. Sehircilərin Musaya «Əvvəl Əsani at» deyərək təzim
edərik demələri haqda
93. Tacirin Hindistanda gördüyü hadisəni öz Tutusinə
danışması
94. Tacirin Tutisinin Hindistandakı dostunun hərəkətini
eşidərək ölməsi və sahibinin ona növhə deyib ağlaması
95. Həkim Sənanın bir fikrinin təfsiri
96. Həzrəti Məhəmməd səlləllahi Əleyhi və alihu və səlləm
belə buyurmuş: «Qeyrətlilik xoşbəxtlikdir. Mən ya-
ranmışlarım daha qeyrətlisiyəm. Tanrı məndən də
qeyrətlidir. Hər kəsin həm zahirdə, həm də batındə
qeyrəti olsa pisliklər ondan uzaq olar!»
97. Tacir Xacənin hekayətinə qayıdış
98. Tacirin tutini qəfəsdən çıxarması və onun uçub
ağacdə oturması
99. Tutinin Tacirlə vidalaşması və uçub getməsi
100. Xalqın ziyanolu təzimi və el içində barmaqla göstərilmə
101. «Maşallahu kanə və ma ləm yəşau ləm yəkun»— «Tan-
rı nəyi istəsə onu edər, nəyi istəməsə onu etməz» kə-
laminin təfsiri
102. Həkim Sənai Qəznəvi rəhmətliyikdən beylər və onun
təfsiri
103. Ömerin xəlifəliyi dövründə, Allah Taalanın savabı
xatırınə qəbristanlılıqda, əlsiz- ayaqsız və köməksiz
vaxtında Çəngdə musiqi çalan qocanın hekayəti
104. «Kim ki, Allahiyıldır, Allahı da onunladır» kəlamı-
nın təfsiri
105. «İnni lirəbbəkum fi əyyəmi dəhrikum nəfəhatü'l Əftəər
zəvalha» hədisinin təfsiri
106. Həkim Sənai Qəznəvinin beytlərinin təfsiri
107. Ayışənin Peyğəmbər səlləllahu əleyhi və alehdən:- «Ya
Peyğəmbər yağış yağdı bəs sənin mübərək paltaşların
neçin islənmədi?!» soruşması və o Cənabin cavabının
təfsiri
108. Mötəbər hədislərin birində Peyğəmbər buyurmuş:-
«Baharın soyuğundan və yağışından bədənlərinizi qo-
rumayın. Çünkü bahar küləyi və günəşi ağaclarla necə
təsir cəstərirsə, bədənlərə də o təsiri göstərir. Lakin

- payızın soyuğundan və küləyindən qaçın, çünkü, bağları, ağacıları xəzana döndərən bədənləri də xəzana döndərə bilər»
109. Ayışənin:— «Ya Rəsulullah, bu gün yağan yağışın hikməti nə, sırrı nə»?— soruşması
110. Xəlifə Ömrənin zamanında yaşayan, çəng çalan qoca musiqiçinin həkayəti
111. Qeybdən gələn səs yuxuda Ömrə:— «Beytül-maldan bir neçə qızıl pul qəbristanlıqda yatan qocaya ver»- deməsi
112. Camaat izdiham edərək:— Sən onun üzərində əyləşmişən, biz Sənin mübarək üzünü görmürük, demələri və Minbər tikmələri; həmin Hənanə Sütununun Rəsulullahın fəraigindənalə etməsi; Peyğəmbərin həmin sütunun ah- naləsini açıq- aydın eşitməsi və O Həzirətin həmin sütunla dialoqa qirməsi
113. Peyğənbər Səlləllahu Əleyhi və allahın möcüzəsinin izhari; Əbu Səhlin əlində yumru daşların dilə gəlməsi və o Həzrətin Rəsulluğuna Şəhadət vermələri
114. Çəng çalan qocanın həkayətinin ardı və ona qeybdən gələn sıfarişin çatdırılması
115. Ömrənin qocanı ağlamaq fikrindən daşındırması və ifrata varmamağı tövsiyə etməsi
116. Hər gün bazar başında iki Mələyin car çəkməsinin təfsiri. Həmin Mələklər belə demiş:— Mücahid ömrünü Haqq yoluna sərf etməlidir. (yəni cihad etməlidir), boş və batıl yerə yox!
117. Ərəb Sərkərdələrinin qəbul məqsədi ilə qurban kəsmələri
118. Səxavətdə Hatəmi Taini keçən bir Xəlifənin dastanı (hekayəti)
119. Bir ərəb dərvişi və arvadının bir-biriyələ kasıbılıq və çarəsizlik barəsində macərası
120. Möhtac Müridlərin qürrələnməsi, yalandan özlərini «Vəhdəti Vücud» Şeyxlərinə oxşatmaları, qızıl-gümüşü axırət «qızılından» üstün tutmaqları və əsas «qızılı» tapa bilməmələri haqqında
121. Bir müridin yalançı, saxtakar Şeyxə sədaqətlə etiqad Etməsi; Şeyxin qalxa bilmədiyi məqama yuxuda çatması; Suyun və odun ona zərər gətirməməsi; Onun Şeyxinə isə Zərər gətirməsi haqda çox nadir bir hadisənin bəyəni

- 122.Həmin Ərəbin arvadına səbr diləməsi
- 123.Qadının kişisine, öz qədr- qiymətindən, məqamından
Danışması, özünü tərifləmə deyərək nəsihət etməsi.
«Baxmayaraq ki, bu sözlər doğrudur, amma bu sənin
Məqamın deyil, öz məqamından yüksək söz demək
Ziyan gətirər» deməsi
- 124.Kişinin qadınına:- Kasıblarla zəlillər kimi baxma;
Haqqın işinə ağılin gözüylə, bax; Kasıbılıqdan tənəylə
Danışma; Kasıbılığında şükr eylə- deməsi
- 125.«Hər bir kəsin əməli Ondandır, Oradandır. Hər bir
kəs həlqəsindən və yaxud dairəsindən öz vicudunu
görür; Mavinin parıltısı günəşini mavi edər, qırmızının
parıltısı qırmızı; Əgər parıltılar rənglərdən çıxsalar
ağaracaqlar və bütün başqa parıltılardan O daha
düzdanışan olar» in bəyani
- 126.Qadının ərinin dediklərinə inanması, ərinə dediklərinə
və onu incitdiyinə görə tövbə edib, ərindən üzr istə-
məsi
- 127.«Qadın anlayan və ağıllı insanlara qalib gələ bilməz,
cahillərə qalib gələ bilər» Peyğənbər hədisinin bəyani
- 128.Kişinin öz qadını etdiyi hərəkətləri qəbul etməsi;
onun Etirazını Haqqın işarəsi kimi başa düşməsi
- 129.Musa və Firon hər ikisi bir- birinə qələbə arzusun-
daydilar. Belə ki, zəhərlə padzəhər kimi, Zülmətlə işiq
kimi; Fironun Haqq Taalaya münacatının bəyani
- 130.Dünyada və axırətdə yəni hər iki dünyada həyatları
Ağır keçən məhrumlar haqqında
- 131.Düşmənlərinin Salehin dəvəsini çirkin, Zəlil bilmələri;
Əgər Haqq Taala istəsə bir ordunu da həlak edər;
Düşmənləri Onlar qarşısında zəlil və rəzil edər.....
- 132.Müqəddəs «Mərəcul Bəhrəyni yəltəqiyani» (yəni sula-
rı Şirin və acı olan) iki dənizi, O qovuşdurdu (bir- bi-
rinə qovuşmaq üçün açıb buraxdı) ayəsinin təfsiri
- 133.«Vəli müridini kamil etməli, arsız, sırtlıq etməməlidir;
Bu ona bənzəyir ki, halvanın təbibə ziyanı yoxdur,
xəstəyə ziyanı vardır; Soyuğun yetişmiş üzümə ziyanı
yoxdur, kal qoraya, hələ yetişməmiş Qoraya ziyanı
var» kəlaminin bəyani

134. Bir Ərəb və onun arvadının kasıdlıqdan şikayət etmələrinin səmimi və saf macarasının bəyanı
135. Ərəb kişinin öz qadınına yalvarması:- Məni bu işdə hiyləyə təslim olmağım kimi başa düşmə- deyərək özünü şışirtməsi
136. Qadının öz ərinə ruzi tələb etməyin yolunu göstərməsi; Ərinin bu yolu qəbul etməsi
137. Həmin o Ərəbin yağış suyu ilə dolu olan bir səhəngi- orada su olmadığını təsəvvür edərək, səhralardan keçib Bağdada xəlifənin yanına aparması
138. Qadının su səhənginin ətrafına qəlib büküb tikməsi və çox böyük inamla onu möhürləməsi.....
139. «Kasib səxavətliyə aşiqdir, Səxavəti də kasıba; Əgər kasıbda səbr çox olsa, səxavəti onun qapısına gələr; Və əgər səxavətli də sabır çox olsa, kasib onun qapısına gələr. Amma səbir kasıbin kamalı, səxavətinin nöqsanıdır» Kəlamının bəyanı.....
- 140.«Bir şəxs dərvİŞdir Tanrısına və Tanrı təşnəsidir. Başqa bir şəxs dərvİŞdir, Tanrı tərəfindən, lakin, başqasının təşnəsidir». Bunlar arasında olan fərq haqqında
141. Xəlifənin bələdçiləri və qapıcılarının bir Ərəbi hör-mətlə qəbul etmək üçün çıxmaları, onun hədiyyəsini qəbul etmələri
142. Dünyaya aşılıq, günəş düşən divara aşılıq misalındadır. Sanki divara günəş şüası düşmüş, o isə onu görməyə cəhd etməmiş ki, bu şüalar divardan deyil, günəşdəndir. Dördüncü göydən nəhayyət Bir küll divara nəzər yetirdi, günəşin şüası günəşə birləşdi o şəxs hər şeydən məhrum oldu
143. Ərəb kişinin öz hədiyyəsini xəlifənin xidmətçilərinə tapşırması
144. Bir dilçi kişinin gəmidə gəmiçiyə dilləşməsi və gəmiçinin ona cavabı
145. Xəlifənin su kuzəsini hədiyy kimi qəbul edib, qızilla doldurması hekayəsi.....
146. Pirin sıfəti və ona tabe olmaq haqda
147. Allahın rəsulu Həzrəti Məhəmməd səlləllahu əleyh, Əli əleyhüssalamə vəsiyyət edərək demiş:- «Hər kəs Tanrıya yaxınlaşmaqdə ötrü bir ibadət növü axtarır. Sən ağıllı və yaxşı bəndə ol ki, bütün bəndələrdən üstün olasan!

- 148.Bir Qəzvinlinin çiynini mavi rənglə yazdırılıb, iynəylə döydürməsi, ağrının təsirindən peşmançılıq çəkməsi hekayti
- 149.Canavarın, Tülkünün ovda Şirə kömək etmələri hekayəsi.....
- 150.Şirin canavarı yoxlamaq üçün onları böl təklif etməsi
- 151.Biri dostunun qapısını dövdü. Dostu dedi:- Kimdir?!
Dedi:- Mənəm! Dedi:- Mən olduğunun qapını aç-mıram! Çünkü dostlarımdan «mən» olanını tanımirəm
- 152.Gedib gəzib, püxtələşərək, həmin dostun dostunu «Dost» adlandırması
- 153.Eşidənlərin hüzn kədərindən söz açmaq
- 154.Şirin canavarı biədəbliyinə görə cəzalandırması
- 155.Nuh əleyhissalamın, mənə öz çevirməyin deyərək öz qövmünü hədələməsi. Mən allahın sərr saxlayaniyam.
Xuləsə siz Allaha tərəf üzünü tutun, Mənə tərəf yox
- 156.Padşahların «gözlərinin işiqli olması üçün» Sufiləri göz qarşısında oturtmaları haqda
- 157.Uzaq bir ölkədən uşaqlıq dostunun Həzrəti Yusifin görünüşünə gəlməsi
- 158.Görüşdən sonra Yusifin həmin uşaqlıq yoldaşından ərməğan istəməsi
- 159.Qonağın Yusif əlehissalaması:- «Sənin üçün güzgü getirmişəm. Ona baxanda məni yada salarsan», deməsi
- 160.Vəhyin nuru ona toxundu, ayəni Həzrəti Peyğəmbərdən əvvəl oxudu və dedi:-«Mən vəhyin məkanıym!»?- Həmin vəhyləri köçürənin kafir və mürtəd olması
- 161.Bəni israil alimlərindən Bələm Baur adlı birisi Musa əlehissalam və onun tayfasına hasara saldıqları şəhərdən xeyir vermə deyərək, Tanrıya dua etməsi
- 162.Harutla Marutun hər bir fitnə - fəsada öz ismətləri ilə inanmaları
- 163.Narutla Marutun hekayəsinin davamı və onların aqibəti
- 164.Karın xəstə qoşusuna baş çəkməsi və xəstəni incitməsi
- 165.Tanrı qarşısında ilk dəfə özünü əsas mənayla müqayisə edərək, üstün tutub, dikbaşlıq edən İblis hillənə olmuşdur
- 166.«Öz halını və məstliyini gizlin saxlamaq lazımdır» kəlaminin bəyanı.....

- 167.«Rumlular və Çinlilərin nəqqaşlıq sahəsində yarışma» hekayəsi
- 168.Peyğəmbər Əleyhissalamın Zeydə «bu cün necəsən, ne-ca durdun» deyərək soruşması. Onun da «həqiqi bir mömün olaraq sabahi açdırım Ya Rəsulləllah» cavabını verməsi
- 169.Zeydin Haqqın Rəsulu Şəlləllahu Əleyhissalamı «Xalqın əhvalı mənə gizli deyildir, Mən hamını tanıyıram» deyərək cavab verməsi
- 170.Xidmətçilərin Loğmani ittiham edərək «Meyvələri sən yemisən» demələri
- 171.Peyğəmbərlə Zeydin Hekayəsinin ardı, Həzrəti Peyğəmbərin ona cavabı
- 172.Balıqçını Süleyman güman edən cavan oğlanın hekayəti
- 173.Peyğəmbərin Zeydə «Sirrləri bundan daha artıq faş etmə» deyərək tövsiyə etməsi
- 174.Ömərin Zamanında bir şəhərə yanğın düşməsi
- 175.Düşmənin əmirəlmöminin Əli Əleyhissalamın üzünə tüpürçək atması və o həzrətin qılınıcı yerə qoyması əhvalatı
- 176.O Kafərin-mənə qalib gəldin, neçin məni öldürməkdən boyun qaçırdın deyərək Həzrəti Əli Əleyhissalamı sual verməsi hekayəti
- 177.Əli Əleyhissəlamın Həmin məqamda qılınıcı çalsayıdım, nəticəsi necə olardı-deyərək cavab verməsi
- 178.Peyğəmbərin Əli Əleyhisəlamın rükabdalarına:- «Hər halda Əlinin ölümü sənin əlində olacaq!»- deməsi
- 179.Adəm Əleyhisəlamın İblisin əməlinə təccüb etməsi və üzr istəyib tövbə etməsi hekayəti
- 180.Əmirəlmöminin Əleyhissalamın hekayətinin ardı, qatili olan rükabdalarını əhv etməsi
- 181.Rükabdaların Əmirəlmöminin Əli Əleyhissalamın ayağına düşüb, Ey əmir məni öldür və bu bələdan qurtar-deməsi hekayəti
- 182.Peyğəmbər, Səlləllahu Əleyhi və alehin Məkkənin fəth etmək tələbi və fəthin dünya mülküni sevməkdən ötrü deyildir deməsi! Çünkü o buyurmuş: «Dünya bir cifədir onu tələb edən və sevən itlərdir!»
- 183.Əmirəl möminin Əli Əleyhissalamın öz yaxınlarına pəhləvanı öldürməməsinin səbəbini, onun müsəlman olması olmuşdur deməsi
- 184.Mənəviyyat məsnəvilərinin birinci dəftərinin sonu

